

ОТДЕЛ „ПРОПАГАНДА И АГИТАЦИЯ“ НА ЦК НА БКП

МАТЕРИАЛИ
ПО
ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА
КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ

В ПОМОЩ НА ИЗУЧАВАЩИТЕ
ИСТОРИЯТА НА БКП

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ

ГЛАВА I

ОБРАЗУВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ. ПОЯВЯВАНЕ ВЪТРЕ В ПАРТИЯТА НА ДВЕТЕ ТЕЧЕНИЯ — ТЕСНОСОЦИАЛИСТИЧЕСКО (МАРКСИСТКО) И ОБЩОДЕЛСКО (ОПОРТЮНИСТИЧЕСКО)

(1885—1901 г.)

1. Освобождението на българския народ от турско иго и образуване на българската буржоазна държава. Социално-икономическите отношения и политическата борба в първите години след Освобождението. Развитие на индустриалния капитализъм в България и поява на индустриалния пролетариат. Начало на работническото движение в България

Руско-турската война от 1877—78 г., в която великият и братски нам руски народ даде грамадни жертви, донесе освобождението на българския народ от петвековното турско иго.

Важна роля за освобождението на нашия народ от турското потисничество изигра и българската национална революция.

Дългогодишната националноосвободителна борба на българския народ срещу турските поробители, която премина през етапите на хайдутството, четничеството и вътрешната революционна организация и която достигна най-високата си точка в славното Априлско въстание от 1876 г., разтърси издъно Турската империя и показа всичката ѝ гнилост. Както казва В. Коларов, „Българската национална революция... не само облекчи победата на руското оръжие, като раздрусва турското господство и разкри слабостта на Отоманската империя, но тя даде и въоръжена помощ на руските войски в лицето на славните български опълченци“ (В. Коларов, „Освобождението на България от турско робство“).

Националноосвободителната борба на българския народ и на неговите най-добри синове — Христо Ботев, Васил Левски, Леонов Каравелов, Георги С. Раковски, Хаджи Димитър,

Стефан Караджа, Георги Бенковски и др., много от които бяха възпитани в идеите на великите руски демократи Херцен, Добролюбов и Чернишевски, създаде силни революционни традиции и оказа след Освобождението голямо влияние върху борбите на работническата класа и трудещите се в нашата страна за демокрация и социализъм.

Руско-турската война донесе не само националното освобождение на българския народ от турското потисничество, но и освобождението му от феодалната експлоатация, която господствуваше в страната. Изобщо руско-турската война от 1877—1878 г. обективно изигра ролята на буржоазнодемократическа революция в нашата страна.

До Освобождението турските бейове и паши владееха грамадни чифлици. Българските селяни, земята на които беше заграбена насила от турските завоеватели, бяха принудени да обработват ангария чифликчийските земи на бейовете. Наред с това в планинските области на страната, гдето живееше част от българското население, имаше известни остатъци от селското задругарско стопанство. Освобождението нанесе унищожителен удар на тези две форми на полуфеодално змевладение.

По-голямата част от земите на турските бейове-чифликчии, които избягаха още през време на войната, бяха разграбени от българските селяни, които станаха собственици на тези земи.

Същевременно голяма част от българските селяни, населяващи планинските места, се преселиха в равнините и заеха земите на изоставените и опожарени турски села. По такъв начин селското задругарско стопанство се разпадна и изчезна.

В градовете до Освобождението господствуваше средновековната цехова (еснафска) наредба. След Освобождението под ударите на конкуренцията на западноевропейската капиталистическа промишленост цеховата наредба рухна, а заедно с нея бързо пропадна и старото занаятчийство. Създадох се нови занаяти, появиха се нови занаятчии, нестеснявани от цеховите ограничения.

По такъв начин след Освобождението огромната част от населението на България съставляваха дребните и свободни стокопроизводители — селяни и занаятчии.

Сключеният в Сан-Стефано договор между Русия и Турция определи границите на новата българска държава, в рамките на която се включваха почти цяла Тракия до устието на р. Марица, крайбрежието на Егейско море до гр. Кавала включително, както и по-голямата част от Македония.

Берлинският конгрес на европейските капиталистически държави обаче, състоял се в 1878 г., изработи под натиска на Англия и Германия така наречения Берлински договор. Съгласно този договор България се разделяше на две части — Северна България образуваше зависимо от султана княжество, а Южна България получи автономно управление в рамките на Турция. Тракия и Македония останаха под турска власт, без да получат каквито и да било права.

Новата българска държава, която бе образувана след Освобождението, беше буржоазна държава. Търновската конституция, приета от Учредителното събрание през 1879 г., беше буржоазна, либерално-демократическа конституция. Тя гарантираше капиталистическата частна собственост върху средствата за производство, гарантираше експлоатацията и ограбването на работниците и бедните селяни от капиталистите, кулаците и лихварите и ги осъждаше на глад и мизерия. Търновската конституция установи монархическа, а не републиканска форма на управление и предоставяше на монарха голяма власт. Князът (а след 1908 г. — царят) беше не само върховен глава на въоръжените сили — нему принадлежеше и изпълнителната власт. Той имаше право да разпуска Народното събрание и да определя датата на изборите. Без неговия подпис законите, приети от Народното събрание, не можеха да влизат в сила. Заедно с това Търновската конституция даваше известни формални демократически права и свободи на народа, като свобода на словото, печата, събранията и сдружаванията, а така също и общоизбирателно право за мъжете от 21 г. нагоре.

Либерално-демократическият характер на Търновската конституция се обяснява главно с това, че след Освобождението в страната нямаше помешчическа класа, буржоазията беше твърде слаба, а огромната част от населението съставляваха дребните — средни и бедни селяни и занаятчии, сред които революционно-демократическите традиции от периода на дългогодишната националноосвободителна борба срещу турските поробители бяха пуснали дълбоки корени.

Търновската конституция бе приета след гореща борба между двете партии — Либералната и Консервативната.

Либералната партия, която в първите години след Освобождението представляваше интересите на широката маса от дребната буржоазия и главно на по-заможната част от нея, отразяваше чувствата на привързаност и любов на българския народ към своя освободител — великия руски народ, и се бореше за либерално-демократическо управление начело с мо-

нарх. Борбата на либералите за конституцията бе подкрепена от Русия. През 1883 година от Либералната партия се отцепи групата на Драган Цанков, която образува Прогресивно-либералната партия и която представляваше интересите на ново-забогателите търговци и лихвари.

Консервативната партия, която просъществува до 1885 година, след което се разпадна и изчезна, представляваше интересите на селските чорбаджии и едрите лихвари, на едрите вносители и износители на стоки. Тя беше тясно свързана и със западноевропейската, английска и немска буржоазия, зависима от нея, и се бореше за консервативно-монархическо управление с две камари. Капиталистическите държави в Западна и Централна Европа подкрепяха борбата на консерваторите за консервативно-монархическо управление.

Поради това борбата между либерали и консерватори в Учредителното събрание за конституцията беше борба не само за формата на управление на новосъздадената българска държава, но и за външно-политическата ориентация на България. Приемането на предложената от либералите Търновска конституция означаваше победа не само на Либералната партия над Консервативната и на либерално-демократическата форма на управление над консервативно-монархическата, но и победа на руското влияние над влиянието на западноевропейските капиталистически държави.

Буржоазната класа в градовете се състоеше от едри търговци-вносители и износители на стоки в чужбина, които бяха тясно свързани и зависими от западноевропейския капитал, от спекуланти и аферисти, които се обогатиха от снабдяването на руската армия през време на Освободителната война, от предприемачи-строители на казарми и други държавни строежи, както и от зараждащата се индустриална буржоазия. В селата буржоазната класа се състоеше от стари и нови чорбаджии, които закупили и заграбили част от турските земи, от лихвари и др. т.

Работническата класа се състоеше от зараждащия се индустриален пролетариат, от занаятчийски и селскостопански работници.

Превръщането на българските селяни след Освобождението в „свободни“ дребни собственици стана едновременно с попадането на голяма част от тях в зависимост от лихварите. За да могат да купят земя, селяните се нуждаеха от пари. Но пари те нямаха — пари имаха лихварите. Лихварите се възползуваха от голямата нужда на селяните от пари и започнаха бързо да увеличават лихвата. Селяните вземаха

ари в заем с 50—100—200 и даже 300% лихва. Малките доходи, които селяните получаваха от земята поради примитивния начин на обработването ѝ, тесният вътрешен пазар и ниските цени на селскостопанските произведения — всичко това не позволяваше на голяма част от трудещите се селяни да изплащат в срок заемите си и големите лихви на лихварите. Поради това много скоро след Освобождението истински собственици на земята на тези селяни станаха лихварите. В ред околии на страната лихварите владееха цели села, подлагайки бедните и средни селяни на нечуван грабеж.

В своята книга „Икономичното развитие на България. Индустрия или земеделие?“ Д. Благоев привежда официални данни, според които „от около 1,200 села, положението на които е изучено, 305 села са „съвършено съсипани“ от лихварите и зеленочарите, около 450 села са „твърде много съсипани“, а 445 села са „отчасти съсипани““ (Д. Благоев, т. I, стр. 416).

Важна роля за бързото западане и разорение на голяма част от средните и бедни селяни след Освобождението изигра и данъчната политика на държавата. Съгласно изчисленията, приведени от Д. Благоев в книгата „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“, през 1890 г. всеки земеделец в България е бил длъжен да заплаща на държавата средно 70 лв. годишно данъци при само 113.4 лв. годишен приход от произведените храни. Тъй като значителна част от селяните не можеха да плащат такива големи данъци, бирниците разпродаваха на публичен търг имотите им. От това се възползуваха лихварите и търговците, които закупуваха на безценица тези имоти.

По такъв начин обратната страна на процеса на западане и разорение на бедните и средни селяни беше натрупването на капитали в ръцете на лихварите и търговците.

Нямайки никакво влияние сред народа и убедили се, че не могат да вземат властта по легален, парламентарен път, консерваторите, заедно с княз Батемберг, се възползуваха от убийството на руския цар Александър II през м. март 1881 година и извършиха държавен преврат. Превратът беше насочен не само срещу Либералната партия, но и срещу руското влияние в България. Това стана особено ясно във връзка с решението на Батемберг и консерваторите да се даде предимство на строежа на ж. п. линия Цариброд—Вакарел, за което настояваха западноевропейските капиталисти, и оставянето на заден план на строежа на ж. п. линия София—Търново—Русе, за което настояваха представителите на царска Русия.

Борбата на английската и немска буржоазия за откъсване на България от руското влияние се засили и изостри много повече през следващите години.

Разпокъсани изкуствено една от друга, двете части на България се намираха в крайно трудно положение. Докато освободеното княжество изпитваше всичките трудности на една току-що освободена и силно изостанала в стопанско отношение дребна държавица, чието население с мъка издържаше държавния апарат, населението на Южна България все още не беше напълно освободено. Поради това и в двете части на страната народът живееше с най-голямо желание и стремеж за национално обединение на Южна със Северна България. Стремежът към национално обединение се засили особено много през 1884—1885 г., когато търговско-промишлената буржоазия се почувствува засилена и укрепнала.

Това положение реши да използва капиталистическа Англия. За да закрепим на трона врага на Русия — Батемберг, да нанесем удар на руското влияние, както и за да разширим и укрепим своето влияние в България, Англия потикна княз Батемберг да вземе в свои ръце и ускори присъединяването на Южна към Северна България. През септември 1885 година Съединението бива провъзгласено.

Съединението на Южна със Северна България беше един прогресивен акт. То беше важна стъпка по пътя на завършване националното освобождение и обединение на българския народ. Същевременно се създадох условия за по-ускорено развитие на капитализма в страната. „Съединението в социално-икономическо отношение означава по-голям простор и по-благоприятни условия за буржоазното развитие на България“ (Д. Благов, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 102). Веднага след Съединението сръбският крал Милан, потикнат от Австро-Унгария и под предлог, че се е изменило съотношението на силите на Балканите, хвърли войските си срещу България. Българският народ с огромно патриотично въодушевление поведе справедлива война за отстояване на своето национално обединение. Само за 15 дни войските на австро-унгарския агент крал Милан бяха разбити, изгонени от българска територия и преследвани на сръбска територия. Сключеният мирен договор затвърди националното обединение на българския народ от Северна и Южна България.

Сръбско-българската война, която погълна всички свободни средства на държавата, даде като резултат бързото увеличение на данъците, още по-бързото влошаване положе-

нието на трудещите се селяни и на градската беднотия и постави началото на политиката на външни държавни заеми, като с това засили още повече зависимостта на България от западноевропейските капиталистически държави.

Националната независимост на България през този период беше застрашена от капиталистическа Англия и Австро-Унгария, които заедно с другите големи капиталистически държави на Западна Европа представляваха опората на реакцията в света. Взели в свои ръце най-голямата част от българския износ и внос, Англия и Австро-Унгария обвързаха и подчиниха голямата част от българската търговско-индустриална буржоазия на своите интереси. Те използваха умело грешките на царската дипломация и се заеха да обработват общественото мнение и да създават впечатление, че България била застрашена от окупация от царска Русия, и под прикритието на този шум да поставят страната под своя политическа зависимост. С провеждането на тази задача се заеха новообразуваните партии на търговско-предприемаческата буржоазия, свързана с английския и австро-унгарски капитал — Стамболовистката и Радославистката партии. Стефан Стамболов, виден деятел на Либералната партия и председател на Народното събрание през 1886 г., застава начело на движението на зависимата от западноевропейските капиталисти част от българската буржоазия и офицерство за връщането на детронирания Батемберг на престола и смъкна създаденото след преврата на 9. VIII. 1886 г. русофилско правителство. А когато Батемберг бе принуден да напусне България, на българския престол под натиска на австро-германската дипломация бе поставен немският принц Фердинанд Кобургготски. С това България и на първо място нейната външна политика беше поставена в пряка зависимост от Германия и Австро-Унгария.

В страната се образуваха два, борещи се помежду си, лагера — русофили и австрофили.

В основата на русофилството лежеше признателността и любовта на българския народ към своя освободител — великият руски народ.

Буржоазните русофилски партии, водачите на които бяха свързани с царизма, като експлоатираха тези чувства на българския народ, изхождаха от това, че външната политика на България трябва да бъде ориентирана към царска Русия, тъй като само с нейна помощ и под нейно ръководство България ще може да постигне освобождението на Македония и Тракия от Турция и тяхното присъединение към България.

В основата на австрофилството лежеше стремежът на българската буржоазия, свързана и зависима от немския капитал, да противопостави България на Русия и да я подчини на завоевателната политика на Германия и Австро-Унгария. Като използваха грешките на дипломацията, на царска Русия, австрофилите се стремяха да покажат, че интересите на България били тясно свързани с интересите на Германия и Австро-Унгария и че от тях България трябва да очаква помощ за осъществяване на своите „национални идеали“.

През време на своето управление (1887—1894 г.) Стамболов провеждаше рязко изразена антируска — „русофобска“ — политика. Той подчини България на интересите на английския и немския капитал и даде пълен простор и свобода на едрите търговци, лихвари, предприемачи и правителствени хора да ограбват селяните, занаятчиите и държавната хазна и да трупат капитали. Безсилен обаче да наруши дълбоката привързаност и братските чувства на българския трудещ се народ към своя освободител — великия руски народ, Стамболов беше принуден да разширява все повече своя полицейско-шпионски апарат, да засилва преследванията и терора и с това да предизвиква още по-голямо недоволство срещу своята политика. Засилилата се през 1893—1894 г. борба на трудещите се срещу насилническия и русофобски режим на Стамболов, в която борба взеха активно участие и социалистите; големите затруднения, които се създаваха за търговско-индустриалната буржоазия през 1893—1894 г. от ненормализираното положение на страната предвид на непризнаването на режима от Русия; желанието на Фердинанд и на неговите западноевропейски господари да помирят България с Русия, за да се нормализира и затвърди положението на немската династия в България, направиха невъзможно по-нататъшното съществуване на режима на Стамболов. През пролетта на 1894 г. правителството на Стамболов падна.

Унищожението на феодалния строй в селото и града и превръщането на грамадната маса от селяни и занаятчии в свободни стокотворители след Освобождението създаде благоприятни условия за развитието на капитализма в България.

Зараждането на промишления капитализъм в България започва още преди Освобождението. Но господстващите феодални отношения в Турската империя бяха голяма пречка за развитието на капитализма. За един период от близо 50 го-

дини (1830—1878) биват открити едва 20 индустриални предприятия.

След освобождението от турско иго и образуването на българската буржоазна държава за развитието на промишления капитализъм се създадоха много по-благоприятни условия.

Бързото развитие на търговско-паричните отношения подравняше основите на дребното занаятчийско производство и поставяше последното във все по-голяма зависимост от натрупващия се търговски капитал. Търговците, които се явяваха като предприемачи, снабдяваха занаятчиите със сурови материали, за да им изработят готова продукция срещу една нищожна заплата. „Най-голямата част от нашите „самостоятелни“ занаятчии, казва Д. Благоев, работят чужда стока — „ишлеме“, работят стоки за търговците, от които напълно зависят“ (Д. Благоев, т. I, стр. 268). Така търговският капитал у нас се явява като организатор на капиталистическото производство в началния стадий на неговото развитие. Същевременно натрупаните капитали намираха все по-голямо приложение във фабричната промишленост.

В течение на първите 5 години след Освобождението (1880—1884 г.) биват открити 23 нови капиталистически предприятия. Още по-бързо тръгна капиталистическото развитие след Съединението на Южна със Северна България. В течение на 15 години (1885—1900) биват открити 123 нови капиталистически предприятия. Така България в края на XIX век тръгна решително по пътя на капитализма.

Като резултат на капиталистическото развитие растеше броят на работниците. Съгласно данните, които Д. Благоев дава в своята книга „Социализмът и работническият въпрос в България“, в края на 90-те години в страната е имало 24,785 индустриални работници. В това число не са включени железничарите, работниците в арсеналите и строежите. Не са включени също така работниците от занаятчийските работилници и чифлиците (Д. Благоев, т. I, стр. 291).

Макар и да беше тръгнала по капиталистически път, България през този период си оставаше силно изостанала аграрна страна. Огромната част от населението съставляваха селяните.

Голямата част от фабриките и предприятията бяха дребни, с по няколко десетки работници всяко едно. При това развиваше се почти изключително леката индустрия — хранителна, пивоварна, кожарска, текстилна, мебелна и т. н. От добивната промишленост бързо се развиваше само добивът на каменни въглища.

Постепенно капитализмът се развиваше и в село. Селяните, които съставляваха грамадната част от населението, се разсояваха. Броят на бедните селяни бързо се увеличаваше. Бедните селяни се разоряваха и превръщаха в пролетарии. Растеше и броят на богатите селяни — кулаците. През 1897 г. 47% от всички селски стопани, притежаващи до 20 дек земя, са владеели общо 15% от цялата обработваема площ. В същото време 0·85% от всички селски стопани, притежаващи повече от 300 дек земя, са владеели също около 15% от цялата обработваема площ.

Тези големи землени притежания обаче не се обработваха от техните собственици. Най-голямата част от своите земи едрите земевладелци даваха на малки парчета на малоземните селяни — на изполица. В отделни случаи те я даваха под наем на по-заможни селски стопани.

Положението на работниците беше тежко. Работният ден достигаше 14—16 и повече часа. Заплатите на работниците бяха крайно ниски. Голямото мнозинство от фабричните работници получаваха от 1 до 2 лева на ден, което беше гладна надница. Липсваше каквото и да било трудово законодателство. Отношенията на господарите към работниците бяха груби и предизвикателни. Нерядко господарите и техните чиновници нанасяха побой на работниците.

Особено тежко беше положението на жените и децата-работнички и работници, които съставляваха мнозинство от работниците в текстилните и тютюневи фабрики. При същата продължителност на работния ден и за еднакъв труд с мъжете жените-работнички и децата-работници получаваха неколккратно по-малка заплата: от 10 ст. до 1 лев.

Тежките условия на труда тласкаха работниците на борба за подобрене на своето икономическо положение. Първите работнически стачки избухват още през 80-те години. Това са обаче отделни стачки главно на печатарски работници в София. За пробуждането на работническата класа голяма роля изигра и дейността на Българската социалдемократическа партия. Под влияние на агитацията на Партията през 1893—1894 г. стачното движение се засилва: избухват стачките на работниците-печатари във Видин, на тютюноработниците в Пловдив и др. Това бяха стихийно избухнали икономически стачки. Работниците се бореха за редовно изплащане на заплатите, за ограничение на господарския произвол, за определяне и спазване на задълженията на господарите спрямо работниците, за увеличение на заплатите. По-голямо

засилване на стачната борба настъпи след падането на терористическия режим на Стамболов. Само за един месец — декември 1894 — януари 1895 г. — избухват 7 стачки: в София избухва обща тарифна стачка на печатарските работници; в Русе печатарите се борят за право на свободно синдикиране. През 1896 г. избухва общата стачка на текстилните работници в Сливен, в която участвуват около 600 души работници, стачката на тютюнорботниците в Пловдив, на шивашките работници в София и др. Най-голямата стачка през този период е стачката на работниците по строящата се ж. п. линия София—Роман. Страшната експлоатация на работниците, грубите и предизвикателни отношения на предприемачите към тях заставят работниците, на брой повече от 1,000 души, да напуснат работата, и с колове, чукове и търнокопи да нападнат канторите и бараките на предприемачите и да ги разрушат. Под натиска на това стихийно възмущение на работниците правителството на народняците бе принудено да издаде правилник, с който се „урегулирваха“ отношенията между предприемачи и работници.

За да могат да водят успешно борбата срещу своите господари, работниците започват да създават свои професионални дружества. В 1883 г. се образува българско типографско дружество с клонове във всички по-големи градове на страната. Дружеството издаваше свой вестник и беше влязло във връзки с международния печатарски съюз. То беше сдружение главно за взаимопомощ. В началото на 90-те години, когато капиталистическото развитие на страната се ускори, стремежът на работниците към професионално организиране се засили. За това съдействува в твърде голяма степен и агитацията на Партията всред работниците. В Сливен, Габрово, София, Търново и други градове работниците — текстилци, шивачи, обушари, железари и др. — създават свои синдикати или общи професионални дружества. През 1894—1895 г. биват основани *Централен работнически печатарски синдикат* и *Централен работнически шивашки синдикат*.

Под влиянието и ръководството на БСДП през 1893 г. за пръв път в България работниците чествуват бойния празник на труда — 1 май. През същата 1893 г. по инициатива на БСДП се провежда акция в цялата страна за предявяване до Народното събрание исканията, съдържащи се в минималната програма на Партията. В тази акция вземат участие значителен брой работници.

Така още при зараждането си работническото движение се оказва под влиянието на Партията, което оказва благотворно влияние върху неговото по-нататъшно развитие.

2. Начало на социалистическата дейност на Д. Благоев в България. Движение за създаване на Българска социал-демократическа партия. Бузлуджанският конгрес (1891 г.) и образуване на БСДП. Книгата на Д. Благоев „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“ — начало на борбата срещу народничеството. Пловдивският конгрес на БСДП и оформяване на двете течения: марксистко — партисти, и опортюнистическо — съюзисти. Третият конгрес на БСДП и неговите решения. Обединението на партисти и съюзисти и образуване на БРСДП

Началото на социалистическото движение в България е тясно свързано с името на Димитър Благоев — най-големият ученик на Маркс и Енгелс в България и на Балканите в края на миналия век и първите две десетилетия на нашия век. Д. Благоев е роден в 1856 г. в с. Загоричене, Костурско (Македония). В 1878 г. той заминава за Одеса, а оттам не след дълго време — за Петербург, гдето постъпва студент в университета. В Петербург той изучава усилено първия том на „Капитала“ на К. Маркс, чете съчиненията на германския социалист Ф. Ласал, на руския народник-просветител П. Лавров и др. и формира своите възгледи, които през този период са представлявали една смесица от марксизъм, ласалианство и лавризъм. Скоро Д. Благоев започва да пропагандира тези свои възгледи, групира около себе си група студенти и работници и в 1883 г. основава една от първите социалдемократически групи в Русия, известна под името „Благоевска група“. Групата на Д. Благоев се свързва с работниците от някои петербургски заводи и започва да издава свой вестник „Рабочий“. Арестуван през 1885 г. от царските жандарми заради своята революционна дейност, Д. Благоев, като неруски поданик, бива заставен да напусне царска Русия.

Пристигнал в България през лятото на същата 1885 г., Д. Благоев започва да издава сп. „Съвременний Показател“, което е първото социалистическо списание у нас. В сп. „Съвременний Показател“, от което излязоха всичко 3 броя, Д. Благоев прави първи опити да популяризира теорията на историческия материализъм, както и някои основни положения на марксизма изобщо.

В това списание Д. Благоев говори за „Грядущата социал-демократическа партия“, която ще има за задача да организира „сред народа и из народа групи, които го водят към обществено и политическо съзнание“. В списанието са развити някои основни положения, които напомнят максималната и

минималната част от програмата на Работническата социалдемократическа партия. Обосновават се исканията за преобръщане владението на земята, фабриките, машините и др. средства за производство от частна в обществена собственост, както и редица основни искания на минималната програма.

Както сам Д. Благоев отбелязва, списанието не е издържано докрай марксистически. „Наред с марксистическите възгледи срещаме възгледи съвсем немарксистически, като този например, че „щастие то на народите зависи от много прости истини“, но че „невежеството им е пречило да разберат тия прости истини“ и затова не е могло да има щастие за тях. От друга страна, паред с марксистическите възгледи срещаме и възгледите на Ласал за държавата и за *работническите асоциации*, подпомагани от държавата, като средство за освобождението на работническата класа от капитализма“, а също „срещаме и утопическите възгледи на Чернишевски за общинното владение на земята като средство да се премине към социализма, без да се минава през капитализма“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 117—118).

Списание „Съвременний Показател“ изигра важна роля за формиране и групиране на първите български социалисти, за подготовката към създаване на бъдещата социалдемократическа партия.

През 1886—1891 г. биват преведени на български език книгите на Маркс и Енгелс „Наемен труд и капитал“, „Развитие на научния социализъм“ и „Комунистически манифест“. Тези книги изиграха голяма роля за запознаването на най-прогресивната част от българската интелигенция, както и на някои отделни работници, с научния социализъм. Под тяхно влияние и като резултат на устната пропаганда на социализма, водена от Благоев и др., през 1890 и началото на 1891 г. в някои градове на страната се образуват първите социалистически дружинки. Тези дружинки на първо време работеха откъснато една от друга. За да се обмисли каква трябва да бъде дейността и задачите им, през м. април 1891 г. по инициатива на Д. Благоев се свиква в гр. Търново първата „Социалистическа сбирка“ на тези дружинки. В сбирката, която заседава нелегално, участвуват десетина делегати от дружинките в Търново, Габрово, Дряново, Севлиево и Казанлък. Главният въпрос, който разглежда конференцията, е въпросът, трябва ли да се пристъпи веднага към създаване на социалдемократическа партия в България и да се излезе ли открито пред народа с нея или не. Между делегатите избухват горещи спорове по този въпрос. Д. Благоев, който е

представлявал търновската дружинка, е поддържал становището, че е нужно и навременно да бъде създадена социал-демократическа партия, която да излезе открито пред цялата страна и да обяви своите цели и задачи. С това, казва Д. Благоев, „ще се покаже на противниците, че те не съставляват някакво тайно, съзаклятническо дружество, а една партия самостоятелна“. Тези разбирания на Д. Благоев бяха поддържани от представителите на дружинките в Търново, Габрово и Дряново. На друго становище обаче застават К. Бозвелиев и някои други делегати — представители на дружинките в Казанлък и Севлиево. Те поддържаха, че не трябвало да се излиза открито като социалистическа организация, тъй като това щяло да предизвика гонения срещу социалистите и да попречи на развитието на социалистическото движение. Предвид на тези сериозни разногласия Търновската сбирка взема решение да бъде свикана през лятото на същата година нова, по-широка конференция, на която да се реши окончателно този въпрос.

Тази разширена конференция беше свикана на 20 юли (2 август) 1891 г. на Бузлуджа. На тази конференция, която също така заседава нелегално и която се превърна в учредителен партиен конгрес — *Бузлуджанския конгрес*, участваха наред с най-видните по онова време социалисти като Д. Благоев, Н. Габровски, К. Бозвелиев, Евтим Дабеv и др. и повече от 20 души работници, дребни занаятчии, учители и младежи от Търново, Габрово, Сливен, Стара Загора, Казанлък и др. На Бузлуджанския конгрес избухват същите разногласия. К. Бозвелиев и Евтим Дабеv се обявяват против незабавното създаване на Партията и против нейното открито излизане поради страха от преследвания и от смазване на социалистическото движение. Тази позиция на К. Бозвелиев и др. произтичаше от тяхното неверие в марксизма, от това, че те не бяха убедени, че в България неизбежно ще се развие капитализмът и ще се оформи работническата класа. Те не разбираха и не вярваха в историческата роля на работническата класа и в ролята на Партията като неин авангард. По същество позицията на тези опортюнистически елементи означаваше оставяне зараждащата се работническа класа без ръководство, оставянето ѝ под влиянието на буржоазията и следователно отказване от марксизма и предателство спрямо интересите на работническата класа. Конгресът, след като изслуша аргументите на Д. Благоев и неговите привърженици, реши да се създаде „*Българска социалдемократическа партия*“, която да излезе открито като такава и която да започне изда-

ването на седмичен партиен орган, както и на една „социалистическа библиотека“, първата книга на която да бъде книгата на Д. Благоев „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“. Същевременно се взема решение сп. „Ден“* да бъде използвано за пропаганда на социализма.

След решението на този въпрос конгресът обсъжда и приема без особени спорове програмата и устава на Партията. За основа на приетата от конгреса програма е била взета програмата на тогавашната Белгийска работническа партия, която е била приспособена към българските условия.

Приетият от конгреса устав на БСДП установява, че Партията се състои от местни и окръжни дружинки, които се ръководят от местни съвети. Начело на Партията стои Общ съвет. За членове на Партията се приемат онези, които признават партийната програма и тактика, задължават се да я пропагандират, да работят задружно и да плащат членски внос. Освен това уставът установяваше, че Партията се изгражда върху принципа на децентрализацията, и предоставяше широка *автономия* на местните партийни дружинки. Местните, околийски и окръжни дружинки не бяха длъжни да се отчитат за своята дейност пред централното ръководство — Общият съвет на Партията. Общият съвет определяше партийните кандидати за законодателните избори, а също така времето и мястото на конгреса, но в споразумение с местните организации.

Необходимо е да се отбележи, че уставът не задължаваше партийните членове да членуват в една определена организация и установяваше, че Партията „е съставена от местни и окръжни дружини, от кооперации и от работнически клубове“. Тези важни слабости на устава, наред с широката автономия на дружинките, отваряха широко вратата за навлизане в Партията на дребнобуржоазни и опортюнистически елементи, както и за опортюнистически действия на местните и окръжни организации.

Конгресът избра Общ съвет, централно ръководно тяло на Партията, след което бе закрит.

На Бузлуджа бяха положени основите на нашата партия като социалдемократическа партия. Както казва Д. Благоев, „сбирката на Бузлуджа може да се нарече Първи Учредителен Социалистически конгрес, който даде първата конституция, първия организационен устав на българското социалистическо

* Сп. „Ден“ започна да излиза през 1891 г. в гр. Шумен. В неговото списване активно участие вземаше Д. Благоев.

движение и определи характера и задачите му“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 142).

На Бузлуджа Партията направи своята първа стъпка.

„Това беше още неуверената, младенческа стъпка на българското социалистическо движение. Тепърва нему предстоеше да се избистря идейно, да се затвърдява политически и организационно, да изработва своята тактика, да расте и крепне едновременно с растежа и възмъжаващата сила на работническата класа. Тепърва това движение, в продължителна схватка с дребнобуржоазното политиканство и реформисткия опортюнизъм, трябваше да се оформи като самостоятелно революционно пролетарско движение и, по-късно, в бурите на Първата световна война и в ожесточената борба против фашистката буржоазна диктатура, да стане комунистическо, да възприеме и направи плът от плътта си и кръв от своята кръв всемирно-историческите идеи и дело на *Ленин* и *Сталин*, на Великата октомврийска социалистическа революция“ (Вълко Червенков, „Първата стъпка“, сп. „Ново време“ кн. 8, 1952 г.).

В изпълнение на решенията на Бузлуджанския конгрес Общият съвет на Партията издаде още през същата 1891 г. книгата на Д. Благоев „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“ — първата оригинална марксистическа книга в България. Книгата на Д. Благоев изигра голяма роля за популяризирането на марксизма, както и за разбиване на радикал-социалистическите и народнически възгледи, които преобладаваха в средата на прогресивната интелигенция в България по онова време.

Радикал-социализмът беше, по думите на Д. Благоев, една смесица от радикализма на Л. Каравелов и утопическия социализъм на Христо Ботев. Радикал-социалистите отричаха съществуващите общественно-политически учреждения и бяха привърженици на „братството и равенството“.

Народничеството от своя страна идеализираше народа и изхождаше от това, че народът имал „демократическа душа“, т. е. че носел в себе си идеала за социално-икономическо равенство. Народниците смятаха себе си за социалисти. Но техният социализъм представляваше „нравствено учение“, което се противопоставяше на несправедливостта на обществената наредба към „народа“, което проповядваше война против тази несправедливост.

Макар и да смятаха себе си за социалисти, народниците твърдяха, че в България нямало почва за социализъм. Техните

възгледи по този въпрос съвпадаха напълно с възгледите на буржоазията.

На всички тези възгледи Д. Благоев нанесе тежък удар със своята книга „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“. Книгата на Д. Благоев представлява първият опит да се изложи учението на Маркс и Енгелс и да се докаже неговата приложимост в България. Д. Благоев разяснява големите преимущества на социалистическата стопанска система пред капиталистическата, както и пред дребностоковото производство, и застъпва необходимостта от „преобръщане на средствата за производство и присвояването на богатата от частни в обществени“.

Д. Благоев популяризира Марксовата теория за класовата борба, като показва, че историята на човечеството е история на борбата на различните обществени класи, че обективният ход на капиталистическото развитие подготвя условията за преминаване към социалистическия обществен строй и че работническата класа, като води непримирима класова борба, ще завладее политическата власт и ще осъществи социализма.

Д. Благоев популяризира и философското учение на Маркс, като показва, че философският материализъм съставлява теоретическата основа на научния социализъм.

Д. Благоев доказва не само това, че България неизбежно ще тръгне по капиталистически път, но с изобилен материал, с факти и цифри той показва, че тя вече е тръгнала по този път, че и в България започва да се създава капиталистическа и работническа класа и че следователно „Социализмът има почва и у нас“.

Книгата „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“ съдържа ред теоретически и политически грешки. Както сам Д. Благоев отбелязва, „в нея намират място следи от ненаучния социализъм, самото изложение на Марксовата историческа теория е непълно, а на места изразите са неточни“. В книгата се поддържа неправилното становище, че за „изтръгване на държавната власт от ръцете на буржоазията най-главното средство е всеобщото избирателно право“. Важна грешка е и това, че като се разглежда въпросът за завземането на властта от работническата класа и за отмиране на държавата, не се споменава нищо за диктатурата на пролетариата.

Въпреки посочените сериозни слабости, този труд на Д. Благоев изигра много важна роля за развитието на социалистическото движение след Бузлуджанския конгрес. С аргументите и данните, които тя даваше, си служеха социалистите в 90-те години, за да оборват народниците; по нея те се учеха на социа-

лизъм и се подготвяха за усвояване трудовете на Маркс и Енгелс, преведени на български език.

След Бузлуджанския конгрес се започва системна и планомерна пропаганда на социализма. Издават се в превод ред социалистически книги и брошури и т. н.

През 1892 г. Кр. Раковски, Сл. Балабанов и С. Мутафов, въпреки решението на партийния конгрес да се сгрупират партийните сили около сп. „Ден“, започват да издават в гр. Севлиево сп. „Социалдемократ“. При това редакторите на сп. „Социалдемократ“ застанаха на становището да не се създава веднага социалдемократическа партия. По такъв начин се създадоха два центъра на социалистическото движение — единият в гр. Търново и другият в гр. Севлиево.

В тези условия „партистите“, които настояваха да бъдат изпълнени резолюциите на Бузлуджанския конгрес, като Партията излезе открито пред страната и започне издаването на свой печатен орган, решават да свикат нов конгрес, на който да се поканят да изпратят свои делегати онези дружинки, които поддържат решението за открито излизане като партия.

През м. август 1892 г. в гр. Пловдив бе свикан конгресът. На Пловдивския конгрес участваха делегати на дружинките от гр. Търново, Габрово, Дряново, Стара Загора, Сливен и Ямбол. Конгресът, след като разгледа създаденото положение, реши единодушно дружинките, които са представени в него, да се конституират в Българска социалдемократическа партия, която да излезе открито. Пловдивският конгрес посочи, че главната задача на Партията е „социалдемократическата пропаганда и агитация между работниците, дребните занаятчии и земеделци“. Същевременно конгресът реши, че Партията трябва да участва в изборите самостоятелно и без всякакви компромиси с други партии.

Пловдивският конгрес възложи на Общия съвет на Партията да започне издаването на вестник „Работник“ като партийен орган, в който да бъдат отпечатани програмата и уставът на Партията.

След Пловдивския конгрес социалистите, които не бяха съгласни с неговите решения, основаха „Социалдемократически съюз“, към който се присъедини и Я. Сакъзов със своето сп. „Ден“.

Я. Сакъзов, който не беше никакъв марксист, а един дребнобуржоазен политикан с крайно неопределени, полусоциалистически, полународнически възгледи, видя в лицето на социалдемократическия съюз тъкмо такава организация, каквато

той търсеше. Съюзът не изискваше от членовете си да бъдат марксисти, не ги свързваше с определена партийна дисциплина, не ги спъваше в техните кариеристично-политикански попъзновения и политически комбинации с разни „леви“ буржоазни политикани и същевременно им придаваше всред интелигенцията ореола на най-прогресивни хора — социалисти. И той се присъедини към Съюза. В началото на 1893 г. Сакъзов започна да издава един радикал-демократически вестник „Правдина“, който скоро се сля с издавания в гр. Пазарджик подобен вестник „Лъча“ и започна да излиза под името „Прогрес“. Вестник „Прогрес“ се стремеше да обедини и възглави борбата на буржоазната опозиция за събаряне на Стамболов от властта.

Така, току-що зародилото се социалистическо движение се разцепи на два лагера — марксистки лагер — „партисти“, и опортюнистически лагер — „съюзисти“.

Причините за това разцепление се състояха на първо място в това, че за социалисти се обявиха ред дребнобуржоазни, интелигентско-кариеристични и индивидуалистични елементи, нямащи нищо общо с марксизма и с работническата класа, едни от които бяха минали през школата на радикал-социализма, други — на народничеството, трети — на социалдемократизма в чужбина и др. Важна причина за разцеплението бе и това, че образуването на Партията не бе предшествувано от една продължителна работа и борба, в процеса на която да се уяснят характерът, ролята и задачите на Партията.

Голямата икономическа изостаналост на страната бе също така немаловажна причина за появилите се разногласия и за разцеплението.

През м. ноември на 1892 г. започна да излиза вестник „Работник“ като орган на Партията.

Уводната статия в първи брой на в. „Работник“, на която Д. Благоев придава значението на програмна декларация, дава обосновано, марксистическо разбиране на въпросите за развитието на капитализма, за създаващите се от капиталистическото развитие обективни условия за социализма, за историческата роля на работническата класа, както и за ръководната роля и задачите на марксистката партия. В статията се подчертава интернационалистическият характер на Партията — „Партията е част от всесветската социалдемократия“, както и нейната голяма разлика от професионалните съюзи.

„Българската соц.-демократическа партия съставлява отделно и независимо нещо от работническите дружества и съюзи,

които си турят за цел взаимното спомагане на членовете си или борбата им за защита на интересите си. Соц.-демократическата партия защитава общите интереси на цялата работническа класа. Нейната непосредствена задача е — да привлече към програмата и тактиката си работниците, били те сгруппирани в дружества и съюзи или не. Като се състои от най-съзнателните работнически сили у нас, Българската социалдемократическа партия е авангардията на работническото движение, е организираната военна сила на работническата класа. Да пропагандира сред работниците своите идеи, програмата и тактиката на социалната демокрация, да развива класовото им съзнание, да им указва на класовата борба като най-вярно средство за подобрене на тяхното положение и за освобождението им от експлоатацията — такава е задачата на този вестник.“

Статията определя и ролята на българската работническа класа в борбата за социализъм: „Интересите на капиталистите и на работниците са право противоположни. Дотдето работниците не съзнаят своето положение и великата си задача като класа, дотогава тя от никоя партия не може да очаква освобождение от икономическото си робство. *Освобождението на работниците е дело на самите работници.*“

Всички тези възгледи в „Работник“ пропагандира упорито и неуморно. Необходимо е да се отбележи обаче, че ролята и характера на Партията в „Работник“ определя и свежда към нейните пропагандистки и агитаторски задачи. Такова е изобщо схващането на Д. Благоев и на тесните социалисти по-късно по въпроса за ролята на Партията. Това схващане за ролята на Партията те си изработиха под непосредственото влияние на Кауцки. „Ако за такава силна партия, каквато е германската, Кауцки неотдавна още казваше, че тя е едно *дружество за пропаганда и агитация*, то естествено е, че у нас Социалдемократическата партия не може да бъде друга“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 158).

Откритото и публично излизане на Партията като такава и издаването на нейния вестник се посрещна със злоба и подигравки от нейните врагове. Буржоазните политикани и вестници подеват зловна кампания срещу социалистите. Те хулят и клеветят социалистите, че били „развратители на младежта“, че искали „развалата на семейството“, „общността на жените“, че искали всички да ядат от един общ казан, обвиняваха ги, че са „безбожници“ и искат „деление на имотите“, и насъскваха

правителството на стамболовата реакция да вземе мерки срещу социалистите.

„То беше време за социалистите, казва Д. Благоев, когато трябваше човек да има здрави нерви и дълбока вяра в научността на социализма, за да издържи всички тия тежки клевети и обиди, при самите несгоди на личния живот. . . без да изгуби енергия и ентузиазъм и без да се поколебае нито минута, че е близък денят, когато работническата класа, събудена и просветена от социалистическата агитация и пропаганда, ще бъде организирана в една обществена сила под червеното знаме на Социалдемократическата партия и тогава клеветите на техните противници ще замръзват на устата им“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 161).

Въпреки този поток от хули и клевети, Партията, благодарение на упоритата пропаганда и агитация всред работниците и другите експлоатирани, продължаваше да се развива. Дружинките растяха, а всред малкото работници, които имаше по това време в България, интересът към Партията се увеличаваше.

През м. юли на 1893 г., във връзка с приближаващите законодателни избори и за да избере делегат на Цюрихския конгрес на II Интернационал, бе свикан извънреден конгрес на Партията, който се състоя в гр. Търново. На Търновския конгрес бяха представени 14 дружинки с 24 делегати. Конгресът, след като обсъди най-обстойно въпроса за участието на Партията в предстоящите избори, единодушно прие следното решение: „Конгресът, като взе предвид, че политическата борба е най-могъщото средство за достигането на крайната цел — осъществяването на социалистическите наредби: че изборителните периоди са най-удобните моменти за агитация и за развитие класовото съзнание у работниците; че предстоящите избори са едно изборително бойно поле, гдето най-добре може да се отдели класата на угнетените от тая на угнетителите и да се придаде политически характер на борбата между тях, реши: *Партията да вземе участие в предстоящите законодателни избори, като постави класови кандидатури навсякъде, гдето има свои организации, без да прави компромиси с някои от буржоазните партии*“.

Конгресът обсъди още един път въпроса за програмата на Партията, като прие нова програма, прие окончателно устава на Партията, както и програмата за общинските и окръжни съвети, избра делегат за конгреса на Интернационала, а също — Общия съвет на Партията, след което бе закрит.

При съставянето на новата програма на Партията конгресът взе за основа Ерфуртската програма на Германската социалдемокрация. Поради това новата програма страдаше, общо взето, от същите недъзи които имаше Ерфуртската програма и които Енгелс отбеляза в своята критика на тази програма. „В програмата няма онова, което собствено трябваше да се каже“, пишеше Енгелс (Сочинения, т. XVI, ч. II, стр. 107). В Ерфуртската програма не намери място основният принцип на марксизма — диктатурата на пролетариата, а също въпросът за насилственото завземане на властта от работническата класа. В нея не беше издигнато искането за република. Тези са главните слабости и на приетата от конгреса през 1893 г. програма на БСДП.

В станалите през м. юли избори Партията получи 571 гласа. „При ония политически условия, при терора, с който се произвеждаха тогава, резултатите от изборите много насърчиха Партията“ — пишеше Д. Благоев.

Скоро след конгреса, през м. септември 1893 г., започна да излиза вестник „Другар“, орган на БСД съюз. Още с първите си броеве този вестник показва, че разногласията между Партията и Съюза не се изчерпват с въпроса, трябва ли да се излезе открито като партия. Стана ясно, че тези разногласия са много по-големи и по-дълбоки.

Съюзистите поддържаха, че икономическите организации са огнищата на борбата на угнетеното човечество против угнетителите, че без икономически организации е невъзможна не само икономическата борба, но е невъзможна и политическата борба на работническата класа, че без икономически организации не може да бъде формирано класовото съзнание на работниците. Съюзистите поддържаха, че икономическите организации са ръководните органи на работническата класа и че те трябва да ръководят и политическата борба на работническата класа, както и изобщо борбата за власт. По същество тези възгледи на съюзистите се свеждаха към това, че работниците не се нуждаят от своя класова, марксистическа партия, която да внесе класово съзнание в тяхната среда, да организира най-съзнателните, най-преданите и най-дейните от тях в своите редове и да ръководи тяхната всестранна теоретическа, политическа и икономическа борба; че работниците трябва да се борят само за защита на своите икономически интереси, а политическата борба трябва да бъде предоставена на буржоазията.

Партистите поведоха решителна борба на страниците на вестник „Работник“ срещу тези опортюнистически възгледи на опортюнистите. Те развиха следните свои основни възгледи по идеологическите въпроси.

Социалдемократите не разделят и не противопоставят икономическата борба на политическата борба. Като се борят за защитата на най-близките интереси на работниците, те в същото време трябва да защитават и бъдещето на работническото движение. Политическата борба е мощно средство за класово осъзнаване и организиране на работниците, а икономическите организации на работниците са организации не само за защита на повседневните интереси на работниците, но и училища за социализъм. Работниците могат да водят самостоятелна политическа борба само като имат своя класова партия.

Социалдемократическата партия е съюз на социалистически организации. Партията, в която влизат най-съзнателните, най-преданите и най-решителните елементи на работническата класа, е авангард на работническата класа. Тя, Партията, внася социалистическо съзнание сред работниците и насочва работническото движение към завладяване на властта за осъществяване на социалистическото общество. Главната задача на социалистите в България в дадения момент е да създадат здрава Социалдемократическа партия още в самото начало на работническото движение, за да се избягнат лутанията, през които мина работническото движение в Англия и в други страни.

Ограничаването на работниците да водят само икономическа борба и отхвърлянето на борбата за политически права и изобщо на политическата борба означава отклоняване на работниците от борбата за тяхното освобождение от капиталистическата експлоатация и потисничество, означава измяна към работническото дело.

Със своята изборна тактика съюзистите отклоняват работниците от самостоятелно участие в изборите, увещават ги да гласуват не за БСД партия, а за буржоазните партии, и с това извършват открито предателство спрямо интересите на работническата класа.

Необходимо е да се отбележи, че съюзистите, които толкова много говореха за значението на икономическите организации, не създадоха нито една такава организация.

Безсилни да противопоставят каквито и да било сериозни доводи в полза на своята „икономическа“ теза, но и без да признаят открито погрешността на своите възгледи, съюзистите

предприеха събиране на подписи за подаване на петиция до Народното събрание за удовлетворение някои искания на работниците. Така съюзистите сами започнаха да провеждат политическа дейност.

Важна роля за изменение становището на съюзистите по спорните въпроси изигра изострянето на вътрешното положение на страната. През 1893 и началото на 1894 г. недоволството и борбата срещу стамболовия режим започна бързо да се засилва. В тези условия значението на политическата борба изпъкна с особено голяма сила. Съюзистите, които бяха едни дребнобуржоазни политикани и които желаеха да застанат начело на борбата на буржоазната опозиция срещу Стамболов, почувствуваха остро нуждата от политическа партия, на която да се опрат. Оттук именно произтичаше изменението на възгледите на съюзистите по въпросите за необходимостта от политическа борба и от политическа партия. Тази причина, наред с голямата слабост на Съюза, обясняваше също така защо всред съюзистите се засили стремежът към обединение с Партията. Следователно съюзистите се стремяха да създадат такава партия и да водят такава политическа борба, която нямаше нищо общо с интересите на работническата класа. Те се стремяха да създадат една дребнобуржоазна, опортюнистическа партия, която да се различава коренно от Българската социалдемократическа партия и която да играе ролята на буржоазна агентура в редовете на работническата класа. С това се обясняват техните усилия, когато се започнаха преговорите за обединение, да се даде ново наименование на Партията, да не се предрешава въпросът за самостоятелното участие на Партията в изборите, а да бъде той разглеждан като въпрос на тактика, който във всеки отделен случай да бъде решаван отделно, и т. н. Както казваше Д. Благоев, съюзистите искат да бъдат напълно свободни през време на избори, за да могат да общоделствуват.

Всичко това не беше напълно ясно за голямата част от членовете на Общия съвет на Партията. Признаването от съюзистите на необходимостта от партия и от политическа борба бе схванато от партистите като възприемане на техните възгледи по тези въпроси. „Общият съвет, както и членовете на Партията не можаха да оценят както трябва маневрата на съюзистите“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 203). Засилването на преследванията и терора, на първо място срещу социалистите, от страна на Стамболов, при което по-голямата част от членовете на Общия

съвет на Партията се оказаха арестувани или интернирани, слабите сили на социалистите изобщо и ниската степен на социалистическата мисъл, опортюнистическите отклонения на Н. Габровски, както и необходимостта от засилване на борбата срещу Стамболов подхраниха силни стремежи за обединяване и всред партистите.

При тези условия в края на 1893 г. се започнаха преговори за обединение между партисти и съюзисти. И макар че по думите на Д. Благоев „през време на преговорите за Общия съвет на Партията ставаше все по-ясно, че между Партията и Съюза продължава да съществува коренно различие по ред въпроси“, през м. февруари 1894 г. бе подписано от Общия съвет на БСД партия и от ЦК на БСД съюз „Съглашение“ за обединение между двете организации.

Приетото съглашение установяваше, че Партията ще се нарича „Българска работническа социалдемократическа партия“. Двете организации се съгласяваха по това, че главната задача на Партията е да организира и подготвя работническата класа за изпълнение на нейната историческа мисия — изграждане на социализма; че работническата класа трябва да бъде подготвена за изпълнение на тази своя историческа мисия чрез активното си участие в политическите и икономическите борби, които са главните средства за възпитание и организиране на работниците; че когато работниците вземат държавната власт, те ще използват последната за осъществяване на социализма; че силата на Партията представляват съзнателните и организирани работници, поради което е необходимо те да бъдат организирани в свои професионални съюзи.

Непосредственият резултат от съединението беше това, че то даде силен тласък на борбата на социалистите срещу Стамболов: социалистите заставаха начело на митингите за смъкване на стамболовия режим. Тази тяхна борба насърчи и буржоазната опозиция в борбата срещу Стамболов. Голямата смелост и куражът, който проявиха социалистите в борбата срещу Стамболов, привеле към изменение на отношението на широката маса от трудещи се към социалистите: на тях почнаха да гледат като на смели народни борци, които в борбата си срещу един противонароден режим не се спират пред никакви опасности и жертви.

От гледна точка на развитието на Партията и на нейното бъдеще обаче обединението представляваше голяма крачка назад. Въпросите за историческата роля на работническата класа, за ролята на Партията като авангард на работническата класа

са поставени в обединителното съглашение крайно неясно и мъгляво. Нещо повече — за ръководната роля на Партията и за нейния интернационалистически характер в този документ изобщо не се споменава нищо. Вместо това в обединителния документ се поставят на една дъска като равностойни икономическата и политическата борба на работническата класа, поставят се на една дъска профсъюзите и Партията. Съглашението прави важна отстъпка на опортюнистите и по въпроса за участието на БРСДП в изборната борба, като оставя този въпрос да бъде решаван от конгресите във всеки отделен случай конкретно. С това бе оставена отворена вратата за вътрешнопартийни борби, за общоделствуване от страна на опортюнистите през време на избори. Трябва да се отбележи и това, че докато в „Работник“ поддържаше, че БРСДП е противоположна на всички буржоазни партии и че ще работи съвършено независимо от тях, в обединителното съглашение не е казано нищо по този въпрос.

Като се има предвид всичко това, както и фактът, че Съюзът беше несравнено по-слаб от Партията, няма съмнение, „че от гледна точка на работническото движение и на научния социализъм съединението не само не се явяваше необходимо и полезно, но се яви просто пакостно“ (Д. Благоев, „Приносът“, стр. 228).

3. Продължаване борбата на Д. Благоев срещу народничеството и неговият окончателен разгром. Борбата на марксистите против опортюнистите в БРСДП

Безсилна да противопостави каквито и да било сериозни теоретически доводи срещу развитите от Д. Благоев възгледи в книгата „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“, българската буржоазия нае известните в нашата страна народници—руски емигранти Прокопиев, Минцес, Деборов и др., на които възложи задачата да „изкореняват“ марксизма!

Прокопиев и другите народници-емигранти твърдяха, че в противовес на Марксовата теория за концентрацията на производството при капитализма дребното производство не само не пропада, но че бъдещето на човечеството било в дребното производство, което чрез прилагане на електрическата енергия щяло да покаже своите големи преимущества. Те поддържаха, че законите на капиталистическото общество, открити от К. Маркс, били неприложими към земеделието, защото в земеделието не се забелязвала никаква концентрация и централи-

зация на производството; че социалдемократите проявявали жестокосърдечие, защото искали и работели за съсипването на дребното производство; народниците твърдяха, че в България няма почва за развитието на капитализма, защото липсвали вътрешни пазари за българските стоки, няма пролетариат и че поради това няма почва за социализма.

Народниците виждаха главната причина за пропадането на дребното земеделие и занаятчийство не в икономиката на обществото, а в политическите условия — в милитаризма, полицейщината, чиновническо-бюрократичния апарат и т. н. Те отричаха, че идеите се определят от материалните условия, в които живеят хората, и обвиняваха марксистите, че не признават значението на идеите, както и ролята на интелигенцията. Същевременно те твърдяха, че интелигенцията е силата, която движи историческото развитие, и че социалдемократите, които създават и укрепват своята партия, са бланкисти, защото искали да вземат властта само с едно малцинство.

Против тези възгледи на народниците се обяви решително Д. Благоев. В спора си с народниците Д. Благоев доказва с неоспорими факти, че дребното производство, включително и дребната земеделска собственост, както в капиталистическите страни, така и в България пропада под ударите на капиталистическата конкуренция, че стотици и хиляди занаятчии и дребни земеделци у нас западат и се разоряват, като се превръщат в пролетарии, и че следователно същият процес на развитие на капитализма, който наблюдаваме в индустрията, се извършва, макар и по-бавно, и в областта на земеделието; че пропадането на дребните собственици се извършва не защото марксистите искат това, а като резултат на обективното развитие на капитализма.

Д. Благоев показва, че самият факт на безспирното, ежегодно увеличаване броя на фабриките в България говори за наличието на вътрешен пазар за произведенията на българската промишленост, за развитието на капитализма, за образуването и растежа на българската работническа класа, а следователно и за това, че има почва за социализма в България.

В спора си с народниците Д. Благоев разясни и доказа, че основата на всеки обществен строй образуват материалните условия на живот, начинът на производството, върху който израстват държавно-политическите и други учреждения, идеите, науката, изкуството и т. н., а не обратно, че истори-

ческият материализъм съвсем не отрича значението на идеите. „Самата деятелност, самият живот, самата програма на социалдемократите са доказателство за това“ — казваше Д. Благоев.

Д. Благоев показва, че интелигенцията не само не може да бъде главен двигател на общественото развитие, но че тя изобщо не може да играе самостоятелна обществена роля, тъй като тя не е класа, не е еднородна по своя произход и състав, че тя произхожда от различни класи, свързана е с тези класи и с техните класови интереси и играе известна роля дотолкова, доколкото застава на страната на дадена класа, че народническото разбиране обществената роля на интелигенцията води неизбежно към бланкизъм и анархизъм.

Д. Благоев показва, че не интелигенцията, а работническата класа, колкото и малобройна да беше тя тогава в България, е призвана да играе ролята на основен двигател на общественото развитие, че работническата класа със своята класова борба тласка общественото развитие напред и че бъдещето принадлежи именно на работническата класа, която е призвана да унищожи капиталистическата експлоатация и да осъществи социализма.

В спора си с народниците Д. Благоев обоснова необходимостта от марксистическа партия на работническата класа, както и нейните главни задачи. Социалдемократите, казва той, организират работниците в Социалдемократическа партия със задача да ги подготвят към изпълнение на тяхната историческа мисия. „Само съзнателният и организиран пролетариат, казва Д. Благоев, може да привлече подире си както всички сиромаси, така и всички други работници, защото това е необходимо организирано и съзнателно ядро.“

Със своята борба Д. Благоев нанесе съкрушително поражение на народничеството. Неговите най-видни представители — Прокопиев, Минцес и Деборов, бяха до такава степен разобличени и компрометирани като „учени“ слуги на буржоазията, че се видяха принудени да напуснат България, а народничеството като течение скоро изчезна от българския обществен живот.

Обединението на БСДП и БСДС означаваше обединение на марксистите с опортюнистите и създаване на партия на пролетарските и дребнобуржоазни интереси. В Партията навлязоха голям брой дребнобуржоазни елементи, интелигенти, студенти и др. Поради това разногласията и борбата между двете течения вътре в обединената партия бяха неизбежни и те не закъсняха да се проявят.

Първите разногласия между двете течения се проявиха по въпроса за отношението на Партията към създаденото след падането на Стамболов правителство на „Народната партия“ („народняци“) (1894—1898 г.), възглавявано от стария консерватор К. Стоилов. Партията на народняците бе образувана от привържениците на бившата Съединистка партия в Южна България, на част от привържениците на Прогресивно-либералната (Цанковистка) партия и на остатъците от Консервативната партия. Тя представляваше интересите на bankerските и кулашки слоеве на буржоазията, както и на част от търговско-промишлената буржоазия. Опортюнистите заеха становище на „градивно сътрудничество“ с правителството. Във вестник „Другар“, който се намираше в техни ръце, пишеха: „Не е тъй лека работа премахването на Стамболовата система за общото поправление на нашия народ, когото Стамболов уби и разврати откъм всяка една страна; за това са потребни общите усилия на правителството, камарата и журналистиката“. Съвършено друга позиция заеха марксистите. Те отхвърляха всяко сътрудничество с народняшкото правителство и предупреждаваха работническата класа, че не може да очаква никакви подобрения от него. Във вестник „Работник“ Гаврил Георгиев, един от най-близките и най-талантливи съратници на Д. Благоев, пишеше: „Ние сме представители на работническата класа; тази класа не може да очаква сериозни подобрения от това правителство, което излиза из средата на нейните господари“.

Нови разногласия изникнаха във връзка с приближаващите парламентарни избори. В условията на твърде слабото, току що зародило се работническо движение марксистите считаха, че Партията, за да запази своя класов характер, не може и не трябва да си поставя за задача непременно да прокара свои депутати в Народното събрание. Те считаха, че главната задача на Партията е да използва изборния период за агитация между работниците, за събуждане тяхното класово съзнание и организирането им. В отличие от това становище на марксистите опортюнистите считаха, че главната задача на Партията в изборите е да постигне избирането на няколко свои кандидати в Народното събрание. Но тъй като при голямата слабост на работническата класа нямаше никакви изгледи да бъде избран за депутат даже и един социалист само с гласовете на работниците, те дълго време преди още конгресът да реши въпроса зарязваха работата всред работниците и насочваха цялото си внимание към селата. При това те настояваха да се допусне участието на социалистите-кандидати за депутати в из-

борни листи съвместно с кандидатите на други партии, или с „честни лица“. Така изникна и друг спорен въпрос — въпросът за допустимостта на изборните съглашения и изобщо на компромисите.

В тези условия бе свикан през м. юли на 1894 г. първият конгрес на БРСДП. Конгресът се състоеше от представители на партийните групи и на професионалните дружества. Но поради това, че не беше установен един определен принцип на представителство — на колко партийни или профсъюзни членове може да бъде изпратен един делегат, съставът на конгреса се оказа твърде произволен — в него, по думите на Благоев, преобладаваха студенти и изобщо интелигенти.

Борбата между двете течения избухна още в самото начало на конгреса. Първият спорен въпрос беше този за начина на гласуването. Опортюнистите, които бяха взели всички мерки, за да доведат на конгреса по-голям брой свои хора — дребно-буржоазни интелигенти, студенти, учители и др. от София и близките до нея градове, и с това си бяха обезпечили мнозинство, настояваха гласуването да стане поименно, по делегати. Партистите, напротив, настояваха гласуването да стане по групи. След продължителни и бурни дебати, които в някои моменти застрашаваха Партията с ново разцепление, конгресът реши, че по принцип гласуването на конгресите трябва да става по делегати, а не по групи, но поради това, че на първия конгрес партийните групи и профдружествата са представени несъразмерно, гласуването в него, по изключение, да стане по групи.

След това конгресът пристъпи към разглеждане на въпроса за тактиката на Партията в предстоящите законодателни избори. И по този въпрос станаха горещи спорове. Марксистите настояваха Партията да участва в изборната борба самостоятелно, без никакви компромиси, като пропагандира и популяризира своята цялостна програма. Опортюнистите, напротив, настояваха упорито да се допуснат компромиси с „честни хора“. Беше ясно, че опортюнистите искаха в изборната кампания да им бъде предоставена пълна свобода за всевъзможни безпринципни съглашения и за извращаване на партийната програма. Приетата от конгреса резолюция, плод на взаимни отстъпки, беше една безпринципна резолюция. От една страна, се забраняваха всякакви компромиси с която и да било буржоазна партия или с отделни лица, а, от друга страна, се допускаха съглашения с известни „честни и прогресивни лица“. С това свое решение конгресът отвори вратите за всевъзможни най-безпринципни и опортюнистически изборни комбинации.

Следващият въпрос, който трябваше да бъде разгледан и решен, беше въпросът за отношението на Партията към дребните производители.

Конгресът, след като постанови да отложи разглеждането на въпроса до идущия конгрес поради това, че не е проучен, реши: „агитаторите се оставят свободни в своята агитация“ в селата. С това решение се развързаха още повече ръцете на опортюнистите да извращават партийната програма и да я приспособяват към разбиранята и интересите на дребната буржоазия.

Конгресът прие програмата и устава на Партията. Програмата, макар и в своята принципиална част да не се отличаваше от програмата на бившата БСД партия, претърпя ред изменения в опортюнистически дух. В нея бяха включени такива формулировки като „постепенно намаление на постоянната войска“, „постепенно унищожение на всички преки и косвени налози и мита“, „постепенно отдаване на съдилищата в ръцете на народа“ и т. н. Тази „постепенност“ означаваше явно приспособяване на партийната програма към разбиранята на дребната буржоазия.

Що се отнася до устава, приет от конгреса, то и той, в сравнение с устава на БСДП, претърпя известни изменения в опортюнистически дух, като даваше по-голям простор за свободния състав на Партията.

Необходимо е да се отбележи, че въпреки настояването на марксистите конгресът не намери време да разгледа въпроса за работата в средата на работниците във връзка с предстоящите избори, нито за пропагандата на марксизма. Изобщо първият конгрес на БРСДП протече под знака на господството на опортюнизма. Вредните резултати от тези опортюнистически решения не закъснях да се проявят. Той тласна Партията по опортюнистически път. Скоро след конгреса, във връзка с приближаващите избори, Н. Габровски публикува в издавания от него в Търново вестник „Народен глас“ една своя програма, която представляваше ревизия на партийната програма и нейното опортюнистическо приспособяване към разбиранята и интересите на дребната буржоазия. Тази именно програма, а не партийната програма Н. Габровски препоръчваше да бъде широко разяснявана сред селяните и занаятчиите. По същия път вървеше и Я. Сакъзов в Шумен (Коларовград). В навечерието на изборите Я. Сакъзов организира в гр. Шумен един Окръжен комитет, съставен от случайни хора, който на практика трябваше да подмени партийния комитет като ръководител

на изборната борба. Този Окръжен комитет публикува своя изборна програма, която също така се отличаваше съществено от партийната програма и в която имаше такива искания като „митнически съюз с Турция“, „покровителствена система“ и т. н.

Тази опортюнистическа политика на Н. Габровски, Я. Сакъзов и др. получи отпор от Д. Благоев и неговите най-близки съратници чрез вестник „Работник“. „Нека в изборителната борба високо държим социалдемократическото знаме. Нека не се увличаме само от съблазна да спечелим няколко депутатски кресла. Нека внимателно отстраняваме всички опасности, които заплашват нашето още младо социалдемократическо движение. Нашата изборителна агитация трябва да бъде открито социалистическа навсякъде. Само победата с такава агитация ще бъде победа на Социалдемократическата партия, на социализма“, пише Д. Благоев във в. „Работник“ от 6. IX. 1894 г.

Като резултат на „широката“ опортюнистическа дейност Н. Габровски и Я. Сакъзов, които се блокираха в изборите с разни подозрителни „честни лица“, бяха избрани за народни представители.

Избирането на Н. Габровски и Я. Сакъзов за народни представители подхрани и засили още повече опортюнизма в Партията, който я изместваше от нейната естествена среда — работническата класа. В голямата част от партийните членове се създаде убеждението, че Партията трябва да насочи главното си внимание към селяните, че без спечелване на селяните Партията не ще може да се развива и, по думите на Н. Габровски, е осъдена на най-големи несполуки, па даже и на поражения. Като резултат на тези разбирания партийната работа в градовете, всред работниците, бива свършено занемарена и главното внимание на Партията бива насочено към селата и малките градчета. Централният орган на Партията — вестник „Социалист“, както и местните партийни вестници насочваха също така цялото си внимание на въпросите, засягащи селяните. През 1895 г. в гр. Ямбол бива свикана специална конференция на партийните организации в Сливенски и Бургаски окръзи и Новопагорска околия със задача да се обсъди работата всред селяните. В приетата резолюция се говореше, че „всяка политическа партия може да стане голяма обществена сила само когато привлече на своя страна селските маси“ и че „това привличане следователно е необходимо и за нашата партия“. Между това Сливен беше един от малкото индустриални градове в страната със значителен брой работници, но работата всред работниците беше изцяло изоставена. Подобна конфе-

рениция бе свикана и в гр. Търново. Цялата тази дейност опортюнистите водеха не за спечелване на трудещите се селяни за делото на социализма — за социализма и Социалдемократическата партия те говореха много малко, като при това представяха и социализма, и Партията като дребнобуржоазни.

Тази „широка“ дейност всред селяните опортюнистите водеха, за да спечелят техните гласове през време на избори и да бъдат избрани за депутати. Тази „широка“ дейност на Партията, както и шумната парламентарна дейност на двамата депутати в полза на „работния народ“ и против „народните изедници“, привлече в нейните редове значителен брой „начинающи адвокати, дребни чиновници, изпадащи дребни производители, селски политикани и учители“, които съставляваха голямото мнозинство от партийните членове. Едни от тях мислеха и се надяваха да направят кариера чрез Партията, други — да поправят своето положение. Както казваше Д. Благоев, Партията се оказа „в плен на тия си членове и на групи от тях“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 269). Като резултат на всичко това Партията бързо се разслабваше, израждаше и превръщаше в дребнобуржоазна партия.

Това разслабване не можа да бъде спряно нито от втория, нито от третия партийни конгреси, състояли се съответно през 1895 и 1896 г. Вторият конгрес на БРСДП се състоя в условията на започналото стачно движение в страната. Вместо да изработи отношението на Партията към стачното движение и да съсредоточи вниманието на цялата партия към него, за да му бъде оказана всичката необходима помощ, като партийните групи и членове застанат начело на стачното движение, конгресът прие една кратка резолюция, която при дадените тогава условия не можеше да не изиграе явно отрицателна и вредна роля. Приетата резолюция гласеше: *„Конгресът реши: като се има предвид, че работническите стачки са едно крайно средство, до което работниците се принуждават да прибегват за защита на своите интереси, конгресът изказва желание, щото другарите да не прибегват до стачки, ако нямат зад себе си силни организации“*. Като се вземе под внимание, че силни организации работниците тогава още няхаха, явно е, че решението на конгреса беше насочено към предотвратяване на стачната борба на работниците.

Вторият, а също и третият конгреси на БРСДП погвърдиха опортюнистическата линия на първия конгрес за работа главно всред селяните, занаятчиите и учителите и за подготовката им към изборите за общински и окръжни съвети.

След III конгрес обаче започва да настъпва известно изменение на това положение в Партията.

Засилването на работническото движение, от една страна, и пакостните последици за Партията от опортюнистическата политика на безпринципни компромиси през време на изборите, която провеждаха Габровски, Сакъзов и техните привърженици, от друга, засилваха все повече недоволството и борбата на здравите, марксистки елементи срещу опортюнизма, срещу дребнобуржоазната халтавост и дезорганизираност на Партията. В навечерието на IV конгрес на БРСДП във вестник „Социалист“ Гаврил Георгиев постави въпроса за състава на партийните конгреси. Той застъпи гледището, че за делегати на конгресите трябва да бъдат избирани само членове на партийни организации, предимно работници, живели с живота на Партията. Същевременно бе изтъкната нуждата от създаване на един специален вестник за работниците. Още преди конгреса, предвид на спирането на сп. „Ден“, Централният комитет на Партията реши да започне издаването на сп. „Ново време“, като за главен редактор беше определен Д. Благоев.

В тези условия през юли 1897 г. се събра IV конгрес на БРСДП. Четвъртият конгрес е, по думите на Д. Благоев, „първият по-определен партиен конгрес“ след обединението. Делегатите на конгреса бяха делегати на партийни групи. Четвъртият конгрес реши, че на конгресите могат да бъдат представени само такива групи, които са действували редовно през годината, влизали са в състава на Партията и са известни за такива на Централния комитет.

Конгресът направи известна крачка напред и по въпроса за изборната тактика на Партията. В приетата от конгреса резолюция се казваше, че:

„Работническата социалдемократическа партия ще взема участие във всички избори. Никакви компромиси с партии и съглашения с частни лица не се допускат.“ Но конгресът не определи кой поставя партийните кандидатури, имат ли право ЦК и местните партийни комитети да упражняват контрол при поставянето на кандидатурите. С това се оставяха развързани ръцете на опортюнистите за изборни комбинации.

Четвъртият конгрес внесе ред изменения и в устава на Партията. До този конгрес местни партийни организации фактически не съществуваха. Партията се състоеше всъщност само от местни партийни бюра или комитети. С измененията, които внесе четвъртият конгрес в устава, местните партийни организации станаха основната клетка на Партията и пар-

тийните комитети бяха подчинени на съответните партийни организации. С това бе поставено началото на въвеждане приипа на демократическия централизъм в Партията.

Най-важното дело на IV конгрес беше решението за издаване на в. „Работнически вестник“ с главен редактор Г. Кирков. Това решение беше показател за нарастващата сила и значение на работническото движение, за засилването на марксихеското течение в Партията и за предстоящото изостряне на борбата срещу опортюнизма. Заедно със сп. „Ново време“ „Работнически вестник“ имаше да изиграе извънредно голяма роля в борбата срещу опортюнизма в Партията и за създаване класовата партия на българския пролетариат. Обаче решението на конгреса наред с „Работнически вестник“ да продължава да излиза вестник „Социалист“ като ръководен партисен орган, който скоро след конгреса бе преименуван във вестник „Народ“, показваше колко силен беше още опортюнизмът и каква сериозна борба срещу него предстоеше на марксихеската левица в Партията.

Идеята за създаване на „Работнически вестник“, както и закрепването му, принадлежи, както казва Д. Благоев, изцяло на Георги Кирков — най-близкия съратник на Д. Благоев. Г. Кирков, по думите на Г. Димитров, беше човек с огромна обща и специална марксихеска ерудиция. Същевременно той беше блестящ оратор и политически агитатор. Със своето силно и убедително слово той вдъхновяваше и завладяваше масите... жизнерадостният хумор на Кирков правеше неговите речи, както и статиите му в „Работнически вестник“ особено живи и действащи с огромна сила. Същевременно той беше талантлив организатор, който майсторски издирваше и издигаше партийните кадри.

Въпреки допуснатите слабости и грешки на IV конгрес на БРСДП бе нансен сериозен удар на опортюнистическото, широкосоциалистическо течение в Партията, а марксихеското, тесносоциалистическото течение извоюва ред позиции и оръжия за по-нататъшната борба срещу опортюнизма.

Необходимо е да се отбележи, че след IV конгрес работите в ЦК, който по думите на Д. Благоев „се управляваше всъщност единолично“ — от Я. Сакъзов, се влошиха още повече. От редакцията на в. „Социалист“, а следователно и от ЦК излезе Г. Георгиев. Д. Благоев живеше в провинцията и Я. Сакъзов, назначил си няколко студенти за помощници, стана самовластен разпоредител на ЦК.

След IV конгрес вътрешно-партийната борба започна бързо да се изостря. На преден план изпъкна въпросът за местния печат. Във връзка с него се постави и въпросът за характера на Партията. В сп. „Ново време“ бе повдигнат въпросът, че за нуждите на Партията при дадените условия е достатъчен един партийен вестник и че конгресът трябваше да реши спирането на издавания от Н. Габровски в гр. Търново вестник „Освобождение“. Против тази бележка на сп. „Ново време“ се обяви Н. Габровски, който застъпи чрез в. „Освобождение“ становището, че местните вестници били крайно необходими, че той е за свободата на местния печат и че за издаването на местни вестници не е необходимо разрешение от ЦК, нито от партийните конгреси.

Това опортюнистическо становище на Н. Габровски бе остро разкритикувано от Д. Благоев. Той поддържаше, че членовете на Партията, на която е необходима дисциплина като на всяка бореща се партия, която трябва добре да претегля силите си и да бъде винаги готова да посрещне всякакви случайности, не могат без съгласието на самата партия да предприемат издаването на партийни органи. Д. Благоев показва, че да се предостави на всяка местна организация право да издава свой вестник означава при съществуващото тогава състояние на Партията да се тласка социалистическото движение по пътя на неговото израждане и превръщането му в буржоазнодемократическо движение, пример за което даваше в. „Освобождение“.

По такъв начин спорът за местния печат се превърна в спор за характера на Партията.

Въпросите за характера на Партията и за партийния печат бяха главните въпроси, по които марксистите водиха борбата срещу широките „социалисти“ на V конгрес на Партията, състоял се през 1898 г. На конгреса марксистическата левица постави ясно въпроса, че Партията е авангард на работническата класа и главната ѝ задача е да пази бъдещето на работническото движение, като буди класовото съзнание на работниците, като ги организира и стъпка по стъпка насочва борбата им към крайната цел. Същевременно марксистите заявяваха, че Партията не може да смята за своя главна задача популяризирането на социализма сред дребните собственици, макар да ги разглежда като утрешни пролетарии. Да се пренесе центърът на партийната пропаганда между дребните собственици, особено в условията на твърде изостаналата в икономическо отношение България и на едва започналото се работни-

ческо движение, означаваше Партията да се превърне в представител на дребната буржоазия. Като провежда своята пропаганда всред работническата класа, Партията естествено ще обхваща с нея и дребните собственици, но тази пропаганда не трябва да бъде приспособявана към разбиранията и исканията на дребните производители. Макар и да не бе взето специално решение по въпроса за характера на Партията на конгреса, по думите на Д. Благоев, победи схващането на марксистите. Това намери отражение и в приетата от конгреса резолюция по печата, която гласи: *„Никой член или местен комитет на БРСД партия няма право да издава политически вестник без разрешението на партийния конгрес“*. Конгресът освен това реши да има само един партийен орган — „Работнически вестник“. Това беше голяма победа на марксистите. Но като реши да бъде спрян в „Народ“ и да се забрани на партийните членове и организации да издават вестници без разрешението на партийен конгрес, V конгрес не разпространи това решение и за списанията и брошурите. Издаването на списания и брошури бе предоставено на отделните партийни членове. По силата на това решение и сп. „Ново време“ става частно издание. Решението на конгреса по въпроса за списанията и брошурите беше в полза на опортюнистите.

Главното значение на V конгрес се състоеше в това, че на него се постави началото на борбата на пролетарското, марксистическото течение срещу дребнобуржоазното, широкосоциалистическото течение в Партията по въпроса за характера на Партията.

4. Аграрната и търговско-стопанската криза през 1897—1900 г. Движението на селяните и образуването на БЗ съюз. Отношението на тесните социалисти към селяните. Появата на „Общо дело“. Началото на борбата на марксистите (тесни социалисти) срещу общоделците (широки социалисти). Ролята на „Работнически вестник“ и „Ново време“ в борбата срещу опортюнистите

В края на XIX век в Европа избухна остра промишлена криза. Кризата обхвана и България в края на управлението на народняците и се прояви главно като аграрна и търговско-финансова криза. Кризата в България беше резултат на развитието на капитализма, под ударите на който дребното производство не издържаеше и бързо западаше; на масовото ограбване и съсипване на бедните и средни селяни от страна на лихварите и зеленичарите и чрез данъците — от страна на дър-

жавата; на ограбването на държавната хазна от страна на правителствените хора, които се стремяха към бързо и леко забогатяване. Редицата стихийни бедствия — наводнения и др., сполетели страната, изостриха още повече кризата.

Най-голямо изостряне кризата достигна след падането на народняците, през време на радослависткия режим (1899—1901 г.) Радославистите въведоха отново омразния на селяните десятък. Събирането на десятъка и особено възмутителните своеволия и злоупотребления, които извършваха правителствените чиновници при неговото събиране, продажбата на безценна земята и покъщнината на селяните, които не бяха в състояние да изплатят данъците и лихвите навреме, повдигнаха страшно недоволство сред селяните. Това недоволство обхвана целия народ във връзка със силно нашумелите афери за гнилите вагони, за хамбарите, за мушамите и др. Последва цяла вълна от големи селски събрания и митинги, които взеха особено остра форма в Североизточна България, изразили се в селските бунтове в селата Тръстеник, Шабла, Дуран Кулак и др. В тази обстановка бе създаден Българският земеделски съюз като съсловна организация.

Политиката на масово ограбване на бедните и средни селяни бе съпроводена със засилени и растящи преследвания на всички недоволни от политиката на народняци и радослависти. Не случайно народняшкият режим бе наречен „татаро-византийски“ и „кринкарски“ режим — режим на политически убийства из засада, а радослависткият режим — „черкезки и разбойнически“ режим.

Българската работническа социалдемократическа партия води смела борба срещу режима на народняците и особено срещу радослависткия режим.

Като резултат на тази борба влиянието на Партията започна бързо да расте: броят на партийните организации за една година (1899—1900) се увеличи от 30 на 64, а броят на партийните членове достигна 1,761. Това разрастване на Партията обаче се извършваше главно сред селяните, занаятчиите и интелигенцията. Броят на работниците — членове на Партията, едва достигаше 496 души — при това те бяха главно работници от занаятчийското производство. Растежът на влиянието на Партията се прояви особено в изборите, станали през 1899 г., в които тя успя да прокара 6 депутати.

Засилването на дребнобуржоазните елементи в Партията доведе към засилване и активизиране на опортюнистическото течение в нея. Като вземаше повод от изборните успехи на Пар-

тията и опирайки се на опортюнистическото течение, Н. Габровски, подкрепен от Я. Сакъзов, искаше на VI конгрес да бъдат отменени всички „стеснителни мерки“ за една „по-широка“ дейност на местните организации. Тази по-широка дейност опортюнистите провеждаха на практика. Те заставаха начело на разрастващото се земеделско движение, учителско движение, македонско движение, еснафски сдружения и др. т. Няколко месеца преди VII конгрес Я. Сакъзов започна все по-открито и публично да пропагандира своите широкосоциалистически възгледи. В своите публични речи относно икономическата и финансова криза в България, като излагаше тежкото положение на разоряващите се селяни и занаятчии, Сакъзов не посочваше, че едновременно се формира нова класа — работническата класа. Той не разясняваше задачите на БРСДП за организиране и класоосъзнаване на работниците, както и за ръководене на техните борби. Пренебрегвайки изцяло работническата класа и БРСДП, Сакъзов рисуваше перспективата на едно „дребнобуржоазно царство, една дребнобуржоазна република от охолни земеделци, занаятчии и търговци. В това дребнобуржоазно царство пролетариат, работници, работническа класа не съществува“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 365).

Голямото недоволство на селяните и разрастващото се на тази основа „земеделско движение“, както и голямото увлечение и преклонение на опортюнистите пред това движение изтъкнаха на преден план въпроса за отношението на Партията към селяните.

Главният въпрос, с който се занима VII конгрес на БРСДП, беше именно въпросът за „земеделското движение и отношението на Партията към него“. VII конгрес се състоя през м. юли на 1900 г. в гр. Сливен. На конгреса бяха представени 35 редовни партийни организации със 71 делегати, макар че съгласно отчета на ЦК пред конгреса Партията е имала 61 местни организации.

Докладчик на конгреса по въпроса за отношението на Партията към земеделското движение беше Я. Сакъзов. Давайки си ясна сметка, че мнозинството от делегатите е против неговите опортюнистически възгледи, Сакъзов не посмя да излезе открито в защита на тези свои възгледи и се опита да се приспособи към господстващото на конгреса настроение. Той определи земеделското движение като буржоазно движение, начело на което стоят чифликчиите и селските кулаци, но че в това движение участвуват и дребните земеделци, които били носители на социалистическия идеал.

С открито изложение и защита на своите опортюнистически възгледи излезе Н. Габровски. Като истински дребнобуржоазен социалист Н. Габровски не разбираше историческата, действително революционната роля на работническата класа. Той смяташе, че най-революционна сила в България са селяните. На конгреса той предложи Партията да разшири своята дейност в селата, като си създаде специален орган, който да се занимава със земеделското движение, както и да поздрави всички онези партийни членове, които са взели участие в него.

От името на ЦК на конгреса говори Г. Кирков, който каза, че земеделското движение не е революционно, защото дребните земеделци в България „не са още революционен елемент“. Г. Кирков заяви, че в земеделското движение главна роля са играли дребните земеделци, че земеделското движение не е още избистрено, че то е една „мътилка“ и че поради това Партията трябва да бъде предпазлива към него и да се ограничи с политическото възпитание на масите. В духа на изказването на Г. Кирков бе приета резолюция, която гласеше:

„VII конгрес на Българската работническа социалдемократическа партия, като взе предвид, че днешното земеделско движение е само в остра форма проявление на преврата или разложителния процес, който се извършва в икономическото положение на земеделците-селяни, препоръчва на партийните членове, като се ръководят от нашата минимална и максимална програма и от досегашните решения на партийните конгреси по въпроса, да се придържат о една уяснителна деятелност по отношение на това земеделско движение и създаващия се Земеделски съюз“.

Марксистите начело с Д. Благоев бяха свършено прави, когато се бореха против опитите на опортюнистите да насочат цялата дейност на Партията сред селяните и занаятчиите и да превърнат Партията в една дребнобуржоазна селско-занаятчийска партия. Обаче те допуснаха голяма грешка в своето отношение към селяните. За разлика от В. И. Ленин, който още в борбата срещу народничеството в Русия издигна идеята за революционния съюз между работниците и селяните като главно средство за смъкване на царизма, а след това и на буржоазията от властта и постави въпроса за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция, Д. Благоев и изобщо марксистите в БРСДП не поставиха въпроса за необходимостта от съюза между работническата класа и селяните в България като главно средство за смъкване на буржоазията от властта. Като изхождаха от пред-

поставката, че селяните са дребни частни собственици, които са заинтересовани в запазване на своята дребна собственост, марксистите начело с Д. Благоев считаха, че селяните не могат да играят революционна роля и поради това не могат да бъдат и съюзници на пролетариата. Това неправилно схващане по селския въпрос бе изработено от тесните социалисти под решаващото влияние на водачите на II Интернационал К. Кауцки и Г. Плеханов. Тази е причината, поради която те отричаха и нуждата от изработване на специална аграрна програма и не изработиха такава.

Важно решение на конгреса беше преместването на редакцията на „Работнически вестник“ в София и включването на Гаврил Георгиев наред с Г. Кирков в състава на редакцията. От този момент особено „Работнически вестник“ се превръща в мощно оръжие на лявото пролетарско течение в борбата срещу опортюнистите. След VII конгрес „Работнически вестник“ посвети своето главно внимание на въпросите, свързани с работническото движение и партийния живот на пропагандата и агитацията сред работниците. „Работнически вестник“ сееше неуморно социалистическа просвета сред работниците, издигаше тяхното класово съзнание и подготвяше най-добрите и най-издигнатите от тях да влизат в редовете на Партията. „Благодарение на „Работнически вестник“, казва Д. Благоев, дейтелността на Партията се съсредоточава все повече върху преките ѝ задачи, върху пропагандата и агитацията сред работниците“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 421).

Скоро след VII конгрес Я. Сакъзов, под непосредственото влияние на германския ревизионист Ед. Бернщайн, започна да издава сп. „Общо дело“. С това той постави и формално началото на общоделството в Партията.

В сп. „Общо дело“ Сакъзов твърдеше, че е необходимо на политиката на насилие и безправие, провеждана от радославистите, да се противопоставят обединените усилия на производящите слоеве. В България, казваше той, няма такава класа, която да се яви носител на „националните задачи“, и поради това трябва да се обединят и организират „известни елементи от работническата, земеделческата, еснафско-занаятчийската и търговско-индустриалната среда“, които да заместят липсващата класа и да станат носители на националните задачи, т. е. на широко самоуправление, демократизъм и здрава икономическа и финансова политика. Заедно с общоделеца Д. Димитров, който беше превел на български език книгата на

Ед. Бернщайн — „Предпоставките на социализма“, Сакъзов застъпваше становището, че Партията трябвало да се бори, за да наложи на управниците да вземат мерки за развитието на капитализма в България.

По такъв начин общоделството се яви като по-нататъшно развитие и логически завършек на опортюнизма на съюзистите и на широкосоциалистическите възгледи на опортюнистите в Партията след обединението от 1894 г.

Срещу тези общоделски възгледи на Сакъзов се опълчиха решително Д. Благоев, Г. Кирков, Г. Георгиев и др. В редица статии, поместени в сп. „Ново време“ и в. „Работнически вестник“, те показаха, че със своята теория за „производящите слоеве“ Сакъзов и общоделците застават на позициите на буржоазията и изменят на марксизма. Те показаха, че не е работа на БРСДП да налага на българската буржоазия капитализма, че ако Партията възприеме това, то би означавало тя да се откаже от социализма и да се превърне в една буржоазна партия, което би означавало предателство към интересите на работническата класа.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Началото на социалистическата пропаганда в България бе поставено от Д. Благоев чрез сп. „Съвременний Показател“, около което се групираха първите социалисти в страната. Образуването на първите социалистически дружинки и търновската сбирка (1891 г.), които бяха първите стъпки на движението за създаване на Социалдемократическа партия в България, подготвиха свикването на учредителния конгрес на Партията на Бузлуджа.

Българската социалдемократическа партия бе образувана в непримирима борба главно срещу дребнобуржоазните влияния и възгледи на народничеството и опортюнизма в социалистическото движение.

Борбата срещу погрешните и вредни влияния и възгледи на тези течения бе подета и възглавена от Д. Благоев. Димитър Благоев се оформи като социал-демократ в Русия и главно чрез него руското социалистическо движение оказваше мощно и животворно въздействие върху социалистическото движение в България.

Още в началото на социалистическото движение Димитър Благоев нанесе ред сериозни удари на опортюнизма, който на конгреса в Бузлуджа се прояви в отричане необходимостта от незабавно образуване на Партията, а по-късно в лицето на

съюзистите в поддържане вредните възгледи относно ролята на икономическата борба и на професионалните съюзи.

Димитър Благоев разгроми напълно народничеството в България и с това способствува в голяма степен за приобщаване на прогресивната интелигенция към марксизма. Важна роля в борбата срещу народничеството изигра книгата на Д. Благоев „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“.

Димитър Благоев отстояваше твърдо и смело решението на Бузлуджанския конгрес за създаване на Партията.

Голяма роля за изграждане и укрепване на Партията изигра Пловдивският конгрес (1892 г.), който оформи течението на партистите в самостоятелна Социалдемократическа партия, като остави съюзистите извън нейните редове.

Партистите, начело с Д. Благоев, широко пропагандираха и популяризираха марксизма. Особено важно значение за пропагандата и разпространението на марксизма, за разобличаване на опортюнизма, както и за укрепване на току-що създадената партия има в-к „Работник“, създаден по решение на Пловдивския конгрес.

Развитието на капитализма водеше към увеличение броя на работниците, а заедно с това към увеличение и засилване на работническите стачки. Като резултат на това Партията продължаваше да се укрепва.

Обединението между партисти и съюзисти, извършено през 1894 г., разкри ниското ниво на марксистическия мисъл на партистите. Обединението се оказа погрешна стъпка. В Партията временно взе връх дребнобуржоазният, опортюнистически социализъм.

Димитър Благоев и неговите най-близки съратници Г. Кирков и Г. Георгиев водиха неуморна борба срещу опортюнистите за отстояване класовия пролетарски характер на партията и революционното съдържание на марксизма. Важно място в тази борба заемаха сп. „Ново време“ и „Работнически вестник“.

Четвъртият конгрес на БРСДП (1897 г.) сложи началото на поврата в борбата на марксистите срещу „широкия“ социализъм. Решенията на конгреса относно създаването на „Работнически вестник“, изборната тактика, измененията на устава и начина на избиране делегати за партийните конгреси представляваха сериозна победа на марксистите. Този успех се дължи на порасналата роля на работническата класа в България.

Важна роля за отстояване пролетарския характер на Партията изиграха решенията на V конгрес (1898 г.). С решенията

си по местния печат и по тактиката на партията конгресът изрично подчерта пролетарския характер на Партията, чиято естествена среда е работническата класа.

Борбата между марксистите и опортюнистите по въпроса за отношението към земеделското движение и към селяните беше продължение на борбата за характера на Партията. Заемото от марксистите отношение към земеделското движение и решението на VII конгрес — 1900 г. — Партията да се придържа към една уяснителна позиция към земеделското движение, предвардваше Партията от разливане в дребнобуржоазната среда, нещо, към което се стремяха опортюнистите.

Позицията на марксистите по селския въпрос показваше обаче, че те не разбираха ленинското учение за селяните като съюзник на пролетариата.

Непримиримата борба на Д. Благоев и неговите привърженици в периода 1891—1900 г. срещу дребнобуржоазния опортюнизъм доведе след VII конгрес до ясното очертаване в БРСДП на двете течения: тесносоциалистическото и общоделското, борбата между които с нарастването на работническия елемент в Партията все повече се засилваше.

ГЛАВА II

ОФОРМЯВАНЕ НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ В САМОСТОЯТЕЛНА МАРКСИСТКА ПАРТИЯ НА БЪЛГАРСКАТА РАБОТНИЧЕСКА КЛАСА

(1901—1903 г.)

1. Положението в международното социалистическо движение. Засилване на работническото движение в България през 1901—1903 г. Решенията на VIII конгрес на Партията и влиянието на ленинската „Искра“ и на книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?“ за развитието и оформяването на тесносоциалистическото течение в БРСДП. Изостряне борбата на тесните социалисти срещу общоделците по теоретическите, тактическите и организационните въпроси. Решенията на IX конгрес на Партията

В края на XIX и началото на XX век световният капитализъм навлезе в своя последен стадий на развитие — стадия на империализма, в който, по думите на др. Сталин, противоречията на капитализма са стигнали до крайната си точка, пролетарската революция е станала въпрос на непосредствена практика и старият период на подготовка на работническата класа за революция се опря и прерасна в нов период на пряк щурм срещу капитализма.

Засилването на експлоатацията на основните маси от работническата класа в епохата на империализма води към изостряне на класовата борба на пролетариата срещу буржоазията в капиталистическите страни. Това намери своето отражение в международното социалистическо движение още в самото начало на империалистическата епоха, в която се зародиха и оформиха левите марксистки течения като това на „левите радикали“ в Германия, начело с К. Либкнехт, Р. Люксембург и др., на полските социалдемократи, на тесните социалисти в България, начело с Д. Благоев, и на първо място — на болшевиките в Русия, начело с Ленин и Сталин, — единственото последователно докрай революционно течение.

Почти всички леви марксихески течения, с изключение само на болшевиките, допуснаха ред най-сериозни политически и теоретически грешки и носеха върху себе си немалък меншевишки багаж.

От големите свръхпечалби, получавани от колониалните и зависимите страни, буржоазията в империалистическите метрополи отделилаше и отделя една незначителна част, за да обезпечи сравнително по-добро съществуване на един малък слой от висококвалифицирани работници, майстори, надзиратели и др. т. и по такъв начин ги свързва със своята империалистическа политика. Този именно работнически слой съставлява „работническата аристокрация“ (Ленин), която заедно с дребнобуржоазните и интелегентско-индивидуалистически елементи в социалдемократическите партии образуваха социалната основа на десния опортюнизъм в тези партии. Техни изразители в началото на империалистическата епоха бяха Бернщайн и ревизионистите в Германия, водачите на лейбъристите и на трейдюнионите в Англия, жоресистите във Франция, руските икономисти и меншевики, общоделците в България и т. н.

Между тия две противоположни в социалистическото движение течения се намираше течението на центристите, което играеше ръководна роля във Втория интернационал до Първата световна война. Със своята политика на признаване марксизма на думи и опортюнистическото му извращение на дело центристите във всяка отделна партия се стремяха да подчинят интересите на пролетариата и марксихеската левица на дребнобуржоазните интереси и на десния опортюнизъм в рамките на общата Социалдемократическа партия.

„Центризмът — пише др. Сталин — е понятие политическо. Неговата идеология е идеология на приспособяване, идеология на подчинение пролетарските интереси на дребната буржоазия в състава на една обща партия. Тази идеология е чужда и враждебна на ленинизма“ (Сталин, „История на ВКП(б)“, стр. 169).

В. И. Ленин пръв измежду всички революционни маркхисти, прилагайки творчески марксизма, го разви по-нататък съобразно с новите условия — условията на империализма.

Ленин направи обоснован маркхистки анализ на империализма, показва, че той е последният стадий на капитализма, както казва др. Сталин, „разкри неговите язви и условията за неговата неизбежна гибел“.

В тази международна обстановка и под нейно влияние се оформи партията на тесните социалисти като маркхистка

Партия на българския пролетариат със свои идейно-политически, тактически и организационни основи.

През 1901—1903 г. започна ново оживяване в стопанския живот на България, което скоро след това премина в стопански подем. В самото начало на този период, през м. януари 1901 г., правителството на радославистите бе заменено с правителство, съставено от демократи и прогресивни либерали, а след това — само от прогресивни либерали — „цанковисти“ (1902—1903 г.). Тази правителствена промяна означаваше известна промяна в методите на управление от страна на буржоазията — един открито насилнически и реакционен буржоазен режим, какъвто беше радослависткият режим, бе заменен с друг, също буржоазен режим, който се прикриваше с демократическо-парламентарна фразеология.

Тези изменения в стопанския и политическия живот на страната и особено засилената дейност на Партията сред работниците дадоха нов тласък на работническото движение в страната. Стачното движение през 1901—1902 г. бързо се разрасна. Избухват ред важни и големи за тогавашните условия стачки като общата стачка на работниците по трамваите в София, стачката в софийската захарна фабрика, общите стачки на тютюневите и шивашките работници в Пловдив, на текстилните работници в Сливен, стачките на пристанищните и текстилните работници във Варна (гр. Сталин), на тютюноработниците в Хасково, на работниците от вагонната фабрика в София, на работниците от фабриката за чембери в Русе и др. По-голямата част от тези стачки избухваха стихийно, без предварителна подготовка. Работниците обявяваха тези стачки, за да защитят своите икономически интереси срещу опитите на капиталистите да влошат и без това лошото им положение. Но имаше и нападателни стачки — работниците по своя инициатива предявяваха искания за подобряване на своето положение и прибягваха към стачка, за да заставят капиталистите да приемат техните искания. Такива бяха стачките в Захарната фабрика в София, на пристанищните работници във Варна (гр. Сталин) и др. Важно значение имаше стачката в Захарната фабрика, която беше „първият явен симптом за пробуждане на нашия фабричен пролетариат“ („Работнически вестник“, 20. XII. 1901 г.).

Засилването на работническото стачно движение доведе към разрастване на профсъюзното движение. Броят на професионалните организации на работниците бързо се увеличаваше. Само за една година (август 1901—юли 1902 г.) бяха основани 39 работнически професионални дружества. През 1902 г.

се правят първите опити за обединение на отделните шивашки и обушарски дружества в професионални съюзи. Едновременно се увеличаваше и броят на работниците в Партията. Само за една година (август 1901—юли 1902 г.) тяхното число порасна от 496 на 982 и за пръв път броят на партийните членове-работници надхвърли този на партийните собственици — занаятчии и земеделци, взети заедно.

Като резултат на всичко това бързо крепнеше и се засилваше марксистическото, тесносоциалистическото течение в Партията начело с Д. Благоев. Засили се борбата на тесните социалисти срещу дребнобуржоазното, общоделското течение в Партията, което се опираше на онези партийни организации и групи, които се състояха предимно от дребнособственически, интеллигентско-индивидуалистични и карьеристични елементи като тези в Хасково, Ямбол, Враца и др.

Наличието на голям брой занаятчии в Партията, наред с бързото увеличение броя на работниците в Партията, голямата част от които бяха занаятчийски работници, пренесе вътре в партийните организации съществуващите в производството отношения и борби между господари и работници. Занаятчията-партиен член се чувствуваше и в партийната организация „господар“ по отношение на партийните членове-работници. Някои от последните, от своя страна, показваха малодушие и се страхуваха да се изказват, когато трябваше да заемат становище, което не съвпаднаше със становището на техния „господар“.

Голяма част от работниците-партийци обаче заемаха все по-ясно и твърдо противоположно на своя „господар“ становище. По-такъв начин отношенията между собствениците-партийци и работниците-партийци се влошаваха и изостряха.

Подобно положение се създаде и в бързо никнещите професионални дружества. В тези дружества обикновено влизаха наред с работниците и самостоятелни занаятчии, които внасяха в тях същите „господарски“ отношения към работниците. Като резултат на това много от тези дружества бързо линееха, а други се разпадаха.

За да закрепят и засилят своите позиции в Партията, общоделците се стремяха да привличат и вмъкват в Партията съвършено случайни и негодни елементи. Така в Софийската партийна организация за един кратък период от време те привлякоха голям брой еснафски и декласирани елементи и тя достигна около 300 члена, макар че събранията на организацията се посещаваха редовно едва от около 60—70 души.

Заострената борба, която сп. „Ново време“ и „Работнически вестник“ поведоха срещу опортюнизма в Партията, след като Я. Сакъзов започна да издава сп. „Общо дело“, се пренесе веднага в партийните организации, особено в организациите с работническо мнозинство или със силно работническо ядро. Тази борба взе особено решителен и остър характер най-напред в Пловдивската партийна организация, гдето след VII партийен конгрес на работническото, тесносоциалистическото мнозинство се удаде да изгони общоделците и техните оръдия от своите редове и да се очисти от тях. Макар и по-бавно, тази борба се засилваше и изостряше и в партийните организации в Сливен, Плевен, София и другаде.

При тези условия през м. юли на 1901 г. се събра VIII конгрес на Партията в гр. Плевен. Главната задача, която се поставяше пред конгреса, беше да определи окончателно пролетарския характер на Партията и да заеме ясно и твърдо становище към общоделството.

В предложената още в самото начало на конгреса от тесните социалисти проекторезолюция се казваше, че „за постигане своята крайна цел — икономическото и политическо освобождение на работническата класа, БРСДП черпи своята сила най-главно в развитието на класовото съзнание на пролетариата и неговото организиране върху почвата на класовата борба“, че близкостоящите до работническата класа елементи могат да представляват за Партията известна сила дотолкова, доколкото те се проникват от класовите интереси на пролетариата, и че в изборните борби много партийни организации и членове са се стремили повече към печелене гласове и мандати. Като изхождаше от всичко това, конгресът подчерта „чисто пролетарския характер на Българската работническа социалдемократическа партия“ и задължи партийните членове да укрепват пролетарския дух и дисциплината в Партията, да привличат в Партията нови членове из средата на работническата класа, да засилят устната и печатна пропаганда и да работят за организирането на работниците в професионални дружества, както и за закрепване на съществуващите такива.

Срещу тази проекторезолюция се обявиха общоделците. Общоделците искаха на всяка цена да осуетят поставянето ѝ на гласуване. Едни от тях обявяваха резолюцията за „излишна“, други — за „тенденциозна“, трети — за почиваща на неверни факти и т. н. Общоделецът Кр. Пастухов, който по духовития израз на Д. Благоев „отдавна е окачил социализма на клечката на своето адвокатско писалище“, заявяваше, че съществуващите в Партията разногласия били не принци-

ални, а само „тактически разногласия“, че налице било само някакво си „литературно отклонение“, заради което не си струвало да се взема резолюция. Със своето изказване общоделският лидер Я. Сакъзов фактически опроверга своите поддръжници. Я. Сакъзов заяви открито, че Партията трябвало да си постави за задача да подпомага социалното развитие на страната и за това било нужно да води „широка“ дейност — да работи и да застане начело на движението на занаятчии и земеделци, че той признава, какво „тясната деятелност е сигурна за Партията, а широката е плъзгава“, но че той ще работи, за да стане господстваща в Партията широката деятелност. По такъв начин Сакъзов застъпи ясно гледището, че Партията трябва да застане начело на капиталистическото развитие в страната, че затова именно тя трябва да се превърне в партия на „производящите слоеве“ и че следователно разногласията са не само тактически, но и дълбоко принципиални. С това позицията на тесните социалисти, които твърдяха, че Я. Сакъзов иска да превърне Партията в една дребнобуржоазна, радикална партия, в която интересите на работниците ще бъдат подчинени на интересите на дребната буржоазия, и че с това той изменя на марксизма и предава интересите на работническата класа, бе косвено потвърдена от самия Сакъзов.

С мнозинство от 46 гласа срещу 11 въздържали се и 3 против конгресът прие предложената от тесните социалисти резолюция. Верен на своята приспособяваща се опортюнистическа природа, Сакъзов гласува за резолюцията.

Конгресът допусна ред слабости в борбата срещу общоделството. В приетата резолюция не се осъжда пряко и открито общоделството и неговите поддръжници, не се призовава открито Партията на борба срещу общоделството и срещу Я. Сакъзов като негов главен представител. Важна грешка допусна конгресът и по въпроса за състава на редакцията на „Работнически вестник“, като прие предложението на общоделците единият от редакторите, а именно Г. Кирков, да бъде само наполовина щатен редактор. Още по-голяма грешка беше тази, че конгресът избра за секретар на ЦК общоделеца К. Бозвелиев, въпреки заявлението на последния, че не може да се премести да живее в София. Едва след изтичане на условияния срок от 6 месеца за преместване на Бозвелиев в София, което той не изпълни, за секретар на ЦК бе избран чрез референдум Г. Кирков.

Общоделците се опитаха да използват допуснатите от конгреса слабости и грешки, като засилиха още повече своята дезорганизаторска работа. Веднага след конгреса опортюни-

етическите ръководители на Хасковската организация се обърнаха с окръжно до всички партийни организации в страната, с което протестираха срещу изключването на общоделците в Пловдив, което изключване бе утвърдено от ЦК, и канеха и другите организации да се присъединят към техния протест. В някои провинциални градове, въпреки решенията на V конгрес, общоделците започнаха да издават свои местни вестници.

Въпреки допуснатите слабости обаче, VIII конгрес даде силен тласък на идеологическата борба на тесните социалисти срещу общоделството и срещу опортюнизма изобщо, както и на цялата партийна работа: засили се марксистическата просвета на партийните членове, както и публичната и организационна дейност на Партията.

За засилване и изостряне борбата срещу общоделството, както и за нейното издигане на по-високо ниво, сериозно влияние на тесните социалисти оказва ленинската „Искра“ и книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?“.

Общоделството изникна и се разви под непосредственото влияние на западноевропейския опортюнизъм и на първо място — под влиянието на германския ревизионизъм. Германският опортюнист Ед. Бернщайн направи опит в края на XIX в. да ревизира открито теорията и основните принципи на марксизма. За да се доведе до успешен край борбата срещу общоделството у нас, необходимо беше да бъде разбито бернщайнианството, като се покаже, че „теориите“ на Бернщайн се намират в противоречие със законите, по които се развива човешкото общество и на първо място капиталистическото общество, че верността на марксизма се потвърждава от развитието на капитализма и от целия ход на класовата борба и след смъртта на Маркс и че Бернщайн със своите „теории“ предава интересите на работническата класа и изменя на марксизма. С тази задача се зае Д. Благоев. В статията „Марксизъм или бернщайнианство“ Д. Благоев показва, че „теорията“ за общото дело на Я. Сакъзов е същият ревизионизъм на Бернщайн, приложен на българска почва.

В своята статия „Марксизъм или бернщайнианство“, написана под влиянието на ленинската „Искра“, Д. Благоев защити основните принципи и теоретическите основи на марксизма като принципите за диктатурата на пролетариата, за социалистическата революция и за класовата борба, както и теорията на диалектическия материализъм, които Бернщайн искаше да ревизира.

Д. Благоев показва, че Бернщайн иска да превърне Социал-демократическата партия от партия на класовата борба и на

революцията в социал-реформаторска партия, която да върши общо дело с либералната и демократическа буржоазия, и че това е „чиста измяна към пролетариата и към социалната демокрация“.

Д. Благоев показва, че ревизионизмът на Бернщайн и „общото дело“ на Я. Сакъзов си приличат като две капки вода: „Бернщайн противопостави „общото дело“ на пролетариата и буржоазията на революционната пролетарска тактика и това „общо дело“ той вижда в „движението“ им напред към увеличение на политическия демократизъм. Я. Сакъзов „общото дело“ на „производящите слоеве“ у нас вижда също в „движението“ на последните към политически демократизъм. Така че Я. Сакъзов просто пренесе на българска почва бернщайнианството, без да има смелостта да изповяда открито, че той е привърженик на Бернщайновото „движение““ (Д. Благоев, т. II, стр. 35).

Опортюнистите правеха всичко възможно, за да отклонят вниманието на Партията от теоретическите спорове и въпроси, да представят работите така, че работниците не се нуждаели от „теории“ и „философии“, тъй като те по природа били социалисти, и да представят разногласията като резултат на лични дразги и недоразумения. В своята статия „Опортюнизъм или социализъм“ Д. Благоев отхвърли тези маневри на опортюнистите, показва принципалния характер на разногласията и издигна високо значението на теорията и на теоретическата борба за Партията. Той заявяваше, че „всяко теоретическо разискване в Партията е необходимо за нейния ръст и сила, но то е смърт за опортюнизма и за демагогствата на опортюнистите в Партията“. Вземайки погрешно името на В. И. Ленин за псевдоним на Г. В. Плеханов, Д. Благоев цитира писаното от него в гениалния му труд „Какво да се прави?“ за трите форми на класовата борба на пролетарската партия и особено за значението на теоретическата борба, като го резюмира по следния начин: „Борбата на една пролетарска социалистическа партия е не само политическа и икономическа, но и теоретическа“. Тази борба става „мощна и води към трайни завоевания, гдето е тройна: теоретическа, политическа и икономическа“ (Д. Благоев, т. II, стр. 48).

Българските опортюнисти — Я. Сакъзов и други, в отличие от опортюнистите в някои други страни, не излизаха открито да развиват и защитават своите принципални разногласия. Те се стремяха да прокарат някак незабелязано своите антмарксистки разбирания, да разложат и деморализират Партията и по такъв начин да я превърнат в дребнобуржоазна,

радикал-демократическа партия. Като цитира характеристиките, които В. И. Ленин дава в „Какво да се прави?“ на отделните разновидности на опортюнизма в разните страни, Д. Благоев казва, че към българските опортюнисти най-добре подхожда следната ленинска характеристика... „няколко члена от революционната партия преминали в лагера на опортюнистите и се стараят да достигнат своите цели не с открита борба за принципи и за нова тактика, а с постепенна, незабелязана и ако може тъй да се изразим, с ненаказвана деморализация на своята партия“ (цитирано по Д. Благоев, т. II, стр. 51).

Решението на VIII конгрес за пролетарския характер на Партията, както и продължаващата след конгреса дезорганизаторска дейност на широките социалисти поставиха на преден план въпросите за ролята и задачите на партийните организации, както и за тяхната дейност, за членството в Партията, за важността на теоретическата подготовка на партийните членове и дейци и т. н. Възгледите на тесните социалисти по тези въпроси бяха развити от Гаврил Георгиев.

„Една партийна организация, пишеше Г. Георгиев, не е едно обикновено дружество на съмишленици или дружество за самообразование, тя е организация за борба, за разпространение на социалистическите идеи.“ Поради това партийните организации трябва да се състоят от убедени социалдемократи и да имат достатъчно членове, за да бъдат в състояние да изпълняват своите задачи и да разпространяват социалистическите идеи.

Съгласно устава на Партията за създаването на местна организация се изискваше да има 5 души, които да поддържат програмата на Партията. Самият устав следователно освещава съществуващото положение в Партията, тъй като за основаването на една партийна организация се изискваше с едно формално признаване на партийната програма от нейните основатели и членове. Допускането да се създават партийни организации от 5 члена отваряше вратите за създаване на голям брой дребни еснафско-занаятчийски партийни организации, които не бяха никакви социалдемократически организации и много лесно се превръщаха в изборни бюра, които действуваха главно през време на избори. Такива организации, казваше Г. Георгиев, трябва да се превърнат в „самообразователни социалистически групи“, които ще подготвят създаването в бъдеще на партийни организации.

Като разглежда въпроса за социалния състав на Партията, Г. Георгиев казва, че хора из средата на интелигенцията и

дребните собственици могат да членуват в Партията, че „те могат да спомагат за успеха на социализма само дотолкова, доколкото *главната сила* в Партията съставлява класосъзнавателният пролетариат, защото само под неговото знаме интелигенцията и дребната буржоазия могат да бъдат революционни“. Партията трябва да работи главно всред наемните работници, които съставляват нейната главна бойна сила и без които изобщо не може да има марксистка партия.

По въпроса за членството в Партията Г. Георгиев поддържаше, че „един партийен член е един социалистически деец. Ние влизаме в Партията не защото ѝ съчувствуваме или признаваме нейната програма, а за да работим за нейния успех.“ „Партийният член, преди да е станал такъв, трябва да е преминал цяла подготвителна социалистическа школа, той трябва да има вече известно социалистическо минало.“ Поради това в Партията трябва да се приемат членове не безразборно. Не само дребната буржоазия, но и работниците, докато не са осъзнали своите класови интереси, се намират под влиянието на буржоазната идеология. За членове на Партията трябва да бъдат приемани убедени социалисти, които трябва предварително да се подготвят за такива. „Партия без убедени социалисти може да бъде тласкана по всички посоки.“

Относно партийната дейност Г. Георгиев отбелязваше, че Партията е силна, когато расте и се развива едновременно и количествено, и качествено. Ръководното начало в дейността на Партията трябва да бъде разпространяването на марксистките идеи, възпитаването и организирането на работническата класа в името на нейните класови интереси, в името на крайната цел — социализма. Значението и силата на Социалдемократическата партия се състои преди всичко в нейната марксистка идеология. Колкото по-добре партийните дейци и членове владеят научния социализъм, марксистката теория, толкова по-силна е Партията и нейните деятели, толкова по-плесни са те и в практическата дейност.

Такива бяха възгледите, които разви Г. Георгиев по някои организационни и идеологически въпроси, върху които също така съвършено определено се чувствува влиянието на ленинската „Искра“ и на книгата на Ленин „Какво да се прави?“.

Под прякото влияние на бернщайнството Сакъзов и общоделците, тръгнаха все по-открито по пътя на отричане на марксизма, издигнаха искането за „свобода“ на критиката и мисълта в Партията. Но когато партийният орган „Работнически вестник“ развърна критиката на възгледите на Сакъзов и

●общоделците, последните се опълчиха срещу редакторите на вестника Г. Георгиев и Г. Кирков под предлог че превръщали партийния орган в „личен“ вестник. Ясно беше, че общоделците не се бореха действително за свобода на критиката в Партията, а за свобода да изменят на марксизма и да се отказват от него. Очевидно такава критика в една марксистка партия не можеше да се допусне.

Замяната на радослависткото правителство с правителство на прогресивните либерали, привидният „демократизъм“ и „парламентарно управление“ на прогресивните либерали псдхрани опортюнизма в Партията и предизвика нови разногласия и борби. Общоделците считаха, че между бившето радославистко правителство и правителството на прогресивните либерали имало съществена разлика, и поради това заеха благосклонна позиция на поддръжка и сътрудничество с последното. Тесните социалисти, напротив, считаха, че правителството на прогресивните либерали е буржоазно правителство, което представлява интересите на средната търговско-лихварска буржоазия и което поради това, макар и да отслаби открито насилническите методи на управление, не може да получи каквато и да било поддръжка или сътрудничество от страна на социалдемократията.

Разногласията се изостриха още повече във връзка с въпроса за дейността, ролята и задачите на народните представители-членове на Партията. В парламентарните избори, станали през 1902 г., Партията получи 7 народни представители, от които 4 общоделци и 3 тесни социалисти. За да тури край на широко пръвежданата в миналите народни събрания опортюнистическа политика от страна на общоделските народни представители, ЦК изработи специална директива за дейността на парламентарната група на Партията. Въпреки тази директива, общоделците продължаваха да поддържат възгледа, че депутатите, включително и депутатите-членове на Партията, били преди всичко представители на своите избиратели, че за своята дейност в Народното събрание те отговаряли преди всичко пред тях, а не пред Партията, и че всеки депутат може да гласува за всяко предложение, което той счита за полезно и против което може да бъде парламентарната фракция. В противоположност на това опортюнистическо схващане Д. Благоев и другите народни представители-тесни социалисти в пълно съгласие с директивата на ЦК считаха, че народният представител-член на Партията е преди всичко представител на Партията в Народното събрание и като социалдемократ трябва да

се придържа строго в програмата и тактиката на Партията, че главната задача на народния представител-социалдемократ е да използва парламентарната трибуна, за да разобличава политиката на буржоазията, да защитава интересите на работническата класа и да съдействува от тази трибуна за издигане класовото съзнание на работниците и т. н.

Що се отнася до становището на депутатите-опортюнисти, че те отговаряли преди всичко пред своите избиратели и че имали право да гласуват за всяко предложение, което всеки един от тях счита за полезно, Д. Благоев с пълно основание заявяваше, че с това те искат да се освободят от контрола на Партията и на нейния Централен комитет и да развържат напълно ръцете си, за да общоделствуват с буржоазните депутати и да предават интересите на Партията и на работническата класа.

Разногласията между депутатите-общоделци и депутатите-тесни социалисти се изостриха особено много във връзка с отношението, което общоделските депутати заеха към речта, произнесена във французкия парламент от социалистическия депутат Ж. Жорес. Французкият социалист Жан Жорес, който през 1914 г. бе убит от французките шовинисти заради пламенната му борба в защита на мира, беше по своите убеждения и по тактиката, която прилагаше, ярък опортюнист. В своята реч той възхваляваше френско-руския империалистически съюз, като засегна и македонския въпрос. По повод на тази негова реч Я. Сакъзов и другите общоделски депутати настояваха да му се изпрати поздравителна телеграма от името на парламентарната фракция на БРСДП.

Въпреки рязко отрицателното становище на депутатите-тесни социалисти, общоделците изпратиха такава телеграма от името на цялата парламентарна група. Този акт на грубо фалшифициране волята на една част от депутатите — на тесните социалисти, и на присъединение към една открито опортюнистическа реч изостри до такава степен взаимоотношенията между двете части в парламентарната група, че тя се разцепи окончателно на две. „След този акт на общоделците, казва Д. Благоев, парламентарната социалдемократическа фракция се разцепи и не можеше вече да става и дума за каквато и да било съвместна работа с общоделците“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 499).

Към съществуващите разногласия между двете течения скоро се прибавиха нови. В една своя реч в Народното събрание Д. Благоев заяви, че „социалдемократите се отличават от

всички други партии, както у нас, така и в други страни, именно по туй, че те признават, какво частната собственост не е вечен институт, а че е имало време, и дохожда това време, когато собствеността е била обществена и когато вече захваща да става обществена и ще стане обществена. Туй е коренното различие между социалистическото учение и буржоазното, така да се каже, учение.“

Съвсем друго отношение по този въпрос зае Я. Сакъзов. В своята реч в Народното събрание Я. Сакъзов твърдеше, че социалдемократите не отричали дребната частна собственост, че те не били против онази собственост, която има за задача да експлоатира природните сили, че те отричали само онази собственост, която допуска експлоатацията на чужд труд, т. е. капиталистическата собственост. По такъв начин по един от най-основните въпроси, които разделят марксистите от всички дребнобуржоазни партии и групи, Я. Сакъзов отстъпи от марксизма, обяви се против социализма и застана на позицията на дребната буржоазия. Беше ясно, че цялото общоделство на Я. Сакъзов, неговата „теория“ за ролята на производящите слоеве, неговото отношение към прогресивните либерали и т. н. се коренеше именно в тази дребнобуржоазна позиция на Я. Сакъзов и на широките социалисти изобщо по въпроса за частната собственост.

Заели такава антимарксистическа позиция по въпроса за частната собственост и верни на своята съглашателска природа, общоделците заеха антимарксистическа позиция и по въпроса за класовата борба. Я. Сакъзов разглеждаше обществените борби и изобщо историята на човешкото общество не като история на класови борби, а като борба между демокрацията и реакцията. В онези случаи, когато той биваше заставян да засеме отношение и към въпроса за класовата борба, той заявяваше, че класовата борба предполага и класово сътрудничество и че и класовата борба, и класовото сътрудничество са фактори в живота. Свиканият в тази обстановка IX конгрес на Партията в края на м. юли 1902 г. в гр. Търново определи отношението на Партията към новите и груби отстъпления и ревизията на марксизма от страна на общоделците, както и към общоделското течение като такова. Общоделците развиха широка фракционна и подмолна дейност, за да си осигурят мнозинство в конгреса. На тях се удаде да прокарат по такъв начин за делегати значителен брой интелектуалци — учители и студенти, свои поддръжници. Не малко усилия положиха общоделците и на IX конгрес, за да не допуснат разисквания по принципиалните

въпроси. Те заявяваха, че конгресът не бил академия на науките и не можел да се занимава с „литературни отклонения“ и т. н. Конгресът, въпреки усилията на делегатите-широки социалисти, реши да разисква по принципиалните въпроси. Общоделският лидер Сакъзов, заставен от конгреса да се изкаже, твърдеше, че буржоазията в България не щяла да се развива по-нататък, но че Социалистическата партия ще расте и тя щяла да води културното и социално развитие на страната. С други думи, Сакъзов поддържаше старата народническа теза, че капитализмът в България няма да се развива. Ако въпреки това бъдещето, според Сакъзов, принадлежи на Социалистическата партия, то очевидно е, че той гледаше на Партията като на една обикновена дребнобуржоазна, селско-занаятчийска партия. Като си даваше ясна сметка, че мнозинството от конгреса не одобрява неговите опортюнистически възгледи, Сакъзов се опита да лавира, като заявяваше, че той сам още не си бил изяснил напълно своите възгледи. Опортюнистите в конгреса веднага подхванаха тази маневра, заявявайки, че Сакъзов не се бил изказал още и че трябвало да му се даде 6-месечен срок, за да се изкаже по спорните въпроси. Голяма част от делегатите на конгреса обаче не можаха да схванат маневрата на общоделците и допуснаха да бъдат подведени. След като Сакъзов заяви, че е съгласен в 6-месечен срок да излезе със специална брошура, в която да развие своите възгледи, конгресът отново прие резолюция, която само косвено осъждаше общоделството. В резолюцията по отчета на ЦК се констатираше, че „въпреки директивата, приета на Плевенския конгрес, БРСД партия в своята практическа дейност, преследвайки непосредствени политически успехи — печелене депутатски мандати, — се е ограничила в по-пригодните за тая цел съседни на пролетарната производящи слоеве, като е недостатъчно работила за политическото и икономическо организиране на пролетариата върху почвата на класовата борба и в името на социалистическия идеал“. Конгресът „напомня директивата за практическата дейност на Партията, приета на Плевенския конгрес, и счита гибелно за бъдещето на Партията въвеждането в начало подобно преместване центъра на дейността ѝ въвн от средата на пролетариата“. Но конгресът не прие точка 2 от предложената от Васил Коларов резолюция, в която се посочваше, че именно сп. „Общо дело“ и течението, което то представлява, провеждат тази „гибелна за бъдещето на Партията“ дейност.

Сериозни грешки допусна конгресът и при избора на Централен комитет. Той не само отново избра Я. Сакъзов за член

на ЦК, но и замени Г. Кирков като секретар на ЦК с общоделеца Евт. Дабев.

Значението на IX конгрес, по думите на Д. Благоев, се състои в това, че на него за пръв път се постави ясно въпросът за принципиалните разногласия в Партията и за това, че видни членове и ръководители на Партията ѝ изменят вероломно и се стараят да я отклонят от марксистките принципи и тактика и да я вълечат в пътя на дребнобуржоазното филистерство. Но „и тоя конгрес, като постави ясно въпроса, не поиска да тури край на опортюнистическата игра в Партията; не само това, но направи важната грешка, като допусна да се представлява в Партията и опортюнизмът“ (Д. Благоев, т. II, стр. 43).

Като прави обща преценка на борбата срещу общоделството в Партията, Д. Благоев съвършено правилно подчертаваше „какво пагубно влияние има за Партията, за нейната практическа деятелност обстоятелството, че тя ясно и категорически не е осъдила опортюнизма в своите редове и не туря на приличното място носителите му в нея“ (Д. Благоев, т. II, стр. 42).

2. Разцеплението в Софийската партийна организация през 1903 г. Дезорганизаторските действия на общоделските лидери. Решението на тесносоциалистическото мнозинство в ЦК за очистване на Партията от общоделците. X конгрес на БРСДП и образуване на Тесносоциалистическата партия. Решенията на конгреса по въпросите на програмата, тактиката и организацията на Партията. Значение на конгреса

След IX конгрес борбата вътре в Партията се изостри още повече. Тесносоциалистическото мнозинство на ЦК се зае да организира и обезпечи провеждането на решенията на конгреса. Засили се идейно-политическата работа на Партията, разясняваше се същността и значението на разногласията с общоделците. Особено голяма роля в това отношение изиграха „Работнически вестник“ и „Ново време“, окъло които се сплоти революционното, тесносоциалистическото течение и на страниците на които, наред със статиите на Д. Благоев, Г. Кирков и Г. Георгиев, се поместваха статии и от В. Коларов, Хр. Кабакчиев, Т. Петров, Б. х. Сотиров, Е. Марковски и др.

„Работнически вестник“ помести ред статии за работата на партийните организации с дребнобуржоазно, опортюнистическо мнозинство, в които критикуваше остро техните пороци, показваше тяхното загиване и израждане. Същевременно вестникът публикува голям брой статии, в които разобличаваше общодел-

ския лидер Я. Сакъзов като дребнобуржоазен социалист и показваше, че той е отстъпил от марксизма и изменя на Партията.

Безсилни да противопоставят сериозни теоретически и политически доводи на острата принципиална критика на тесните социалисти, общоделците засилиха още повече своята фракционна, дезорганизаторска и интригантска дейност. Своята противопартийна дейност те насочиха на първо време срещу партийния орган „Работнически вестник“, на който не можеха да простят неговата смела и безпощадна борба срещу тях. Общоделците разправяха, че „Работнически вестник“ не се списвал добре, измисляха разни проекти и предложения за партийния вестник, организираха изпращането на „протести“ до редакцията на „Работнически вестник“ от страна на организациите с опортюнистическо мнозинство за това, че вестникът се намесвал във вътрешно-партийната борба и с това се бил превърнал в „личен орган“ и т. н.

Въпреки решението на конгреса в предстоящите частични избори Партията да обърне главното си внимание към големите градски и индустриални центрове, двамата общоделци в ЦК свикват заседание на ЦК, на което поканват само още един от неговите членове и решават да се отпуснат средства за изборната агитация само в две селско-занаятчийски околии, а оставят без всякаква помощ двата най-големи центъра на страната — София и Пловдив. Протестите на двамата членове на ЦК, неучаствували в заседанието, срещу това нарушение на решенията на конгреса бяха използвани от двамата общоделци в ЦК, за да засилят още повече интригите срещу мнозинството на ЦК. Те се противопоставяха на всички предложения на мнозинството на ЦК за провеждане на конгреса и като използваха това, че единият от тях беше секретар-каснер на ЦК, отказваха да изпълняват приетите от тесносоциалистическото мнозинство решения. По такъв начин дейността на Централния комитет се оказа изцяло парализирана. С пълно основание Д. Благоев казваше: „Принципиалните разногласия, напускането на партийните методи от едни партийни дейци и в същото време стоенето им в партийните редове неизбежно водят към разрушение *единството на действията* в Партията. А няма ли *единство на действията* в Партията, тя вече фактически престава да съществува, тя вече фактически не е боева социалдемократическа партия“ (Д. Благоев, т. II, стр. 41). Всичка сила се постави въпросът за *очистване* на Партията от общоделските фракционери, дезорганизатори и саботьори. Това беше единствено спасителният път за Партията в този момент. „Ампутацията, която пред-

стои да се извърши на Партията, колкото и болезнена, ще бъде отрядно оздравяване и засилване на социалистическото движение у нас. А него именно ние трябва добре да пазим, защото без него — хиляди партии за пара“, пишеше Г. Кирков („Ново време“, г. VII, кн. III). Приближаващият се X конгрес на Партията трябваше да извърши „ампутацията“, за която говори Г. Кирков, чрез изключване на Я. Сакъзов и неговите привърженици от Партията. Обаче общоделците със своите противопартийни и разцепнически действия ускориха развитието на събитията.

След IX конгрес тесносоциалистическото ядро в Софийската партийна организация, в сред която играеше все по-активна и по-видна роля *Георги Димитров*, се зае с голяма енергия да провежда конгресните решения и директивите на мнозинството на ЦК, да се бори за превръщане на организацията в една действително марксистическа организация. Тесните социалисти в организацията настойчиво искаха от комитета на Софийската организация да организира и провежда системна марксистическа просвета в сред партийните членове, да се свикват партийни събрания, да се разясняват спорните въпроси, да се проведе системна и планомерна организационна и политическа дейност и т. н. Обаче общоделското еснафско-интелигентско мнозинство в организацията, начело с градския комитет, потиквано от двамата общоделци в ЦК, отхвърляше упорито тези предложения на пролетарското ядро. Цели 6 месеца марксистското малцинство в Софийската организация се бори настойчиво и упорито, за да постави организацията на партийни основи, да я насочи по партиен път и да я издигне до нивото на големите задачи, които стояха пред Партията. Но „колкото повече те се стараеха да внесат светлина в нея, толкова по-отвратителна ставаше демагогията на общоделците и толкова повече организацията се преобръщаше в задушливо гнездо на общоделски отвратителни клюки и интриги против всеки социалдемократ, против всеки „тесняк““ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 520). При тези условия 53 души от организацията, съставляващи марксистическото, тесносоциалистическото течение, се отцепиха и образуваха нова, пролетарска, тесносоциалистическа партийна организация. Мнозинството на ЦК призна новообразуваната организация. В отговор на това решение двамата общоделци в ЦК без знанието на неговото мнозинство изпращат до всички партийни организации в страната окръжно, с което ги подканят да признаят него за Централен комитет и да се обявят срещу мнозинството.

С този престъпен и предателски спрямо Партията авантюристичен акт Я. Сакъзов и Евт. Дабеѝв смятаха да измамят Партията, да вземат Централния комитет в свои ръце и да превърнат Партията, въпреки конгресните решения, в дребнобуржоазна, опортюнистическа, социал-реформистка партия.

Пред факта на тази открито разцепническа и вражеска дейност мнозинството на Централния комитет на 22 март 1903 г. се обърна към Партията със специално окръжно, в което, като разясняваше какво е истинското положение в ЦК, в парламентарната група и в организациите, призова последните да се очистят от общоделските елементи. В това окръжно между другото се казваше следното:

... „деморализацията в Партията достигна такива размери, щото тя вече не може по-нататък да съществува при такива условия, че в нея не може да съществува *единство*, понеже не съществува в нея *единомислие*. При такива условия борбата на Партията с опортюнизма в нейните редове става безплодна, поглъщаща напразно нейната енергия и сила . . . Предвид на това тия партийни организации, които остават верни на принципите и тактиката на Работническата социалдемократическа партия, които са убедени, че опортюнизмът е нещо чуждо за нашата партия, който само спъва правилното ѝ развитие, и които виждат в нас, избраниците на Партията, достатъчна гаранция за защитата на досегашното партийно направление, както и за закрепването ѝ в пролетарския дух съгласно конгресните решения — нека всички те поемат заедно с нас ръкавицата, която опортюнизмът ни подхвърля, и да признаем неговото окончателно откъсване от здравия организъм на Партията . . . само в създаването на една класова революционна партия, която ще застане в авангарда на всички недоволни обществени елементи, е залогът за истинския прогрес, залогът за светлото социалистическо бъдеще“ („БКП в резолюции и решения“, т. I, стр. 158—159). Мнозинството от партийните организации, в това число и такива крупни пролетарски организации като Пловдивската, Русенската, Сливенската и др., изгониха общоделците от своите редове и застанаха твърдо зад тесносоциалистическото мнозинство на ЦК начело с Димитър Благоев. Така се извърши разцеплението между тесните социалисти и общоделците.

Разцеплението на Партията през 1903 г. беше от решаващо значение за нейното по-нататъшно съществуване и развитие като марксистка партия. Тя скъса решително с общоделството и дребнобуржоазния социализъм и се оформи като класова,

марксистическа партия на българската работническа класа. С разцеплението се започва нов период в историята на Партията и на работническото движение в нашата страна — тесносоциалистическият период на Партията. „Разцепването, казва Д. Благоев, се яви действително радикално целебно средство за нея. То очисти пътя за растящото господство на работническото мнозинство в нея, за самоцентрализацията ѝ като пролетарска партия, за развитието ѝ като такава“ (Д. Благоев, „Принос към историята на социализма в България“, стр. 521).

На 6 юли 1903 г. се събра X конгрес на Партията в гр. Русе. На него бяха представени 26 организации с 49 делегати-тесни социалисти, а други 12 организации не изпратиха делегати поради липса на средства. Следователно 38 организации подкрепиха и се присъединиха към тесносоциалистическото мнозинство на ЦК и само 14 организации се обявиха за опортюнистите. Конгресът одобри политиката на мнозинството в ЦК начело с Д. Благоев през време на партийната криза и обяви за изключени от Партията двамата общоделци в ЦК — Я. Сакъзов и Евт. Дабев. Конгресът обяви за поставили се извън редовете на Партията всички онези организации и лица, които са се солидаризирали с антипартийната, дезорганизаторска и предателска политика на бившето общоделско малцинство в ЦК.

В приетата резолюция по партийната дейност и тактика конгресът установяваше, че „Партията, преди да се впуска в по-широка партийна дейност, трябва да стъпи здраво върху своята естествена обществена среда — наемното работничество“. Заедно с това резолюцията вменяваше в дълг на партийните организации да спазват строго устава и да приемат за партийни членове само такива лица, които отговарят на условията, предвидени в него, и които трябва да бъдат предварително подготвени „в разбирането на партийните начала и партийната дисциплина“. Резолюцията задължаваше ЦК и партийните организации „да развият една систематична и планомерна устна и печатна пропаганда и агитация на социалистическото учение и програмата на Партията в средата на неорганизираните и организирани наемни работници за пробуждането и уякчаването на класовото им самосъзнание и за привличането им било към работническите организации, било към Партията“. По въпроса за изборната тактика на Партията конгресът вменяваше в дълг на организациите да „пазят ненарушимо установената изборна тактика“, като съсредоточат силите и средствата на Партията предимно в градските и индустриални центрове.

След това конгресът разгледа въпроса за „Синдикалното движение и отношението на Партията към него“. В приетата резолюция се отбелязваше голямото значение на профсъюзите за Партията и за работническата класа и се вменяваше в дълг на партийните организации и членове да работят с всички сили за създаване на класови професионални съюзи. Конгресът препоръчваше на партийните организации „да вземат най-живо и осмислено участие в живота на работническите синдикати с цел да възпитават работниците в духа на общите им икономически, политически и духовни интереси и в името на крайната цел на освободителното движение на съвременния пролетариат, като при това насочват техните действия и борби в пътя на класовата борба и в името на общите интереси и задачи на работническата класа“.

Конгресът внесе ред изменения в партийния устав, които установяваха и закрепваха пролетарския характер на Партията и въвеждаха демократическия централизъм като основен организационен принцип в нея. Бяха направени изменения и по въпроса за членството в Партията. Новата формулировка на устава по този въпрос установяваше, че „за членове на Партията се приемат ония, които са съгласни с основните принципи на партийната програма и работят за осъществяването ѝ в нейната цялост“. По такъв начин от новоприеманите членове в Партията се изискваше вече не само да признават програмата, както беше до X конгрес, но и да работят за нейното осъществяване. С това на партийните членове се възлагаха по големи задължения и се издигаше една важна преграда срещу всевъзможни дребнобуржоазни и интеллигентско-кариеристични елементи, които искаха да се промъкнат в Партията.

X конгрес, който се състоя в навечерието на голямото Илинденско въстание на македонския народ, изказа „своето съчувствие към истинските македонски революционери“ и издигна решителен протест срещу „всички зверства, вършени от турските власти в Македония“.

X конгрес на БРСДП изигра голяма роля за нейното по-нататъшно развитие. Той потвърди прочистването на Партията от опортюнистическите елементи, възприе изцяло и постави в основата на цялата дейност на Партията теоретическите, политическите и организационни възгледи на марксисткото, тесносоциалистическото течение в нея. След разцеплението и решенията на X конгрес БРСДП се превърна в действително пролетарска, марксистка партия на българската работническа класа.

В своя доклад пред V конгрес на Партията *Георги Димитров* дава следната характеристика на дейността на Партията от нейното образуване на Бузлуджанския конгрес до разцеплението включително:

„... Първият период, от основаването на Партията в 1891 г. до 1903 г., се характеризира с усилена и упорита пропаганда на социалистическите идеи и с непрестанна борба против буржоазните и дребнобуржоазни идеолози, отричащи възможността за социалистическо движение при тогавашните още неразвити обществени отношения. Трябваше да се докаже, че и в България, при настъпилото нейно капиталистическо развитие, има почва за социализма, носител на който се явява зараждащата се работническа класа, че на тая класа принадлежи бъдещето и че тя трябва да има своя самостоятелна политическа партия. Във връзка с това все повече се разгаряше вътрешно-партийната борба между революционно-марксисткото течение начело с *Димитър Благоев*, от една страна, и реформисткото, общоделско течение, начело с *Янко Сакъзов* — от друга.

В тая продължителна идейно-политическа борба победи, както е известно, революционният марксизъм над дребнобуржоазния, широкия социализъм.“

КРАТКИ ИЗВОДИ

През периода 1901—1903 г., в условията на засилване на работническото движение и увеличение на пролетарския състав на Партията растеше и крепнеше марксисткото тесносоциалистическо течение в БРСДП. В упоритата принципиална борба на *Д. Благоев* и неговите съратници с общоделството победи революционната линия на тесния социализъм, изграждаха се идеологическите, тактическите и организационните основи на бъдещата тесносоциалистическа партия.

В борбата с общоделството тесните социалисти имаха огромната помощ на ленинската „Искра“ и книгата на *В. И. Ленин* „Какво да се прави?“. Учейки се от *В. И. Ленин*, *Д. Благоев* в своите статии „Марксизъм или бернщайнизъм“, „Опортюнизъм или социализъм“ защити теоретическите основи на марксизма и нанесе съкрушителен удар на опортюнизма в България. Под влиянието на *Ленин* *Гаврил Георгиев* написа своите статии в сп. „Ново време“ и „Работ-

нически вестник“ по въпросите на партийното строителство, в които бяха разработени организационните принципи на тесносоциалистическата партия.

VIII конгрес (1901 г.) окончателно определи пролетарския характер на Партията и издигна на по-висока степен идеологическата борба на тесните социалисти срещу общоделците и опортюнизма изобщо, както и цялата партийна работа.

IX конгрес (1902 г.) потвърди решенията на VIII конгрес, отхвърли решително антимарксихеските теории на общоделците за класовото сътрудничество и частната собственост и с това отстоя революционното съдържание на марксизма.

Разцеплението на Софийската организация, а след това и на цялата партия на „тесни“ и „широки“ социалисти, показва непоколебимата, вярност на тесните социалисти към марксизма и тяхната класова непримиримост към буржоазията и нейните реформистки оръдия в работническото движение.

X конгрес (1903 г.) очисти окончателно редовете на Партията от общоделците, прие нов устав и програма и с това положи здравите основи на марксихеската партия на работническата класа в България.

ГЛАВА III

ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ В ПЕРИОДА НА ПОДЕМА НА РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ, НА ПЪРВАТА РУСКА РЕВОЛЮЦИЯ И В НАВЕЧЕРИЕТО НА БАЛКАНСКАТА ВОЙНА

(1904—1912 г.)

1. Развитие на капитализма в България в началото на XX век. Засилване на работническото движение. Изостряне на политическите борби в страната

В началото на новия век развитието на капитализма в България тръгна с ускорени крачки напред. Това ускорено капиталистическо развитие бе подготвено през последните 15—20 години на XIX век, когато чрез ограбване на бедните и средни селяни, както и на занаятчиите, посредством лихварството и зеленичарството, а също на държавната хазна, се извършваше най-бързо първоначалното натрупване на капитала в нашата страна. Важна роля в това отношение изигра търговско-аграрната криза през 1897—1900 г.

Много важен фактор за това ускорено развитие на капитализма беше и покровителствената политика на държавата. Тази покровителствена политика бе засилена особено от стамболовисткото правителство (1903—1908 г.), което увеличи митата на вносните стоки, измени закона за покровителство на местната индустрия, като даде допълнителни насърчения на индустриалците, намали лихвите по банковите кредити и по такъв начин даде голям тласък на индустриалното развитие на страната. Като резултат на всички тези фактори броят на фабриките и други капиталистически предприятия започна бързо да расте. За един период от 7 години (1904—1911 г.) броят на фабриките се увеличи от 166 на 345, а заедно с мелниците от капиталистически тип — на 445. Развиват се на първо място хранителната, текстилната, кожарската и други индустрии. Сравнително бързо се развива също така добивът на каменни въглища и ж. п. транспорт. За ускореното разви-

тие на капитализма може да се съди от бързото увеличаване вноса на машини от чужбина. Така например, ако през петилетието 1901—1905 г. са били внасяни машини средно на сума 4,000,000 лева годишно, или всичко на 20 милиона лева за пет години, само през 1911 г. са били внесени машини за повече от 25 милиона лева, т. е. повече отколкото за предшестващите пет години, взети заедно.

Развитието на капиталистическата индустрия приведе към увеличение броя на работниците. В 1905 г. броят на работниците в едрата индустрия, без транспорта, съставляваше 36,300 души, а заедно с тези в занаятчийското производство — над 100,000. През 1910 г. общият брой на работниците в капиталистическата индустрия и в занаятите достигна 167,000 души (Д. Благовев, т. I, стр. 608), а само в едрата индустрия и транспорта повече от 60,000. Това беше вече значителна сила.

Капиталистическото развитие се ускоряваше и в село. Увеличаваше се бързо броят на чай-бедните, полупролетарски и пролетарски елементи в село. Броят на богатите селяни—кулаци, чифликчии и капиталистически арендатори, се увеличаваше. Намаляваше броят на средните селяни. В 1903 г. бедните селяни, владеещи до 20 декара земя, които съставляваха 45% от всички селски стопани, владееха едва 7% от цялата обработваема площ. В същото време богатите селяни, владеещи повече от 300 декара земя, които съставляваха едва 0.55% от всички селски стопани, владееха 16% от цялата обработваема площ. Богатите селяни силно експлоатираха и потискаха ратаите и бедните селяни и забогатяваха още повече. Най-богатите измежду тях се превръщаха в големи селскостопански капиталисти. За един период от 5 години само — от 1900 до 1905 г., броят на чифликчийските стопанства и тези на капиталистите-арендатори в село се увеличи по официални данни от 75 на 645.

Макар че капитализмът направи през този период известни крачки напред в своето развитие, България си оставаше все още слабо развита, аграрна страна. Грамадното мнозинство от населението се занимаваше със селско стопанство. Производството на селското стопанство превишаваше няколко пъти индустриалното производство. При това капиталистическото развитие обхвана почти изключително отраслите на леката промишленост. Тежката промишленост се намираше в зародишно състояние. В средата на работническата класа занаятчийските работници съставляваха голямо мнозинство.

„ Като резултат на закъснялото развитие на капитализма и на общата стопанска изостаналост България — малка държава на Балканския п-ов, изпадна под силна икономическа и политическа зависимост от големите капиталистически държави.

Тази зависимост се изразяваше преди всичко в бързото и разширяващо се проникване на чуждия капитал в страната. За един период от 12 години (1900—1912 г.) сумата на внесеня банков и индустриален капитал се увеличи от 10 милиона на 81 милиона лева. При това чуждестранният капитал слабо се насочваше към индустрията. Той не се стремеше да действа за индустриалното развитие на страната: в 1910 г. вложеният в индустрията чуждестранен капитал възлизаше всичко на 14 милиона лева. (Бяха построени с чужди капитали кибритената фабрика на гара Костенец баня, захарните фабрики в Горна Оряховица и в София, софийските трамваи и някои други.) Чуждите капиталисти предпочитаха да влагат своите капитали предимно в банките (те основаха такива големи за нашите условия банки като Балканска банка, Генерална банка, Кредитна банка, Франко-белгийска банка и други), чрез които се стремяха да си подчинят нашето народно стопанство, да ограбват българските работници, селяни и други трудещи се, да заробват страната. В някои от тези чуждестранни банки участваха и български банкери със свои капитали, главната роля обаче в тях играеше чуждестранният капитал. Ролята на българските банкери, съучастници в тези банки, се състоеше главно в това, да подпомагат чуждестранните капиталисти в ограбването на трудещия се български народ, в икономическото и политическо заробване на България от страна на чуждестранните империалисти. Те представляваха агентура на чуждестранния капитал в нашата страна.

Основният канал обаче, чрез който проникваше чуждестранният капитал, бяха държавните заеми. Сумата на държавните заеми, сключени в чужбина, се увеличи от 260 милиона през 1900 г. на 714 милиона лева през 1912 г. Чрез тези именно държавни заеми, които биваха сключвани на извънредно тежки за България условия, френските и английски империалисти, от една страна, и германо-австрийските, от друга, се стремяха да обвързват и подчиняват икономически и политически нашата страна.

От сумите на тези заеми, сключвани в чуждестранните банки, българските министри и други „държавници“, които водеха преговори, получаваха „комисионни възнаграждения“,

често пъти от по няколко милиона лева, в ущърб на държавното съкровище и по такъв начин биваха подкупвани от чуждестранните банкери и превръщани в техни агенти.

Голямата зависимост на България от империализма се изразяваше и в това, че всички машини, инструменти и др. т., нужни за развиващата се българска индустрия и за селското стопанство, всички локомотиви, вагони, релси и други материали за развиващия се железопътен транспорт се внасяха от чужбина.

Политическата и стопанска зависимост на България се изразяваше още и в това, че тя не само беше до 1908 г. формално зависима от Турция поради наложения от английските и германските капиталисти през 1878 г. „Берлински договор“, но и чрез тайните договори, които буржоазните правителства и монархът сключваха с империалистическите държави, на България се възлагаха такива задължения, които я превръщаха фактически в неравноправна по отношение на тях държава.

Зависимостта на България се изразяваше най-сетне и в това, че кобургската династия, управляваща България, беше агентура на германския империализъм, а буржоазните партии, които се делеяха на русофилски и австрофилски и които се сменяха една друга на кормилото на управлението, бяха тясно свързани и зависими от империалистическите държави—от германския и австрийския империализъм или от царска Русия и от английския и французкия империализъм.

Положението на работническата класа през това време не се подобри. Даже в покровителствуваната от държавата индустрия работниците работеха средно 10—12 часа на ден, а в значителен брой предприятия и особено в занаятчийското производство работният ден беше още по-продължителен: 14—16—18 часа! Женският и детски труд се прилагаше широко в индустрията: през 1910 г. една трета от работниците в покровителствуваната индустрия бяха жени, а една шеста—деца до 14-годишна възраст. Заплатите на работниците бяха мизерни. 70% от всички работници в покровителствуваната индустрия получаваха по-малко от 2 лева надница — средно 1·20—1·40 лева. За еднакъв труд жените-работнички получаваха много по-ниска надница от тази на мъжете-работници. Достатъчно е да се каже, че 98% от работничките получаваха по-малко от 1 лев надница. Не бяха редки случаите на надница от 10 стотинки за работнички и деца-работници.

Към това трябва да прибавим, че стамболовисткото правителство, както и последвалите го правителства на демократи и на народняци-народолиберали, които от година на година увеличаваха и засилваха армията и полицията, разширяваха държавния бюрократичен апарат и укрепваха монархизма, увеличаваха бързо данъците, особено косвените данъци. Само за 4 години, от 1903 до 1907 г.; косвените данъци бяха увеличени с 55%. Всичко това водеше към покачване цените на предметите от първа необходимост и носеше като резултат голямо намаляване на реалната заплата на работниците.

До 1905 г. в страната не съществуваше никакво трудово законодателство. Работническите злополуки бяха обикновено явление. Отношението на фабрикантите и техните директори, надзиратели, поднадзиратели и др. т. към работниците беше грубо и предизвикателно. Прилагаше се нашироко системата на глоби, които намаляваха още повече мизерната надница. Нощната и празничната почивка на работниците не беше гарантирана. Липсваха най-елементарните хигиенични условия.

Работниците водиха упорита борба за намаление на работния ден, за увеличение на работната заплата, за подобрене условията на труда. Тази борба се изостри и разшири особено през време на стамболовисткия режим, когато се засили индустриалният подем и концентрацията на производството, а Партията съсредоточи цялата своя работа в средата на работническата класа и когато прокълтяха ударите на руската революция от 1905 г., която оказа голямо влияние върху работническото движение у нас.

Работниците приветстваха руската революция и подписваха с най-голяма готовност откритата от партията на тесните социалисти подписка за събиране на средства в помощ на борещите се руски работници. Те участваха много помасово и по-активно от преди в първомайските манифестации на Тесносоциалистическата партия през 1905—1907 г., които минаваха под знака на пълната солидарност на българската работническа класа с руската революция.

Под непосредственото влияние на революцията от 1905 г. работниците започнаха да оказват растящ отпор срещу опитите на капиталистите да влошат още повече техните условия на труда и живота и засилиха борбата си за увеличение на своите заплати, за 8-часов работен ден, за свобода на сдружаванията и т. н. Революцията от 1905 г. повдигна борческия дух и укрепя волята на работниците да се борят и отстояват смело, твърдо и упорито своите права и интереси. Работниците започ-

наха все по-често да използват в своята борба такава изпитано в руската революция оръжие като стачката. Броят на стачките бързо растеше. Така, ако през цялата 1903 г. е имало само 2 стачки, през 1905 г. техният брой достигна 34, а през 1907 г. — 82! През 1905—1908 г. се водят сравнително големите и много важни за нашата страна стачни борби като тези в Перник, в железопътните арсенали в София, Русе, Г. Оряховица, Варна и Бургас, в текстилните фабрики на Сливен и други. В края на 1906 г. и началото на 1907 г. бе водена първата в нашата страна железничарска стачка. Тези стачки бяха по своя характер предимно икономически стачки. Работниците се бореха за намаление на работния ден, за увеличение на своите заплати, за подобрене условията на труда. Но те имаха важно политическо значение — това се отнася преди всичко за стачките на пернишките рудничари и на железничарите.

Особено голямо значение имаше стачката на пернишките миньори, която избухна през м. юни 1906 г., продължи повече от 1 месец и се превърна в истински двубой между работническата класа и буржоазията в страната. Стачката избухна в името на признаване правото на сдружаване на миньорите и за подобрене на трудовите условия. Работниците се бореха за 8-часов работен ден, за редовно и навременно изплащане на заплатите и за тяхното увеличение, за 15-дневно предупреждение при уволняване, за право на заболелите миньори да получават пълна заплата 15 дни и половин заплата следващите 15 дни и да не бъдат уволнявани в случай на болест и др. т. Особено важно беше искането на рудничарите да им се признае правото на сдружаване. Това тяхно искане, както и обстоятелството, че стачката бе обявена в едно голямо държавно предприятие, каквото беше мина Перник, придаваха на стачката важно политическо значение.

Стачката, в която участваха около 1,000 души миньори, бе обявена и водена с рядко единодушие и твърдост от страна на рудничарите.

Против стачниците бе хвърлена полиция и войска. Пияни стражари и шпиони се опитваха да провокират и предизвикат стачниците на необмислени действия, за да дадат повод на полицията и войската да се нахвърлят срещу стачниците. Когато това не се удаде, полицията предприе жестоки репресии. Членовете на стачната комисия, както и много миньори, бяха интернирани. Арестуваха един по един стачкуващите миньори, пребиваха ги от бой, за да ги заставят да станат стачкоизменници. Дирекцията на мината се разпореди да изхвърлят семействата

на стачкуващите от работническите жилища. Правителството се опита с голи обещания и заявления, че приема част от исканията на стачниците, да разколебае и всее разкол всред стачниците. Но миньорите се държеха твърдо и упорито. Партията и ОРСС мобилизираха всички свои сили в подкрепа на стачката. Начело на стачката стоеше Георги Димитров, който прояви тук своите големи качества на безстрашен ръководител, талантлив организатор, блестящ агитатор и пропагандист, неморим защитник на интересите на работниците и оказва неограничена помощ на стачкуващите рудничари. Полицията арестува неколкократно Георги Димитров. Пияни полицейски катили и шайкаджии нееднократно се опитваха да нападнат нощно време дома, в който живееше той, за да се саморазправят с него.

В помощ на стачниците и на Георги Димитров Партията изпрати в Перник редица най-изтъкнати другари от София. Едновременно с това в големите градове се свикаха публични събрания, организираха се демонстрации, събираха се средства в помощ на стачкуващите пернишки рудничари.

Тази стачка изигра голяма роля за разгръщане и изостряне на класовата борба в цялата страна и особено за издигане класовото съзнание на миньорите, за укрепване влиянието на Партията всред пернишките рудничари, за превръщане на Перник в крепост на Партията, а Георги Димитров — в любимец на пернишките рудничари. Борческият дух и вярата в своите сили всред пернишките миньори се повдигнаха високо, и една и половина година по-късно, на 17. XII. 1907 г., те отново обявиха обща стачка.

Голямо значение имаше и избухналата в края на декември 1906 г. железничарска стачка, която продължи повече от 40 дни. Железничарите се бореха за премахване безплатния труд и съкращаване срока на ученичеството, за 8-часов работен ден, за установяване твърда минимална заплата, за редовна седмична почивка, за премахване глобите, за въвеждане на застраховки и пенсии и т. н.

Правителството предприе диви преследвания срещу стачкуващите железничари. Полицията арестуваше масово стачниците, малтретираше ги, изхвърляше семействата им от квартирите в средата на зимата, под конвой изкарваше стачниците на мястото на работата и искаше да ги застави да стават стачкоизменници. А когато това не помогна, правителството обяви стачниците за мобилизирани и ги заплашваше с военен съд, изпрати войници като стачкозаместници и прокара специален закон чрез Народното събрание, съгласно който се отнемаха

пенсиите на всички държавни наемници, които обявиха стачка.

Всички тези терористически мерки на правителството срещу стачкуващите железничари, неправилното ръководство на стачката от страна на общоделци и радикали, които предизвикаха нейното преждевременно избухване и се опитаха да я използват за интересите на буржоазния „патриотичен блок“, както и наличието на няколко железничарски организации, създадени от дирекцията при голяма слабост на класовия железничарски синдикат, доведоха към поражение на стачката. В процеса на стачката железничарите можаха да видят на практика класовия антиработнически характер на буржоазната държава, както и общоделските оръдия на буржоазията, и да пристъпят към укрепване на своята класова профсъюзна организация.

Стачките на пернишките миньори, на железничарите, на сливенските текстилци и др. изиграха важна роля за издигане класовото съзнание на работниците, за организирането им в класовите професионални съюзи, за разобличаването на широките „социалисти“ като оръдия на буржоазията, за сплотяването им под знамето на Тесносоциалистическата партия.

Голяма част от стачките през този период бяха организирани и ръководени или избухваха под влиянието на Партията и Общия работнически синдикален съюз — ОРСС, — който бе създаден в 1904 г. от Партията. При създаването му ОРСС наброяваше около 2,000 члена. В 1912 г. ОРСС наброяваше вече 8,000 члена.

Под напора на борбите на работниците и на Партията за работническо законодателство стамболовисткото правителство на Д. Петков бе принудено да прокара през Народното събрание закона за защита на женския и детски труд. Това обаче беше един крайно непълнен закон, който впрочем биваше прилаган от господарите само тогава, когато работниците успяваха да наложат това със своята организация.

В 1909 г. начело на ОРСС застана бързо растящият 27-годишен, безстрашен, енергичен и талантлив организатор и ръководител на работническата класа *Георги Димитров*.

Георги Димитров е роден на 18. VI. 1882 г. в село Ковачевци, Радомирска околия, в бедно работническо семейство. Дванадесетгодишен, незавършил даже втори прогимназиален клас, той се вижда принуден да напусне училището и да търси работа, за да изкара прехраната си. Петнадесетгодишен юноша, той встъпва в редовете на Софийския синдикат на печатарските работници и скоро става един от неговите най-дейни акти-

нисти. Осемнадесетгодишен, Георги Димитров е вече секретар на Съюза на печатарските работници в България. Надарен с големи способности, високолюбознателният младеж се заема чрез самообразование и упорита работа над себе си да разширява и задълбочава своите знания, да усвоява марксизма. В лицето на Георги Димитров революционното професионално движение в нашата страна намери своя незаменим организатор и ръководител. От 1909 до 1923 г. историята на професионалното движение, на стачните и други борби на работническата класа у нас е най-тясно свързана с името на Георги Димитров. Той е организаторът, той е ръководителят, той е вдъхновителят на всички по-големи и по-важни стачки и други борби на работническата класа. В 1904 г., при създаването на ОРСС, Георги Димитров бива избран за член на Синдикалния комитет, а в 1909 г. — за член на ЦК на Партията и за секретар на ОРСС. С името на Георги Димитров е свързано създаването на браншовите — производствените, съюзи. Още в тези години Георги Димитров бързо израстваше като талантлив вожд и учител на работническата класа, на Партията.

Тесносоциалистическата партия оказваше най-голяма морална и материална помощ на работниците и професионалните съюзи в техните борби. Тя беше организаторът и ръководителят на тези борби. Тя се бореше упорито в защита на повседневните политически и икономически интереси на работническата класа: за 8-часов работен ден, за повишаване на заплатите, за подобрене условията на труда, за разширяване на демократическите права и свободи на работниците и т. н. В същото време Партията разясняваше на работниците, че те трябва да се организират масово в своите класови професионални съюзи, за да защитават по-добре своите собствени интереси. Борбата за тези повседневни интереси Партията съчетаваше с борбата срещу буржоазията като цяло, с борбата за социализъм.

Партията водí продължителна борба за пълно прилагане и за разширение на закона за женския и детски труд. Партийният конгрес в 1905 г. прие специална резолюция „По отношението на Партията към закона за женския и детски труд“, която поставяше задачата да се организира обща акция в цялата страна, за да се наложи прилагането на закона, както и неговото разширяване.

Под мощното влияние на руската революция и на борбите на работническата класа у нас и особено на стачките на пернишките рудничари и на железничарите и като резултат на увеличението на данъците и на скъпотията се раздвижиха и

другите държавни наемници — служащите и учителите. Държавните служители и учителите издигнаха свои икономически и правови искания. Раздвижиха се студентите. В София бяха организирани големи публични събрания и демонстрации в подкрепа на железничарите. Възбуждението започна бързо да расте. На 3 януари 1907 г. студенти и железничари освиркаха княза при отиването му в Народния театър по случай неговото откриване. В отговор на това полицията арестува и по нареждане на правителството изгони от София голям брой студенти, други заплаши, че ще изпрати в казармите, уволни старите професори и временно затвори университета. Атмосферата се нагорещи. В тези условия през 1907 г. бе убит от един младеж стамболовисткия министър-председател Д. Петков.

Стамболовисткото правителство рязко засили реакционния курс на своята вътрешна политика. Бяха внесени в Народното събрание и с поддръжката на партиите на буржоазната опозиция гласувани цял ред реакционни закони като закона за личността, закона за печата, закона против стачките, закона против правото на сдружаване на държавните и общински работници и служащи, закона за университета, закона за учителите и т. н. Към това реакционно законодателство трябва да прибавим и приетия през 1905 г. закон за еснафските сдружения. С всички тези закони се ограничаваше правото на стачка не само на държавните и общински работници, служащи, но и на всички работници и служащи, ограничаваше се свободата на печата. Със закона за учителите се засилваше мракобесието и религиозното образование в първоначалните училища, на учителите се забраняваше да участвуват в политически събрания и манифестации и да членуват в дружества за борба или в социалистически организации. Със закона за университета се увеличаваха студентските такси, с което се затрудняваше достъпът в него на бедни студенти, отнемаше се правото на девойките да следват в университета и се забраняваше изобщо на студентите да образуват партийни групи в университета и да участвуват в политически борби, тъй като с това те се разявявали от „разрушителните идеи“.

Едновременно с това правителството засили терора срещу работническите събрания. Крупни полицейски части и шайкаджийски банди нападаха митингите и манифестациите на Партията и нерядко ги окървавяваха. Бяха извършени бандитски нападения върху партийните клубове в София, Пловдив, Хасково, Станимака (Асеновград) и други места. Правителствените вестници открито насъскваха към нападения на работническите събрания и клубове. Във връзка с кървавите

изстъпления на полицейските и шайкаджийски банди над събралите се на мирно събрание работници в работническия клуб в София на 15. X. 1907 г. правителственият вестник „Нов век“ пишеше: „Трябва да съжаляваме, че тия инциденти идват толкова късно. Полицията няма да се поколебае не само пред подобни инциденти, но и пред нищо.“ Зачестиха нападенията и срещу отделни работници и партийни деятели. Правителствените органи по места създаваха и поддържаха открито шайкаджийските банди от корумпирани и декласирани елементи, които нападаха работническите клубове и вършеха страшни изстъпления.

Срещу стачкуващите работници правителството изпращаше полиция и войска.

По такъв начин, с насилия и терор, стамболовисткото правителство, което изразяваше интересите на онази част от търговско-индустриалната буржоазия, която беше свързана с Германия и Австро-Унгария, искаше да задуши растящото недоволство и борбата на работниците и другите трудещи се. Изобщо политиката на стамболовисткото правителство, особено в последния период на неговото съществуване, беше политика на поддържане и укрепване господството на буржоазията и монархизма с открито насилнически мерки. То беше правителство, което осъществяваше диктатурата на буржоазията с открито реакционни средства. Както казваше Д. Благоев, стамболовисткото правителство беше „открит враг, враг без маска, въоръжен с драконовски закони против социалдемократията“. То провеждаше „политика на открит класова борба против социалдемократията“.

Пред лицето на тази открито реакционна политика на стамболовисткото правителство и под влиянието на революцията от 1905 г. Партията засили своята борба срещу него.

Партийният конгрес в 1904 г., като констатираше, че вътрешната и социална политика на стамболовисткото правителство „се стреми да обърне страната в арена на явно ограбване и най-цинична експлоатация на българските работници и близкостоящите до тях народни маси от страна на една ненаситна за печалби българска буржоазия“, заявяваше, че „Българската работническа социалдемократическа партия е твърдо решена да води постоянна и отчаяна борба с днешното правителство, както и изобщо с всички реакционни правителства, като разкрива навсякъде и всякога неговите реакционни намерения и като привиква под своето знаме българското работничество, което, наредено в мощни социалистически ко-

ло̀ни, единствено се явява истински и решителен враг на всяка политическа реакция“.

В изпълнение на тази конгресна директива Партията проведе в цялата страна широка кампания против закона за организация на занаятчиите и еснафските сдружения, с който закон стамболовисткото правителство искаше да залъже дребните занаятчии, като им „докаже“, че то уж се грижи да подобри тяхното положение. Всъщност с този закон правителството искаше да помогне на по-заможните занаятчии да се превърнат в капиталисти, да разстрои работническите синдикати, в които бяха организирани занаятчийските работници, чрез принудителното задължаване на калфите и майсторите-наемници да членуват в еснафските сдружения, както и да лиши занаятчийските работници от право на стачка.

Още по-масова и енергична беше борбата на Партията против опитите на стамболовисткото правителство да отнеме или да ограничи правата на работниците на сдружаване, на слово, на печат и стачка. Тя се бори смело и упорито против полицейските произволи и шайкаджийския бандитизъм. Партийните организации организираха отбраната на клубовете и събранията срещу нападенията от страна на шайкаджиите и на ред места им даваха заслужен урок.

Партията издигна своя глас на протест срещу гоненията на евреите през 1904 г., както и особено срещу антигръцкото движение в 1906 г., което стамболовистите се стараеха да създадат в отговор на противобългарските и противомакедонски провокации и изстъпления, провеждани от гръцката буржоазия в Македония и Тракия, като се стремеше да въвлече в него македонската емиграция в България. Пред лицето на антигръцките изстъпления и на раздуханите националистически страсти Партията заявяваше, че „организираният под революционното знаме на социалдемократията пролетариат, подобно на пролетариата в Русия, в този момент ще стои начело на всяко освободително народно движение и че свободата на Македония ще изгрее не из делата на алчната за богатства и господствуване буржоазия, а из кръвта на поробен и потиснат работник и селянин“ (Резолюция на конгреса от 1906 г.).

Изострянето на класовата борба в страната, лошата реколта през 1907—1908 г. и ускоряващото се разорение на бедните и голяма част от средните селяни засилиха тяхното недоволство против големите данъци, против спекулантския и банкерско-лихварски капитал, против едрата буржоазия и монархизма. Това недоволство намери известно отражение в засилената борба на селяните за демократични реформи.

Общото недоволство в страната се опитаха да използват опозиционните буржоазни партии — народняци, прогресивни либерали, демократи и други — които се обединиха в опозиционен „Патриотичен блок“ за смъкване на стамболовисткото правителство и за заемане на властта от тях. Опозиционният буржоазен блок, в който участваха и общоделците и който се прикриваше под маската на демокрацията, развърна широка демагогска кампания „против стамболовистката реакция“. Той издигна и байрака на борба против така наречения „личен режим“, който беше, по думите на Г. Кирков, „най-типична проява на монархизма при даденото обществено състояние на нашата страна“. С всичко това „Патриотичният блок“ на опозиционната буржоазия се стремеше да измами и завлече след себе си и широките народни маси, да създаде впечатление, че целият народ върви след него, и по такъв начин да накара Фердинанд да натири стамболовистите от властта и да поръча на опозиционните буржоазни партии да съставят ново правителство.

Всъщност така нареченият Патриотичен блок на народняци, демократи и др. беше блок на голяма част от крупната банкерска и търговско-индустриална буржоазия, която смяташе, че стамболовисткото правителство с открито насилническият терористичен курс на своята политика е засилило твърде много недоволството на работниците и на всички трудещи се в страната и с това подкопава господстващия буржоазно-монархичен режим. Партиите, които образуваха опозиционния буржоазен блок, считаха, че за да се притъпи недоволството и се внесе „успокоение“ сред трудещите се, следователно, за да се укрепи господството на буржоазията и монархизма, необходимо е да бъдат сменени декорите, да се изменят макар и отчасти поне на първо време методите на управление, като стамболовистката политика на открито насилническо, открито противонародно управление бъде заменена с политиката на „со кротце, со благо“. С други думи, опозиционният буржоазен блок се бореше за такова управление, което също така ще укрепва и поддържа класовата диктатура на буржоазията, но прикрито, под маската на демокрацията, под маската на „народно управление“. Д. Благоев казваше: „опозиционните буржоазни партии са маскирани врагове“ („Ново време“, 1907 г., кн. II, стр. 72). Опозиционният блок атакуваше силно и външната австрофилска политика на стамболовисткото правителство, като му противопоставяше своята русофилска политика. От тази борба се възползува демократическата партия, която с помощта на земеделци, общо-

делци и радикали успя да се споразумее с Фердинанд и да се настани на власт в началото на 1908 г.

2. Борбата на тесните социалисти против „анархо-либералите“ и „прогресистите“, за организационното укрепване и утвърдяване на Партията като класова партия на българския пролетариат. Отношението на Партията към професионалните съюзи. Книгата на Д. Благоев „Принос към историята на социализма в България“

Разцеплението и очистването от широките социалисти оказва благотворно влияние на Партията, на нейното по-нататъшно развитие. Рязко се засили идейно-политическото единство на Партията, изградено върху марксистически основи. Партията се обяви решително против приложението в нашата страна на решенията на Амстердамския конгрес (1904 г.) на II Интернационал за обединение на съществуващите социалистически партии във всяка отделна страна в една партия. „Между БРСД партия и фракцията на общоделците не може и дума да става за каквото и да било обединение, защото подобна една постъпка би била измяна на принципите, установени от международния социалистически конгрес, измяна на революционното социалистическо знаме“, се заявяваше в декларацията на ЦК на БРСДП пред международното социалистическо бюро от 1904 г. Партията приветствува революцията в Русия, избухнала в началото на 1905 г., и застава изцяло и единодушно на нейната страна. В печата, на събрания, митинги и манифестации тесните социалисти разобличаваха антинародния и антидемократичен характер на царизма, заклеймяваха неговите терористически изстъпления, разясняваха характера и значението на революцията и изказваха пълната си солидарност с нея. Партийният орган „Работнически вестник“ пишеше: „като се вземе предвид грамадното историческо и обществено значение, което имат руските събития не само за Русия, а и за интернационалния пролетариат, за всекиго е ясна необходимостта да се осветлява нашето работничество върху тия събития, за да черпи сила и енергия в своята собствена борба против капиталистическото господство и тирания“ („Раб. вестник“, 9. II. 1905 г.). След разцеплението Партията бързо укрепваше и в организационно отношение. Новият устав на Партията, приет на X конгрес, въвеждаше демократическия централизъм като главен организационен принцип на Партията. Новият устав туряше край на организационната разпуснатост, на самоволието и безконтролността в партийната работа и създаде здрава основа за решително укрепване на

партийната дисциплина, за издигане авторитета на партийните ръководства и на първо място за издигане авторитета на Централния комитет.

След разцеплението Партията се обърна изцяло с лице към работническата класа и насочи главните усилия на своята дейност именно сред работниците. Резултатите не закъсняха да се проявят. На XI конгрес, т. е. само една година след разцеплението, бе отчетено, че работниците-партийни членове съставляват 51% от всички партийни членове. Като прави преценка на работата на конгреса, Благоев с голяма радост отбелязва, че „тези факти ни показват ясно, че Работническата социалдемократическа партия е станала истински *работническа*, действително *пролетарска социалдемократическа партия* и по характер, и по състав само след очистването си от буржоазните елементи, от общоделците“ („Работнически вестник“ бр. 10, 1904 г.).

Изострянето на класовата борба между работническата класа и буржоазията, на борбата вътре в буржоазния лагер, както и революцията от 1905 г. в Русия поставиха пред Партията и работническата класа възрастващи, все по-сложни и трудни идейно-политически и организационни задачи. Това изискваше от Партията още по-здрава организация и дисциплина, крепко единство, безпрекословно изпълнение директивите на ЦК от цялата партия, подчинение на всеки отделен партийен член и на неговите лични интереси на директивите и на общите интереси на Партията. Това изискваше централизиране и добро организиране на цялата политическа дейност, в това число и на печатната дейност на Партията.

Тук обаче Партията се натъкна на съпротивата на някои интеллигентско-индивидуалистични елементи, които не искаха да подчинят своята дейност, своите разбирания и своите интереси на дейността, разбиранията и интересите на Партията. Начело на тази групичка от дребнобуржоазно-индивидуалистични елементи застанаха Н. Харлаков и Г. Бакалов, които се обявиха против засилването на централизма и дисциплината в Партията, особено що се отнася това до печатната дейност на Партията. В засилването на централизма в дейността на Партията те видяха „тирания“ и „автократизъм“, в засилването на партийната дисциплина те видяха „диктатура“. Така те пуснаха в ход клеветата за диктатурата в Партията, против което Христо Кабакчиев написа специална брошура под надслов „Баснята за диктатурата в Партията“. Себе си тези елементи обявиха за „либерали“. Беше ясно, че в лицето на тази опозиционна групичка Партията се сблъсква с остатъците от

общоделството, с една дребнобуржоазна интеллигентско-индивидуалистическа групичка, която е против пролетарския характер на Партията, против принципа на демократическия централизъм, която се виждаше стеснена от засилващата се пролетарска дисциплина и която дърпаше Партията назад към периода на съжителството с общоделците, когато в Партията господствуваше дребнобуржоазната организационна разпуснатост, безконтролната и самоволна дейност на интеллигентско-кариеристични елементи. „Неспособни да разберат развитието и задачите на Работническата социалдемократическа партия, казва Д. Благоев, като класова пролетарска организация, в свързката им с ръста на работническото движение, те в социалдемократическия и централизъм видяха механически и бюрократически централизъм, в дисциплината — диктатура. И те въстанаха против него, като се обявиха за „либерали“ и за „крайнодемократическия принцип“, т. е. за анархизма в пролетарските организации“ (Д. Благоев, „Приносът“, стр. 534).

Условията, при които се оформи течението на „анархо-либералите“, му наложиха определен отпечатък. Бяха изминали 2 години от разцеплението с общоделците. Класовата пролетарска идеология и пролетарски характер на Партията се бяха здраво утвърдили и победили. Партията и по своя състав беше станала пролетарска партия. В тези условия очевидно новото, антипролетарско и антипартийно течение не можеше да излезе, както това сториха общоделците през периода 1900—1903 г., като открито опортюнистическо течение. Новото опозиционно течение трябваше да прикрие своя дребнобуржоазен характер и да се представи като крайно демократично, истински и единствено пролетарско течение в Партията. Само така анархо-либералите можеха да се надяват, че ще могат да залъжат и завлекат след себе си някои работници. Анархо-либералите се обявиха за привърженици на „крайния демократичен принцип“ и се нарекоха „пролетарци“, а след изключването им от Партията те започнаха да издават вестник „Пролетарий“. Борбата на Партията срещу анархо-либералите продължи не дълго време. Основната част от дребнобуржоазните, еснафски организации и отделни такива елементи в Партията отидоха с общоделците през време на разцеплението. Поради това анархо-либералите не можаха да намерят широка база вътре в Партията. Те намериха поддръжка само в някои незначителни групички и отделни дребнобуржоазни елементи в Партията. Анархо-либералите бяха разобличени бързо като дребнобуржоазно интеллигентско-индивидуалистическо течение. А след като конгресът на Партията в 1905 г. взе решение да

се прекрати издаването от анархо-либералите списание „Работническо дело“, както и самоволното, без разрешение на Партията, издаване на вестници и списания от страна на отделни партийни членове и да се извърши анкета на делата на анархо-либералските водачи и след като бяха разобличени за фракционната им дейност и за нарушение на партийната дисциплина, която водеха след конгреса, последните бяха изключени от Партията.

Очистването на Партията от анархо-либералите укрепи още повече нейния пролетарски характер, засили пролетарския ѝ състав. Отчетът на ЦК пред партиния конгрес в 1906 г. посочваше, че 60·6% от членовете на Партията бяха работници. Заздрави се единството на Партията, укрепила още повече партийната дисциплина.

Изострянето и разрастването на класовата борба между работническата класа и буржоазията, по-специално засилването на стачното движение през 1905—1908 г., постави на преден план въпроса за изработване линията на Партията по отношение на стачките, както и въпроса за професионалните съюзи. Партийният конгрес, състоял се през 1906 г., изработи окончателно тази линия. В резолюцията „За отношението на Партията към стачките“, приета от конгреса, се казваше, че Партията, „като единствена политическа представителка на пролетариата, поддържа и ръководи всяка стачна борба на работниците, що е насочена изключително и само против капиталистическата класа и нейните класови учреждения“, и че чрез стачките тя се бори не само за извоюване на известно подобрене на живота на работниците, но и за издигане тяхното класово съзнание, за да може пролетариатът „да си служи със стачката като средство за борба срещу организираната днес в държава капиталистическа класа“, или, по израза на Георги Димитров, „да издигне професионалната борба до съзнателна класова политическа борба“.

Същевременно конгресът посочи, че за успешното водене на стачните борби работниците трябва да се организират в своите класови професионални съюзи, обединени в Общия работнически синдикален съюз.

Това решение на конгреса беше един удар срещу разбирането на реформистите за стачките, които бяха против разгарящата се стачна борба, а доколкото стачките избухваха, въпреки тяхната воля, те се стремяха да ги ограничат в рамките на борба за непосредствени икономически искания на работниците.

За да спрат растящото влияние на тесните социалисти върху неорганизираните работници, както и за да откъснат намиращите се под тяхно влияние и ги поставят при последна сметка под влияние на буржоазията, общоделците почнаха да развиват „теорията“, че професионалните съюзи трябвало да бъдат „неутрални“, „свободни“. Те се обявиха за привърженици на „свободния синдикализъм“.

Буржоазните и дребнобуржоазни партии бяха също така привърженици на „неутралитета“ и „свободата“ на професионалните съюзи.

Наметнали си тогата на работнически доброжелатели, общоделците и буржоазните партии се опитваха да „убеждават“ работниците да не слушат тесните социалисти, които не искали и не мислили върху това, как да се помогне на работниците днес, а ги залъгвали с някакви си далечни, неосъществими мечти, които уж се радвали на това, че положението на работниците е тежко и се влошава, тъй като те се придържат във формулата „колкото по-зле, толкова по-добре“, и че ако работниците искат да подобрят и за да подобрят положението си, трябва да се откажат от политиката на непримирима класова борба, водена от тесните социалисти, да бъдат „неутрални“, т. е. да не участвуват в тази борба.

Партията води продължителна и неотстъпна борба срещу общоделската „теория“ за неутралитета на профсъюзите. Партийният конгрес в 1904 г. заяви недвусмислено, че неутралитетът „тика синдикатите в пътя на професионалната ограниченост и под влиянието на буржоазните фракции“. Партията разобличаваше опитите на общоделците да изопачат решенията на Щутгартския конгрес (1907 г.) на Втория интернационал по профсъюзния въпрос, като ги представяха за решения, които уж утвърждавали „неутралитета“ на профсъюзите.

Тази борба против общоделската „теория“ за неутралитета на профсъюзите Партията продължи и засили във връзка с оформяването на опортюнистическото течение на „прогресистите“, както и по повод на идването по-късно в България на германския профбюрократ К. Легин, за да „обединява“ двете синдикални централи. Партията разясняваше на работниците, че общоделската теория за неутралитет на професионалните съюзи на практика означаваше ограничаване задачите на профсъюзите в рамките на тясно професионалните интереси на работниците, отклоняване на профсъюзите и на работническата класа от пътя на революционната борба, от пътя на социализма, поставянето им под влиянието на буржоазията чрез политиката на общото дело, укрепване господството на

буржоазията и увековечаване наемното робство на работниците, а следователно измяна на интересите на работническата класа.

Партията разясняваше на работниците, че общоделската теория за неутралитета на профсъюзите означава разцепление на работническото движение и неговото отслабване в интерес на буржоазията, че това означава предаване класовите интереси на пролетариата в полза на буржоазията.

Партията разясняваше на организираните в профсъюзите, както и на неорганизираните работници, че унищожението на капиталистическата експлоатация, а следователно и пълното им освобождение от капиталистическото робство може да бъде постигнато само при социализма, че освобождението на работниците може да бъде дело на самите тях и че следователно те не могат да бъдат неутрални в борбата срещу своите експлоататори, не могат да бъдат неутрални в борбата за социализъм. *„Неутралитет и свободният синдикализъм*, казваше Д. Благоев, са явно противни на интересите на пролетариата. *Защото неутралитет на синдикатите и свободен синдикализъм* означава преди всичко разпокъсване единството в работническото движение, единството между политическото и синдикалното движение на пролетариата. *Неутралитет на синдикатите и свободен синдикализъм*, това значи преобръщане синдикатите от средство за спомагане освободителната борба на пролетариата в организации, почиващи *изключително върху грижата за интересите на професията, върху почвата на еснафския егоизъм и върху теорията за хармонията между интересите на капитала и труда*. . . Такива синдикати много лесно стават оръдие в ръцете на враговете на пролетариата, които ги противопоставят на освободителната борба. Поради това именно неговите врагове и техните оръдия толкова усилия употребяват, за да му възхваляват „неутралитета“ и „свободния синдикализъм“.

Синдикатите, прочее, могат толкова по-успешно да водят своята синдикална борба и да изпълняват своите задачи в освободителната борба само тогава, когато те *в своите действия се ръководят от социалистическия дух*, когато за крайна цел имат *социалистическия идеал* (Д. Благоев, т. II, стр. 538).

Благодарение на тази упорита борба на Партията организираните в ОРСС, както и голяма част от неорганизираните работници, които се бореха под ръководството на Партията и на ОРСС, не се поддадоха на тези плитко скроени маневри на буржоазията и на техните общоделски оръдия.

Разцеплението на Партията в 1903 г. повлече след себе си разцепление и на професионалното движение. Голямата част от професионално организирани работници влязоха в редовете на ОРСС. Извън него, под влиянието на общоделците, останаха някои профдружества в София, които по-късно създадоха така наречения Синдикален картел.

Между двете синдикални централи — Общия работнически синдикален съюз и Синдикалния картел — се водеше непрекъсната и упорита борба, която ставаше понякога много ожесточена. Синдикалният картел спъваше с всички сили, а понякога успяваше и да проваля работническите стачки, които водеше ОРСС. Членовете на Синдикалния картел нерядко ставаха стачкоизменници. Това отвращаваше работниците от Синдикалния картел. На своя собствен опит те се убеждаваха, че само чрез смела и открита класова борба под ръководството на ОРСС и на Партията те можеха да извоюват известно подобрене на условията на труда и на своя живот. Те виждаха същевременно, че буржоазията чрез повишаване на данъците и цените на стоките им отнема онова, което те успяваха да извоюват със стачните си борби. Така те се убеждаваха, че истинският им представител и защитник е ОРСС, и те ставаха негови привърженици, а най-съзнателните и най-добрите от тях влизаха в редовете на Партията. В Синдикалния картел останаха да членуват главно държавни, окръжни и общински служащи, учители и част от железничарите.

Съставен от наемници, служащи и малка част от работници от държавни предприятия, Синдикалният картел все пак беше принуден да участва и води някои борби, въпреки нежеланието на общоделците. Така например Синдикалният картел предприе специални акции против еснафския закон, в защита на работниците-зидари и други такива. Нещо повече, под влиянието на борбите на работническата класа, водени от ОРСС, и като резултат на изострящата се класова борба работниците, членували в Синдикалния картел, започнаха да се отдалечават от влиянието на общоделската партия и на „водачите“ на Синдикалния картел и да се откъсват от тях. Съвършено правилно Димитър Благоев беше предвидил още в 1905 г., че работниците и всички наемници от Синдикалния картел „в процеса на борбите все повече ще се откъсват от общоделското влияние“. Пълното откъсване от общоделското влияние на работниците от Синдикалния картел се извърши след Първата световна империалистическа война — в 1920 г., когато те се вляха в ОРСС.

Гледището на широките социалисти за „неутралитет на профсъюзите“ намери известни поддръжници сред някои нездрави, опортюнистически елементи в Партията, каквито бяха Н. Сакаров, К. Тинева, Г. Кръстев и др. Тези последните образуваха групата на така наречените „прогресисти“ и се обявиха също така за привърженици на „неутралитета“ на профсъюзите, за „свободния синдикализъм“.

Главният въпрос обаче, по който „прогресистите“ се разделиха с Партията, беше въпросът за отношението към общоделците и за характера на нашата партия. Под предлог на това, че в общоделската партия имаше известен брой работници и че под нейно влияние се намираще Синдикалният картел, „прогресистите“ искаха да обединят нашата партия с общоделците. Нещо повече, те заявяваха, че както Тесносоциалистическата партия, така и партията на широките социалисти са еднакво социалдемократически, че не било правилно тази последната да бъде определена като дребнобуржоазна партия и че следователно между двете партии няма коренни, принципиални различия. Искането на прогресистите за обединение на двете партии означаваше, че по същество те се стремяха към ликвидиране на класовата, марксистическа партия на българската работническа класа и към превръщането ѝ, подобно на западноевропейските социалдемократически партии, в една прикрито опортюнистическа, центристка партия, в партия — по думите на И. В. Сталин — на пролетарските и дребнобуржоазни интереси.

През 1908 г. Партията се очисти и от групата на „прогресистите“, които скоро, както и анархо-либералите, намериха мястото си в редовете на общоделската партия.

В борбата против общоделците и техните „анархо-либералски“ и „прогресистки“ опашки се оформи окончателно основното ръководно ядро на Тесносоциалистическата партия в лицето на Д. Благоев. Г. Кирков, Г. Георгиев, Г. Димитров, В. Коларов, Хр. Кабакчиев, Т. Луканов, Е. Марковски, Н. Исаков, Б. х. Сотиров и др. Начело на Партията, като неин основател и общопризнат водач, стоеше Д. Благоев — Дядо, а редом до него, като най-близък негов съратник — Г. Кирков, пламенният трибун и публицист, незаменимият организатор на Партията. Под бащинските грижи на Благоев и Кирков бързо растеше младият и талантлив организатор и ръководител на работническата класа Георги Димитров, бъдещият вожд и учител на Комунистическата партия и създател на нашата народнодемократична държава.

Като изхождаше от верния марксистки принцип, че освобождението на работническата класа е дело на самата нея, Партията съсредоточи всички свои усилия за завладяване на работническата класа и изгонване на общоделците от крупните индустриални и градски центрове. С оглед на това и най-добрите ръководни сили бяха прикрепени на работа в големите градове: Димитър Благоев — София, Г. Кирков — Сливен, В. Коларов — Пловдив, Г. Димитров — в профсъюзите, Б. х. Сотиров — Самоков, Е. Марковски — Шумен (Коларовград) и т. н. Голямата работа, проведена от тях, не закъсня да даде своите благотворни резултати.

Общият работнически синдикален съюз, както бе отбелязано по-горе, бе създаден от Тесносоциалистическата партия и се намираше под нейното непосредствено идейно-политическо влияние и най-тясно организационно ръководство. Благодарение на това професионалното движение у нас още в самото начало се оказва под благотворното влияние на социализма. Партията оказваше непосредствено и най-голяма помощ на професионалните съюзи във всяко отношение — със своя печат, с клубовете си, с марксистката просвета, която даваше на техните членове, с кадри, с активното участие в подготвянето и ръководенето на работническите стачки и т. н. Партията учеше и възпитаваше членовете и дейците на професионалното движение да се борят активно и всеотдайно за защита на интересите на работниците срещу капиталистите и същевременно тя им помагаше да виждат връзката между борбата за непосредствени искания с борбата за крайната цел — социализма; тя ги предупреждаваше и предпазваше от увличане в тясно професионални, цехови, егоистични интереси, в ущърб и вреда на работническата класа като цяло. Тя работеше за издигане нивото на профсъюзните дейтели и членове до равнина на съзнателни борци против капиталистическата обществена система, за социализъм.

С всичко това Партията оказваше неоченима помощ и в истинския смисъл на думата благотворно влияние на професионалното движение. От своя страна професионалните съюзи бяха вярна опора на Партията в борбата ѝ срещу буржоазията, подкрепяха и участваха активно в борбите, които водеше Партията. Това взаимодействие между Партията и ОРСС играеше голяма положителна роля както за отделните акции, които се предприемаха, така и за революционното работническо движение в неговата цялост.

Необходимо е да се отбележи обаче, че в установените взаимоотношения между Партията и профсъюзите бяха допуснати сериозни грешки. Създадените твърде тесни организационни връзки между Партията и професионалните съюзи със засилването, разрастването и възмъжаването на професионалното движение започнаха да показват своята отрицателна страна. В Партията бързо се установи възгледът, че профсъюзите са един клон от социалдемократията или, по-точно, че Партията и професионалните съюзи са „два клона на социалдемократията“. На практика това водеше към превръщане на Общия работнически синдикален съюз във втора тесносоциалистическа партия. От членовете на ОРСС се искаше, така както и от партийните членове, да бъдат убедени социалисти. Това неизбежно затваряше вратите на профсъюзите за голяма част от работниците и послужи като важна пречка за по-голямото разрастване на професионалните съюзи, за превръщането им в действително масови организации, в които да могат да членуват всички работници и наемници, които да могат да изиграят ролята на истинска трансмисия между Партията и работническата класа. Изобщо в своето отношение към професионалните съюзи тесните социалисти допуснаха сериозни сектантски грешки.

Важна роля за идеологическото, политическото и организационно укрепване на Партията изигра книгата на Д. Благоев „Принос към историята на социализма в България“, излязла от печат през 1906 г.

Развитите от Д. Благоев възгледи в „Приноса...“ относно историята на България, борбата за създаване на марксистка партия на българската работническа класа, характерът и задачите на тази Партия образуваша главен арсенал от идейни, политически и организационни оръжия на Тесносоциалистическата партия.

3. Продължаващият се подем на работническото движение. Изостряне националния въпрос на Балканите. Младотурската революция и засилване борбата за подялба на Турция. Непосредствената подготовка на Балканската война

Правителството на „демократите“ (1908—1911 г.) продължи политиката на поддържане и заздравяване класовото господство на буржоазията, но предимно с други методи — с методите на буржоазната демокрация, на демагогията, на заблудата. Буржоазията и монархизмът, като им връчваха

юздите на управлението, се надяваха, че „демократите“ ще успеят с някои дребни реформи, с демагогия и заблуда да притъпят голямото недоволство, което стамболовистите бяха създали всред трудещите се, ще внесат „успокоение“ всред тях, ще спънат по такъв начин по-нататъшното засилване на борбите на работническата класа и на другите трудещи се, ще закрепят и засилят тяхното господство.

И действително, веднага след съставяне на правителството и във връзка с предстоящите тогава законодателни избори демократическата партия разгъна широка и необузdana „демократическа“ демагогия. „Демократите“ обещаха „облекчение от данъчен товар слабодходните“, „закрила от чрезмерна експлоатация“, „пестене на народната пара“, „полагане грижи за подрастващото работничество“, те обещаваха да вземат мерки срещу „личния режим“ на Фердинанд, „да вържат монархизма и неговата опора — милитаризма“, да дадат пълна свобода на учителите и изобщо да проведат широки „демократически и социални реформи“. Голямата помощ на „демократите“ в това отношение оказаха общоделците, които представяха илването на „демократите“ на власт като „изгрев на зората на демокрацията“. Всички тези обещания обаче, ако не се вземе под внимание отменяването на някои второстепенни мероприятия на стамболовисткото правителство, като връщане в университета на старите професори, приемане на изключените студенти, приемане на работа на уволнените през време на стачката железничари и др., си останаха на книга. По същество правителството на „демократите“ продължи политиката на стамболовисткото правителство на увеличение на данъците — за три години „демократите“ увеличиха преките данъци и върхнините с 50%, — на увеличени експлоатацията на работническата класа. В пълна противоположност на даваните обещания правителството на „демократите“ засили милитаризма и властта на монархизма, както и подготовката на война срещу Турция.

Правителството на „демократите“ не се спря и пред проливането на народна кръв.

Пресценявайки извършената министерска промяна и идването на власт на демократите, Д. Благоев правилно отбеляза, че „Министерската промяна не е някакво „тържество на демокрацията“, а тъкмо обратното — тържество на буржоазната политика на бившето управление на монархизма“ („Ново време“ 1908 г., кн. II, стр. 72 и 73).

Развитието на капитализма, което продължи и в периода 1908—1912 г., приведе към още по-голямо засилване и увели-

чаване концентрацията на производството. Като резултат на тази концентрация и на засиленото влияние на чуждестранния капитал в страната се поставя начало на създаване на първите български монополи — създава се тютюневият картел и др.; поставя се начало също така на срастване индустриалния капитал с банковия и създаване на финансов капитал. Известно е например, че Балканска банка създаде железарска фабрика в Русе, а освен това — предприятие за обушарска индустрия „Астра“. Генерална банка беше тясно срасната с костинбродската фабрика за химически торове и туткал.

За концентрацията на капитала и започналото се образуване на монополите и на финансов капитал силно съдействуваша акционерните дружества, които се развиха много бързо. В 1912 г. в страната имаше 172 акционерни дружества със 136 милиона лева капитал.

Концентрацията на капитала и образуването на първите монополи привеле към още по-голямо засилване експлоатацията на работническата класа, към по-нататъшното влошаване условията на труда и изостряне на класовите противоречия и класовата борба в страната. Продължаващият ръст на скъпотията и увеличаването на косвените данъци привело към ново намаление на реалната работна заплата. Работническите злополуки се увеличаваха със заплашителна бързина. От 88 тежки злополуки през периода август 1908 г. — май 1909 г. те нараснаха на 396 от юни 1910 г. до май 1911 г. Стачната борба се засили.

години	стачки	стачници
1907	82	3,500
1908	75	7,900
1909	79	5,660
1910	155	8,150

Стачкуваха предимно фабрични, строителни и пристанищни работници. От по-важните стачки през този период трябва да се отбележат тютюноработническите стачки в Русе, Шумен (Коларовград) и Варна (гр. Сталин), стачките в мина Плакалница и в Елисейна, стачката на работниците по строящата се ж. п. линия Трявна—Борушица, на пристанищните работници във Варна (гр. Сталин) и Бургас, по източните железници, в кибритената фабрика на гара Костенец баня и други.

Благодарение на възрастната сила на работниците и влиянието на Партията и ОРСС сред тях, както и на по-добрата им подготовка и организация голямата част от стачките,

въпреки ожесточената съпротива на господарите, завършваха с пълен или частичен успех. На ред предприятия и производства работниците успяваха да заставят господарите да сключват тарифни договори и да признаят работническия синдикат, който преговаряше с тях от името на работниците. Така например тютюноработниците от Варна (гр. Сталин) успяха да заставят фабрикантите да приемат на работа само работници, препоръчани от профорганизацията. Успешни общи тарифни стачки бяха проведени от обушарските работници в Пловдив и Самоков. Пристанищните работници във Варна успяха да постигнат премахването на кехайте, които ограбваха работниците и корумпираха част от тях. Упоритото нежелание на фабрикантите да приемат работническите искания придаваха на някои от избухналите стачки извънредно продължителен и ожесточен характер. Такъв именно характер прие стачката на работниците в кибритената фабрика на гара Костенец баня. Агентите на фабричната белгийска дирекция, които бяха в най-тесна връзка с правителствените органи, бяха успели няколко пъти поред да завербуват от околните села стачкозаместници. Благодарение на неуморната и умела борба на Партията всред тези стачкозаместници ней ѝ се удаваше всеки път да убеди последните да напуснат работата и се присъединят към стачниците. Цели 133 дни продължи стачката. През цялото време работниците не дадоха нито един стачкоизменник. Ръководеше стачката Георги Димитров. Негов пръв помощник беше Антон Иванов. И ако стачката все пак завърши безуспешно, то беше само защото правителството застана решително на страната на чуждата, белгийска, капиталистическа компания — против българските работници и техните справедливи искания, внесе големи количества кибрит от чужбина и с това осъди борбата на работниците на неуспех.

Пред лицето на засилващата се експлоатация и потисничество на работническата класа Партията при активната помощ на ОРСС води упорита борба за разширяване на работническото законодателство, за създаване на широко и прогресивно трудово законодателство.

Партийният конгрес през 1912 г. разработи и прие развърнатата програма за борба за трудово законодателство. Приетата по предложение на Георги Димитров резолюция относно „борбата за извоюване общ закон за всестранна защита на работническата класа“ поставяше пред Партията и професионалните съюзи задачата да организират усилена агитация и борба за 8-часов работен ден, за забраняване на наемния труд за деца до 14-годишна възраст, за непрекъснатата 36-часова

седмична почивка, за нормирана и достатъчна минимална заплата за всяко производство, за хигиена във фабриките и в жилищните помещения на работниците, за държавни осигуровки на работниците за злополуки, болест, старост, инвалидност, за месечна плащана почивка на жените работнички-родилки, за гарантиране правото на коалиция и стачки за всички работници и служащи, за премахване всички законодателни ограничения на свободата на печата, словото, събранията, сдружаванията и стачките и т. н.

Развитието на капитализма в България и в другите балкански страни изостри не само класовата борба между пролетариата и буржоазията, но засили и борбата на потиснатите македонци, българи, албанци и други срещу феодалната Турска империя, като постави с всичката острота и въпроса за пазарите, за подялба на Европейска Турция между балканските държави. Въпросът за унищожаването на феодалните отношения и на националното потисничество на Балканите — център на които беше Турската империя, се поставяше с все по-голяма сила и острота. Илинденското и Преображенското въстания, избухнали през 1903 г. в Македония и Тракия, и подемът на националноосвободителното движение в Македония и Тракия и след тази дата, както и албанските въстания, избухнали през 1910, 1911 и 1912 г., вълненията на остров Крит бяха ярки доказателства за това.

Положението в България и на Балканите се изостри във връзка с младотурската революция, която избухна като резултат на развитието на капитализма в Турция и под влиянието на революцията от 1905 г. в Русия.

През лятото на 1908 г. младотурците вдигнаха въстание в турската войска и взеха властта в свои ръце. Младотурците си даваха ясна сметка, че те не ще могат да се закрепят на власт и да постигнат поставените си задачи, ако не дадат поне на първо време известни демократически свободи на потиснатите националности, главно в европейската част на Турция. За провеждането на такива, макар и много ограничени реформи влияеха и либерално-буржоазните елементи, главно из средата на християнските народи, които участваха в революцията. И действително, на първо време младотурците дадоха свобода на словото, на печата, на сдружаванията, проведоха законодателни избори за парламента и т. н.

Тази политика на младотурците даде своите резултати. В похода срещу възтържествувалата реакция в Цариград през пролетта на 1909 г. взеха участие, наред с младотурските войски, и четите на Яне Сандански, Хр. Чернопеев, Т. Паница.

След победата на младотурската революция македонското и българо-тракийско освободително движение, получило известни възможности за легална борба, започна бързо да се развива. Създадената в Македония народна федеративна партия бързо растеше и се превръщаше в широка, народна партия. Засили се и работническото движение, зачестиха стачките. На тази основа бе създаден Социалдемократическият съюз, който също разширяваше своето влияние. Македонското национално-освободително движение, в лицето на неговите най-авторитетни водачи, държеше курс на извоюване автономията на Македония в рамките на Турската империя.

Всичко това противоречеше на интересите и на политиката на европейските империалистически държави: „... всички се страхуват от успеха на турската революция, казва Ленин, защото този успех би означавал неминуемо развитие на стремежите към автономия и истинска демокрация във всички балкански страни...“

Империалистите бързо се сговориха помежду си за сметка на турската революция и цялостта на Турската империя. „Главното и основното, казва Ленин, е постигнатото вече предварително споразумение по коренния въпрос, т. е. по предприемането на действия против младотурската революция, по по-нататъшните крачки за разделянето на Турция, по ревизиране, в една или друга форма, на въпроса за Дарданелите“ (Ленин, IV изд., т. XV, стр. 201, издание на руски).

Всичко това противоречеше и на политиката на българската буржоазия и монархизма, които искаха да завоюват Македония и я присъединят към България. По внушение на германските империалисти българската буржоазия и монархизмът си поставиха задачата да изменят очертаващия се ход на развитие на Турция и по-специално на македонския въпрос. След като туриха ръка на Хиршовите железници в Югоизточна България — Сараньово—Свиленград, което те подготвиха с предизвиканата от общоделците стачка на източните железници, правителството на „демократите“ обяви през м. септември на 1908 г. независимостта на България.

Обявяването на независимостта на България беше само по себе си една прогресивна крачка. То ликвидираше изцяло и окончателно зависимостта на България от Турция.

Но обявяването на независимостта бе не само съгласувано, но и продиктувано от германските и австрийски империалисти, които искаха да заграбят и заробят Босна и Херцеговина, което те и извършиха. Това се вижда от тайната конвенция,

наложена на България от Австро-Унгария още през 1898 г., в която между другото се казва:

„Ако благоприятният момент се представи на Австро-Унгария, за да си присъедини заетите от нея провинции Босна и Херцеговина, България ще ѝ даде своето политическо съдействие и при нужда ще ѝ даде съдействие и с войската си против протестите на Турция и против възможните възражения на Сърбия и Черна Гора“. От своя страна правителството на Австро-Унгария обещаваще, че ще поддържа действията на българското правителство, когато България се види „способна да се освободи от мъчителното сюзеренство на султана — доколкото се касае за Източна Румелия“ (в. „Работнически вестник“, 1912 г., 25. II.).

С това се ускоряваше войната на Балканите, защото се поставяше на дневен ред въпросът за подялбата на Турция. И действително, в отговор на обявената независимост на България и на анексираните от Австро-Унгария Босна и Херцеговина, Турция започна да трупва войски на българската граница. България от своя страна в изпълнение на поменатата конвенция също изпрати войски на турската граница. Отношенията между двете страни се изостриха. Последва продължителна митническа война между двете страни. Лишаването на българската индустрия, някои отрасли от която бяха вече доста развити и се нуждаеха от външни пазари, от турския пазар, поставяше пред българската буржоазия с още по-голяма сила въпроса за подготовката на война срещу Турция и за завоюване широкия турски пазар в Македония и Тракия.

Младотурската революция беше, по думите на Ленин, слаба революция; тя не пробуждаше народните низини, не развързваше истинска самостоятелност на масите. Младотурците се отнасяха враждебно към започналата се борба на пролетариата в Турската империя. Победата на младотурците беше полупобеда, защото те се задоволиха с възстановяването на известната конституция на Митхад паша от 1876 г.

Свързани най-тясно с феодалната земевладелческа класа, от която произхождаха, и с висшата държавна бюрокрация на Абдулхамидова Турция, младотурците се страхуваха от народа. За борба срещу него те се нуждаеха от силна султанска власт. Поради това младотурците не посегнаха на султанската власт. Те и не помислиха даже да посегнат на земята на крупните земевладелци и да задоволят острата нужда на турските, македонските, българо-тракийските и други селяни за земя.

Те бяха против даването на еднакви права на всички населяващи Турската империя народности. Младотурците се бореха за единството и прогреса на Турската империя, за една възродена отоманска Турция, в която да господствуват турските земевладелци.

„Идеалът на младотурците, казва Д. Благов, беше и си остава възродяване на Турция чрез конституционна реформа, която запазва господството на османския елемент и създаването, чрез османизиране или отоманизиране другите националности в Турция, на една силна великоосманска империя“ (Д. Благов, Избрани произведения, т. II, стр. 567). И ако те въведоха в началото някои ограничени демократически свободи, това беше направено преди всичко с оглед да отслабят центробежните сили в империята и да закрепят само външно демократизираната полуфеодална власт.

Под силния натиск и заплашване на империалистическите държави и на първо място на Англия, а също — на крупните турски земевладелци, и в условията на бързо растящото националноосвободително движение в Македония, Тракия и Албания младотурците бързо капитулираха пред империалистите и турската реакция. Отначало те се опитаха да отнемат правата на албанците, а в 1910 г. предприеха големи преследвания и срещу македонските организации. Започна обезоръжаването на македонското и тракийско население, а след това и поставянето на македонските и други организации извън законите. Много скоро репресивната политика на младотурското правителство обхвана и всички национално-културно-просветни прояви на македонското, българското и друго население.

В отговор на тези терористически и реакционни мероприятия на младотурското правителство българската буржоазия и монархизмът поведоха голяма националистическа и войнствена пропаганда и организираха широки подривни действия срещу Турция. Като използуваха своите агенти в македонското движение — върховистите, те засилиха изпращането на чети в Македония, които провеждаха там терористически действия. Последваха атентатите в Щип, Кочани, Дойран, Кичево и други места. В отговор на тези атентати турското правителство извърши зверски кланета на невинното население. Буржоазията и монархизмът тъкмо това и желяха. Под шума на националистическата и войнствена пропаганда те засилиха и ускориша подготовката на войната.

4. Агитацията и пропагандата на Партията. Голямата роля на „Работнически вестник“. Засилване на Партията в градовете

За изпълнение на задачите, които стояха пред нея, Партията водеше огромна за нейните тогавашни сили пропаганда и агитация. Тя разясняваше неуморно своята програма, разобличаваше безпощадно класовия характер на буржоазните партии, както и тяхната противодемократична и противоработническа политика. На примера на стачните и други борби, на конкретните факти на влошаване положението на работническата класа, на примера на постоянните опити на буржоазията да ограничи и отнеме демократическите права и свободи Партията учеше работниците да разбират и защищават своите класови интереси, които са противоположни на интересите на буржоазията, издигаше тяхното класово съзнание и ги убеждаваше да навлизат в редовете на профсъюзите, а най-добрите от тях привличаше и в своите редове.

Партията водеше неуморна борба срещу общоделците. Тя разобличаваше упорито, системно и безпощадно тяхната игра на борба за „единство на социалистическите сили“, като доказваше, че общоделците не са никакви социалисти, че те са „древнобуржоазна социалствуваща партия“. Тя показваше на работниците през време на стачките ролята на господарски оръдия, която играеха общоделците. На примера на участието на общоделците в буржоазния опозиционен блок през 1907 г. за смъкване на стамболовисткото правителство; на примера на поддържане правителството на демократите; на примера на иростната борба, която водеха общоделците в единен фронт с цялата буржоазия против класовата партия на българския пролетариат, Партията разобличаваше предателската по отношение на работническата класа и на социализма роля на общоделците.

Като изискваше от партийните членове да издигат постоянно своето идейно-политическо ниво, Партията поставяше пред всеки свой член задачата да бъде неуморен агитатор и пропагандатор на социалистическите идеи и на партийната политика. Голямо внимание се обръщаше на личната агитация. При голямата изостаналост на страната в икономическо отношение и ограничения брой работници, при наличието на преобладаващ брой дребни занаятчийски предприятия и на необузданата демагогия на буржоазните партии, когато Партията трябваше да се бори за всеки работник и да го гледа като „писано яйце“, личната агитация всред работниците иг-

раеше много важна и полезна роля. На най-дейните и най-добрите партийни членове и активисти се възлагаше задачата да се свържат с работниците от дадено предприятие, да издирят най-будните измежду тях и да водят специална, системна и упорита работа за тяхното класово съзнание и просвещение, за привличането им в класовите професионални съюзи. Под ръководството на партийните комитети агитационните комисии при тях разделяха по-големите градове на райони съобразно разпределението на индустриалните предприятия в града, прикрепяха към всеки район определен брой партийни членове — агитатори, които, снабдени с брошури, позиви, хвърчащи листове и с „Работнически вестник“, провеждаха неуморна, денонощна лична и групова агитация сред работниците. Тази агитация приемаше формата на истински поход към предприятията и кварталите през време на конфликти между труда и капитала, на стачки, на избори, на Първи май и други партийно-политически кампании.

Едновременно Партията развиваше и широка пропаганда. Наред с печатната пропаганда, водена чрез „Работнически вестник“, „Ново време“ и издаваната преводна и оригинална марксистка литература, се водеше усилена устна пропаганда. Най-изтъкнатите и най-издигнатите партийни дейтели и членове четяха редовно лекции по въпросите на марксизма, организираха се курсове за изучаване научния социализъм, вечерни училища за работниците, кръжоци, групи за взаимно четене, библиотеки и т. н. Партията създаваше и специални „работнически просветни дружества“, в които влизаха всички съчувстващи на Партията работници. Както гласеше чл. 1 на устава на тези дружества, „целта на дружеството е да развива класовото съзнание у своите членове, за да подготви от тях активни дейци в борбата за постигане идеала на пролетарския революционен социализъм“. С оглед да обхване със своята пропаганда и младежите Партията създаваше младежки работнически гимнастически дружества, които наред с физическата подготовка на младежта имаха за задача да възпитават последната в социалистически дух. За работата сред жените се създаваха просветни женски групи.

Особено голяма роля в пропагандата и агитацията изигра партийният орган „Работнически вестник“, който през 1911 г. стана ежедневник. „Работнически вестник“ беше мощна трибуна, чрез която Партията разговаряше едновременно с хиляди работници, разясняваше им своята политика, будеше тяхното класово съзнание и ги зовеше да се сплотят в класовите

професионални съюзи и под знамето на Партията за борба срещу буржоазията, за осъществяване нейната минимална програма и за социализъм. „Работнически вестник“ помещаваше голям брой дописки из „полето на труда“ и из „бойния фронт на труда“, в които изнасяше тежкото положение на работниците в отделните предприятия, осветяваше стачните и други борби, които водеха работниците за подобрене на своето положение. Същевременно на своите страници той отразяваше организационния, идейно-политически и борчески живот на работническите синдикати и беше извънредно ценен помощник, учител и ръководител на партийните и профсъюзни дейци и отделни членове.

„Работнически вестник“ оказва грамадна помощ на Партията за идейно-политическото издигане на партийните членове, за възпитанието и израстването на голям брой предани до смърт на работническата класа партийни и профсъюзни дейатели.

Продължителната, упорита и твърда борба, която води Партията против буржоазните и дребнобуржоазни партии, против общоделците и техните анархо-либералски и прогресистки опашки в защита на интересите на работническата класа и на марксизма, помагаше на Партията да се свързва все по-здраво с работническата класа, да укрепва и разширява своето влияние сред нея, да увеличава постоянно своите сили. В последните години преди Балканската война Партията беше пунала вече дълбоки корени в средата на работниците, беше се превърнала в плът от плътта и кръв от кръвта на работническата класа и беше успяла да изгони общоделците от големите индустриални и градски центрове. Растеше и крепнеше и Общият работнически синдикален съюз, който се беше превърнал под ръководството на Партията в единствен фактически ръководител на стачната борба в страната.

В противовес на този постоянен ръст на ОРСС Синдикалният картел на общоделците се намираше в процес на явен упадък и разложение. „Не почивайки на гранитните основи на класовата борба, казваше Георги Димитров, намирайки се под развращаващото влияние на общоделската котерия и служейки на лични, карьеристически и политически цели, които нямат нищо общо с интересите на освободителното работническо движение, „обединеният“ Синдикален съюз преживява процеса на своето пълно разложение, той изгнива, той се проваля под ударите на своята досегашна противоработническа и чапкърска тактика и под тежестта на многобройните свои прегрешения

спрямо работническите интереси и спрямо социализма“ (Г. Димитров — „Работнически вестник“, 1912 г., 1 юни).

Засилването на Партията в градовете постави пред нея въпроса за изработване на специална програма за общинската и окръжна политика на Партията.

През 1910 г. в изборите за общински съвети Партията спечели изборите в гр. Самоков. В Самоков бе създаден първият в страната общински съвет с тесносоциалистическо мнозинство. Над Самоковската община бе развято гордо червеното знаме на *Самоковската комуна*. Изборната победа на самоковските работници бе посрещната с голяма радост от цялата партия, от работническата класа в цялата страна. Тя беше ярка манифестация за възрастващата сила на Партията и даде силен тласък на борбите на Партията в цялата страна. Въз основа на опита на Самоковската комуна Партията конкретизира и изработи окончателно своята общинска и окръжна политика. В тази своя политика Партията изхождаше от това, че общинските и окръжни съвети със социалистическо мнозинство трябва да бъдат превърнати „от органи за класово, политическо и икономическо господство на буржоазията над пролетариата в политическо средство за защита на труда и главно за организация на борбата на пролетариата против буржоазията“ (Из резолюцията на партийния конгрес от 1911 г.).

Партията предупреждаваше работниците-избиратели, че те не бива да си правят никакви илюзии относно възможността да бъде осъществена цялата социалистическа програма на Партията в завоюваните от нея общини, че не съществува никакъв общински социализъм и че социализмът може да бъде осъществен само когато работническата класа вземе властта в своите ръце.

Същевременно Партията поставяше пред общинските съветници-партийци задачата да се борят за прехвърляне на данъчните тежести — окръжни и общински данъци, бери, такси и други такива — върху буржоазията; за прилагане всички закони, които имат за цел ограничение на работния ден, гарантиране празничната почивка, осигуряване безработните и създаване работа за тях; за ограничаване експлоатацията на работниците в окръжните и общински предприятия; за подобряване битата на работниците и всички трудещи се чрез въвеждане на канализация, подобрене на осветлението и други такива; за възлагане издръжката по възпитанието и просвещението на децата върху общините и окръзите, за гарантиране на учите-

лите свободно изказване на своите убеждения и на тяхната общественно-политическа дейност и т. н.

През 1911 г. Партията получи мнозинство в изборите за общински съвети в гр. Сливен. Над Сливенската община бе издигнато знамето на *Сливенската комуна*. Победата в изборите в гр. Сливен укрепи още повече вярата на Партията в своите сили и даде нов тласък на партийната работа в цялата страна.

Значително увеличение на подадените за партийните кандидати гласове имаше и в ред други големи градове на страната. По такъв начин в навечерието на Балканската война силите на Партията, макар и все още твърде слаби, бързо крепнеха и растяха.

Така, ако през 1908 г. Партията получи в изборите едва 2,600 гласа, през 1911 г. за нея гласуваха повече от 13,000 души. В ред големи градове Партията излезе на първо или на второ място по броя на получените в изборите гласове. Партийните представители проникваха в много градски и окръжни съвети и техният брой бързо растеше. От 26 общински съветници през 1910—1911 г.— на 52 в общинските избори през 1912 г.

5. Идеино-политическите основи на Тесносоциалистическата партия. Партията и Вторият интернационал

В борбата срещу българската буржоазия, както и срещу общоделците, анархо-либералите и прогресистите бяха изработени и се оформиха напълно идейните, тактически и организационни основи на Тесносоциалистическата партия като своеобразно ляво социалдемократическо течение във Втория интернационал, която от всички социалдемократически партии на Балканите се намираше най-близко до болшевизма.

Тесните социалисти се придържаха твърдо в учението на Маркс за неизбежността и необходимостта от замяна на капиталистическия обществен строй със социалистически обществен строй, за унищожение на всяко класово господство, както и на самите класи. Те вярваха твърдо в силите и бъдещето на работническата класа и се бореа за унищожението на експлоатацията не само на работническата класа, но за унищожението изобщо на всяка експлоатация на човек от човека. Те считаха, че завладяването на властта от работническата класа може да стане по революционен път. Тесните социалисти се бореа за извоюване широки демократически права и свободи, които дават възможност на Партията да издига класовото съзнание на работниците, да ги организира в класовите профсъюзи, а най-

добрите от тях да привлича в редовете на Партията и по такъв начин да подготвя работническата класа за осъществяване на социализма. В това именно те виждаха главната задача на Партията. В основата на цялата дейност и борба на Партията лежеше принципът на класовата борба. „Класа против класа“, „никакви блокове“, „никакви компромиси“ — такава беше неизменната тактическа линия на Партията след разцеплението и през целия период на нейното съществуване като Тесносоциалистическа партия. Тази линия на класова непримиримост Партията провеждаше не само по отношение на буржоазните и дребнобуржоазни партии, но и по отношение на техните аген-тури в работническото движение — общоделците, анархо-либе-ралите и прогресистите. Тесните социалисти бяха решителни противници не само на съжителството в една партия с опортю-нистите в България, но и заемаха твърда позиция срещу откри-тия опортюнизъм във Втория интернационал.

По повод на Копенхагенския конгрес на II Интернационал, състоял се в 1910 г., на който опортюнистите се проявиха от-крито и нагло като явни агенти на буржоазията в Интерна-ционала, Д. Благоев писа:

„. . . в Интернационала влизат и работнически организа-ции, които се намират под пълното влияние на буржоазни идео-лози, които нямат нищо общо със социализма, може би врагове на социализма, влизат и такива групи, които представляват един своеобразен „социализъм“ — смесица от анархизъм, бур-жоазен демократизъм и радикализъм, и изобщо групи, които се представляват от идеолози, в главата на които има просто един хаос от най-смътни понятия. Всичко това може най-добре да се наблюдава в международните социалистически конгреси. Очевидно е, че конгресите нямат за задача да убеждават така наречените опортюнисти в Интернационала“ (Д. Благоев, „Ново време“, 1910 г., кн. IX и X, стр. 516—517).

Тесните социалисти принадлежаха към левията на II Ин-тернационал и поддържаха нейните предложения на конгре-сите. Чрез своя пръв делегат Димитър Благоев те участваха на съвещанието на левията, на което участва и Ленин, през време на Копенхагенския конгрес на Интернационала в 1910 г.

Те възпитаваха неуморно работниците и своите членове в интернационалистически дух — в противовес на буржоазния национализъм и шовинизъм, и бяха най-здравата и най-вярна опора на федерацията на балканските социалистически партии. Макар и да се намираха под много силното влияние на Кауцки и Плеханов, които те считаха за свои учители, тесните социа-

листи в отличие от тях не се съгласяваха да съжителствуват в една партия с опортюнистите от типа на общоделците, анархо-либералите и прогресистите.

„Главните положителни особености на Партията през нейния тесносоциалистически период — казва Георги Димитров — се състояха в дълбоката ѝ вярност към марксизма, към пролетарския социализъм и интернационализъм, в нейната класова непримиримост към буржоазията и реформистките ѝ оръдия, в нейната непоколебима вяра в силите и бъдещето на работническата класа, в нейната съзнателна и желязна дисциплина“ (Георги Димитров, Доклад пред V конгрес на Партията).

Отказът на тесните социалисти да се подчинят на решението на Амстердамския конгрес (1904 г.) за обединение с общоделците създаде конфликт между Партията и центристките водачи на Втория интернационал. Те бяха недоволни от тази твърда позиция на тесните социалисти и ги наричаха „разколници“ и „сектанти“. На тях им допадаха общоделците, в които виждаха свои кръвни братя.

Центристкото ръководство на Втория интернационал предприе ред конкретни мерки, за да повлияе и застави Партията да се обедини с общоделците, а ОРСС да се обедини със Синдикалния картел.

С тази цел ръководството на Втория интернационал изпрати в нашата страна последователно един след други изпечените центристи Троцки и Кръстю Раковски, а по-късно и председателя на Германското профобединение — профбюрократа К. Легин.

Троцки, който беше прикрит опортюнист-меншевик и който през това време поддържаше крайно опортюнистическото крило на руските меншевики-ликвидатори, „юдушка Троцки“, както го нарече Ленин, пристигна в България през лятото на 1910 г. Тук той положи не малко усилия, за да убеди тесните социалисти да ликвидират своята партия, като се обединят с общоделците. Благодарение на твърдата позиция, заета от Партията, против каквото и да било обединяване с общоделците, тези негови усилия пропаднаха. Не по-резултатна беше и мисията на Кръстю Раковски. Пристигнал в България през 1911 г. с непосредствената задача да обедини двете партии, Кръстю Раковски, който беше свързан от по-рано с общоделците и ги смяташе за близки хора и който подкрепи открито „прогресистите“ в борбата им срещу Партията, стана член на общоделската партия, за да води оттам уж по-успешно борбата за обединението, и започна издаването на вестник „Напред“. Той предсказваше и

заплашваше едновременно, че ако обединението не стане, Българската социалдемократическа партия щяла да престане да съществува. Много скоро обаче престана да съществува в „Напред“ и злополучната обединителна мисия на неговия редактор се провали, а Партията на тесните социалисти растеше и крепеше. Същата участ постигна и мисията на германския профбюрократ К. Легин за обединяване на двете профсъюзни централи. Голяма роля за отстояване позицията на класовите профсъюзи и за разобличаване на общоделците и на Синдикалния картел като организации, които водят опортюнистическа, предателска за работническата класа линия, изигра Георги Димитров.

Така, благодарение на твърдостта и упоритостта на тесните социалисти, на тяхната вярност на марксизма и на интересите на работническата класа, опитите на водачите на Втория интернационал да ликвидират марксовата партия и класовите профсъюзи на българския пролетариат завършиха с пълен провал.

Партията извлече ред поуки от революцията в 1905 г. в Русия — бе възприета общата политическа стачка като едно от най-мощните средства за борба на работническата класа против буржоазията, но Партията на тесните социалисти не извлече главните поуки от революцията в 1905 г. и от тактиката на болшевиките, която Ленин разработи в своя гениален труд „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“.

Тесните социалисти не разбраха и останаха чужди на ленинската идея за ролята на пролетариата като хегемон в буржоазнодемократическата революция, а също така и в социалистическата революция. Тесните социалисти не разбраха и ролята на селяните като съюзник на работническата класа. Това бе проявено много ясно и на партийния конгрес през 1911 г., на който конгрес бе повдигнат въпросът за работата на Партията в село.

В доклада по „Изборната борба и социалдемократията“, държан пред конгреса в 1911 г., Васил Коларов отбелязваше, че „задачата на Партията сега трябва да бъде проникването на социализма в село“. Въпросът за работата на Партията в село обаче се поставяше от Васил Коларов в рамките на общата партийна тактика за водене на социалистическа пропаганда, при това главно всред селскостопанските работници. Въпреки това конгресът застана на становището, че Партията и напред ще трябва да държи силите си съсредоточени в индустриалните и

градски центрове, от които „по никой начин не може да отделиме от силите, с които разполагаме“.

В приетата от конгреса резолюция, след като се утвърдяваше, че „център на изборната борба на Партията и на нейната дейност изобщо си остава пролетариатът“, се посочваше, че Партията трябва да положи „усилия за социалистическото просветяване, организиране и включване в изборната борба на социалдемократията и работниците в селата“. Това решение на партийния конгрес очевидно ни най-малко не приближаваше Партията до болшевишкото разбиране за ролята на селяните в революцията. Доколкото Партията си постави задача да работи в село, тя имаше предвид на първо място и преди всичко селскостопанските работници, както това се вижда от приетата на конгреса резолюция. Що се отнася до работата сред трудещите се селяни, то, доколкото нещо се правеше, Партията в своята пропаганда ги разглеждаше като „утрешни пролетарии“. Изобщо Партията изхождаше от погрешната предпоставка, че в капиталистическото общество има само една единствена революционна сила — работническата класа, и че трудещите се бедни и средни селяни са консервативна и даже реакционна сила. Партията се придържаше по същество в дълбоко погрешната „теория“ на Ф. Ласал за това, че извън пролетариата има само „една единна реакционна маса“. Д. Благоев казваше: „... Социалдемократията в България още от първите крачки на своята борба се явява изолирана, усамотена, обиколена от една единна реакционна маса. От една страна, една дребнобуржоазна и аграрна, реакционна по същността си маса, от друга — една буржоазия грубо реакционна спрямо пролетариата, класа с всичките ѝ платени и неплатени крепители... Поради това нейната усамотеност е неизбежно следствие от нейните задачи и идеали като представителка на пролетариата. Тя ѝ се налага от условията, в които се бори и развива“ („Ново време“, 1907 г., кн. X, стр. 604). Партията не можеше да разбере, че трудещите се селяни в епохата на империализма, ограбвани и потискани жестоко от крупния монополистически капитал и от буржоазната държава, имат значителни революционни възможности, че тези селяни могат да бъдат верен и сериозен съюзник на работническата класа в борбата срещу буржоазията и монархизма и че без такъв съюз не е възможно събарянето на буржоазията и завземането на властта от работническата класа.

Партията беше далеч от ленинското разбиране за ролята на трудещия се селянин, който, като дребен собственик, е против

развитието на капитализма, защото капитализмът го разорява, и затова дърпа назад, но който селянин, като трудещ се в епохата на империализма, е подложен на постоянно увеличаващо се ограбване и потисничество от капиталистическата държава и от монополистическия капитал и затова е готов да се бори против тях и да бъде съюзник на работническата класа. Партията нямаше ясно разбиране и по въпроса за връзката между борбата за демокрация с борбата за социализъм.

Неразбирането от страна на Партията на въпроса за ръководната роля на работническата класа и за ролята на селяните в революцията, а също на въпроса за неразделната връзка между борбата за демокрация и социализъм, приведе към големите грешки, които тя допусна през време на войнишкото въстание през септември 1918 г., както и на 9 юни 1923 г.

Партията не можа да си изработи ясно становище и по въпроса за въоръженото въстание като висша форма на класовата борба и за въоръженото въстание като изкуство. На въоръженото въстание на руските работници от 1905 г. Партията гледаше като на средство за самозащита от изстъпленията на царизма.

Във връзка с въпроса за въоръженото въстание и за възможния победоносен изход от него, болшевиките, както е известно, поставиха и въпроса за временното революционно правителство и за необходимостта от участие при определени условия на Партията в него. С това Ленин и болшевиките се изказаха съвършено ясно и определено, че е допустимо, а понякога и наложително за Партията на пролетариата да прави компромиси с други демократически партии и организации. Ставаше дума за такива компромиси, които засилват, а не отслабват Партията и революционното работническо движение, засилват, а не отслабват революцията.

Тесните социалисти бяха съвършено прави, когато на тактиката на общоделците за класово сътрудничество противопоставиха тактиката на класовата борба, но те провеждаха често пъти този принцип догматически. Те не разбираха, че революционните компромиси не отменят класовата борба, а са една по-гъвкава форма на класова борба, такава форма, която, приложена правилно, дава възможност на Партията да се сближи и завоюва масите, които се намират под влиянието на партиите и организациите, с които се прави компромис, улеснява разобличаването на техните водачи в случай на колебание или измяна от тяхна страна и с това засилва позициите на работничес-

ската класа, увеличава силите на Партията и я приближава към нейната цел.

Затова те се обявиха против всякакви компромиси. „Влизането ѝ (на Партията — б. р.) в съюз било с дребнобуржоазните групи, било с властващата буржоазна партия, еднакво би означавало за нея измяна към себе си и към своята класа“, каза Д. Благоев („Ново време“, 1907 г., кн. X, стр. 604).

Тесните социалисти останаха съвършено чужди и към друга основна идея, развита от Ленин в „Две тактики...“, а именно към идеята за прерастване на демократическата революция в социалистическа революция.

Неразбирането на тесните социалисти по въпроса за ролята на работническата класа като хегемон в демократическата революция, както и на идеята за прерастване на демократическата революция в социалистическа революция, обяснява тяхното неленинско, по същество плехановско разбиране на въпроса за пътищата и средствата за осъществяване лозунга за Балканската демократична република.

Докато Ленин считаше, че Балканската демократична република може да бъде осъществена като резултат на революцията на работниците и селяните в балканските страни, тесните социалисти се придържаха в друга тактика — чрез своята непримирима класова борба пролетариатът начело със социалдемократията заставя буржоазията⁴ в балканските страни да осъществи тази федерация.

Изобщо по всички основни въпроси на революцията от 1905 г., а това бяха основните въпроси и на международната революция, тесните социалисти се различаваха от болшевиките.

Тесните социалисти не разбираха, че империализмът е нов и последен стадий в развитието на капитализма, че империализмът поставя на дневен ред в световен мащаб въпроса да бъде подготвена, организирана и ръководена пролетарската революция, да бъде установена пролетарска диктатура и на борбата за установяването на която диктатура трябва да бъде подчинена цялата дейност на Партията. Напротив, Партията разглеждаше въпроса за революцията и за завладяването на властта у нас като въпрос на далечното бъдеще и затова не поставяше въпроса за въоръженото въстание, за революцията и за нейните движещи сили, както и за властта конкретно. Затова именно тя не можа да извлече от революцията в 1905 г. в Русия големите поуки, които тя даваше и които бяха разработени от Ленин. Изобщо тесните социалисти се придържаха в разбирането, че

за да може работническата класа да вземе властта, са абсолютно необходими две главни условия:

1. Да има много силно развити производителни сили; и
2. Високо класово съзнание на работниците. Останалото, смятаха те, ще дойде от само себе си. С това именно се обяснява защо те допускаха известно преклонение пред стихийността на работническото движение и пред автоматическото действие на законите за общественото развитие. Оттук произтичаше погрешното разбиране на тесните социалисти и по въпроса за ролята на Партията.

Макар и да изграждаха Партията върху принципа на демократическия централизъм, макар и да разбираха, че Партията е съзнателен и организиран авангард на класата, все пак те създадоха партия предимно за пропаганда и агитация на социализма, а не вожд и организатор на революцията, каквато е партията от нов тип, Болшевишката партия. „Да се направи борбата на работническата класа съзнателна и обща и да ѝ се покаже нейната естествена и крайна цел — това е задачата на Работническата социалдемократическа партия“ — се казва в партийната програма, приета от конгреса на Партията в 1904 г.

Необходимо е да се подчертае, че програмата на Партията съдържаше ред големи политически празноти. В нея не бе казано, че Партията ще се бори за установяване на пролетарска диктатура, без която е невъзможно осъществяване на социализъм. Не е намерило място в програмата и това, че Партията ще се бори за установяване на демократическа република в България. И макар че Партията разобличаваше упорито монархизма и издигаше лозунга за Балканска демократическа република, отсъствието на такова искане в програмата беше сериозна политическа грешка. Партията не превърна искането за демократическа република в един от централните лозунги на своята борба даже и тогава, когато се създаваха доста благоприятни условия за това. Във връзка с демагогската „борба“ на опозиционните буржоазни и дребнобуржоазни партии против т. н. „личен режим“ на Фердинанд, тесните социалисти не издигнаха лозунга за унищожаване на монархизма и установяване на демократическа република. Това беше голяма грешка, защото по този начин те не само изпуснаха из ръцете си едно много важно средство за разобличаване по-успешно, безпощадно и докрай монархическия характер на тези партии, но и това, което е особено важно, те изпуснаха едно много важно средство за мобилизиране широките работнически, селски и други трудещи се маси на борба за по-нататъшно демократи-

зиране на страната и за създаване по-благоприятни условия на борбата за социализъм. Вместо това тесните социалисти охарактеризираха личния режим като съюз между буржоазията и монархизма и се ограничиха да показват, че буржоазните партии, докато са в опозиция, викат против „личния режим“, а като дойдат на власт по волята на двореца, слугуват и укрепват „личния режим“.

В своя доклад пред V конгрес на Партията Георги Димитров посочи главните идейно-политически, тактически и организационни слабости и недъзи на Тесносоциалистическата партия. Ето как той формулира по-главните от тези слабости:

„Тесният социализъм не поставяше пролетарската диктатура като основен въпрос на пролетарската революция. Тоя въпрос липсваше в програмата на нашата Партия. Не осъзнавайки още новата фаза на капитализма, като негова последна фаза, като навечерие на пролетарската революция, тя не поставяше конкретно въпроса за властта, за въоръженото въстание като средство за събаряне на буржоазната класа от властта.

Тесният социализъм не стоеше напълно на ленински позиции по въпроса за ролята на Партията като бсеви авангард на работническата класа в революцията, в борбата за власт, макар че в изграждането на Партията и в нейната организация и дисциплина да се доближаваше твърде много до ленинското учение за Партията. Партията още не гледаше на себе си като на такава висша форма на организация на българската работническа класа, която да ръководи всички други организации на трудещите се, да осъществи най-тясна връзка с масите и по този начин да си осигури успешно революционно действие.

Тесният социализъм не беше свободен от известно преклонение пред стихийността в работническото движение. Той се намираше под влиянието на социалдемократическото схващане за автоматичното действие на обективните обществени закони. Той схващаше своята задача предимно в това — да води агитация и пропаганда за обяснение и разяснение на обективно действащите закони на общественото развитие, да организира и просвещава работниците и трудещите се в социалистически дух, да издига класовото съзнание на работниците, да ръководи техните всекидневни борби, с оглед на неизбежната социалистическа революция, която ще настъпи в резултат на съзряващите обективни условия. Партията не разглеждаше себе си като такава активна сила, която е призвана не само да организира и просвещава трудещите се и да води техните всекидневни борби, не само да обяснява събитията, но и да участ-

вува в създаването и направляването на революционните събития, да бъде ръководещ фактор в подготовката, организирането и развитието на пролетарската революция. Оттук се явяваха изоставане и пасивност на Партията в моменти на остри класови битки, сектантско откъсване от влигналите се на борба маси.

Тесният социализъм възвеждаше в догма редица марксистки положения, поради което Партията изпаднаше в сектантство и затрудняваше връзките си с широките маси на трудещите се. Така например, провеждайки линията на непримирима борба против буржоазията като класа, правилно противопоставяйки се на безразборните изборни коалиции с буржоазните партии и на „градивната“ законодателна работа в буржоазния парламент, Партията издигна самостоятелното действие в догма, отричаше въобще каквото и да било споразумение с други обществени и политически групи при всички условия и по такъв начин фактически се самоизолирваше. Нашата Партия беше чужда на ленинското учение за революционните компромиси, без каквито нито една революционна партия не може успешно да се бори и върви напред. . .

Тесният социализъм доктринерски определяше селяните-стокопроизводители само като консервативен елемент. . . Това неразбиране на революционните възможности на селячеството като съюзник на работническата класа в революцията представлява едно от най-характерните отличия на тесния социализъм от ленинизма. . . Трябва ясно да се подчертае, че нито по един от въпросите, разработени и внесени от Ленин в съкровищницата на марксизма, като негово продължение и приложение в епохата на империализма, тесният социализъм не стоеше на ленински позиции. Тя (Партията — б. р.) не поставяше пред себе си за разработка въпросите за конкретните пътища, по които може да се осъществи революцията у нас, в България, за нейните главни движещи сили, за нейния характер, за нейните особености, за ролята на работническата класа и Партията в нея. Тя не поставяше въпроса за съюзниците на работническата класа.

Това показва, че нашата Партия, въпреки своите огромни революционни заслуги пред трудещите се в нашата страна, още не беше болшевишка, марксистко-ленинска партия, партия от нов тип — „достатъчно смела, за да поведе пролетариата на борба за власт, достатъчно опитна, за да се ориентира в сложните условия на революционната обстановка, и достатъчно гъвкава, за да заобиколи всички и всякакви подводни камъни по пътя към целта“, както казва другарят Сталин.“

КРАТКИ ИЗВОДИ

Продължаващият се подем на капиталистическото развитие на страната през годините 1904—1912, засилената експлоатация на работническата класа и упоритата работа на Партията сред работниците в предприятията, както и голямото влияние на Първата руска революция от 1905—1907 г. привелоха към голям възход работническото движение.

Широк размах получи стачното движение. Бе създаден от Партията Общият работнически синдикален съюз.

Начело на това стачно движение и на ОРСС застана Г. Димитров, който бързо израстваше като високо талантлив водач на работническата класа и другите трудещи се, пламенен трибун и агитатор, незаменим организатор и пропагандатор.

Очистила се от общоделците Партията съсредоточи своите сили за работа главно в предприятията, в средата на работниците. Броят на работниците в Партията бързо се увеличаваше и тя се укрепваше идейно и организационно.

С това укрепване на Партията не бяха съгласни някои партийни членове — интелегентско-индивидуалистични елементи, каквито бяха анархо-либералите, които бяха против централизацията на партийния печат и обявиха пролетарската дисциплина в Партията за „диктатура“. Анархо-либералите, както и „прогресистите“, които се обявиха за „неутралитета“ на профсъюзите и за обединение с общоделците, искаха да изменят характера на Партията, за да я превърнат в дребнобуржоазна, опортюнистическа партия от типа на западноевропейските социалдемократически партии, които провеждаха съглашателска политика с буржоазията, в които нямаше единство и пролетарска дисциплина и в които се допускаше съществуването на групи и фракции.

Партията разби и изгони от своите редове анархо-либералите и „прогресистите“ и се укрепя окончателно като лява, революционно марксистка партия, която се бори непримиримо срещу опортюнизма и не търпи в своите редове никакви фракции и чужди влияния.

Тесносоциалистическата партия се придържаше строго в принципа на „непримиримата класова борба“, не допускаше никакво сътрудничество и компромиси с буржоазните и дребнобуржоазни партии и разобличаваше безпощадно опортюнистическата политика на общоделците, които сътрудничеа с буржоазните партии и продаваха интересите на работническата класа.

Голяма роля за разширяване и укрепване влиянието на Партията сред работническата класа и другите трудещи се изигра нейната класова общинска и парламентарна политика. Важен момент в нейната борба беше спечелването на изборите и обявяването на Самоковската и Сливенската комуни.

Партията се бореше смело и упорито срещу монархизма, както и срещу шовинистическата и войнствена политика на българската буржоазия за мир и братско сътрудничество между балканските народи, за Балканска федеративна република, за международна пролетарска солидарност.

Огромно значение за изграждане и укрепване на Партията имаше борбата на Димитър Благоев за отстояване теоретическите основи на марксизма. Книгата на Димитър Благоев „Принос към историята на социализма в България“ изигра важна роля в тази посока.

Партията на тесните социалисти не беше още болшевишка партия. От болшевиките Тесносоциалистическата партия се отличаваше по редица основни принципиални и тактически въпроси. Тесните социалисти не познаваха ленинското учение за диктатурата на пролетариата. Партията не поставяше конкретно въпроса за властта, не разбираше ролята на въоръженото въстание като единствено средство за завоюването ѝ, не разбираше въпроса за прерастване демократическата революция в социалистическа революция. Тесните социалисти не разбираха ленинското учение за Партията, като авангард, ръководител и организатор на революцията. В Тесносоциалистическата партия преобладаваше социалдемократическото схващане, че общественото развитие се извършва стихийно под влиянието на автоматическото действие на обществените закони. На нея ѝ бе чуждо ленинското учение за революционните компромиси.

Тесносоциалистическата партия не познаваше и ленинското учение за селяните като съюзник на пролетариата и ролята на пролетариата като ръководител на селяните и другите трудещи се в революцията. Макар XVIII конгрес — 1911 г. да направи крачка напред по въпроса за работата на Партията на село, но това не беше в духа на ленинизма. Партията призоваваше селяните в своите редове и под своето знаме, доколкото те преминават върху позициите на пролетариата и се борят за социализъм.

Въпреки съществените си отличия от болшевизма, обаче тесният социализъм бе революционно марксистическо течение, което от всички леви социалдемократически течения на Балканите стоеше най-близо до болшевиките.

ГЛАВА IV

ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА БАЛКАНСКАТА И МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКАТА ВОЙНА

(1912—1913 г.)

1. Възникване и причини на Балканската война

На 17 (30) септември 1912 г. правителството на народници и прогресивни либерали обяви обща мобилизация в България. Такава също мобилизация бе обявена и в другите три съюзени с България балкански страни — Сърбия, Черна гора и Гърция. На 5 (18) октомври съюзните държави обявиха война на Турция.

Балканската война беше война на млади славянски буржоазно-капиталистически държави, заедно с Гърция, срещу полуфеодална Турция.

Ред причини изостриха положението на Балканите и привелоха към избухването на войната. На първо място това беше феодалната експлоатация и националното потисничество, на които беше подложено нетурското население в Европейска Турция.

Основната част от населението на Европейска Турция се състоеше от македонски, българо-тракийски и други селяни, които се намираха под икономическа зависимост и експлоатация на турските помещици-спахии, от които селското славянско население вземаше земя на изполица. По такъв начин икономическото подчинение и експлоатация на славянското население се преплиташе с неговото национално потисничество от страна на турските помещици и тяхната държава.

Развитието на капитализма в балканските страни и засилването на националноосвободителното движение на поробеното в Европейска Турция население в началото на XX век поставяше с нарастваща сила въпроса за унищожението на феодалните отношения, в това число и националното потисничество и националната разпокъсаност, които спъваха

тяхното развитие и създаването на обединени национални държави.

Унищожението на феодалните отношения, в това число и националното потисничество, в Турция можеше да се извърши по два пътя: по пътя на войната на балканските народи срещу Турция, или, както казваше В. И. Ленин, по пътя на демократическата революция на работниците и селяните в балканските страни и създаването на Балканска федеративна република.

Със започването на Балканската война, разрешението на насъщните въпроси на Балканите тръгна по първия път — пътя на войните.

Важна причина за избухване на Балканската война беше политиката на буржоазията и на монархизма в България и в другите балкански страни, които се стремяха да си присвоят възможно по-големи части от територията на Европейска Турция.

Монархизмът и буржоазията в разните балкански страни се готвеха усилено за война срещу Турция. Чрез война те можеха да задоволяват най-добре своите тесноегоистични, династически и класови интереси. Това беше толкова по-естествено за тях, като се има предвид, че буржоазията и династиите във всяка една от балканските страни се готвеха при една война да измамат своите съперници от другите балкански държави, за да заграбят възможно по-голяма част от турското наследство. Това беше толкова по-естествено за буржоазията и монархизма в България, които „представляваха“ най-голямата от съседните на Турция балкански държави и които се готвеха трескаво и открито да установят своето господство на полуострова.

Друга важна причина за избухването на Балканската война бяха противоречията между големите империалистически държави на Балканския полуостров. Силите на съглашението (Англия, Франция, Русия), противопоставяйки се на разширяването на немското влияние в близкия изток, потикнаха младите капиталистически Балкански страни към военен съюз срещу Турция, която по това време беше оръдие на немския империализъм.

Коя е историческата причина за това, че разрешаването на насъщните въпроси на Балканите тръгна по пътя на войната, а не по пътя на демократичната революция на работниците и селяните? На този въпрос В. И. Ленин отговаря:

„Главната причина е слабостта на пролетариата на Балканите, а освен това реакционните влияния и натискът на могъщата европейска буржоазия. Тя се бои от истинска сво-

бода в своята къща и на Балканите, тя се стреми само към натрупване на печалби за чужда сметка, тя разгаря шовинизма и националната вражда, за да улесни своята политика на грабеж, за да затрудни свободното развитие на угнетените класи на Балканите“ (В. И. Ленин, т. XVI, „Балканската война и буржоазният шовинизъм“).

Въпреки това Балканската война представляваше обективно крачка напред по пътя на общественоекономическото развитие на Балканите. „Независимо от това, че на Балканите се е създал съюз от монархии, а не съюз от републики, независимо от това, че този съюз е осъществено благодарение на война, а не на революция, независимо от всичко това, казва Ленин, извършена е голяма крачка напред по пътя на разрушаване остатъците на средновековието в цяла Източна Европа“ (В. И. Ленин, т. XVI, „Нова глава в световната история“).

Цели 10 години българската буржоазия и монархизмът подготвяха войната.

В 1902 г. правителството на прогресистите организира тържествено чествуване 25-годишнината от героичните боеве на Шипка, придружено с големи военни маневри. В същата година върховисткият комитет на македонците предизвика по внушение на българските управници въстанието в Г. Джумайско и Петричко, което доведе до преждевременното обявяване на масовото Илинденско въстание през лятото на 1903 г. Новосъздаденото правителство на стамболовистите, както и цялата буржоазия, използва всички тези събития за раздухване на националистическите и шовинистически страсти в страната, за отпочване на една организирана и системна идейнополитическа подготовка на войната.

Стамболовисткото правителство пристъпи към реорганизирането на армията. То взе ред мерки за нейното по-голямо въоръжаване и засилване. За тази цел бяха сключени последователно два външни заема, възлизащи на обща сума 245,000,000 златни лева. В 1906 г. бяха организирани големи военни маневри на турската граница.

Особено голяма, усилена и пряка подготовка на войната бе проведена от правителството на Демократическата партия (1908—1911 г.). „Демократите“ не се ограничиха със сключването на външни заеми за военни цели и с провеждането на военни маневри. Те се опитаха да съживят договора между България и Русия, сключен в 1902 г. Те организираха свикването на Панславянския събор в София през 1910 г. с оглед

подготовката на съюза с кралска Сърбия и предприеха първите крачки в тази посока.

Изменението на чл. 17 от конституцията, подготвено от „демократите“ и проведено от правителството на народняци и народо-либерали през 1911 г., с което се даваше право на царя да сключва тайни договори с други държави без знанието на Народното събрание, означаваше, че управляващите кръгове пристъпват към пряка подготовка на война.

Буржоазията използва итало-турската война в Триполитания, избухнала през 1911 г., за още по-голямо раздухване на войнствения и шовинистичен дух в страната. Тази кампания се засили особено във връзка с изпълнението на пълнолетието на престолонаследника Борис Кобургготски през януари 1912 г., по който случай в София бяха пристигнали престолонаследниците на Сърбия, Черна гора, Гърция и други, и достигна своя връх, като придоби характер на истинска военна истерия, през време на шумните тържества, устроени по случай 25 години от пристигането на Фердинанд в България.

Народняшко-прогресисткото правителство проведе непосредствената подготовка на войната. То проведе и външнополитическата подготовка на войната.

През м. март бе сключен военен съюз със Сърбия, към който се присъедини и Черна гора, а през май и с Гърция. По такъв начин бе оформен Балканският съюз. В началото на 1912 г. бива изпратена в Русия при Николай II специална правителствена мисия начело с председателя на Народното събрание — д-р Данев. През м. май Фердинанд предприема официално пътешествие до Виена и Берлин. В поменатата погоре тайна конвенция България бе поела задължението, „че не ще сключва, без да се споразумее предварително със своя австро-унгарски съюзник, никакви сделки, каквито и да са те, с една друга сила и специално не ще образува никакво политическо и военно съглашение и не ще свързва икономически съюз със Сърбия и Русия“. Очевидно е, че в условията на сключения вече под патронажа на царска Русия съюз със Сърбия Фердинанд е заминал „да се споразумее“ с германските и австро-унгарски империалисти относно плановете за излъгване на Русия, за разрушаване на Балканския съюз и за създаване на такава обстановка, която би дала възможност на германския и австро-унгарския империализъм да завладеят Балканския п-ов, както това се предвижда в конвенцията.

От своя страна турските управници си даваха ясна сметка за създаденото положение и засилиха подготовката към война.

Създаването на Балканския съюз бе улеснено от това, че всяка една от балканските държавици — България, Сърбия, Черна гора и Гърция, взета отделно, беше слаба и не беше в състояние сама да осъществи поставените си цели. Затова те потърсиха пътя на сближение помежду си, на създаване съюз за съвместни военни действия против общия враг.

Балканският съюз бе създаден под покровителството на страните от Съглашението и главно на царска Русия. В условията на бързо назряващата световна империалистическа война страните от Съглашението бяха заинтересовани от създаването на Балканите на един блок, който да се противопостави на германската агресия на Югоизтока — на Балканите и Мала Азия, и с това да се попречи на германския империализъм в осъществяването на неговата завоевателна политика на Югоизтока, изразена с крилатата фраза „Дранг нах Остен“ (Натиск на Изток).

Такива бяха факторите, които действуваха за създаването на Балканския съюз и избухването на войната.

Войнствената политика на монархическата буржоазия намери поддръжка от страна на Широкосоциалистическата партия. Общоделците също искаха война. „Турция е действително в едно стеснено, до безпомощно положение — пишеше в „Народ“ от 10 юли 1912 г. — Една добре организирана военна сила, която има с нея такава дълга и отворена граница, каквато имаме ние, притежава най-вече шансове днес да спечели нещо за себе си и за населението, отколкото кога да е друг път. Това е безспорно.“ В самото навечерие на войната, 20 дни само преди мобилизацията, в „Народ“ призоваваше вече открито към действия. „Длъжността на България днес е да действува“, четем в броя от 29. VIII. 1912 г.

Тази политика беше подкрепена и от земеделците. В своята реч пред Народното събрание, държана на 22 декември 1912 г., представителят на парламентарната група на БЗНС — Г. Дренков, заяви: „Още на 22. IX. аз, от името на групата, която представлявам, изказах пълна поддръжка на правителството“.

2. Борбата на тесните социалисти против войната, за мир и Балканска федеративна република. Грешките на Партията по въпроса за характера на войната

Партията на тесните социалисти бе единствената партия в страната, която се бори смело и неотстъпно против подготов-

ката на войната от страна на монархизма и буржоазията — за демократически път на развитие на балканските народи.

Тя води упорита борба против войнствената пропаганда на шовинистическата идея за „велика България“ и хегемонията на България на Балканския п-ов и на тази политика противопоставяше политиката на споразумение и братско сътрудничество между балканските народи. В противовес на подготвяния дълго време от буржоазията Панславянски конгрес, който трябваше да се състои в София през 1910 г. с цел да се подготви създаването на Балканския монархически съюз, както и самата война, тесните социалисти взеха инициативата за свикването на Балканската социалистическа конференция, която се състоя през м. декември 1909 г. в Белград. Тесните социалисти се бориха упорито против създаването на Балканския военен буржоазно-монархически съюз, защото си даваха ясна сметка, че прогресивното демократическо развитие на балканските народи, обезпечаването на тяхната свобода и независимост, както и въпросът за тяхното национално обединение не могат да бъдат разрешени по този път. Те си даваха ясна сметка, че от войната ще се възползват крупните империалистически държави, за да поставят под още по-голяма зависимост малките балкански държави, които рискуват да изгубят своята национална свобода и независимост. Тесняците се бореха за мир и за Балканска федеративна република като единствено правилен път за осигуряване националната свобода и независимост на балканските народи в онази обстановка за осъществяване на тяхното национално обединение и прогресивно развитие.

В „Работнически вестник“, в „Ново време“ и в ред брошури, на публични събрания, митинги и на партийните конгреси Партията разобличаваше и осъждаше шовинистичната и войнствена политика на българската буржоазия и монархизма, отстояваше и пропагандираше системно и неуморно политиката на мира и Балканската демократическа федеративна република. Деветнадесетият конгрес на Партията, който се състоя през м. август 1912 г., се превърна във внушителна манифестация против шовинистическата политика на монархизма и буржоазията и подготовката на война.

Конгресът протестира най-високо „против престъпната агитация на буржоазните партии за война с Турция, като заявява, че такава една война днес ще донесе на работническата класа и народите в балканските страни само страшно разорение, още по-черна мизерия и ново национално робство под игото на големите капиталистически държави . . . против престъп-

ната игра на българската буржоазия около тъй наречения македонски въпрос, която игра в Македония сее само убийства и разорение, а у нас подготвя нови грабежи и засилва буржоазно-монархическата реакция“. Конгресът заявяваше, че „свободата на македонския народ ще се извоюва не с автономията на Македония, както по демагогски съображения говорят и политиканите от дребнобуржоазните партии, а с обединението на всички балкански народи в Балканска федеративна република, която единствена днес може да осигури независимостта и обединението на македонския, както и на другите балкански народи“.

Същевременно конгресът призоваваше работническата класа в България „да се сплоти под знамето на самостоятелната класова борба на социалдемократията, само чрез която ще се извоюва Балканската федеративна република, която, като обедини народите на Балканския полуостров, ще осигури тяхната независимост, ще разчисти пътя на социалното развитие, ще даде нов тласък на социалната борба и ще приближи тържеството на социализма“.

В деня на обявяването на мобилизацията, на 17. (30) IX. 1912 г., „Работнически вестник“ се обяви още един път най-решително против войната. В уводна статия вестникът предупреждаваше енергично целия народ за последствията на войната:

„Ние заявяваме открито пред работническата класа и целия български народ, че в една война днес България ще бъде чуждо оръдие, че дори ако победи, тя ще си гори ръцете в огъня, за да вади кестените, които други ще ядат“.

Но работническата класа и Партията в България и другите балкански страни бяха твърде слаби и не можеха да предотвратят войната.

След като войната избухна, Партията на тесните социалисти зае рязко отрицателно отношение към нея още в самото начало. Партията постъпи съвършено правилно, като запази напълно своята самостоятелност и не се подаде на шовинизма, раздухван от буржоазията, и гласува против военните кредити, защото с това изразяваше своето недоверие към буржоазията и монархизма, които водеха войната. Обаче общата оценка на войната, дадена от Партията, не беше напълно правилна. Партията не можа да види, че чрез войната се извършва „голяма крачка напред по пътя на разрушаване остатъците на средновековието“ на Балканите, че войната имаше обективно-прогресивен характер.

След като избухна Балканската война, през м. ноември 1912 г., БРСДП (тесни социалисти) изпрати специално обръщение до Базелския конгрес на II Интернационал, в което между другото се казваше: „Ние решително протестираме против кървавата и ужасна, разорителна за балканските народи война, която господстващите класи и династии водят с цел да осъществят своите капиталистически и монархически стремежи... Осъждайки по най-решителен начин войната и искайки нейното незабавно прекратяване, ние заявяваме, че българският съзнателен пролетариат се бори едновременно за национално обединение и независимост на балканските народи. Но за постигането на тази цел ние искаме създаването на Балканска федеративна република.“

Лозунгите за мир и Балканска федеративна република бяха централни лозунги на Партията и през време на войната. В името на тези лозунги Партията водеше борбата срещу войната. В „Работнически вестник“ от 2. III. 1913 г. Д. Благоев пише в статията „Мир“ следното: „Ние днес заявяваме, че искаме незабавно сключване на мира и господството на политиката, която води не към разпокъсване и завладяване на балканските народи, а към тяхното обединяване в Балканска федерация“.

3. Ход на Балканската война. Причини и характер на Междусъюзническата война. Борбата на тесните социалисти против войната. Поражението на България във войната

Войната започна с големи победи на съюзниците. В течение само на 25-дневна война турските армии бяха напълно разгромени и територията на цяла Европейска Турция до Чаталджа — недалеч от Цариград, бе очистена от турските войски и заета от армиите на съюзниците. Само три крепости: Одрин, Шкодра и Янина, оставаха незаети, но те бяха здраво обсадени от съюзническите войски.

Във връзка с победите на балканските съюзници във войната Ленин писа в своята статия „Нова глава в световната история“: „Разгромът на Турция е несъмнен. Победите на балканските обединени в четворен съюз държави (Сърбия, България, Черна гора и Гърция) са грамадни. Съюзът между тези четири държави стана факт. *„Балканите за балканските народи“ — това е вече постигнато*“ (курсивът — наш).

Следователно още в 1912 г. Ленин постави въпроса, че Турция не е балканска държава, и приветствува факта, че балканските народи, които разгромиха Турция, са станали господари на Балканския полуостров.

На 30 октомври великият везир Кямил паша от името на султанското правителство се обърна към българското правителство с предложение да се прекратят военните действия, да се сключи примирие и да се почнат преговори за мир.

Създадоха се изключително благоприятни условия: след 25-дневни военни действия войната да бъде прекратена победоносно, мирът да бъде сключен, демобилизацията да бъде проведена, да се възстанови мирното развитие на Балканите. Това диктуваха интересите на българския народ. Това диктуваха истинските национални интереси на България. Но това не искаха в никой случай да допуснат германският и австро-унгарският империализъм и техният агент Фердинанд. Германия и Австро-Унгария искаха на всяка цена да се продължи войната, за да се омаломощят съюзниците, да се раздухат и изострят противоречията между тях, да се скъса Балканският съюз и по такъв начин да могат те да стъпят по-здраво на Балканите и имат пътя си свободен за Близкия и Далечния изток. Поради тези причини Фердинанд и правителството оставят предложението на Турция без отговор. В същото време усилено се извършва подготовката за продължаване на военните действия.

Между това положението на българските войски на фронта ставаше все по-лошо. След около 30-дневни непрекъснати настъпателни боеве във войската настъпва умора и изтощение. Подвозът на храна, облекло, медикаменти и муниции става нередовно. Падналите дъждове през есента затрудняват още повече превоза. Настъпва глад. Избухват епидемични болести. Във войската започва да расте недоволство. Част от командния състав на армията се изказва против предприемането при тези условия на ново настъпление. Обаче на 2 ноември Фердинанд дава заповед за настъплението. Започва се щурмуването на силно укрепените и упорито отбранявани от турците чаталджански позиции. Повече от 50 на сто от атакуващите български войници и офицери падат убити или ранени. Въпреки това атаките биват отблъснати, турците запазват своите позиции. Едва тогава Фердинанд дава нареждане да се отговори на турското правителство, че България приема предложението за прекратяване на военните действия, за сключване на примирие и започване преговори за мир.

Мирните преговори в Лондон продължават цели 70 дни. След дълги преговори най-после българската делегация се съгласява да направи известни отстъпки от първоначалното си искане за линията Мидия — Родосто, а Турция се съгласява да приеме за граница между България и Турция линията

Мидия—Енос (на устието на Марица) и така се разрешава главният спорен въпрос. Преговорите навлизат в заключителния етап. Обаче Германия и Австро-Унгария потикват своите агенти в Цариград — младотурците — да извършат преврат и осуетят сключването на мира. През януари 1913 г. младотурците извършват преврат в Цариград. Новото младотурско правителство заявява, че не е съгласно Одрин да мине към България, че не е съгласно да бъде установена линията Мидия—Енос за граница между България и Турция. Преговорите се прекъсват. Почват отново военните действия.

В течение на месеците януари, февруари и март трите крепости, в които бяха обсадени турските гарнизони, една след друга биват щурмувани и превзети от съюзниците. През март 1913 г. бива превзета от българските войски последната — Одринската крепост.

При това положение младотурското правителство се вижда принудено да признае, че по-нататъшното продължаване на военните действия е безполезно за Турция. Военните действия се прекратяват. На 17 май 1913 г. се сключва мирният договор с Турция, съгласно който Турция се лишава от цяла Македония и Западна Тракия и даже част от Източна Тракия. За граница между България и Турция бе установена линията Мидия — Енос.

Докато военните действия през втория етап на войната се продължаваха, Германия и Австро-Унгария потикват кралска Румъния да поиска компенсация от България. И действително румънското правителство се обръща към българското правителство с искане да отстъпи на Румъния Южна Добруджа, тъй като Румъния поддържала благосклонен неутралитет спрямо съюзниците във войната срещу Турция и с това спомогнала за техните победи. След дълги преговори, в които Австро-Унгария и Германия я поддържат решително, Румъния се задоволява със Силистра и околията ѝ. На 21 април 1913 г. гр. Силистра и околията биват предадени на Румъния.

Същевременно Австро-Унгария, поддържана от Германия, издигна искането за създаване на „автономна“ Албания. Смислът на това искане, предявено от Австро-Унгария, се състоеше в това, че под маската на „автономна“ Албания Австро-Унгария искаше да вземе Албания в свои ръце и да стъпи здраво на Балкана. Чрез създаване на „автономна“ Албания Австро-Унгария искаше също така да попречи на Сърбия да излезе на Адриатическо море и да насочи нейните стремежи на юг, към Македония. Тук именно, по въпроса за Македония, Германия и Австро-Унгария искаха да сблъскат България и

Сърбия една срещу друга и да запалят пожара на междусъюзническата война. В този дух действуваха както великобългарските, така и великосръбските шовинисти. Потиквана от австрийските и германските империалисти, великосръбската преса усилено пропагандира, че Македония с градовете Охрид, Битоля, Прилеп и т. н. била освободена от сръбски войски, че сръбите са пролели кръвта си за освобождението на тази територия от турците и че тя трябва да бъде тяхна, че трябва да има обща граница между Сърбия и Гърция, че не може да се допусне това, щото България да стане твърде голяма и заеме господстващо положение на Балканите и т. н.

Още по-усилено и дръзко беснее великодържавната шовинистическа пропаганда в България. Прогерманската и австро-филска преса у нас с пяна на уста развива и поддържа идеята, че България проляла най-много кръв в тази война, че България изнесла най-голямата тежест в тази война, че Македония е люлка на българщината, че без Македония България не може да живее и се развива, че за България е дело на чест и достойнство да пази Македония за себе си, че сръбите били врагове на България и т. н. и т. н.

Изострянето на отношенията между съюзниците достигна своя връх след сключването на мира с Турция.

С цел да се прекрати по-нататъшното изостряне на отношенията между България и Сърбия и се предотврати скъсването на съюза и избухването на войната между тях, Русия предупреждава най-категорично и настоятелно българското правителство да бъде по-отстъпчиво и умерено, тъй като в противен случай България ще се окаже въввлечена във война против всички свои съседи. Обаче Фердинанд и германските агенти в България продължаваха да развиват и раздухват великобългарските шовинистически страсти.

Продължителната и изтощителна война, която вместо няколко седмици, както обещаваха властниците при нейното обявяване, продължаваше повече от осем месеца, дезорганизацията в тила и на фронта и големите лишения и страдания, на които бяха подложени войниците на фронта, липсата на понятни цели, в името на които да се продължи войната, почнаха бързо да подкопават духа и дисциплината в армията. Недоволството сред войската почна бързо да расте. Някои военни части почнаха да се отказват да изпълняват военните заповеди. Избухнаха първите войнишки бунтове.

Ето в такива условия цар Фердинанд разкри напълно своето истинско противобългарско лице, като извърши провокацията на 16.VI. 1913 г. и запали пожара на Междусъюзни-

ческата война. На 16. VI. 1913 г. той заповяда на българските войски да нападнат сръбските и гръцки войски в Македония. Балканският съюз бе разкъсан. Започна се Междусъюзническата или Втората балканска война. Германските и австрийски империалисти тържествуваха.

Междусъюзническата война беше по своя характер завоевателна, грабителска война. Тя се водеше и от двете страни за заграбване по-големи територии.

Дълго време преди избухването на Междусъюзническата война Партията на тесните социалисти видя и предупреди работническата класа и всички трудещи се за приближаващата се опасност от нея. В статията „Балканските народи пред нови изпитания“ от 6. IV. 1913 г. „Работнически вестник“ пише: „Още при възвестяване на Балканския съюз ние казахме: един междудържавен съюз, който не е споен с интересите, съзнанието и волята на народите, не е създаден, за да закриля националната независимост, не може да бъде траен. Един съюз, сключен между династиите за завоевателни цели, сам носи в себе си семето на своето разложение и на нови кървави конфликти... Днес, когато над балканските народи се издига отново грозният призрак на една чудовищна и позорна човешка касапница, ние отново издигаме гласа си и високо заявяваме: „Една война между балканските съюзници ще бъде страшно и с нищо неизкупимо злодеяние. Балканските народи имат нужда, насъщната нужда от мир, не само мир с Турция, но траен, вечен мир помежду си.“

В манифеста, издаден на 17 (30) април 1913 г. от ЦК на БРСДП(т. с.) по случай 1 май, се казваше: „Войната против Турция още не е завършена, а балканските народи се тласкат към нова, още по-страшна опасност. Балканските правителства подготвят за балканските народи нова страшна касапница, братоубийствена, изстребителна война. Балканската социалдемокрация издига лозунга за Балканската федеративна република като единствена политика на балканските народи, водеща към свобода, независимост, национално обединение и социално развитие.“

Манифестът завършва с лозунгите: „Край на войната! Да живее мирът! Да живее Балканската федеративна република!“.

На призива на Партията за първомайска стачка в 1913 г. се отзоваха значителен брой работници. Ред работилници и значителен брой фабрики в София и провинцията бяха спрели работата.

Партията свика голямо първомайско публично събрание в София, на което издигна още по-смело гласа си против подготовката от великобългарските, великосръбските и великогръцките шовинисти на Междусъюзническа война.

В самото навечерие на Междусъюзническата война, на 7 юни 1913 г., „Работнически вестник“ в статията: „Из кой път?“ — предупреждаваше за голямата опасност, която представлява за българския народ националистическата и завоевателна политика на българската и балканска буржоазия.

„Днешната националистическа войнствена политика на балканската буржоазия носи със себе си опасността за погубването на балканските нации, за подчиняването им под чуждо господство.“

А когато войната избухна, Партията и нейният орган „Работнически вестник“, въпреки жестоката цензура и военното положение, продължиха с още по-голяма упоритост и смелост борбата срещу нея — за мир и Балканска федеративна република.

Събитията се развиха с ускорен ход. Сръбски и гръцки войски почнаха настъпление против българските войски и ги изтикаха близо до Горна Джумая. За да спре и отблъсне настъпващите сръбско-гръцки войски, българското правителство изтегли своите войски от турската граница. От това се възползува Турция, която наруши мирния договор и окупира цялата територия по течението на Марица, включително и градовете Одрин, Лозенград и т. н. Потиквана от Германия и Австро-Унгария, монархическа Румъния обяви мобилизация и хвърли своите войски в България, които, без да срещнат каквато и да било съпротива, се оказаха пред вратите на София. Цар Фердинанд, кандидат за български император, се видя пред непосредствената опасност да се превърне в жалък пленник. В тези условия правителството на д-р Ст. Данев, чиято политика фалира, си подаде оставката. Фердинанд възложи на Радославов да състави ново правителство, което бе съставено на 4 юли 1913 г. и което правителство всъщност и обяви капитулацията на България, зафиксирана в Букурещкия мирен договор. България претърпя първата национална катастрофа.

За да не остане никакво съмнение относно ролята, която изигра германският империализъм за първата национална катастрофа, ще приведем писмото на румънския крал до германския император, изпратено след сключването на Букурещкия мир: „Благодарение на тебе, пишеше румънският крал, Румъния можа да изиграе блестящо своята роля на помирител“. Германските и австрийските империалисти бяха доволни. „Ние

от този договор нищо не губим“, пишеше за Букурещкия мирен договор органът на австрийския империализъм „Райхпост“.

Обявявайки демобилизацията, цар Фердинанд заяви многозначително: „Българската армия свива своите знамена за по-щастливи дни“.

В тези две войни България изгуби над 70,000 души и още толкова ранени. България се оказа натоварена, със 700 милиона златни лева разходи и дългове. Тя загуби своята житница — Южна Добруджа. Тя се оказа обкръжена от всички страни с врагове, обградена с недоверие и подозрение от всички свои съседи.

Трябва да подчертаем обаче, че въпреки претърпяната катастрофа, България получи Западна Тракия и излаз на Егейско море. Действително българският характер на Западна Тракия беше така ясен, правото на България върху тази територия беше така неоспоримо, че и след претърпяната катастрофа даже и гръцките държавници не се осмелиха да оспорят това право и да поискат присъединението на Западна Тракия към Гърция.

Виновници за катастрофата на България бяха германският агент Фердинанд и партиите на народняци и прогресисти, които, ръководейки се от своите династически и буржоазни интереси, продължиха Първата балканска война цели осем месеца, скъсаха Балканския съюз и запалиха пожара на Междусъюзническата война.

Отговорност за катастрофата носят и другите буржоазни партии, които дадоха пълна поддръжка на великобългарската шовинистична и авантюристична политика на Фердинанд и управляващата коалиция.

Първата национална катастрофа повдигна голямо недоволство и възмущение сред широките народни маси в страната. С цел да притъпи това възмущение, да отслаби своите политически противници и да си създаде известен кредит сред народа, правителството на Радославов внесе в Народното събрание предложение за анкетиране делата на народняшко-прогресисткото правителство с оглед да се потърсят отговорниците за катастрофата.

Парламентарната група на тесните социалисти внесе свое предложение за анкета, което се отличаваше коренно от правителственото предложение. То не се ограничаваше с анкетиране делата на бившето, през време на войната, правителство. То имаше за задача да покаже, че цар Фердинанд носи най-голяма отговорност за катастрофата, че виновници за катастрофата са и всички други буржоазни и дребнобуржоазни

партии, които участваха в подготовката на войната и оказваха активна поддръжка на народняшко-прогресисткото правителство през време на самата война.

„Ние обвиняваме българската буржоазия и българския монархизъм — да! Те са причинителите на голямото бедствие, що постигна българския народ. Всички те водеха предателска политика, защото слагаха съдбините на България в чужди ръце, в ръцете на големите европейски държави“ (Д. Благоев, реч в Народното събрание).

„Цар Фердинанд беше главнокомандуващ, той води армията и за катастрофите, които ни постигнаха, той носи отговорността и той трябва да я понесе въпреки всичко“ (Г. Киров, реч в Народното събрание от 25. IV. 1914 г.).

Против предложението на тесносоциалистическата парламентарна група се обявиха всички други парламентарни групи и то пропадна.

Така се приключи периодът на двете балкански войни.

След сключването на мира правителството на германския агент Радославов постави като първа своя задача произвеждането на законодателни избори, за да затвърди своето положение. В предизборната агитация — изборите бяха насрочени за 24 ноември 1913 г. — правителството се стремеше с всички сили да спаси Фердинанд и неговите германски господари от отговорност за катастрофата и да представи като виновници за катастрофата Русия и Сърбия. Изборите бяха проведени с големи репресии срещу опозицията. Въпреки тези репресии и лъжливата пропаганда обаче, правителството получи само 94 депутати, а опозицията — 110. От опозицията най-много места получиха земеделците — 48. Тесните социалисти получиха 18 депутатски места. Редно беше при това положение правителството да си подаде оставката и да се състави ново правителство от опозицията. Вместо това Фердинанд и Радославов предпочетоха да разпуснат Народното събрание и да назначат нови законодателни избори. През м. февруари 1914 г. станаха новите законодателни избори. Правителството усили още повече репресиите срещу опозицията. Избирателите-турци бяха заставени да гласуват открито за правителството. Въпреки това опозицията получи 70,000 гласа повече от правителството. Но тъй като опозиционните партии излязоха в изборите отделно, не коалирано, голяма част от техните гласове пропаднаха и правителството получи 7 депутати повече. При това 13 от правителствените депутати бяха турци, от Гюмюрджинско, които още не бяха признати за български поданици, в явно нарушение на конституцията. Въпреки това те бяха признати

за депутати. Правителството касира няколко опозиционни депутати, под предлог че били избрани незаконно, и така си осигури твърдо болшинство в Народното събрание.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Балканската война, избухнала в обстановката на трескава подготовка на Първата световна война, възникна като резултат на капиталистическото развитие на балканските буржоазни държави и техния стремеж да присвоят възможно по-голяма част от територията на Европейска Турция и противоречията между големите империалистически държави на Балканския полуостров.

За осъществяването на своите цели балканските буржоазни държави създадоха под ръководството на империалистическите държави от Съглашението Балканския съюз и на 5. X. 1912 г. обявиха война на Турция. Войнствената политика на българската монархическа буржоазия намери широка поддръжка от страна на широко-социалистическата партия и Земеделския съюз.

Балканската война, която се води от буржоазно-капиталистически държави срещу полуфеодална Турция, представляваше обективно крачка напред по пътя на общественоекономическото развитие на Балканите, по пътя на унищожението на феодалните отношения, националното потисничество и националната разпокъсаност, за създаване на обединени национални държави.

БРСДП (т. с.) се бори смело и неотстъпно срещу войнствената шовинистическа политика на монархическата буржоазия начело с Фердинанд, като отстояваше мъжествено своята интернационалистическа позиция против войната, за демократически път на развитие на балканските народи, за мир и Балканска федеративна република и гласува¹ против военните кредити.

Важен момент от борбата на Партията бе XIX конгрес, състоял се през 1912 година, който се превърна във внушителна манифестация против шовинистическата политика на монархизма, за мир и Балканска федеративна република. Партията високо заявяваше, че свободата на македонския народ ще се извоюва по пътя на обединението на балканските народи във федеративна република.

Партията води смела борба срещу войната — за мир и Балканска федеративна република и след нейното избухване. Тя остана вярна докрай на работническата класа, на принци-

ните на марксизма и международната пролетарска солидарност.

БРСДП (т.с.) обаче не можа да види, че чрез войната се извършваше „голяма крачка напред по пътя на разрушаване остатъците на средновековието“ (Ленин) и на разрешаване националния въпрос на Балканите, че войната имаше обективно прогресивен характер.

По внушение на германските империалисти българската шовинистическа буржоазия заедно с Фердинанд запали пожара на Междусъюзническата война. Тази война по своя характер беше завоевателна, грабителска война.

Водейки с още по-голяма упоритост и смелост борбата и против тая война, Партията издигна високо глас против великобългарските, великосръбските и великогръцките шовинисти, за мир и Балканска федеративна република. Но мъжествената борба на Партията в този период, поради слабостта на пролетариата, както и поради нейната собствена и на другите социал-демократически партии на Балканите слабост, не беше в състояние да измени хода на събитията на Балканите.

България, по вина на шовинистическата буржоазия и германския агент — Фердинанд, претърпя първата национална катастрофа.

ГЛАВА V

ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ В ПЕРИОДА НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ И ОРИЕНТИРАНЕТО НА ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ КЪМ БОЛШЕВИКИТЕ

(1914—1918 г.)

1. Възникване и причини на Първата световна война. Борбата на тесните социалисти против въвличането на България във войната

Първата световна война, която избухна на 1 август 1914 г., беше резултат на големите противоречия между двата империалистически блока—Тройното съглашение, съставено от Англия, Франция и Русия, и Тройния съюз, в който влизаха Германия, Австро-Унгария и Италия. В началото на войната Италия напусна Тройния съюз и през 1915 г. се намеси във войната на страната на Съглашението.

Германия се стремеше да отнеме от Англия и Франция колониите им, от Русия — Украйна, Полша и Прибалтийските страни.

Англия се стремеше да разбие своя главен конкурент — Германия, и освен това да заграби Месопотамия и Палестина и да се заздравя в Египет.

Франция се стремеше да завладее Саарския басейн и си възвърне Елзас и Лотарингия.

Царска Русия се стремеше към раздяла на Турция, към завоюването на проливите и Цариград, а от Австро-Унгария— Галиция.

На дневен ред се поставяше въпросът за ново разпределение на света между крупните империалистически държави.

Тази грабителска война за преразпределяне на света засягаше интересите на всички империалистически държави. Затова в нея се намесиха и САЩ, и Япония, и други държави.

Двете империалистически групи поведоха активна борба за спечелване нови съюзници из средата на неутралните страни, в това число и за България, която заемаше важно стратегическо положение на Балканите.

Германия хвърли грамадни средства за подкупването на ред български държавници и ежедневни вестници. Политическите котерии — радослависти, стамболовисти и тончевисти, които държаха властта в ръцете си, бяха заедно с Фердинанд нейни агентури. В началото на Световната война те обявиха, че България ще пази строг неутралитет. Този неутралитет обаче беше привиден и временен. Правителството обяви неутралитета на България, първо, поради това, че току-що излязла от една катастрофа, страната не беше подготвена за нова война и неутралитетът послужи като средство за спечелване на време и прикритие на подготовката на България за участие във войната на страната на Германия и, второ, поради това, че още в началото на войната Гърция и Румъния, които бяха също неутрални, изпратиха специална нота до българското правителство, с която го предупреждаваха, че ако България нападне Сърбия, то Румъния и Гърция ще нападнат България. При това положение българското правителство беше принудено да обяви неутралитет.

Под прикритието на неутралитета Фердинанд и Радославов се заеха най-трескаво да подготвят въвличането на България във войната на страната на Германия. Почти веднага след избухването на Първата световна война, на 1 август 1914 г., в България бяха въведени цензура и военна положение. Скоро след това започна свикването на запасните войници и офицери на триседмично обучение и подготовката им за война. На трето място — започна усилена идеологическа подготовка за хвърлянето на България във войната на страната на Германия. На запасните войници и офицери втълпяваха усилено в главите, че приближава моментът, в който България „ще измие петното“, което ѝ била лепнала Сърбия, че Сърбия била главната виновница за катастрофата на България, а също така и Русия.

Германските и австрийски агенти в България проповядваха, че между България и Русия има противоположни интереси, че Русия не може да се грижи за България, защото си има свои грижи, че България трябва да се грижи сама за себе си и т. н. В противоруската пропаганда се отиваше дотам, че се отричаше даже фактът, че руският народ е освободил България от турско робство.

Същевременно се провеждаше усилен прогерманска пропаганда. Германия и всичко германско се възхваляваше и издигаше в култ. Тръбеше се гръмко, че Германия била непобедима, че Германия имала най-силната армия в света и т.н. Паралелно с това Фердинанд изместваше от ръководните постове старите генерали от армията, известни като русофили, и приближаваше към себе си — издигаше на отговорни постове по-младите генерали от типа на ген. Жеков, възпитани в Германия и известни като германски агенти.

За подготовката на войната, а привидно уж за лекуване раните от войните и катастрофата, правителството реши да сключи заем от 500 милиона лева в чужбина. Около сключването на заема се развърна както в България, така и в чужбина ожесточена и упорита борба. Заемът беше важно средство за привличането на България на страната на едната или другата империалистическа група. Французките банки предлагаша заем при условие че България няма да се намеси във войната срещу Съглашението. Прогерманското правителство сключи заем в германската банка „Дисконто Гезелшафт“ на извънредно тежки условия. Съгласно условията на заема от 500-те милиона лева, на които възлизаше заемът, България получаваше в пари само 60 милиона лева. Останалата сума от 440 милиона лева трябваше да отиде за изплащане на стари дългове към германските банки, за закупуване на около 100 милиона лева оръжие и амуниции от Германия, станали негодни за германската армия, и др. Със сключването на заема в Германия правителството обвърза окончателно България с германския империализъм.

Големи усилия за привличането на България на своя страна полагаха и англо-френските империалисти. Те също тъй хвърлиха големи суми за подкупването на държавни дейци, както и на ежедневната преса. Известна е шумната „Деклозиерова афера“, организирана в Париж за подкупването на ред български държавници. На 11. XI. 1914 г. Съглашението — Русия, Англия и Франция, се обърна към българското правителство с вербална нота, в която обещаваха да даде значителни териториални придобивки, ако България се намеси във войната на негова страна. Правителството на Радославов отхвърли това предложение. През м. май 1915 г. страните на Съглашението се обърнаха отново към България с предложение да влезе във войната на тяхна страна, като отново обещаха големи териториални придобивки и значителна финансова „помощ“. Фердинанд и Радославов протакаха преговорите, за да спечелят време, докато подготвят

окончателно вмъкването на България във войната на германска страна и я хвърлят срещу Съглашението.

Против правителствената политика на Фердинанд и Радославов се бореше цялата опозиционна буржоазия, съставена от народняци, прогресисти, демократи, радикали и др. Тя беше против вмъкването на България във войната на страната на Германия. Тя се бореше за въвлечането на България във войната на страната на Съглашението. Ето защо буржоазната опозиция разгърна широка агитация и борба за сваляне правителството на Радославов и създаване правителство на „широка национална концентрация“, която да вмъкне България във войната на страната на Съглашението. Буржоазната опозиция беше и против сключването на заема в Германия — за неговото сключване във французките банки. В края на м. август 1915 г. правителството сключи съюз с Германия за намеса на България във войната на нейна страна. Когато това стана явно, опозицията поиска от Фердинанд да приеме нейни представители, за да ги изслуша. На 4. IX. 1915 г. Фердинанд прие шефовете на опозиционните партии. Те са искали от царя да назначи ново правителство и България да участва във войната на страната на империалистите от Съглашението.

За намесата на България във войната на страната на империалистите от Съглашението беше и Земеделският съюз.

Позицията на широките социалисти по въпроса за войната не се различаваше съществено от позицията на другите буржоазни партии. Фактически те съставляваха част от блока на буржоазната опозиция, като отстояваха намесата на България във войната на страната на империалистите от Съглашението. „Доколкото Четворното съглашение върши по свой път нашето дело на сближение, споразумение и съюзяване на балканските народи — ние не ще откажем тая помощ“, пишеше в „Народ“ от 4. VII. 1915 г.

Под предлог на това, че Четворното съглашение уж вършело „нашето дело“, в „Народ“ предлагаше България да бъде хвърлена във войната, за „да върши“ делото на съглашенските империалисти.

Партията на тесните социалисти се обяви решително против империалистическата война.

Още преди избухването на империалистическата война, във връзка с агресивната политика на германския империализъм и прогерманската политика на Фердинанд—Радославов, „Работнически вестник“ издигна гласа си срещу опасността от въвлечането на България в надигащата се империалисти-

ческа война. В статията „Задкулисни приготовления“ от 5. I. 1914 г. „Работнически вестник“ пишеше:

„България днес е сляпо оръдие в ръцете на Австро-Унгария и Тройния съюз... Не е ли очевидно, че днес, при много по-изострените отношения на Балканите и при явно агресивната политика на Австро-Унгария и Тройния съюз, опасността да бъде България тласната от последните към нова война е още по-голяма?“

След избухването на войната в Европа и въвеждането на военно положение и цензура у нас, както и във връзка с убийството на Жан Жорес, Партията проведе обща протестна акция против войната в цялата страна. В позива, издаден от ЦК и парламентарната група в самото начало на войната, през м. август 1914 г., бяха издигнати следните лозунги: „Никаква цензура, никакво военно положение, никаква авантюра! Долу войната, да живее мирът и братството между народите! Долу завоевателният монархизъм и капитализъм! Да живее Балканската федеративна република, да живее освободителният социализъм!“

В самото начало на войната Д. Благоев посочи причините на войната и подчерта правилно нейния характер като империалистическа и завоевателна война, а не като национална и отбранителна война, както твърдяха империалистите и социалшовинистите във воюващите европейски страни.

В уводна статия от 1. VIII. 1914 г. в „Ново време“ Д. Благоев пишеше:

„Грамадното развитие на капитализма в Германия, от една страна, необходимостта от все по-голямо разширяване на областта на неговата експлоатация и сблъскването му с империалистическите интереси на другите капиталистически държави тласкаха Германия към война. Колкото повече капитализмът в Германия се развиваше, толкова по-стеснен се чувствуваше той, но в същото време толкова повече Германия се готвеше за война. Колкото повече капитализмът в Германия напредваше, толкова повече съперничеството между Германия и Англия ставаше по-голямо. Германия ставаше все по-опасна за Англия. Това именно накара последната да се сближи с Франция и Русия.“

Империалистическия и завоевателен характер на войната Д. Благоев изтъква с още по-голяма ясност в една своя реч, произнесена на 26. X. 1914 г.:

„Причината на войната е империалистическата политика на капиталистическите класи — казва той. — Не е вярно, че войната се водела за смазването на руския деспотизъм или на

германския империализъм. Войната се води за завладяването на нови пазари.“

Като изхождаха от този реакционен и завоевателен характер на войната, тесните социалисти се бориха смело и последователно против намесата на България във войната на страната на която и да било от двете империалистически групи. Д. Благоев отхвърли решително поканата на Плеханов, който се ползуваше с грамадно влияние в средата на тесните социалисти, за намесата на България във войната на страната на Съглашението. В своето писмо Плеханов оправдаваше своето и това на „социалистите“ от съглашенските страни становище на поддръжка на империалистическата буржоазия от съглашенските страни във войната с това, че страните от Съглашението се борели против пруския милитаризъм и германския империализъм и че французи и англичани уж защитавали своята нация и своята демокрация и т. н. Плеханов развиваше тезата, че победата на Съглашението във войната щяла да даде голям тласък на социализма в Русия, Франция и Англия.

На това предложение на Плеханов отговори Д. Благоев в статия от 14. XII. 1914 г. под заглавие „Магистер диксит“.

„Историята — казваше Д. Благоев — ни дава повече прогивни примери, а именно, че пораженията на големи народи водят и към поражения на „стария ред“, на царизма, и към революции. Така е било след поражението на Франция в 1870 г., дето последва революцията на Комуна. Така е било след Руско-японската война, след поражението на Русия, дето избухна революцията от 1905 г. Така че... след едно поражение за Русия повече може да се очаква избухването на революция, която може да приведе и към революция в другите европейски страни... Но ако ние се поставим на гледището на международната пролетарска солидарност и на интересите на революционното, на освободителното пролетарско движение, ние веднага ще видим фаталната погрешност на чисто националното гледище, на което застанаха и застават социалдемократите спрямо днешната война.“

Същия отговор тесните социалисти дадоха на германския социалшовинист Парвус, който на път от Цариград за Берлин се спря в София и на публично събрание поиска намесата на България във войната на страната на Германия.

В своята статия „Плеханов и Парвус“ от 1. VII. 1915 г. Д. Благоев отхвърли решително предложението и на Парвус. „Парвус съветва балканските държави и социалдемократията в България да се присъединят към каузата на този (германския — б. р.) империализъм, за да победи той. Социалдемокра-

цията в България по най-категоричен начин отхвърля такъв съвет — казва Д. Благоев: — Тя отхвърля тоя съвет на същите основания, на които отхвърля и съветите на Плеханов да отидат балканските държави в помощ на Тройното съглашение“ . . .

Ожесточена и продължителна беше борбата на Партията против военолоубците в самата България.

В продължение на целия период от избухването на Световната война през август 1914 г. до въвличането на България в нея тесните социалисти водиха твърда, смела и неуморна борба против хвърлянето на страната в нея. В статии и позиви, в речи в Народното събрание и на митингите Партията предупреждаваше работническата класа и целия народ за увеличаващата се опасност за България да бъде хвърлена във войната и ги зовеше на борба срещу тази опасност. Главните лозунги, в името на които се бореше Партията против въвличането на България във войната, бяха лозунгите за мир и Балканска федеративна република.

В края на октомври и началото на ноември 1914 г. Партията проведе нова акция против войната в цялата страна. На многобройните събрания и митинги десетки хиляди работници и трудещи се протестираха срещу подготвяната война и искаха да се запази мирът на всяка цена.

На 10. XI. 1914 г. парламентарната група на Партията постави пред Народното събрание въпроса за вземане на мерки срещу разпространението на войната и на Балканите. Тя направи законодателно предложение „Народното събрание незабавно да отправи към парламентите на всички останали балкански страни апел за споразумение върху следната основа: отбрана с общи сили на балканските народи и на тяхната територия от всяко външно посегателство и изграждане федерацията на балканските народи върху базата на техните общи икономически и политически интереси и на националното им обединение“.

Прогерманското радославистко мнозинство, както и парламентарните групи на другите буржоазни партии отхвърлиха това предложение. Те, както видяхме, се готвеха да хвърлят България във войната на страната на едната или другата воюваща групировка.

През м. февруари 1915 г. Партията свика в София голям балкански митинг, на който взеха думата оратори от Сърбия и Румъния и който се превърна във внушителна манифестация против войната, за мира и братското сътрудничество между балканските народи.

Първомайската акция в 1915 г., както и акцията във връзка с Втората балканска социалистическа конференция, станала в началото на м. юли с. г., бяха проведени също така под лозунгите за борба срещу войната, за запазване на мира и за Балканска федеративна република.

Колкото повече растеше опасността от война, толкова по-смело и решително Партията издигаше гласа си срещу опасността от война. „Българските властници ще поемат отгоре си най-тежката отговорност за загиването на цял народ, ако те с престъпно лекомислие хвърлят България в огъня на европейската война“, пишеше в „Работнически вестник“ на 25. VII. 1915 г. На 26 юли „Работнически вестник“ помещава уводна статия „Пощурелите провокатори“, с която предупреждава най-решително обхванатите от шовинистичен бяс великобългарски шовинисти за тежките отговорности, които ще паднат върху тях в случай че хвърлят страната в нова война: „Пощурелите провокатори на нова война трябва да знаят, че историята не се повтаря. Ако престъпните викове на гешевци и малиновци да забият „честния кръст“ над Св. София в Цариград, които докараха до дългата безумна война в Тракия, останаха досега ненаказани, ако техните подстрекателства към междусъюзническа война, които тласнаха България в катастрофата, чакат още своето възмездие, нека те помнят и знаят, че тяхната днешна, трета по реда си провокаторска кампания за война не ще остане ненаказана.

Нека знаят тия пощурели провокатори, че войната, към която те тласкат българския народ, ще бъде катастрофална, но и техните глави не ще останат здрави след нея — работните и народни маси държат добра сметка за делото на своите властници.“

В началото на м. август 1915 г. се състоя XXI конгрес на Партията. Конгресът, както и митингът, свикан по случай неговото откриване, се превърнаха в нова внушителна манифестация против войната, за запазване на мира и за Балканска федеративна република. В приетата от митинга резолюция се казваше следното: „Съзнавайки голямата опасност за съществуването на балканските народи като свободни народи от нарушението на мира на Балканите и от вмъкването на България и на другите балкански държави в пожара на голямата война, българският пролетариат, верен страж на народната независимост — изказва твърдото си решение да се бори с всички средства за запазването на мира“.

Но борбата на Партията в този период не беше в състояние да измени хода на надигащите се събития поради нейната слабост.

2. Намесата на България във войната. Борбата на Партията на тесните социалисти против войната и социалшовинизма — за мир и Балканска федеративна република, за нов интернационал. Непоследователността на тесните социалисти по въпросите на войната, мира и революцията

На 10 (23) септември 1915 г. правителството обяви обща мобилизация и на 1 (13) октомври 1915 г. България встъпи във войната на страната на Германия и Австро-Унгария против Съглашението и против Сърбия. България се превърна в сателит на кайзерова Германия.

Нападната от няколко страни (на изток от българските войски, на север и северозапад от австро-унгарските и германските войски), в течение на месец и половина Сърбия бе прегазена. Голяма част от нейната армия бе разбита, а другата част се оттегля на гръцка територия. На 15 ноември 1915 г., т. е. точно един месец и половина след намесата във войната, Фердинанд в тронната си реч пред парламента заяви, че българският народ бил обединен вече окончателно; Радославов се провикна: „Там, където е стъпил български крак, българско ще стане“.

В страната се разгърна бясна шовинистическа агитация и пропаганда от страна на цялата правителствена преса.

Такава беше политиката и на буржоазните партии, след като избухна войната. След обявяването на войната народняци, демократи и цялата буржоазна опозиция не само сви своите знамена, но и се впрегна активно в прогерманската колесница на Фердинанд—Радославов, като се бореше за „война до пълна победа“. А между това от името на цялата опозиция Малинов бе заявил на царя, че вмъкването във войната на страната на Германия ще означава катастрофа за България. Парламентарната група на Земеделския съюз гласува военните кредити и подкрепи войната. Ето какво четем в един документ на група земеделски народни представители начело със Ст. Омарчевски, изпратен в 1918 г. до ген. Жеков, помощник-главнокомандуващ на армията тогава: „Земеделската организация — се казва в този документ — два дни преди обявяването на войната в 1915 г. заяви на народа и на правителството, че тя свива своите знамена при избрания вече път.

Всяка промяна, всеки бушт бе гибелен и катастрофален за съществуването на държавата. Ние гласувахме военните кредити и с нищо не противодействувахме на избрания вече път за държавната политика.“

Широките социалисти се въздържаха от гласуване на военните кредити в Народното събрание, но на практика пасту-

хѳвци прѳвѳзгласиха „граждански мир“ и подкрепиха политиката на прогерманското правителство на Радославов.

Партията на тесните социалисти запази своята класова и интернационалистическа позиция и остана вярна на марксизма и работническата класа и след обявяването на мобилизацията и намесата на България във войната, в отличие от официалните партии на II Интернационал, които замениха класовата борба с „граждански мир“, гласуваха военните кредити, измениха на марксизма и работническата класа и се превърнаха в „социалшовинисти“ или „социалимпериалисти“, по изразите на Ленин.

Веднага след обявяването на мобилизацията на 10. IX. 1915 г. ЦК и парламентарната група на Партията се обърнаха с енергичен позив към българския народ против войната.

Ето по-съществените места от този позив:

„Днес само една шепа политически авантюристи, подкупени патриоти и държавници, лакоми гешефтери и спекуланти, сплотени около една алчна за власт, богатства и блясък династия, са, които тласкат българския народ против неговата воля във войната.

Ние заявяваме, че нищо не дели балканските народи и че това, което ги хвърля във взаимноизстребителни войни, то са капиталистическите и династическите интереси на владеещите класи и династии. Спасението на балканските и европейски народи от ужасите на бушуващата всесветска война е в събарянето на капитализма и неговите спътници: милитаризма и империализма. А то ще се достигне само с непримиримата революционна класова борба на пролетариата от всички страни, сплотени чрез международната солидарност. През границите ние подаваме братска ръка на работниците в Сърбия, Румъния, Гърция и Турция и заедно с целокупния балкански пролетариат извикваме:

Долу войната! Да живее мирът! Да живее международната работническа солидарност! Да живее Балканската федеративна република! Да живее освободителният революционен социализъм!“

Заради този позив ЦК и парламентарната група на Партията бяха дадени под съд за „държавна измяна“.

През м. декември на същата година, когато правителството поиска от Народното събрание да му бъдат гласувани 500 милиона лева кредит за водене на войната, парламентарната група на Партията гласува решително против този кредит. В декларацията, прочетена от Д. Благоев пред Народното събрание, се казваше между другото следното: „Социалдемокра-

цията в България, щом избухна войната, взе решителна позиция против нея . . . Ние си оставаме и сега решителни противници на войната . . . Социалдемокрацията се изказва решително против присъединението на чужди земи и против подчинението на чужди народи. Ние заявяваме, че няма да дадем никаква поддръжка на кървавия монархизъм и буржоазията, и се солидаризираме със съзнателния пролетариат в целия свят . . . Ние гласуваме против военния кредит от 500 милиона лева.“

Партията и нейните членове водиха упорита борба против войната в течение на цялото нейно продължение и затова нейните членове и нейните ръководители бяха подлагани на големи преследвания и репресии.

Тесните социалисти осъдиха решително гласуването на военните кредити от страна на социалдемократическите парламентарни групи във воюващите страни, особено от страна на Социалдемократическата партия в Германия, която беше ръководеща партия във II Интернационал, както и участието на социалистите в правителствата на някои от воюващите страни, както беше във Франция и Белгия, и охарактеризираха тази позиция като изменническа към социализма и работническата класа. От тази предателска и шовинистическа позиция на официалните партии на II Интернационал те, очевидно под влиянието на Ленин и болшевиките, направиха извода за необходимостта от създаване на нов Интернационал . . .

„ . . . Откато стана известно, че парламентарната фракция на германската социалдемократия гласува военните кредити, Интернационалът се разпадна — четем в „Ново време“ от 15. II. 1915 г. — Гласуването на военните кредити от германската парламентарна фракция означава туряне на Интернационала в услуга на германския империализъм, а за останалите страни означава туряне на Интернационала в услуга на руско-френския империализъм.

Германската парламентарна фракция не можеше иначе да постъпи. Съставена в болшинството си от буржоазни оръдия, наречени опортюнисти . . . тя не можеше да не измени на Интернационала в най-решителния момент за него и да не го предаде на буржоазията.

Вторият интернационал се разруши, обаче социализмът, думата ни е за революционния марксизъм-социализъм, не е пропаднал. Провалянето на II Интернационал означава само проваляне на опортюнизма в социалдемокрацията.

Възстановяването на Интернационала в стария му вид е невъзможно. Предварително ще трябва да се реши главният

въпрос — върху каква база той може да бъде възстановен. Новият Интернационал ще трябва да постави нови условия за присъединение, а не проста декларация.

Новият Интернационал не може да бъде това, което е бил II Интернационал. Той ще бъде истински социалистически Интернационал.“

На тази позиция по отношение на Интернационала застана и Втората балканска социалистическа конференция, състояла се на 6, 7 и 8 юли 1915 г. в Букурещ.

В речта си за работата на конференцията от 10. VII. 1915 г. Георги Димитров резюмира по следния начин тази част от нейните решения:

„Букурещката конференция прокламира единодушно необходимостта от немедлено възстановяване на Интернационала, което е възможно днес само върху базата на революционния социализъм и пролетарския интернационализъм. За тая цел конференцията изказа своето голямо желание, щото социалдемократическите партии да скъсат с т. н. „граждански мир“ и да се повърнат отново към непримиримата класова борба.

Изпращайки най-сърдечни поздравии на Роза Люксембург и Карл Либкнехт, останали верни на принципите на революционния социализъм, конференцията подчерта наложителната необходимост да се започне безпощадна борба против опортюнизма, социалимпериализма и всички отклоняващи тенденции в Интернационала.“

Главните лозунги на тесните социалисти през време на войната бяха лозунгите за прекратяване на войната, за мир и Балканска федеративна република. Към тях сега се прибавиха и някои други лозунги: никаква поддръжка на буржоазията в империалистическата война, против военните кредити, побратимяване в окопите между войниците на двата воюващи лагера и др. т.

Още в самото начало на войната, след като стана известна измяната на II Интернационал и на неговите най-видни лидери, върху Д. Благоев и тесните социалисти започват да оказват известно влияние Ленин и болшевиките. Това може да се види от заетата от Д. Благоев позиция по ред въпроси.

В цяла редица статии и речи, публикувани в сп. „Ново време“ и в „Работнически вестник“, се поставяше въпросът, че Световната война ще доведе до революция, че революцията може да избухне в хода на самата война, че „поражението на големите народи във войната води към поражение на „стария

ред“ и към революция“. „Не победата на Русия или Германия ще увенчае нашата борба за Балканската федеративна република и за запазване Балканите за балканските народи, а революцията, която ще избухне в резултат от днешната небивала по своите размери война... ще помогне на балканската социалдемократия в нейната революционна борба“ — четем в статията на Д. Благоев („Магистер диксит“). В някои свои изказвания Д. Благоев отиваше и по-нататък, като поставяше въпроса за използване оръжието, което пролетариатът има, за смъкване буржоазията от властта. Така например в една своя реч, държана на 26. X. 1914 г. в София, Д. Благоев казваше между другото следното: „Нека да искаме и да желаем горещо, щото след тази война пролетариатът да намери достатъчно сили в себе си, за да наложи своята диктатура. Аз вярвам, че пролетариатът ще бъде силен и оръжието, което носи сега, ще употреби за катурване на своите противници и ще тури край на днешния кървав строй.“

Необходимо е обаче да се има предвид, че: 1) тесните социалисти нямаха линия на свързване борбата против войната с революцията в България; 2) избухването на революцията в големите европейски страни не се свързваше органически от страна на тесните социалисти с необходимостта от ръководната и организираща роля на пролетарската партия за подготовката на революцията. Последната се разглежда в значителна степен като стихийен процес, като резултат на автоматическото действие на обективните закони на капиталистическото развитие и 3) тесните социалисти не разработваха въпроса за конкретните пътища на развитие революцията в България, за нейния характер и движещи сили.

Трябва да се подчертае, че тесните социалисти не разбираха изобщо болшевишката стратегия и тактика по въпросите на войната, мира и революцията. Те не разбираха главните болшевишки лозунги за борба срещу империалистическата война, каквито бяха лозунгите за превръщане империалистическата война в гражданска война и за поражението на своето правителство в империалистическата война. С това именно се обяснява и фактът, че делегатът на Тесносоциалистическата партия на международната социалистическа конференция в Цимервалд, състояла се през месец септември 1915 г., не се присъедини към левията на конференцията, ръководена от Ленин. Нашата Партия застана на позицията на Цимервалдските решения за борба срещу войната, които бяха оценени от

Ленин като „първа крачка“ в развитието на международното социалистическо движение против войната. Цимервалдският манифест бе подписан и от представителите на Болшевишката партия, след като техните проекти за манифест и резолюция не бяха приети от конференцията. Но болшевиките гласуваха за Цимервалдския манифест, като си даваха ясна сметка, че това е един необходим компромис. А тесните социалисти възприеха Цимервалдския манифест, като намираха, че той, общо взето, съвпада с основните линии на борбата на Партията срещу войната. Имаше обаче един съществен въпрос, по който тесните социалисти бяха далеч по-напред от Цимервалдския манифест. Това бе въпросът за борбата срещу социалшовинизма и отношението към Интернационала. Тесните социалисти се бореха смело срещу опортюнизма и социалшовинизма и издигаха искането за създаване на нов Интернационал. Напротив, Цимервалдският манифест казваше само няколко боязливи думи по тези въпроси и нищо повече.

През пролетта на 1916 г. се състоя в швейцарското село Киентал втората Цимервалдска (Киенталска) конференция на социалистите-интернационалисти. Ленин оцени работата на тази конференция като крачка напред в сравнение с първата Цимервалдска конференция. Направената крачка напред се състоеше в това, че на тази конференция интернационалистите представляваха една доста внушителна група. Това, разбира се, далеч не беше случайно. Към 1916 г. умората от войната почна да става все по-осезателна. Усили се преди всичко недоволството в средата на работническата класа. Започна се олевяване на масите. Резултат от това беше създаването на интернационалистически групи в почти всички страни. Оттук и тяхната по-голяма сила в Киентал. Благодарение на това в резолюцията, приета от конференцията, се отправиха призови за масова борба чрез стачки и демонстрации против войната. Но и тази конференция не прие основните лозунги на болшевиките за борба срещу войната: превръщането на империалистическата война в гражданска война, поражение на своето империалистическо правителство във войната и образуването на III Интернационал.

Делегатите на нашата Партия не можаха да пристигнат в Киентал, за да вземат участие в конференцията, но Партията изяви публично своето съгласие с решенията на конференцията.

Едва по-късно, през лятото на 1917 г., на конференцията на левите цимервалдци в Стокхолм делегатите на Партията, другарите Г. Кирков и В. Коларов, подписаха манифеста на

конференцията, в която се издигаха главните болшевишки лозунги за борба срещу войната.

В същото това време тесните социалисти заостриха критиката си срещу К. Кауцки — главната фигура на центризма в международното социалистическо движение, който се ползуваше с много голямо влияние в Тесносоциалистическата партия. В писмо от Стокхолм, напечатано в „Работнически вестник“ на 23. VII. 1917 г., Г. Кирков казваше:

„Бързам обаче да ви предупредя, че Кауцки—Хаазе вече измениха на Цимервалдското решение. Въпреки това решение, те побързаха да се съгласят с ръководителите на Съвета (Петроградския), за което те имат най-превратно представление. Те, види се, очакват русите да направят и тяхната революция, а след това вече Кауцки ще я обясни „теоретически“. Както ви писах, тази група направи най-лошо впечатление със своята безпомощност и импотентност.“

Би било голяма грешка обаче въз основа на това да се направи изводът, че още в 1917 г. тесните социалисти са преминали на болшевишки позиции по въпросите за войната, мира и революцията. Не, на практика те продължават да стоят по основните въпроси на революцията на своите стари, неболшевишки позиции. Това се прояви с пределна ясност през време на войнишкото въстание. Ето какво казва по този въпрос в своя доклад пред Петия конгрес на Партията Г. Димитров:

„Главната причина, поради която нашата Партия не застана начело на въстаналите войнишки маси през есента на 1918 г., лежи в нейното доктринерство, в неболшевишките разбирания, методи и отживелици на тесния социализъм“.

През време на войната Партията на тесните социалисти принадлежеше към лявото интернационалистическо крило на международното социалистическо движение и водеше енергична борба срещу социалшовинизма и срещу войната. Но тази борба на Партията, както видяхме, не беше последователна докрай. Основната причина за тази непоследователност се състоеше в неразбирането от страна на тесните социалисти на империализма като последен етап на капитализма, като навечерие на социалистическата революция на пролетариата. Ето какво пишеше Ленин по този въпрос: „Или ние сме действително твърдо убедени, че войната създаде в Европа революционна ситуация, че цялата икономическа и социално-политическа обстановка на империалистическата епоха води към пролетарска революция. Тогава наш безусловен дълг е да разясняваме

на масите необходимостта от революцията, да зовем към нея, да създаваме съответни организации, да не се боим да говорим най-конкретно за различните прийоми на насилствената борба и за нейната „техника“. Тоя наш безусловен дълг не зависи от това, ще бъде ли революцията достатъчно силна и ще настъпи ли тя във връзка с Първата или Втората империалистическа война и т. н. Или ние не сме уверени, че ситуацията е революционна, и тогава няма защо напразно да употребяваме думите за война на войната“ (Ленин, т. XVIII, стр. 303, II руско издание).

С други думи, изходната теза на болшевиките по въпросите на войната, мира и революцията се състоеше в това, че Световната война, която избухна в последния етап на капитализма, в епохата на империализма, създава революционна криза и поставя въпроса за завземането на властта от работническата класа в съюз и начело на другите трудещи се маси.

А тесните социалисти разглеждаха империализма като завоевателна политика на капиталистическите държави, като „спътник“ на капитализма.

Нямайки правилно разбиране по въпроса за империализма, тесните социалисти не разбираха и не възприеха новото, което внесе Ленин в марксизма, останаха на позициите на стария марксизъм по всички въпроси на пролетарската революция. Тесните социалисти не разглеждаха пролетарската диктатура като основен въпрос на социалистическата революция, не поставяха конкретно въпроса за властта и за въоръженото въстание като единствено средство за събаряне на буржоазията от властта и установяване на пролетарската диктатура. Тесните социалисти не разбираха, че селяните могат да играят революционна роля и че работническата класа трябва да се бори за изграждане на съюза с трудещите се селяни и да застане начело на всички трудещи се в борбата против монархизма и буржоазията, против империалистическата война. Това може да се види и на конкретния пример с разбирането и борбата на тесните социалисти за Балканска федеративна република. Известно е, че един от централните лозунги на тесните социалисти беше този за Балканската федеративна република. Ленин смяташе, че за онова време този лозунг беше правилен. Необходимо е да се отбележи обаче, че тактиката на тесните социалисти за осъществяването на Балканската федеративна република се различаваше основно от начертаната от Ленин тактика. Осъществяването на Балканската федеративна република съ-

гласно ленинското разбиране можеше да стане само чрез революцията на работниците и селяните в балканските страни начело с работническата класа за събаряне на властта на монархизма и монархическата буржоазия. Тактиката на тесните социалисти се свеждаше към това — чрез непримирима класова борба работническата класа да тласка буржоазията да осъществи Балканската федеративна република. Тук няма нито съюз със селяните, нито ръководна роля на работническата класа по отношение на селяните. Буржоазията, тласкана от работническата класа, трябва да осъществи тази демократическа задача. От този пример може да се види колко далече бяха тесните социалисти от тактическата линия на болшевиките, разработена от Ленин в книгата му „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“. Влиянието на плехановската тактика тук е повече от ясно.

Погрешното разбиране на империализма попречи на тесните социалисти да си изработят ясен и последователно правилен възглед върху тенденциите на общественото-политическото развитие през време на войната, какъвто имаха болшевиките. Отгук и тяхната непоследователност в борбата срещу войната, както и неразбирането на болшевишката стратегия и тактика по въпросите на войната, мира и революцията. Като не разбираха същността на империализма, тесните социалисти не можеха да разберат, че при господството на империализма се изострят особено много неравномерността на капиталистическото развитие и противоречията на капитализма, че борбата за пазари и колонии прави неизбежни периодическите империалистически войни за ново разделение на света. Те не разбираха също така, че световните империалистически войни, като отслабват силите на империализма, правят възможна победата на социализма в една страна. При това съгласно ленинската теория за империализма революцията можеше да започне не непременно в най-силно развитите в капиталистическо отношение страни. Тя може да почне в такава страна, която има средно ниво на капиталистическо развитие, но в която се е създал голям възел от най-дълбоки и остри противоречия.

Тази именно нова теория за пролетарската революция, която бе разработена от Ленин в нейния окончателен вид в годините на Първата световна война, тесните социалисти не познаваха. Те не разбираха правилно и връзката между борбата за демокрация и борбата за социализъм. Това именно обя-

снява непоследователността на тесните социалисти в борбата против войната, както и допуснатите от тях грешки в Цимервалд, Владая и т. н. С това се обяснява и фактът, че в „Работнически вестник“ продължаваха да се печатат някои статии на К. Кауцки дори през 1918 г.

В първите години на войната Германия и Австро-Унгария, които предварително се бяха подготвили много добре, спечелиха значителни успехи. Те бяха завзели и окупирали почти половината от Франция и почти цяла Белгия, Сърбия и Северна Италия, почти цяла Румъния, Полша и дори част от Украйна и Белорусия. След 1916 г. обаче Германия, Австро-Унгария, България и Турция не можаха да постигнат нито една сериозна победа на който и да било военен фронт. Постепенно съотношението на силите между воюващите се изменяше в полза на страните от Съглашението. Англия и Франция, опрени на своите големи колониални владения и подпомагани от САЩ, мобилизираха все повече своите крупни човешки и материални резерви, разгърнаха в широк мащаб производството на военни материали, обучиха големи човешки маси. Към края на 1916 г. и особено през 1917 г. грамадни морски кервани, препълнени с войски, въоръжение, бойни припаси и др. материали, се изпращаха на фронтовете, за да засилят фронта на съглашенските войски. В началото на 1918 г. се намесиха и САЩ, което придаде решаващо надмощие на силите на Съглашението.

Съвършено друго беше положението в страните на Германския блок в края на 1916 г. и в началото на 1917 г. Продължителната война и умората от нея, грамадните човешки и материални загуби и тежкото продоволствено положение и гладът, пълното изтощение и бързо надигащата се катастрофа усилваха в грамадна степен политическото разложение на Германия и Австро-Унгария, както и в другите страни на така наречения „Четворен съюз“, и създадоха голямо недоволство и възмущение сред работническата класа и другите трудещи се.

3. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция в Русия и нейното огромно влияние в България. Засилване борбата на Партията, на трудещите се в тила и на войниците на фронта против войната. Ориентирането на тесните социалисти към болшевиките

През октомври 1917 г. работническата класа начело с Болшевишката партия, ръководена от Ленин и Сталин, и в съюз със селската беднота, при поддръжката на войниците и моря-

ците, събори властта на буржоазията и установи властта на Съветите, учреди нов тип държава — социалистическа съветска държава. Тя разби капитализма, отне от буржоазията средствата за производство и превърна фабриките, заводите, земята, железниците, банките в собственост на целия народ, в обществена собственост, установи диктатурата на пролетариата, предаде ръководството на огромната държава в ръцете на работническата класа и по такъв начин я направи господстваща класа.

Великата октомврийска социалистическа революция откри нова ера в историята на човечеството — ерата на пролетарските революции.

Октомврийската социалистическа революция оказа мощно революционизиращо влияние на работниците и трудещите се в тила, както и на войниците на фронта във всички воюващи страни и особено в Германия, Австро-Унгария и България. В началото на 1917 г. в Берлин избухват първите големи стачки. А през януари 1918 г. 500 хиляди берлински работници обявяват стачка и издигат искане за мир. Гладни бунтове и стачки избухват и в много други градове на Германия.

Особено бързо се влошаваше положението в България, която с едно малко прекъсване се намираще във война от 1912 г. България беше фактически окупирана от немците. Германците измъкваха от страната грамадни количества сурови материали и хранителни продукти. Народът в тила, както и войниците на фронта бяха изложени на глад и мизерия, оставени без облекло и обувки.

От продоволствените магазини на населението се даваше почти изключително хляб. При това дажбите на хляб бяха силно намалени. Тежкото продоволствено положение приведе към грамаден ръст на скъпотията. В края на 1917 г. поскъпването е било — за хляба с 500%, за месото — с 350%, маслото — с 1000%, захарта — с 300 и т. н. по сравнение с довоенното време. През пролетта на 1917 г. и особено в началото на 1918 г. след победата на Октомврийската социалистическа революция и под нейно влияние беше обикновено явление да се видят из улиците на градовете стихийни манифестации на гладни жени и деца, които искаха хляб и да им бъдат върнати мъжете и бащите. Зачестиха войнишките бунтове.

Много важна роля при това играеше голямата продължителност на войната. Вместо 6 месеца, както обещаваеше правителството в началото, войната се продължаваше с години, а краят ѝ не се виждаше. Дадените жертви далеч надминаваха

тези от балканските войни. В 1918 г. ставаше все по-ясно, че България върви бързо към нова национална катастрофа.

А в това време вътре в страната шепя спекуланти, гешеф-тари, експортъори и черноборсаджийи използуваха войната и тежкото продоволствено положение, за да вършат гешефти, да повишават цените, да трупат огромни богатства, да водят охолен живот. Достатъчно е да се спомене само това, че през трите военни години (1915—1918) бяха създадени два пъти повече акционерни дружества отколкото през целия период от Освобождението на България до Балканската война!

Всичко това усилваше в грамадна степен разложението и недоволството в тила и фронта. За положението на фронта, както и за духа на войската в този период, можем да съдим между другото и от тайното писмо на генерал Жеков — началник-щаб на армията — до Фердинанд, изпратено на 13. VI. 1918 г. В това писмо генерал Жеков пишеше: „... Войската е изложена на лишения поради неуредиците във вътрешното управление на България. Войниците живеят от днес за утре и вземат заеми от германците. Недоброкачественият хляб не може да задоволява тези, от които отечеството иска прекомерни усилия. Месо се дава едва веднаж седмично. Бедствието по облеклото е още по-голямо. Войниците са боси и голи. С боси нозе трябва да тичат по остри скали против врага. Вместо фуражки мнозина носят забрадки от скъсани чувалчета за пръст. А зимата идва. Гладният стомах, лошото облекло — ето кое създава лошия дух. Слуховете за кражби, за забогатяване на останалите по домовете си дразнят всички. Ние браним тук с кръвта си сигурността на държавата, а там вътре те я ограбиха, продадоха, забогатяха. Правителствената система е бламирана. Сегашното правителство създаде това положение.“

Нашата Партия посрещна победата на Великата октомврийска социалистическа революция с грамаден ентузиазъм и истински възторг и застана изцяло и безвъзвратно на страната на Великия октомври.

На 10. XI. 1917 г. партийният орган „Работнически вестник“ пишеше: „Грандиозни събития в Русия отново приковават вниманието на целия свят. Саможертвеният петроградски пролетариат, който даде неизброими скъпи жертви за делото на революцията, се вдигна отново под водителството на болшевиките и с мощен устрем събори коалиционното правителство на Керенски, което задръстваше пътя на мира и революцията. Днес Петроград, гдето пулсира животът на Русия, е напълно под властта на революционната демокрация...“

„От 7 ноември руската революция минава в здрави, надеждни ръце. От ноември Великата руска република се повежда в нов, ясен и строго очертан път. Това е пътят на мира и освобождението на народите от ужасните изпитания, на които от три години са подложени. Руският революционен пролетариат, който от десетилетия насам е дал неизброими жертви в своята героична борба за освобождение, приближавайки края на страшната опустошителна всеобща война, ще си спечели незабравимите исторически заслуги на спасител на човечеството от пълно самобизтребление. Руския самоотвержен пролетариат, носител на мира, свободата и братството на народите, приветствуваме с гореща радост.“

Необходимо е да се подчертае, че в периода непосредствено след победата на Октомврийската революция тесните социалисти нямаха напълно ясно и правилно разбиране относно нейния характер. Ето какво пишеше „Работнически вестник“ от 12. XI. 1917 г. в статията „Победата на болшевиките“:

„... Но не трябва да си правим илюзии. Кадетите и остатъците на абсолютическият режим, буржоазията и дворянството ще се сплотят пред общата за тях опасност, каквато представлява за тях окончателната победа на революционната демокрация. Тая победа ще ги лиши без съмнение от техните привилегии и като даде властта в ръцете на пролетариата, градската дребна буржоазия и селяните — защото в Русия е още немислима една пълна и крайна победа на пролетариата, условията за социалистическата революция там още липсват, — ще им отнеме перспективите да си възвърнат някога тия привилегии. Буржоазията и дворянството, подкрепени от английския и американски капитализъм, ще се спотаят, може би, само за да се сплотят и подготвят, за да се опълчат с още по-големи сили срещу победоносната революция. Те ще направят всичко, за да разразят гражданската война в Русия.“

„... Но силата на революционния пролетариат лежи както в самия него, тъй и в доверието, което той със своята политика печели в широките народни маси, в селяните и градската дребна буржоазия...“

Големите социалистически мероприятия на съветската власт, както и по-дълбокото вникване в същията на Октомврийската революция позволиха на Партията скоро да уточни своето схващане и да я оцени правилно като социалистическа революция. Това разбиране на Октомврийската революция като социалистическа революция, както и нейното международно значение, е изразено в „Работнически вестник“ от 2. I. 1918 г.

„... Из руската революция вее духът на интернационалния социализъм, духът на великия основател на социалдемократията — Карл Маркс. Затова победата на руската революция е победа на интернационалния социализъм. Затова българският пролетариат, нашата социалдемократическа партия, вижда в успехите на руската революция успехи на собственото си освободително дело.“

„Изтеклата 1917 г. ще остане безсмъртна в историята. През тая година избухна и победи революцията на руските работници и селяни. През тая година за първи път в историята работническата класа завзе политическата власт в една държава, най-голямата държава в Европа.“

„През никоя година не е извършено толкова много за освобождението на народите от игото на капитализма както през 1917 г. В никоя година народите не са встъпвали с толкова дълбока вяра, че спасението им е само в социализма, както в 1918 г. Капиталистическият режим е разклатен из основите си. Руската революция му нанесе най-силните съкрушителни удари, каквито досега той не е понасял. От пепелищата на голямата империалистическа всесветска война се издигат вече гранитните темели на бъдещото социалистическо общество, на обществото, носещо мир, братство и свобода на човечеството.“

„Никога звездата на социализма не е стояла тъй високо на небосклона както в настъпилата 1918 г. Народите от всички кътове на земята обръщат погледите си към високо изгряващата звезда на социализма, която осветлява тъмните и стръмни пътища, по които народите всред тежки мъки и страдания се издигат към бъдещото си щастие и спасение.“

Още по-ясно и пълно то е изразено в резолюцията на II-та конференция на БРСДП (т. с.), състояла се на 22. IX. 1918 г. В тази резолюция се казва следното:

„Българската социалдемократическа партия с възторг поздравява победата на руския пролетариат, в който тя вижда предния отред на европейския революционен пролетариат, а в Руската революция — аванпост на европейската социалистическа революция. Няма по-голямо престъпление, извършено спрямо интересите на европейския революционен пролетариат и социализъм, от онова на социал. патр. партии, които се присъединиха към контрареволуционния поход на правителствата на двете воюващи коалиции против руската революция. Руският пролетариат, бранейки героически придобивките на мартенската революция, биде принуден от събитията да вземе политическата власт заедно с другата революционна класа в

Русия — безимотните и малоимотни селяни. Диктатурата на социалистическия пролетариат в Русия се крепи върху въоръжената сила на тия две най-многобройни класи и тя му е наложена от необходимостта да съкруши контрареволуционните въстания на имотните класи. Поражението на руския революционен пролетариат би нанесло страшен удар и би забавило общото революционно движение на целия международен пролетариат. Затова всички симпатии на българския и балкански социалистически пролетариат са на страната на съветското социалистическо правителство и руския революционен пролетариат, който отстоява с героически усилия военния напор на империалистическите правителства и на вътрешната контрареволуция.

Руската революция не е само от локално значение за Русия. Тя избухна всред всесветската империалистическа война и по-нататъшното ѝ развитие, от една страна, зависи от общите условия, създадени през тази война за капиталистическия свят, и, от друга страна, ще окаже решително влияние върху по-нататъшната борба на международния пролетариат. Обективните обществени условия за победата на социализма в големите капиталистически държави съществуваха и преди войната. Днес те са назрели още повече. Задачата на интернационалната социалдемократия, определена в нейните конгреси преди войната (Щутгарт, Копенхаген, Базел), е: „Да използва създадената от общоевропейската война икономическа и политическа криза за събарянето на капиталистическия режим“, завземането на политическата власт и осъществяването на социализма. От гледището на тая задача Октомврийската революция на руския пролетариат е първият решителен акт на европейската социалистическа революция.“

Партията разгърна широка и неуморна дейност за популяризиране делото на Великата октомврийска социалистическа революция, като свързваше най-тясно тази своя дейност с борбата срещу войната. Парламентарната група на Партията изработи и подаде в Народното събрание специална резолюция по повод публикуването на декрета на мира, приет от II конгрес на Съветите, на 10 ноември, с която се искаше: Народното събрание да разгледа предложението на съветското правителство. На 2 декември 1917 г. Партията свика в София голям митинг против войната. 10,000 софийски работници и трудещи се отправиха горещи поздравии до руските революционни работници и изразиха своята пълна солидарност и поддръжка на Октомврийската революция. „Българските работници и работнички считат делото на руския пролетариат за свое собствено

дело и са готови да положат всички усилия за пълното му възтържествуване“, се казва в приетата от митинга резолюция.

Партийният орган „Работнически вестник“ неуморно осветляваше, популяризираше и пропагандираше делото на Октомврийската революция. Партията издаде ред нелегални позиви към войската и населението в тила. В един от тях се отправяше призив към работниците, селяните и войниците „да последват примера на своите руски братя“. „Работнически вестник“ издигаше неуморно искането за сключване мир „без анексии и обезщетения“, какъвто предложи Съветска Русия на всички воюващи страни.

Под влиянието на Октомврийската революция Партията засили своята борба срещу войната. За разпространението на „Работнически вестник“ във войсковите части се създаваха комитети, които действуваха нелегално. Правителството се опита да забрани разпространението на „Работнически вестник“ сред армията. Това предизвика грамадно недоволство сред войската и то бе принудено да разреши неговото разпространение. Правителството засили преследванията срещу Партията и нейните дейци. Георги Димитров, който проявяваше голяма противовоенна дейност, бе съден от военния съд и осъден на затвор за „подстрекателство на войниците към неподчинение на началството“. Под съд бяха дадени тогавашният народен представител К. Ципоранов и други 33 другари „за измяна и възбуждане на военнослужащи“. Бе хвърлен в затвора и Тодор Луканов, член на Централната контролна комисия на Партията. Десетки и стотици членове на Тесняшката партия биваха арестувани и осъждани на дългогодишен затвор, а някои от тях биваха разстрелвани заради тяхната противовоенна дейност. Благодарение на грамадното влияние на Октомврийската революция, на откритото и решаващо заставане на нейна страна и на своята засилена дейност влиянието на Партията започна бързо да расте както сред войниците на фронта, така и в тила. Бързо растеше и броят на войнишките комитети за разпространение на партийния орган „Работнически вестник“, който излизаше с големи бели полета, тъй като цензурата не допускаше каквато и да било критика на правителствената политика, и тиражът на вестника се покачи от 5,000 екземпляра в началото на войната до 30,000 в края на войната.

Особено силно влияние оказа Октомврийската революция на армията, в която от началото на 1918 г. разложението бързо се засили. Това разложение се изрази, на първо място, в големия брой лозунги, нелегални позиви и писма, които се

издаваха и разпространяваха, всред войската от отделни групи войници, а също така в бързото разслабване на военната дисциплина, в непослушанието на войниците пред офицерите, в падането на авторитета на офицерите пред техните подчинени. Растеше бързо и дезертърството. Броят на войниците-дезертъри възлизаше на хиляди. Същевременно зачестиха и войнишките бунтове. От такива бунтове бяха обхванати ред войсковы единици, като 5, 8, 34, 36, 48, 49, 61, 83 и др. полкове. Особено важен беше бунтът в 27 Чепински полк, който избухна през м. юни на 1918 г. и който бе организиран от членове на Партията. Бунтът в 27 полк се изрази не само в открито неподчинение на войниците пред офицерите и в отказване да изпълняват офицерските заповеди, но и в твърдото и решително искане на войниците да бъде сключен мир още през есента на същата година. Войниците от 27 Чепински полк са имали намерение да влязат във връзка с цялата армия и „да си изберат по-учени хора, които да решават за мир“.

Правителството на Радославов вземаше зверски мерки срещу бунтуващите се войници, много от които осъждаше на дългогодишен затвор и разстрел. Никакви мерки на управниците обаче не бяха в състояние да спрат разложението в армията и бързо растящото недоволство и революционизиране на войската.

Победата на Великата октомврийска социалистическа революция в Русия, започналата се епоха на международната социалистическа революция, както и войнишкото въстание в България, което избухна под влиянието на Великата октомврийска социалистическа революция и което представляваше стихийно превръщане на империалистическата война в гражданска война, постави пред Партията на тесните социалисти ребром въпроса за бързото превъоръжаване на Партията с болшевишките оръжия, т. е. за бързото болшевизиране на Партията, за да може тя да посрещне големите събития, които се надигаха в страната и началото на които бе поставено с войнишкото въстание.

4. Поражението на България във войната. Владайското въоръжено въстание — начало на стихийното превръщане на империалистическата война в гражданска война у нас. Голямата политическа грешка на Партията през време на въстанието. Втората национална катастрофа

За да спре по-нататъшното разрастване на недоволството в тила и в армията, цар Фердинанд се раздели със своя слуга Радославов и назначи Ал. Малинов, шефа на демократите, да

състави ново правителство. Вместо да вземе решителни мерки за предотвратяване бързо приближаващата се катастрофа, като скъса с Германия, Малинов продължава политиката на своя предшественик — Радославов.

За да разведри натегнатото положение на фронта и успокои силно негодуващите войници, правителството изпрати на фронта група министри и правителствени депутати начело с Мушанов. На фронта те констатираха тежкото положение на българските войски, ниския дух и силно разклатената военна дисциплина. На войниците те заявяват: „Скоро ще има мир, дръжте се още малко“. Обаче върнали се в тила, в София, министри и депутати заявяват, че, разбира се, трудности на фронта има, но че се вземат мерки, за да се подобри положението, че духът на войската бил добър, че дисциплината била добра и т. н. Между това разложението на фронта продължаваше да расте стремително. Именно по това време на идването на Малинов на власт на фронта се пуска мълвата, че войната ще продължи още три месеца — до 15 септември. Това спомага за още по-голямото разклащане на духа и дисциплината в армията.

В течение на тези три месеца правителството не взе никакви сериозни мерки, за да предотврати приближаващата се катастрофа. В тези условия през септември 1918 г. съглашенските войски на Солунския фронт, след като си осигурили голямо числено надмощие, особено в артилерията, преминават в настъпление, пробиват фронта на участъка при Добро поле и се устремяват на север. Негодуванието на войниците стига своя връх. В средата на голяма войнишка маса назрява решението да отидат в София и да се справят с германските агенти начело с Фердинанд, както и изобщо с виновниците на катастрофата. Стигайки до Кюстендил, те разгромяват главната квартира, след което войниците превземат град Радомир и установяват своя командатура. Така избухва войнишкото въстание през септември 1918 г. Тук пристига А. Стамболийски и Райко Даскалов, които вземат участие в тези събития. Оттук войниците се отправят към София.

Така българските войници започнаха да следват примера на своите руски братя и да прегръщат стихийно империалистическата война в гражданска война. В. И. Ленин отбелязва важното значение на избухналото въстание у нас:

„Вземете България. Би изглеждало, че такава страна като България не би могла да бъде страшна за англо-американския империалистически колос. Но революцията в тази мъничка, слаба, свършено безпомощна страна накара англо-

американците да загубят и ума и дума и да поставят условия за примирие, които са равностилни на окупация“ (В. И. Ленин, т. ХХІІІ, изд. 2, стр. 266).

Правителството на Малинов влиза в споразумение с германците и при Захарната фабрика и Владая въстаналите войници биват посрещнати от германска артилерия и юнкерите, които, заели предварително изгодни позиции, добре организирани и командувани, успяват да разбият настъпващите части на въстаналите войници. Въстанието на войниците бива потушено. Катастрофаджиите бяха временно спасени. Фердинанд и Радославов бяха принудени да избягат в чужбина, но на мястото на Фердинанд остана неговият син Борис и цялата прогерманска камарила.

Във войнишкото въстание взеха най-активно и смело участие като бойци и като негови низови ръководители голям брой членове на Партията. Обаче Партията като цяло не взе участие във въстанието. Това бе крупна политическа грешка.

„Главната причина, поради която нашата партия не застана начело на въстаналите войнишки маси през есента на 1918 г., лежи в нейното доктринерство, в неболшевишките разбирания, методи и отживелици на тесния социализъм.

Нямайки ленинско разбиране за своеобразието на революционния процес в разните страни, за съотношението и органическата връзка между борбата за демокрация и борбата за социализъм, нашата партия считаше, че в настъпилата епоха на социална революция лозунгът за народна република, като неспецифично социалистически лозунг, не може да бъде издигнат от една марксистическа партия.

Нямайки ленинско разбиране за боевия съюз на работниците със селяните, тя считаше, че щом войнишките маси, състоящи се предимно от селяни, не са готови още да се борят за съветска власт, те не са способни за никаква истинска революционна борба. Тъкмо поради това свое доктринерско схващане на марксизма нашата партия не пое ръководството на войнишкото въстание, не предприе нищо за неговото превръщане в общонародно въстание, вследствие на което то остана изолирано, без надеждно ръководство и биде потушено“ (Г. Димитров, Доклад пред V конгрес на Партията).

Войнишкото въстание претърпя поражение поради липсата на организация и правилно ръководство, както и поради това, че то не получи поддръжка от работниците и селяните в тила. Въстанието бе потушено с помощта на чужди, германски войски.

България претърпя втора национална катастрофа. Тя беше много по-тежка за България отколкото първата: 150,000 убити и 100,000 ранени; България загуби значителни територии, на първо място Западна Тракия, а също Цариградско, Босилеградско и др. Страната се оказа разорена: живият и мъртвият инвентар се намали с повече от 40 на сто, а обработваемата площ се намали с 50 на сто. По Ньойския договор на България бяха наложени 20 милиарда лева репарации. Същевременно България беше задължена да дава на Югославия, Гърция и Румъния в течение на пет години безплатно по 50,000 тона каменни въглища ежегодно, да им даде еднократно 70,000 глави едър добитък. В международно отношение България се оказа съвършено изолирана: страните на Съглашението заедно с нейните съседи — Гърция, Югославия и Румъния — бяха нейни врагове.

Виновниците за втората национална катастрофа бяха Фердинанд и Радославов, както и всички буржоазни партии, които подкрепиха последните в тяхната прогерманска, авантюристична, завоевателна политика.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Първата световна империалистическа война беше резултат на дълбоките и остри противоречия между главните империалистически държави. Неравномерното скокообразно развитие на капитализма в епохата на империализма приведе към изменение съотношението на икономическите и военни сили на империалистическите държави и постави на дневен ред въпроса за преразпределение на света. Това доведе до Първата световна империалистическа война, която избухна през месец август 1914 година.

В резултат на противонародната политика на монархизма и националистическата буржоазия България бе въввлечена във войната на страната на немския империализъм.

БРСДП (т. с.) се обяви решително против империалистическата война. Тя беше единствената партия в нашата страна, която остана вярна на националните интереси на българския народ. Докато всички опозиционни буржоазни партии, в това число широките социалисти и Земеделският съюз, подкрепяха царското правителство във водене на войната, Тесносоциалистическата партия мъжествено се бореше против войната, като разобличаваше шовинистическата политика на буржоазията и монархизма. В тази борба лозунгите на партията бяха: „Никаква поддръжка на буржоазията в империалистическата

война“, „Прекратяване на войната“, „Против военните кредити“, „За мир“ и „Балканска федеративна република“.

В годините на империалистическата война БРСДП (т. с.) зае твърда интернационалистическа позиция. За разлика от партиите на Втория интернационал, които замениха класовата борба с „граждански мир“, гласуваха военните кредити, измениха на марксизма и работническата класа и се превърнаха в социалшовинисти, Партията на тесните социалисти запази своята класова непримиримост, остана вярна на марксизма и пролетарския интернационализъм. Тя решително осъди измяната на Втория интернационал, социалшовинистическата политика на Плеханов и Парвус и водеше борба за създаване нов интернационал, който, очистен от опортюнизма, да се постави на основата на революционния марксизъм.

Мъжествената борба на Партията против империалистическата война показваше нейния революционен марксистки характер, разкриваше нейното отличие от социалистическите и центристски партии на Втория интернационал и близостта ѝ с болшевиките.

Първата световна империалистическа война, която постави и у нас практически задачата за събарянето на капитализма, разкри с всички сили отрицателните страни в тактиката на Тесносоциалистическата партия по време на войната.

Нямайки правилно разбиране по въпроса за империализма, тесните социалисти останаха чужди и на ленинската стратегия и тактика по въпросите на войната, мира и революцията. Тесносоциалистическата партия не свързваше борбата против войната с борбата за завоюване на властта в България, не издигна лозунгите за превръщане на империалистическата война в гражданска война и за поражение на буржоазното правителство в собствената страна в тази война.

Победата на Великата октомврийска социалистическа революция оказва мощно революционизиращо влияние върху работническото движение в нашата страна и за идейно-политическото укрепване на Партията.

Партията разгръщаше огромна работа за популяризирането на делото на Великата октомврийска социалистическа революция и свързваше най-тясно тази своя дейност с борбата срещу войната.

Макар да изпитваше влиянието на болшевизма, в периода на Световната война Партията не беше станала болшевишка. На практика БРСДП (т. с.) продължаваше да стои по основ-

ните въпроси за революцията на своите стари тесносоциалистически позиции. Това с пределна яснота бе проявено през време на Войнишкото въстание, което представляваше стихийно превръщане на империалистическата война в гражданска война. Войнишкото въстание разкри доктринерството, неболшевишките възгледи и тактика на тесния социализъм. То показва не-ленинското отношение на Партията към селяните като съюзник на пролетариата, неумението да свързва борбата за демокрация с борбата за социализъм и преди всичко неразбиране на въпросите относно конкретните пътища за завземането на властта в България и диктатурата на пролетариата, висш принцип за което е укрепване на съюза между работническата класа със селяните под ръководството на работниците.

Под влиянието на Великата октомврийска социалистическа революция и на революционния подем у нас, учейки се от опита на болшевиките, Партията започна да се превъоръжава с оръжията на ленинизма.

ГЛАВА VI

ПРИСЪЕДИНЕНИЕТО НА ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ КЪМ ТРЕТИЯ КОМУНИСТИЧЕСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ И ПРЕИМЕНУВАНЕТО Й В БЪЛ- ГАРСКА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ. БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА БУРНИЯ РЕВОЛЮЦИОНЕН ПОДЕМ СЛЕД ВОЙНАТА

(1919—1920 г.)

1. Революционната криза в България след края на Първата световна империалистическа война. БРСДП (т. с.) начело на борбата на народните маси против скъпотията и глада и за даване на амнистия

Поражението на войнишкото въстание през септември 1918 г. не означаваше отлив на революционната вълна. Завърналите се по домовете си работническо-селски маси не се успокоиха; наопаки, възмущението и недоволството от кървавата политика на великобългарските шовинисти и монархисти, която банкрутира по всички линии, се изля в грандиозни масови движения.

Тесносоциалистическата партия придобиваше влияние над широки работнически и селски маси, които обръщаха очи към нея заради нейната ярка антивоенна борба. Въпреки окупацията на България от съглашенската армия (французки и италиански войски), в страната се развиваха масови движения под лозунгите на Октомврийската социалистическа революция.

На 10 ноември 1918 година в София беше свикан от тесните социалисти масов митинг против обсадното положение и за политическа амнистия. Такива митинги бяха свикани и в провинцията. В същото време парламентарната фракция на Партията направи интерпелация (запитване) в Народното събрание по повод на изтезанията над арестуваните войници с искане за тяхната незабавна амнистия. Тази акция на Партията през ноември и декември 1918 г. взема широки размери.

Цялата страна бе обхваната от събрания, митинги, демонстрации за политическа амнистия. На 20. XI. 1918 г. в Народното събрание тесносоциалистическата парламентарна фракция внесе писмено предложение за амнистия. Под организирания от тесните социалисти могъщ масов напор правителството беше принудено на 4. I. 1919 г. да обяви всеобща политическа амнистия. В началото на 1919 г. движението на масите получи още по-голям размах. През февруари започнаха вълненията в мина Перник. Една група ръководни пернишки рудничари, начело с Темелко Ненков, беше арестувана и привлечена към съдебна отговорност. В защита на рудничарите се вдигна цялата работническа класа. В София станаха големи демонстрации, ръководени от нашата Партия, които бяха съпроводени от стълкновения с полицията. Правителството беше принудено да освободи задържаните рудничари и прекрати съдебното следствие. Революционизирането на масите бързо растеше. В лагера на буржоазията ставаше разложение и дезорганизация.

Всеобщата криза на капитализма обхвана и България. Войната силно разклати основите на народното стопанство. През време на войната цялото производство беше нагодено за нуждите на войната. От нея България излезе с разнебитено, омаломощено селско стопанство, с разстроена индустрия. Производството в страната непосредствено след войната силно намаля. Натрупаните през време на войната грамадни капитали започнаха да се влагат в бясна спекулация с предметите от първа необходимост. Скъпотията растеше все повече. Намаляването на производството и демобилизацията на армията създадоха в страната голяма безработица.

Реколтата през 1918 г. беше много слаба и в това се отрази преди всичко гибелното влияние на войната, която беше отнела почти цялото работоспособно мъжко население. Страната беше заплашена от формен глад през зимата на 1918—1919 г. Правителството изразходва половината от златния запас, за да закупи жито от Америка. Това още повече обезцени българската валута. Цените на предметите от първа необходимост се покачиха 10—15 пъти, а заплатите едва четири пъти. Данъците бяха увеличени 4—5 пъти. Тия тежки условия за масите, които бяха понесли мъките и бедствията на войната, препълваха чашата на тяхното търпение и те се вдигаха повсеместно и в града, и в селото на борба за сносен живот, за хляб и земя. Катастрофалният край на войната, войнишкото

въстание през септември 1918 г., стопанската разруха и грамадните народни движения, които разтърсиха страната — всичко това внесе суматоха и разслабване в буржоазния лагер. Българската буржоазия не можеше вече да управлява по старому. Традиционните буржоазни партии, които ръководиха страната от 40 години, изгубиха авторитет в масите. В този критически за буржоазията момент монархизмът и крупнокапиталистическите групи използваха Социалдемократическата партия и Българския земеделски народен съюз и с тяхна помощ поведоха борба за спасение на своето господство. Беше създадено коалиционно правителство с участието на народняци, земеделци, социалдемократи.

Коалиционното правителство пушна в ход широка — „лява“ демагогия. То обеща да подобри положението на работническата класа и трудещите се. Под напора на бурно разлялата се по цялата страна стачна вълна то прокара закон за 8-часов работен ден, обеща да даде под съд виновниците за войната, да конфискува незаконно заграбените през време на войната богатства и т. н. Мобилизирайки цялата военна и полнцейска сила на държавния апарат, пускайки в ход социална демагогия, отделни подаяния и обещания, правителството се опитваше да успокои трудещите се маси и да задържи надигащото се в страната революционно движение. Но въпреки всички тия усилия, въпреки обсадното положение, което беше въведено непосредствено след войната, и присъствието на окупационните войски, масовото революционно движение непрекъснато и мощно растеше.

2. Присъединението на тесните социалисти към Третия комунистически интернационал. Първият конгрес на БКП (т. с.) и приемане на нова програмна декларация. Борбата на Партията срещу „левите“ комунисти

Тесносоциалистическата партия през време на войната постепенно започна да се приближава към болшевиките. През лятото на 1917 г. тя се присъедини към болшевиките с известната декларация в Стокхолм, подписана от Г. Кирков и В. Коларов. Оттогава през цялото време Тесносоциалистическата партия систематически пропагандираше необходимостта от образуването на Трети интернационал. Особено след Октомврийската социалистическа революция тесните социалисти, под ръководството на Д. Благоев, безрезервно възприемаха и популяризираха нейните лозунги. Но това още не означаваше, че тесните социалисти бяха вече станали болшевики. Владай-

ското въстание, както видяхме, показа, че те не бяха още болшевики. Присъединяването към болшевиките обаче беше много важна стъпка на Партията, която стъпка след разцеплението в 1903 г. съставлява изключителна заслуга пред българското работническо движение.

След свършването на войната Партията предприе усилена работа по възстановяване и укрепване на своите организации под знака на борбата за ръководство на бурните масови борби. Партията се зае с подготовка на нова програмна декларация и с изработване на своята тактика съобразно с настъпилите условия. На 15. I. 1919 г. биде публикувана новата програмна декларация на Партията, която по-сетне беше приета от Първия конгрес. Публикувайки тая декларация, ЦК несъмнено удовлетворяваше една насъщна нужда. Това показва една важна особеност на нашата Партия от онова време, която я отличава от всички други неболшевишки леви течения, които влязоха в Трети интернационал като отделни, отцепили се от партиите на Втория интернационал групи: нашата Партия беше приведена в Трети интернационал от своето ръководство, от ЦК, влезе в Интернационала без каквото и да било разцепление и остана в него, за да се превърне, преодолявайки своето отрицателно наследство от епохата на Втория интернационал чрез вътрешно-партийна критика, чрез правилното извличане на поуки от своята история, в партия от болшевишки тип. Непосредствено при присъединяването си към III Интернационал обаче Партията още не беше извлякла на дело всички поуки от империалистическата война, не беше осъзнала своята крупна грешка при Владая, не бе разбрала още, че е необходима критическа оценка на тесния социализъм, че е необходимо пълно превъоръжаване с оръжията на болшевизма.

XXII-ят редовен конгрес на Партията, който заседава в София на 25, 26 и 27 май 1919 г., реши присъединяването на Партията към III Интернационал и я преименува в Комунистическа партия (тесни социалисти). По такъв начин XXII-ят конгрес на Тесносоциалистическата партия стана Първи конгрес на Българската комунистическа партия (тесни социалисти). Чрез свой представител Партията участвува на Учредителния конгрес на III Интернационал. Нашата партия беше една от основателките на Коминтерна.

Първият конгрес на БКП (т. с.) прие нова програмна декларация на Партията. Тая нова програмна декларация е важен революционен документ за БКП (т. с.). С нея нашата Партия,

заедно с движението на трудещите се, което тя ръководеше, премина под знамето на болшевизма. Тая декларация показва, че единствено Тесносоциалистическата партия в България остана вярна докрай на интернационализма. Декларацията даваше, въз основа на ленинското учение, анализ на новата епоха на империализма, като изтъкваше колосалната концентрация и централизация на производството, които са породили монополите; декларацията посочваше установеното в света господство на финансовия капитал, износа на капитали и разпределението на света между големите империалистически държави като съществени признаци на империализма. Тя сочеше, че се е започнала епохата на пролетарската революция, че руската Октомврийска социалистическа революция е показала пътя за освободението на пролетариата и трудовите маси в целия свят. Декларацията посочваше, че Партията ще употреби всички средства, от масовата политическа стачка до въоръженото въстание — за да осъществи главната задача на епохата: завземането на властта от трудещите се. На пръв план декларацията изтъква максималната програма на Партията, главните точки от която бяха следните: социалистическа съветска република, всенародна милиция и Червена армия, експроприация на средствата на производството и размяната, всестранна защита на труда на работническите и малоимотни маси.

Програмната декларация е важна стъпка напред в развитието на Партията към болшевизма. Възприемането на лозунга за съветска власт, за диктатура на пролетариата и за въоръжено въстание, като средство за осъществяване на диктатурата на пролетариата, беше крупно историческо събитие за нашата Партия.

Програмната декларация обаче имаше и съществени недостатъци. Основният недостатък на програмната декларация беше липсата на конкретен анализ на капиталистическото развитие в новите условия в България, на движещите сили и характера на революцията в България. Липсваше в програмната декларация крупната за нашата страна проблема за съюзниците на пролетариата. Освен това, декларацията изхождаше от старото разбиране за развитието на международната революция; най-напред трябва да победи революцията в големите — високо развити капиталистически страни и само след това може да става дума за революция в такива страни като България.

Поради това, колкото и голямо значение да имаше декларацията, тя не съдържаеше в себе си конкретна постановка на въпросите на българската революция. Такъв характер носеше и манифестът на Първия конгрес към всички трудещи се в България.

Решенията на Първия конгрес на Партията бяха едно тържествено заявление за присъединяването на тесните социалисти към Коминтерна. Но в организацията и в тактиката на Партията тия решения още не отбелязват прелом. Резолюцията по отчета на ЦК е издържана в тесняшки дух. Тя не постави конкретно нито един от големите въпроси на организацията на революцията в България. Тесният социализъм се признаваше фактически за единствена изпитана тактика и организация на пролетарската революция в България.

На Първия конгрес на Партията от страна на едно незначително число делегати бе проявена опозиция по някои от основните въпроси на партийната програма и тактика. Още преди конгреса Петко Енев от Нова Загора се обърна с позив-писмо до партийните членове, с което се обявяваше против участието в парламента и препоръчваше „непосредствена акция на улицата“. В София Иван Ганчев, помощник-редактор на „Работнически вестник“, също се обърна към партийните членове по различни пътища с такова предложение. Заедно с това Иван Ганчев искаше „решително да се измени тактиката на Партията в революционен дух“. Около Иван Ганчев в София скоро се групира едно значително число членове на софийската организация — антипарламентаристи. Иван Ганчев и Петко Енев на конгреса развиха своите възгледи, но срещнаха решително противодействие от страна на ЦК и мнозинството на конгреса.

Антипарламентарните установки на Иван Ганчев и Петко Енев бяха дълбоко погрешни. Революционната тактика не се състои в напускане на буржоазния парламент, а в използване на парламента за мобилизация и борба на масите и разобличаване на капиталистическите клики. Но като изхождаха от това, че ние сме вече влезли в революционен период, че буржоазният парламентаризъм исторически е изживял себе си, антипарламентаристите правеха неверен извод за отказ от използване на буржоазния парламент. Те забравяха, че масите още не са изживели много парламентарни илюзии и че за да бъдат преодолени тези илюзии, трябва да се участва в буржоазния парламент. Конгресът правилно отхвърли предложението на антипарламентаристите.

Но конгресът не даде отговор на повдигнатия от антипарламентаристите въпрос за пасивността на Партията през Влaдайтското въстание и това беше крупна грешка на Първия конгрес. Това беше голям минус, който лиши Партията от възможността своевременно да разпознае своите слабости и недостатъци. Георги Димитров в речта си по случай 10-годишнината от смъртта на Д. Благоев заяви: ... „не само аз, но и цялата Партия своевременно (още в 1918—1919 г.) не разбрахме, че нашето революционно българско теснячество — *това още не е большевизъм*. Ние не направихме тогава от различието между теснячеството и большевизма съответния извод, не извлякохме съответния урок, с което ние забавихме большевизацията на нашата Партия, която безусловно тогава би се извършила много по-бързо и би се извършила много по-безболезнено.“

Значителна част от антипарламентаристите, в това число и Петко Енев, след конгреса разбраха своята грешка и се отдръпнаха от групата на Иван Ганчев. Последният обаче, заедно с други, продължи да отстоява своите погрешни възгледи. Между тая група и групата на Н. Харлаков—Койка Тинева—Павел Делирадев-Инджев, която съществуваше извън партията и издаваше списание „Социалистически преглед“, беше установен контакт и единство на борбата срещу ръководството на Партията. Освен бойкот на парламента „левите комунисти“ проповядваха незабавната организация на съвети в България, незабавно призоваване на масите към въоръжено въстание. Това несъмнено беше авантюризм. „Левите“ повтаряха много от клеветите на либералите и прогресистите от миналото. За организацията на революцията „левите“ имаха полуанархистически и меншевишки понятия. Те считаха за излишна ролята на Партията, като искаха вместо партия да се създаде един общ работнически съюз, гдето да влизат всички — и партия, и синдикати, и кооперации, и пр. Меншевишките възгледи на „левите“ съставляваха една опасност за Партията и тя трябваше да се отстрани. Главната заслуга за нейното отстраняване принадлежи на Д. Благоев. Неговата статия „Тесни социалисти с анархистически глави“ съдържа главните аргументи против „левите“ комунисти. Димитър Благоев правилно отхвърли и разгроми недомислиятa и полуанархистическите и меншевишки „теории“ на „левите“ за антипарламентаризма, за революцията, за съветите и Партията.

„Левите“ бяха изключени от Партията. След изключването им от Партията те започнаха да издават в „Искра“, който през 1921 г. проповядваше идеите на мъртвородения троц-

кистки „IV Интернационал“. Искристите се превърнаха в преден отред на буржоазната реакция у нас и бяха оплюти и презрени от работническата класа.

3. БКП (т. с.) начело на революционното движение на масите след Първия конгрес на БКП. Изборните успехи. Организационният ръст и масовото влияние на Партията

С неотслабващи темпове масовото движение продължаваше да расте, въпреки кървавите подвизи на Кръстю Пастухов, полицейския социалдемократически министър в коалиционното правителство. В страната се развиваше могъща стачна вълна. През юни на нова сметка в Перник станаха големи демонстрации и вълнения. На 18 юни беше обявена 24-часова стачка в Сливен в знак на протест против продоволствената политика на правителството. Против стачката, по заповед на Кр. Пастухов, беше вдигната военно-полицейска сила, станаха кървави сблъсквания. Имаше убити и ранени. По цялата страна през юни месец, по инициативата на БКП (т. с.), бяха проведени масови митинги в защита на руските военнопленници. На 10 юли в Русе беше обявена 24-часова стачка против глада. Както в Сливен, социалдемократическият полицейски министър вдигна срещу стачката целия местен гарнизон и полицията, разгонвайки и арестувайки масово демонстрантите. Доколко революционното възбуждение на масите през 1919 г. беше високо и тяхната готовност за решителна борба срещу капиталистическата буржоазия тогава беше налице показва и този факт, че по повод на запрещенията на в. „Работнически вестник“ от страна на правителството по цялата страна станаха бурни протести и митинги. На 20 юли имахме всеобща стачка в Самоков.

Но паметна в историята на работническата класа в България е датата 27 юли 1919 г. Комунистическата партия призова работническата класа и трудещите се селяни да излязат на улицата в знак на протест и готовност за борба против коалиционното правителство. Социалдемократическият полицейски министър Кр. Пастухов мобилизира всички сили на буржоазно-капиталистическата държава, за да сломи акцията на Партията. Страната беше превърната във военен лагер. На помощ бяха повикани и окупационните съглашенски войски. Въпреки тия изключителни мерки на изтръпналите от ужас монархизъм и великобългарски шовинистически клики, масите под ръководството на КП разкъсаха военно-полицейските кордони и демонстрираха под лозунга на Октомврийската социалистическа ре-

волюция. Кървави стълкновения имаше във Видин, Фердинанд (Михайловград), Нова Загора и др. места. Имаше повече от сто ранени, а масови арести бяха извършени навсякъде. *За пръв път в работническите акции в градовете взеха масово участие дошлите от близките села селяни.* Масовата кампания на 27 юли беше начало на цяла редица други народни акции.

Опитът на социалдемократическия полицейски министър Пастухов да сплаши работниците и трудещите се с разстрелването на демонстрантите даде обратен резултат. Революционното движение продължаваше да расте. Колосалният растеж на революционното движение намери израз в изборния успех на БКП (т. с.) на 17. VIII. БКП (т. с.) получи 120 хиляди гласа и 47 депутати в Народното събрание. Този успех, от една страна, показва силата и значението на БКП (т. с.), а от друга — слабостта на старите буржоазни партии и особено на Социалдемократическата. Възмущението и озлоблението на работниците против полицейските социалисти, които разстрелваха работническите демонстранти и проваляха стачките, беше така голямо, че буржоазията се видя принудена временно да се откаже от техните услуги.

На 21 август в София едно голямо число бездомници при опита самочинно да заеме част от общинската земя за постройка на домове беше разгонено от полицията, при което паднаха убити трима души, между които активният член на софийската организация — Киро Ковачев. Погребението на убитите на 22. VIII. се превърна в невиджана дотогава по своята сила общонародна демонстрация, ръководена от БКП (т. с.). Масите запълниха улиците в буквалния смисъл на думата и пред техния неудържим поток военно-полицейските отреди отстъпиха. Тая грандиозна акция показва непоколебимата готовност на широките трудещи се маси в София да се борят на живот и смърт против монархизма и крупния капитал.

През септември се образува ново правителство от Народняшката партия и Земеделския съюз. Това правителство си постави за цел с всички средства да сломи революционното движение на масите. В условията на растежа на революционното движение, обхващащо не само работническата класа, но и широките маси от трудещи се от селото и града, в условията на растящата забърканост и дезорганизация на партиите на едрия капитал, в условията, когато Социалдемократическата партия, влизаща тогава в правителството, имайки в своите ръце министерството на полицията, бързо губеше и това ограничено влияние сред работническите маси, което тя още имаше

непосредствено след войната — главна сила, която се противопостави против народното движение, ръководено от Комунистическата партия, беше Българският земеделски народен съюз, който имаше по онова време значително влияние в селските маси и който се остави да бъде използван от крупния капитал за неговите реакционни цели.

Комунистическата партия застана начело на голямо народно движение през месец септември против жестоките условия на Ньойския мирен договор. На 12 ноември 1919 г. парламентарната фракция на БКП (т. с.) внесе в Народното събрание предложение да се дадат под съд виновниците за народната катастрофа. На 19 ноември кавалерия и жандармерия в София нападнаха организираната от БКП (т. с.) демонстрация. Завърза се сражение, в резултат на което паднаха 4 души убити и 30 ранени. Бяха ранени няколко войника, а няколко от войниците обезоръжени.

На 7. XII. в общинските избори БКП (т. с.) извоюва, при задължително гласуване, общините в половината от окръжните градове, в много дребни градове (42) и в около 65 села. С настъпването на зимата положението на масите още повече се влоши, а заедно с това и класовата борба се изостри силно.

1919 г. беше година на остра революционна криза не само в България, но и в редица още капиталистически страни. Големите революционни движения в Германия, в Италия, в Унгария и пр., които доведоха до Баварската съветска република, до съветската република в Унгария, повлияха върху развитието на революционното движение в България.

Особено мощно влияние за развитието на революционното движение в България оказаха успехите на руските работници и селяни в борбата против чуждестранната военна интервенция и буржоазно-помещическо-белогвардейската контрареволюция. Тези успехи вдъхваха вяра в силите и борбата на работническата класа и трудещите се у нас.

В тази обстановка Партията растеше организационно и все повече и повече укрепваше своето влияние сред трудещите се маси. В края на 1919 г. Партията наброяваше вече 82 партийни организации и 1,083 групи с общо 35,485 члена. В градовете имаше 9,565 члена, а в селата 25,870 члена. По социалното си положение те се разпределяха така:

наемни работници	11,177
полунаемни	8,970
самостоятелни	15,338

В категорията полунаемни влизат предимно малоимотни селяни, които поради недостатъчно земя са принудени да се наемат и на чужда работа. От всичко 35,485 члена само 563 бяха жени.

Под ръководството на Партията се намираше Общият работнически синдикален съюз, в който влизаха 19 профсъюза с 309 секции и 31,706 члена, от които 3,885 жени. Общият работнически синдикален съюз води през 1919 г. 130 стачки с около 60,000 стачници (тук влиза и транспортната стачка).

Под ръководството на Партията се намираше още Съюзът на комунистическата младеж в България с 65 редовни дружества и 2,630 члена. Органът на Съюза „Младежка правда“ излизаше в 500 екземпляра. Към Партията се числяха Учителската комунистическа организация (1,889 члена), Централна женска комисия — 3,700 членки, комунистическата организация на държавните, окръжни и общински служащи (1,400 члена), Централната емигрантска (македонска) комисия — 100 члена, и други някои организации. Централният орган на Партията — „Работнически вестник“, се разпространяваше в 27,000 екземпляра, „Селски вестник“ — в 8,000 екземпляра, „Ново време“ — в 5,000 екземпляра.

Комунистическата партия се беше превърнала вече в масова партия на българските работници със сериозно влияние в село. Нейният авторитет сред масите беше огромен и растеше всеки ден. Тя жънеше сега плодовете на своята дългогодишна, предана на трудещия се народ борба.

Партията разгърна грамадна работа. Тя мобилизира трудещите се у нас в защита на младата Съветска социалистическа република. Благодарение на нея лозунгите на Октомврийската социалистическа революция и на Коминтерна проникваха и в най-затънтените крайща на страната.

4. Транспортната стачка, всеобщата политическа стачка и БКП

Възмущението на масите вземаше все по-остри форми. Още през лятото на 1919 г. между работниците и служащите по железниците и пощата се започнаха брожения и първите приготовления за обявяването на стачка по транспорта. Водачите на общоделските профсъюзи, които имаха все още значително влияние в средата на транспортните работници, по всякакъв начин се стремяха да попречат на тая борба. Начело на подготвящата се стачка застана от самото начало революционната организация на транспортните работници, намиращи се под ръководството на БКП (т. с.).

С настъпването на зимата положението на работниците и дребните служащи стана още по-тежко. Коалиционното правителство даде пълна свобода на спекулантите с предметите от първа необходимост и с наемите на квартирите. Обещаното увеличение на заплатите не беше проведено. Недождането в страната приемаше все по-големи размери. Особено се влошаваше положението на държавните служители.

На 24. XII. 1919 г. по случай откриването на парламента БКП (т. с.) организира масова протестна демонстрация на служащите, като вмъкна в движението цяла пролетарска София, организирайки събрания и демонстрации по цялата страна с искания за хляб, работа, топливо, жилища, възстановяване на политическите свободи и прекратяване на всякаква помощ на белите руски армии. Възбуждението на работническите маси дотолкова се усили, че и общоделските профсъюзи бяха принудени да напечатат позив към своите членове, като им предложиха да вземат участие в демонстрацията.

Правителството забрани всички без изключение акции и обяви обсадно положение, като мобилизира не само своите въоръжени сили, но и многочислени организации и групи на Земеделския съюз, които въоръжи и прехвърли в града. По тоя начин за пръв път беше създадена „оранжева гвардия“.

Вождовете на Земеделския съюз тогава не се спряха пред най-очевидни лъжи само да заставят селяните да излязат против работниците.

Те лъжеха селяните, че комунистите, като вземат властта, ще им отнемат земята и жените („Национализация на жените“), и хиляди наплашени и излъгани селяни, по командата на чорбаджиите и полицейските началници, се появиха в градовете да защитават... банките на капиталистите. Въпреки всички предприети от правителството мерки за провалянето на демонстрацията, акциите надминаха по своя размер всички очаквания.

На 25. XII. 1919 г. железничарите в София излязоха и със своята демонстрация разкъсаха военните кордони, като проникнаха до министерството на пътищата и съобщенията, където издигнаха своите искания, въпреки стрелбата на „оранжевата гвардия“. В София тази акция мина без жертви, но в провинцията това беше кървав ден: в Дупница (Станке Димитров), Татар Пазарджик (Пазарджик), Чирпан, Хасково, Стара и Нова Загора, Каялий, Лом, Плевен и др. станаха кървави сблъсквания, в които имаше убити и ранени. Възбуждението на масите достигна крайни предели. Когато на другия ден правителството издаде заповед за уволняване на демонстриралите

железничари и пощенци, в цяла редица места избухнаха стачки на железничари и пощенци. Към тях се присъединиха и други отреди на работническата класа. На 26. XII. започна да замира икономическият живот на цялата страна. Спряха индустриалните, занаятчийски и търговски предприятия; в знак на солидарност с железничарите прекрати се даже дребната търговия. Едно след друго започнаха да спират работа железопътните линии, пощата, телеграфът. Демонстрираха всички работници и служащи и голяма част от градската дребна буржоазия. Движението вземаше общонароден характер.

Правителството излезе в парламента с декларация, в която обяви държавните служащи за „безделници“, „комунисти“ и „врагове на народа“, заплашвайки да задуши с огън и меч всеки опит за „принуждаване на държавата да удовлетвори предявените искания“. Тая провокационна декларация още повече изостри положението. На 28 декември беше обявена обща стачка на железничарите, телеграфо-пощенските и телефонните работници.

Из цялата страна не потегли нито един влак, не работеше нито една телефонна линия. Правителството въведе обсадно положение в страната и обяви мобилизация на всички железничари, телеграфо-пощенци и телефонни работници (както мъже, така и жени). Всред зима от държавните помещения бяха изхвърлени на улицата семействата на стачкуващите. Започна се жесток терор спрямо стачниците.

В подкрепа на стачкуващите железничари БКП (т. с.) обяви от 29 декември *едноседмична всеобща политическа стачка*. Ползувайки се от своето влияние сред печатарите, социалдемократите се опитаха да провалят стачката в София. Въпреки това, политическата стачка беше действително всеобща. На 3. I. 1920 г. тя беше организирано прекратена. Стачката на миньорите се продължи и след прекратяването на политическата стачка. Армията на миньорите продължаваше боя заедно с по-рано започналите стачка железничари, телеграфо-пощенци-работници и служащи.

Начело на героичната железничарска стачка — първото мощно класово стълкновение в следвоенния революционен подем в нашата страна, беше *Георги Димитров*. Огромна беше ролята на *Георги Димитров* и в провеждането на първата в страната всеобща политическа стачка. С неизчерпаема енергия и смелост, с рядка прозорливост и далновидност той организираше и ръководеше стачката.

На героичната железничарска стачка *Георги Димитров* посвети специална брошура „*Поражение и победа*“, в която

изтъкна като основна поука от стачката това, че „стачката разкри и за последните работници и служачи, които все още се поддаваха на *разцепническата* политика на буржоазните партии и специално на широките социалисти, *неизбежната нужда от една единна класова организация на транспортния пролетариат*, вървяща неуклонно по пътя на комунистическото работническо движение.

Срещу сплотената буржоазия и нейната военно-полицейска държава наложително е пролетариатът... да бъде *класово* обединен в *единни* професионални организации и в *единна* политическа партия под знамето на комунизма.“

Правителството, при най-активното съдействие на БЗНС, обяви безпощадна война на работническата класа. Полицията, с цел да провокира, вдигна във въздуха железопътния мост при Курило и електрическата магистрала в София. В буржоазните вестници се водеше бясна кампания против стачниците.

И въпреки терора, арестите, избиванията и убийствата, стачката в такава област на народното стопанство, като транспорта, продължава 55 дена! Стачниците проявиха истински масов героизъм. Обаче на 19. II. 1920 г. те бяха принудени да прекратят своята героична борба. На работа ги приемаха отново само след подписване на унизителна декларация. Много хиляди работници — комунисти и съчувственици — бяха изхвърлени от предприятията.

Главната причина за поражението на транспортната стачка се състоеше в разединението между работници и селяни. На буржоазията се удаде да противопостави БЗНС и значителна част от селяните срещу работниците.

В транспортната стачка БКП (т. с.) придоби грамаден нов революционен опит. За първи път в историята тя ръководи всеобща политическа стачка. Огромен опит БКП (т. с.) извлече в тактиката си на единна борба с реформистите, която тя предлагаше през време на стачката.

Но бурно растейки и разширявайки своето влияние, обогатявайки своя революционен опит, Партията все още беше само в началото на своята болшевизация.

Когато БКП (т. с.) обяви и застана начело на всеобщата политическа стачка, в цяла редица места (Каялий, София и др.) избухнаха улични боеве. Стачката започна да прераства във въстание на масите. Обявяването на политическата всеобща стачка от страна на БКП (т. с.) без съмнение беше голяма и при това нова стъпка напред. Но да обявеше в оня момент въоръжено въстание Партията не можеше. То би било явна авантюра.

Не може да се прави въоръжено въстание в обстановката на явен конфликт между работници и селяни.

Окупацията на България от войските на Антантата в 1919 г., падането на съветската власт в Унгария и реакционната позиция на Земеделския съюз, който водеше след себе си значителни селски маси, не позволяваха да се разшири борбата в оня момент. Партията трябваше организирано да отстъпи, което тя и направи.

За поражението съдействуваше и обстоятелството, че липсваше единно ръководство на стачката. От една страна, ръководеше централният стачен комитет, който се състоеше от представители на революционния съюз на транспортните работници, а от друга — „акционният комитет“, в който влизаха и представители на свободния синдикален съюз. Правителството съумя, използвайки военните части, бивши служаци по железниците и освободените от затворите углавни престъпници, да възстанови работата на железопътните линии, пощите, телеграфите и телефоните в размер, който осигуряваше работата на държавния апарат.

Поражението на всеобщата стачка влоши положението не само на транспортните и телеграфо-пощенски служаци, но и положението на работниците в другите отрасли на индустрията (миньорите, текстилните работници, тютюневите работници и др.). Тая величава борба, проведена от цялата работническа класа с нечувана настойчивост, не можа да успее. По пътя на терора и военно-полевите съдилища монархизмът и буржоазните клики, с помощта на Земеделския съюз, се опитаха да отнемат всички права, придобити от работническата класа през време на бурната борба през 1918—1919 г. Но това напълно им се удаде. Въпреки поражението, грандиозната акция на работническата класа имаше голямо значение за целия по-нататъшен ход на класовата борба в страната. Работническата класа със своето действие нагледно демонстрира, че тя е решаваща възходяща самостоятелна сила.

Поражението на стачката даде възможност на буржоазията да премине към събиране на своите дезорганизирани сили. Най-опасният за нея момент беше преодолян при помощта на Земеделския съюз. Но положението още дълго оставаше напрегнато и не можеше и дума да става веднага след поражението на стачката да се постави въпросът за непосредственото управление на страната от страна на открито буржоазните партии. Те бяха, макар и с неохота, принудени да предадат управлението на Земеделския съюз, като по всякакъв начин го тикаха на борба против революционното движение.

КРАТКИ ИЗВОДИ

В условията на революционната криза в България, след края на Първата световна империалистическа война, Партията стоеше начело на бурните борби на трудещите се, за амнистия, за съдене виновниците за националната катастрофа, против скъпотията, против използването на България като база за интервенция срещу Съветска Русия, за признаването на Съветска Русия.

Под ръководството на Болшевишката партия и безсмъртния Ленин БРСДП (т. с.) взе участие в създаването на III комунистически интернационал. За разлика от партиите в много други страни, БРСДП (т. с.) влезе в Комунистическия интернационал като цяло начело с основателя на Партията Димитър Благоев.

На своя конгрес в 1919 г. БРСДП (т. с.) се преименува в Българска комунистическа партия. В гласуваната от конгреса *нова програмна декларация* Партията възприе пролетарската революция не вече като цел на неопределено бъдеще, а като близка задача. Поставянето в програмата на лозунгите за съветска власт, за диктатура на пролетариата и за въоръженото въстание като средство за осъществяване диктатурата на пролетариата, беше крупно историческо събитие в живота на Партията. Все още обаче Партията не бе възприела ленинския лозунг за съюза на работническата класа с трудещите се селяни. Тесният социализъм продължаваше да се счита фактически за единствена изпитана тактика и организация на пролетарската революция в България. Въпреки съществените недостатъци, програмната декларация бе важна стъпка напред в развитието на Партията към болшевизма.

Като стоеше начело на революционните борби на трудещите се, едновременно с това Партията укрепваше организационно и разширяваше своето влияние сред масите. Нейният авторитет сред народа беше огромен и растеше всеки ден. Показател за това бяха успехите на Партията в общинските и парламентарни избори.

В организираните от Партията на 27 юли 1919 г. демонстрации против коалиционното правителство, минали под лозунгите на Великата октомврийска социалистическа революция, се постигна единодействие между работническата класа и трудещите се селяни. За пръв път в повсеместните юлски демонстрации в градовете взеха масово участие дошлите от близките села селяни.

Важен момент в живота на Партията в този период бе транспортната стачка и организираната от БКП в подкрепа на стачниците едноседмична всеобща политическа стачка.

Обявяването на всеобщата политическа стачка от страна на БКП бе нова и голяма стъпка напред.

Поражението на транспортната стачка, като разкри измяната на социалдемократите, показва, че за победата над буржоазията пролетариатът трябва да бъде класово обединен в единни синдикати и в една единна политическа партия под знамето на комунизма.

Поражението на стачката също така показва, че пролетариатът не би могъл да победи, ако не осъществи съюза си с трудещите се селяни.

Г Л А В А VII

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В ПЕРИОДА НА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ РЕЖИМ И ПОДГОТОВ- КАТА НА КРУПНИЯ КАПИТАЛ (ФАШИЗМА) КЪМ НА- СТЪПЛЕНИЕ ПРОТИВ РЕВОЛЮЦИОННОТО ДВИЖЕ- НИЕ В СТРАНАТА

(1920 — юни 1923 г.)

1. Следвоенната криза на капитализма в България и борбата за изход от нея. Образуване на хомогенно правителство на БЗНС. Реформите на земеделското правителство и отношението на Партията към земеделската власт

Поражението на транспортната стачка беше временно поражение на работническата класа. Кризата на капитализма, обхванала нашата страна след Първата световна война, беше така дълбоко, така издъно беше раздрусала и разстроила народното стопанство, беше събудила към политически живот и турила в движение такива огромни народни маси, че класовата борба не можеше да позаглъхне за продължително време. И наистина след известно сравнително затишие през 1920 г. ние виждаме отново да нараства революционният подем в средата на трудещите се маси, след като през време на транспортната стачка, използвайки Българския земеделски народен съюз, крупнокапиталистическите елементи успяха да отблъснат пристъпа на надигащата се революционна вълна, която заля след войната нашата страна. Крупният капитал използва това обстоятелство, за да укрепи своите разклатени позиции и се подготви за по-нататъшно настъпление срещу работническата класа и трудещите се. Набелязалото се през първата половина на 1920 г. у нас известно оживление на промишлеността събуди в българската буржоазия известни надежди. Но това оживление беше твърде скоропреходно. То беше прекратено благодарение на извънредно ограничената покупателна способност на трудещите се маси. Освен това оживлението засегна само ония отрасли на производството, които през време на войната про-

дължаваха да работят. Липсата на сурови материали, на машинни части и на капитали (натрупаните през време на войната капитали отиваха в спекулантската търговия) не даваше възможност да бъдат веднага съживени и развити ония отрасли на производството, които през време на войната не работеха. Най-силна тенденция за нарастване тогава показва тютюневата индустрия, която изцяло се намираше в ръцете на най-крупния капитал, а след това кожарската индустрия. Оживлението в занаятчийското производство беше слабо.

Това малко оживление в промишлеността стана причина, колкото и да е странно това на пръв поглед, за още по-голямо поскъпване на живота, обусловено в значителна степен от увеличението на фиктивния капитал, на голямо количество книжни пари, които правителството тогава пущаше в обращение.

В извънредно кратък срок вътрешният пазар се оказа изчерпан за българската индустрия и започналата се през втората половина на 1921 г. световна икономическа криза обхвана и България с нейната подкопана от войната индустрия и разстроено селско стопанство. Външният пазар — главно Турция, се оказа недостъпен за българския експорт благодарение на масовия наплив на чуждестранни стоки. Нашата тютюнева и брашнена индустрия, които преди войната изнасяха и вън от България, се оказаха в задънена улица. Чуждестранните стоки успешно конкурираха нашите стоки. Малко бяха ония индустриални предприятия, които успяваха отчасти да пласират своето производство.

По такъв начин към 1921 г. последва ново дълбоко разтърсване на целия стопански живот в страната. Безработицата достигна грамадни размери. Към демобилизираните се след войната войници, които бяха без работа във връзка с кризата, се прибавиха нови и нови безработни, в това число и интелектуалци и разорени дребни собственици. Към лятото на 1921 г. безработицата обхвана почти всички отрасли на производството. Повече от една трета от работническата класа беше изхвърлена на улицата. Към това трябва да прибавим и новото рязко повдигане на цените на предметите от първа необходимост, което повлече след себе си ново рязко влошаване на жизнените условия на работническата класа и трудещите се. По онова време едрият капитал в нашата страна с всички сили се стремеше да прехвърли тежестите на настъпилата криза и на следвоенната обстановка, а също така и всички тежести, които нашата страна трябваше да понесе в резултат на мирния договор, върху гърба на трудещите се маси, т. е. правеше всичко

възможно, за да намери такъв изход от настъпилата криза, който да бъде не в полза на народа, а в интерес на този крупен капитал. Крупният капитал в оня период успя да използва Българския земеделски народен съюз и под негово прикритие да предприеме поход срещу работническата класа — за отмяна на 8-часовия работен ден, за все по-голямото използване на евтиния женски и детски труд, за намаление заплатите и изобщо жизненото равнище на трудещите се.

Естествено е, че работническата класа не можеше да стои със скръстени ръце пред наличието на това настъпление на капитала и на тежките жизнени условия, при които тя се намираще. Една след друга започнаха да избухват стачки против локаутите на господарите, против опитите да се увеличи работният ден, против настъплението на капитала. В разгарящите се ожесточени икономически боеве на работниците в тоя период правителството на Българския земеделски народен съюз стоеше изцяло на страната на работодателите, на господарите, на капиталистите, против работниците. Към лятото на 1921 г., след неизбежното временно отстъпление, в резултат на поражението на транспортната стачка, работническата класа започна да преминава към все по-активна защита на своите интереси, от отбрана към контранастъпление. Най-напред се дигнаха текстилните работници от Сливен против стремежа на фабрикантите да им натрапят деветчасов работен ден. След тях последваха работници от другите отрасли на производството. По всички градове се разля голяма стачна вълна, която, разбира се, не достигна онова равнище, до което беше стигнала през 1919 г., но обхвана широки работнически слоеве и оказа сериозно влияние за засилване движението на трудещите се маси в града и в селото против капитала.

Към есента на 1921 г. се констатира известни първоначални признаци на възстановяване индустрията (една част от капитала се насочва към производството), но класовата борба в нашата страна съвсем не отслабна. В този именно период се водеше борба *по кой път и за чия сметка* да се излезе от следвоенната криза на капитализма, в която попадна и нашата страна след Първата световна война. Българската буржоазия събираше сили, за да се опълчи срещу революционното движение и да си осигури такъв изход от кризата, който да бъде в нейна полза, като стовари всички тежести от тази криза и от задълженията по мирния договор върху плещите на работническата класа и трудещите се. От друга страна, работниците и трудещите се в града и селото търсеха пътища и начини да излязат от тая криза, като вземат съдбините на страната в свои ръце

и осигурят демократическо развитие, като стоварят тежестите от кризата върху гърба на едрия капитал. Все повече се завързваше възелът на големите класови противоречия, докато той не се развърза през 1923 г. с големите събития, които разтърсиха цялата страна.

Характерна особеност в историята на нашата страна в този период беше това, че на власт се намираше правителството на Българския земеделски народен съюз, който представляваше масова организация на българските селяни. След катастрофалния край на участието на България в Първата световна война като оръдие на империалистическа Германия, крупнокапиталистическата клика, смъртно напладена от растящото народно движение, се притаи, отдръпна се назад, скри се зад кулисите, отстъпи властта на БЗН съюз с явната цел да изчака да се уталожат бурята, а след това отново да излезе на преден план и вземе кормилото на управлението в свои ръце.

Българският земеделски народен съюз идеше на власт за първи път. Той беше създаден в края на 1899 г. като организация за „взаимопомощ и защита интересите“ на селяните като цяло. БЗН съюз с течение на времето беше успял да обедини значителни селски маси. Макар че в ръководството на неговите дружби по места постепенно се издигаха заможните селяни, основната маса на Земеделския съюз съставляваха дребните и средни селяни, с интересите на които ръководството на Земеделския съюз беше принудено да се съобразява. Тъкмо този разнороден селски състав на БЗН съюз обуславя неговата двойственост в политиката. В своята програма БЗНС издигаше редица искания в полза на селяните. В съзнанието на значителни селски маси БЗН съюз поради това изпъкваше като организация, която се бори против личния режим на цар Фердинанд, против монархията и за република. Представителите на БЗН съюз се обявиха против посегателството на цар Фердинанд върху конституцията, против изменението на чл. 17 от конституцията, което изменение даваше право на царя да сключва договори с чужди държави и да обявява война, без да пита Народното събрание. При четенето на Тронното слово в Народното събрание Стамболийски е седял с калпак на главата си, за да подчертае своето непочитание към царския институт, възглавен от Фердинанд. Известно е, че Стамболийски през септември 1915 г. заяви на Фердинанд, че ако той сключи съюз с Германия и обяви война, ще отговаря с главата си пред народа. Именно този жест на Стамболийски — да се опълчи против германофилската политика на Фердинанд и в очите да го заплаши, че ще отговаря с главата си, ако поведе България по

годите на германския империализъм, спечели на Стамболийски широка популярност на борец против Фердинанд. Известно е също така, че Стамболийски, заедно с Райко Даскалов, през време на войнишкото въстание, през септември 1918 г., се обяви за въстанието и отиде в Радомир — центъра на въстаниците. И колкото и непоследователен да беше Стамболийски, колкото и половинчата и съмнителна да беше неговата позиция във въстанието, защото в Радомир той отиде по поръка и молба на Фердинанд, в съзнанието на немалка част от селяните по снова време той минаваше за борец срещу войната и фердинандовщината.

Идеологията на Българския земеделски народен съюз и на Стамболийски, като негов ръководител, беше дребнобуржоазна. Най-главното, което характеризираше земеделската идеология, е илюзията, че може да се осъществи самостоятелно селско управление. Стамболийски казваше: „Селяните в България са мнозинството от населението, съставляват 80% от него и те трябва да управляват държавата“. Земеделската идеология не различава разни класи вътре в селото, тя взема селото като цяло, селяните въобще като съсловие. Самостоятелна селска власт — такава е главната черта на земеделската идеология. Стамболийски смяташе, че могат да се премахнат злините на капитализма чрез кооперацията — такава, каквато е тя при капиталистическите условия, че простото развитие на различните родови кооперации в края на краищата, без да се премахва капитализмът, ще осигури благополучие за народа. По такъв начин Стамболийски стоеше на почвата на капитализма. На класовата борба на работниците и на комунистическата идеология той противопоставяше реакционната земеделска съсловна идеология, на Комунистическия интернационал — Земеделския интернационал — обединението на кулашките земеделски партии в някои европейски страни.

Но тази съсловна идеология на БЗН съюз бе реакционна и вредна идеология, преди всичко заради опроверганата от самата история илюзия, че селяните могат сами — без работниците и даже в борба срещу тях — да управляват. От опита на историята е доказано, че селяните сами не могат да управляват. По силата на своето положение в общественото производство селяните не са самостоятелна сила: те биват ръководени или от буржоазията, нещо, което не е в интереса на грамадната част от селяните, или от работническата класа, нещо, което напълно съвпада с интересите на грамадната част от селяните. Ние знаем много селски въстания (Великата селска война в Германия в началото на XVI век, въстанията на Степан Разин

(XVII в.), на Пугачьов (XVIII в.) в Русия). Знаем, че и в нашата история е имало много селски въстания. Но тези въстания свършиха в края на краищата с поражение, защото не е имало още такава сила, която да им осигури правилно ръководство. Тия големи селски въстания са допринесли, за да се разтърсят и разслабят основите на феодалното общество, но към победа не можеха да доведат. Тази голяма поука от историята беше извлечена най-напред от Маркс и Енгелс, а след това блестящо развита от Ленин и Сталин. Затова ние виждаме в Първата руска революция такава последователна и упорита борба от страна на болшевиките за осъществяване съюза между работниците и селяните, за осъществяване действително ръководство на работническата класа над селяните в интереса на селяните. И ние видяхме наистина как това марксистко-ленинско учение за съюза между работниците и селяните, при ръководната роля на работническата класа, победи във Великата октомврийска социалистическа революция, победи в социалистическото строителство в Съветския съюз, намери такава пълно въплъщение в победата на социализма в тази страна.

Въпреки всички тези поуки на историята, БЗН съюз в лицето на Стамболийски поддържаше вредната илюзия за възможността от самостоятелно селско управление. Самият опит обаче на земеделското управление у нас показа, че това нещо не само е невъзможно, но че то е изцяло в полза на буржоазията.

БЗН съюз направи голяма услуга на българската буржоазия през 1919—1920 г., като потуши транспортната стачка. Вземайки след това властта изцяло, БЗН съюз тъкмо поради начина, по който той се отнасяше към решението на големите въпроси на времето, главно поради обстоятелството, че отхвърляше каквото и да било единодействие с работническата класа и даже водеше борба против нея, ръководеше се от вредната илюзия за самостоятелната роля на селяните, не можеше в интереса на народа да изведе страната от кризата, в която тя беше нагизала след Първата световна война, не можеше да осъществи трайни демократически преобразования в страната. И реставрацията на господството на крупнокапиталистическата монархическа клика при това положение беше неизбежна.

Българските комунисти през оня период не бяха още станали истински болшевики, още не се бореха по ленински за съюза между работниците и селяните. И затова откритата и в нашата страна след свършването на Първата световна война

революционна криза не можа да бъде разрешена тогава в полза на народа. Ако БЗН съюз и Българската комунистическа партия в оня период бяха намерили общ език, а те можеха да намерят такъв, нашата история щеше да тръгне съвършено иначе. Такъв общ език обаче тогава те не намериха и на крупния капитал, сгруппиран около монархизма, се удаде да нанесе поражение на трудещите се и да доведе фашизма на власт.

БКП (т. с.) не направи всичко необходимо и възможно в оня период, за да улесни единдействието с БЗНС, с намиращите се под негово влияние селяни. Не може да се туря знак на равенство между Стамболийски и социалдемократите например в Германия през 1918—1923 г., които по всякакъв начин разчистваха пътя на фашизма. Стамболийски не малко помогна на изплашената буржоазия да се съвземе, но вече самото обстоятелство, че Стамболийски беше заклан от фашистите, показва колко неправилно би било да се сравнява той с един Носке. БЗН съюз начело със Стамболийски, като управляваща партия, предприе редица мероприятия, които чувствително засегнаха интересите на крупния капитал, интересите на големите банкери и търговско-спекулантски среди. Земеделското правителство прокара закона за данък върху незаконно придобитите богатства и за конфискация на ограбените през време на войната имущества. То прокара закона за консорциума. Така се наричаше учреждението, чрез което държавата съсредоточаваше монопола на търговията със зърнени храни. По тоя начин бе нанесен чувствителен удар върху крупния търговски експортърски капитал, като се облагодетелствуваха селскостопанските кооперации. Правителството на БЗН съюз широко съдействуваше за развитието на селскостопанските кооперации. Земеделското правителство тури ръка върху принадлежащите на богати земевладелци големи жилищни домове в градовете. То въведе закона за трудовата повинност. То проведе закона за трудовата поземлена собственост, който предвиждаше създаването на поземлен фонд чрез откупване от крупните земевладелци на онази земя, която надминава триста декара. От този фонд безземлените селяни трябваше да получат земя, като се задължат да я изплащат в течение на двадесет години. Земеделското правителство прокара също така закона за съдене на виновниците за националната катастрофа в 1918 г.

Реформите на земеделското правителство, разбира се, далеч не бяха последователни и издържани. Те в никаква степен не засегнаха основите на капитализма. Доколкото обаче в една или друга степен засягаха интересите на хищническия спеку

лантски капитал, буржоазията зае враждебна позиция по отношение на тези реформи. В обстановката, когато трудещите се маси все по-явно засилваха своята борба за изход от кризата в полза на народа, буржоазията не можеше да се помири с опитите на Стамболийски да посяга върху нейните интереси и затова управлението на Стамболийски беше подхвърлено на силна критика и остри нападки от нейна страна.

Още в 1919 г. в Българския земеделски народен съюз беше издигнат глас за необходимостта от сътрудничество с едрата градска капиталистическа буржоазия. Този глас бе издигнат от Димитър Драгиев, който считаше, че БЗН съюз не бива да взема властта сам, че трябва да върви в съюз със старите буржоазни партии. Д. Драгиев беше изключен от Съюза. По-късно бяха изключени от Съюза Томов, Манолов и Турлаков, които също така пред лицето на надигащата се фашистка опасност предлагаша на Стамболийски да сключи съюз със старите буржоазни партии и да се откаже от самостоятелно управление. Изключването на тези профашистки елементи от БЗНС не хареса на буржоазията. Още по-малко можеше да ѝ хареса отношението на Стамболийски към цар Борис. Стамболийски се стремеше да свири първа цигулка и да не се съобразява много с монарха.

Стамболийски работеше за сближение с Югославия и за тая цел влезе в конфликт с македонската организация. И това далеч не можеше да хареса на буржоазията.

Всичко това представлява известен, макар и много нерешителен опит да се тръгне по нов път, да се прегради пътят на монархическата реакция. Но редицата недостатъци на БЗН съюз и на Стамболийски, на първо място вредната илюзия за възможността от самостоятелно селско управление без и даже против работническата класа и комунистите, попречи да се тръгне по тоя нов път, дадоха възможност на крупния капитал да изплува отново в лицето на преустроилите се под флага на фашизма стари буржоазни партии. Стамболийски, като дребнобуржоазен идеолог и деец, се остави да бъде приспан. Нему се стори, че той е успял да се справи вече със старите буржоазни партии, и затова се зае да преследва Комунистическата партия. Стамболийски се заканваше, че ще отнеме земята на всички селяни-комунисти, че ще ги прати в Съветския съюз, че ще ги застави да сушат блатата край Бургас и т. н. Това нещó правеше голямо удоволствие на буржоазията и тя умело насъскваше земеделци срещу комунисти, за да може по тоя начин да подготвят своя собствен удар и против едните, и против другите.

2. Вторият конгрес на Партията. Организационният ръст на Партията и по-нататъшното разширяване и укрепване нейното влияние сред трудещите се. Третият конгрес на Партията

Вторият конгрес на БКП (т.с.) се състоя от 31 май до 2 юни 1920 г. в гр. София. На конгреса беше приета програмата и изработена тактиката на Партията в окръжните и общински съвети и в училищните настоятелства. Дейността в окръжните и общински съвети и в училищните настоятелства Партията разбираше като „продължение на класовата борба, която пролетариатът води“.

Конгресът подчертаваше, че „в буржоазното общество общинските и окръжни съвети са органи на държавната власт и докато последната се намира в ръцете на капиталистическата класа, то и общинските, и окръжните съвети ще служат предимно на класовите интереси на буржоазията.

Изхождайки от това основно положение, партийните организации и групи . . . са длъжни . . . *да посочват пред трудещите се маси необходимостта да бъде завладяна от тях политическата власт в държавата, само чрез което е възможно превръщането на общинските и окръжни съвети в органи на самия трудещ се народ.*“ (БКП в резолюции и решения, т. II, стр. 81).

През периода 1919—1923 г. БКП (т.с.) израсна и укрепна като ръководител и организатор на борбата на трудещите се маси. Тя беше начело на всички акции против настъплението на капитала, за удовлетворяване на непосредствените интереси на работниците и служащите, за подобрене на тяхното материално и културно положение. През този период тя беше фактически завладяла улицата, устройваше многобройни митинги и манифестации, нейното влияние растеше. Това се отразяваше и върху резултатите от изборите, било то парламентарни или общински. Ако през 1919 г. на парламентарните избори, произведени през месец август, Партията получи около 120 хиляди гласа и изпрати в парламента 47 депутати от всичко 220, то през 1923 г. тя получи около 210,000 гласа, но благодарение на измененията в избирателния закон, който проведе Стамболийски, имаше само 16 депутати в парламента. Освен това тя разполагаше с многобройни общински съвети, съставени изключително от комунисти или със значително число комунисти. В проведените през октомври 1921 г. и февруари 1922 г. избори за общински съветници в общинските съвети БКП (т.с.) завоюва 3,623 общински съветници, а девет големи градски и 104 селски общини се намираха изцяло в нейни ръце. Освен това Партията завоюва 115 окръжни съветници и 1,496 училищни настоятели.

В тоя период . . . „Партията проведе една масова борба за превръщането на общините от оръдия на потисничество, ограбване и експлоатация в органи, служещи на интересите на трудещите се маси. Редица важни градски общински съвети и някои селски общински съвети се намираха под ръководството на Комунистическата партия . . .

. . . борбата за завладяването на общините от трудещите се под ръководството на Партията допринесе много за сплотяването на масите в борбата против експлоататорите и грабителите на плодовете на народния труд и още повече увеличи доверието на тия маси към Партията“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

Към 1923 г. БКП (т.с.) имаше партийни групи в почти всички села. Така например в 1921 г. тя наброяваше 83 градски и 1,445 селски организации и групи с 37,191 члена. Под нейно ръководство тогава се намираше Общият работнически синдикален съюз, който наброяваше 30,000 члена. Комунистическият младежки съюз наброяваше през месец април 1921 г. 7,000 члена, а към края на същата година — 14,000 члена. Комсомолът достигна в навечерието на Септемврийското въстание около 20,000 члена. Под ръководството на Партията се намираха редица масови организации, като Съюза на македонската емиграция, Съюза на бившите военнопленници, кооперация „Освобождение“, която беше успяла да обедини около 80,000 члена, и редица други организации. През 1921 г. „Работнически вестник“ — централният орган на Партията — излизаше в 24,000 екземпляра. Партията издаваше „Селски вестник“ в 12,000 екземпляра. Теоретическият орган на Партията „Ново време“ излизаше в 4,000 екземпляра. Партията издаваше „Червен смях“ — хумористично списание, „Младеж“ — органа на Комсомола, в 14,000 екземпляра, „Освобождение“ — органа на македонската емиграция, седмичен вестник на турски език, издаваше женски вестник и други. Освен това Партията издаваше много брошури и книги, имаше свое собствено издателство, разполагаше със собствена печатница. През 1921 година бяха издадени 61 разни книги, брошури и позиви в 37 милиона екземпляра, докато от 1918 до 1921 година са били издадени всичко 88 разни книги, брошури и позиви в един милион екземпляра. Изобщо Партията развиваше тогава усилена издателска дейност, като преди всичко издаваше съчиненията на нашите първосучители, а също така и брошури, писани от ръководителите на Партията.

В тия условия се състоя Третият конгрес на БКП (т.с.) през месец май 1921 г. в гр. София.

Конгресът разгледа международното положение и подчерта, че световната стопанска криза се задълбочава, че буржоазията се бори за прехвърляне тежестите върху гърба на работническата класа и трудещите се, че в някои страни буржоазията жестоко преследва комунистите и пр. Конгресът подчертаваше, че пътят на работническата класа е само един — да последва примера на руските работници.

Конгресът за първи път се опита по новому, в духа на решенията на втория конгрес на Комунистическия интернационал, да постави въпроса за отношението на работническата класа към селяните. В резолюцията, която беше приета на този конгрес, се даваше характеристика на българското село и се възприемаше линия на съюз с бедните селяни, на неутрализиране на средните селяни в борба против буржоазията.

„На конгреса си в 1921 година Партията възприе принципите на диктатурата на пролетариата във формата на съветска власт като основен въпрос на пролетарската революция. В резолюцията по селския въпрос Партията провъзгласи като необходимо условие за победата на революцията съюза между работниците и селяните под ръководството на работническата класа . . .

Партията възприе по принцип и методите на нелегалната борба, тяхното съчетание с широкото използване на всички легални възможности за борба и революционна пропаганда, каквито представляваха парламентът и общинските и окръжни съвети“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

Въпреки терора на правителството, БКП (т. с.) продължаваше да расте. Тя развиваше огромна организационно-пропагандаторска работа, като вливаше в себе си все нови и нови слоеве от работническата класа и селяните, и стоеше начело на нарастващия народен подем. По своята дисциплина, стегната организация БКП (т. с.) несъмнено беше най-сериозната политическа сила в страната. И тази растяща мощ на Партията заставяше буржоазията да изпитва голяма неувереност и тревога. Тя все повече се стремеше да вземе в собствените си ръцете борбата против трудещите се маси и надигащата се народна вълна. Преди всичко в своята преса тя откри ураганен огън против „болшевишката опасност“ и против „нерешителността“ на Земеделския съюз и неговото правителство. Стамболийски беше систематически насъскван към по-решителни действия срещу БКП (т.с.). Буржоазните партии, окопитили се след оня страх, който ги беше овладял непосредствено след войната, започнаха по-смело да излизат от своите бърлоги и да искат

обявяване на Комунистическата партия вън от законите и жестока разправа с болшевиките в България. Крупните банки у нас не жалеха средства, за да поддържат издаването на нови вестници, насочени против Комунистическата партия.

3. Настъплението на фашистката реакция и борбата на БКП(т.с.) против фашизма. Четвъртият конгрес на Партията. Тактиката на единния фронт и БКП (т.с.). Успехите на единния фронт и борбата за разгромяване на фашистката реакция

Какво беше съотношението на обществените сили в страната към 1921—1922 г.?

Икономическите позиции на крупния капитал не бяха поколебани от реформите на Стамболийски. Политически той се опираше на реакционните елементи в армията, в държавния апарат, на такива организации като Съюза на запасните офицери и подофицери, на врангеловите части, които се намираха в България, и на терористическата организация на македонските националисти (ВМРО), а като главен фактор-обединител той имаше двореца в лицето на монарха.

Партията на социалдемократите и радикалите поддържаха старите буржоазни партии, които се опълчиха срещу БЗН съюз. Разбира се, монархическата крупнокапиталистическа клика нямаше сериозна основа в народните маси. Народът вървеше в грамадното си мнозинство след БКП (т.с.) и БЗНС.

Едно събитие през м. май 1921 г. особено ясно показва нарастващата фашистка опасност у нас и необходимостта от организиране на решителна борба срещу тази опасност с цел да бъде тя осуетена. Има се предвид подпалването на Народния дом на БКП(т.с.) в София от група фашисти при активното участие и съдействие на полицията.

На 24 май 1921 г. беше хвърлена бомба в ученическата манифестация. Имаше жертви. Група фашисти, покровителствувана от полицията, се насочи към клуба на Комунистическата партия на ул. „Кирил и Методи“ и „Мария Луиза“ (Г. Димитров). Там тази група беше посрещната от намиращите се в клуба комунисти и отбита. Фашистите успяха да счупят само няколко стъкла и покровителствувани по-нататък от полицията, продължиха към Народния дом при Львовия мост, който беше запален от тази група. Софийската партийна организация не можа да организира в този ден, нито в последвалите дни отпор срещу това дръзко нападение от страна на фашистите.

Тъкмо по това време беше организирана вече тайната фашистка организация, така нареченият „Народен сговор“, която

се опираше на съществуващата в армията военна организация и на македонците-националисти. Тази тайна организация си беше поставила за цел организирането и провеждането на преврат, за да събори правителството на Стамболийски, вземе властта и установи господството на фашизма в страната. Успоредно със създаването на тази тайна организация буржоазните партии започнаха все по-открито да сплотяват своите сили и към края на 1921 г. се обединиха в „Конституционен блок“. В него влязоха народняците, демократите, народно-прогресистите, радикалите. Блокът беше подкрепен открито от социалдемократите. „Конституционният“ блок провъзгласи, че си поставя за задача да събори правителството на Стамболийски.

Дръзкото нападение на фашистите срещу клуба на Комунистическата партия беше сериозен признак за надигащата се фашистка опасност. Обстоятелството, че БКП (т. с.) не организира веднага масов отпор, свидетелствуваше за наличието на сериозни нейни слабости.

БКП (т. с.) беше дисциплинирана, стегната партия, поела пътя на болшевиизацията. Тя вършеше не само агитация и пропаганда: тя се зае след влизането ѝ в Комунистическия интернационал с преустройство на цялата си работа, за да се подготви да изпълни своята историческа мисия. Но нападението на клуба на Партията показва, че в тази посока бе направено все още много малко. Този сигнал накара Партията да се стресне, да си даде ясна сметка за сериозността на положението и да потърси пътища и начини да се противопостави срещу надигащата се опасност от фашизма, да мобилизира и подготви достатъчно сили, способни да осуетят тази опасност, да не допуснат възтържествуването на фашизма в нашата страна. За тази цел трябваше да бъдат обединени под едно знаме, под знамето на борба срещу фашизма, всички демократични и антифашистки слосве на народа.

Но тъкмо тази борба за организиране на антифашистките сили, за осуетяване на фашисткия преврат показва, че БКП (т. с.) в онзи момент още не беше станала действително болшевишка партия. Главният недостатък се състоеше в това, че тя не разбираше и не прилагаше още по ленински идеята за съюза между работници и селяни. Но Партията чувствуваше фашистката опасност и тя правеше усилия да намери правилния път.

БКП (т. с.) постъпи правилно, като разтури създадената от нея организация на македонците-емигранти, нещо, което свидетелствуваше за сектантски подход по националния въпрос. По-сетне БКП (т. с.) се отказа от отделна организация на за-

ласните офицери и подофицери и се ориентира да работи в съществуващите съюзи на запасните офицери и подофицери. Партията се мъчеше да напипа в цяла редица случаи правилен подход за работата между националните малцинства, но в тая насока тя не можа да отиде докрай; настъпилите събития показаха, че тъкмо в борбата за съюзника Партията показва най-големи слабости.

През юни 1922 г. се състоя Четвъртият конгрес на БКП (т. с.). На конгреса Партията прие тактиката на единния фронт, разработена от великия Ленин на Третия конгрес на Комунистическия интернационал, състоял се през лятото на 1921 г. Макар Партията да прие тактиката на единния фронт, тя не съумя да разработи конкретни форми за нейното приложение в нашата страна. В прилаганата за първи път от Партията тактика на единен фронт имаше още много голямо неразбиране. Партията на дело смяташе, че онова, което тепърва предстои да се извърши в цяла редица други страни, в България е вече извършено, т. е. Комунистическата партия има след себе си цялата работническа класа и може да става дума само за привличането към нея на всички други трудещи се. На членовете на социалдемократическата партия и реформистките профсъюзи се предлагаше чисто и просто да се присъединят към комунистите. Що се отнася до БЗН съюз — никакви преговори и разговори с водачите; селяните трябва да напуснат БЗН съюз, защото той не защитава техните интереси. Тяхното място е в Комунистическата партия. И в края на краищата единният фронт се схващаше като организация на неорганизираните под знамето на Комунистическата партия — нещо, което не можеше да осигури на Партията успех. Но и в тая посока събитията я учеха.

Към началото на 1922 г. реакцията премина в политическо настъпление. Нейната главна цел беше да разгроми, разбира се, Комунистическата партия, но доколкото БЗН съюз за нея беше едно препятствие по пътя към постигане на тая цел, тя насочваше своите удари и срещу Земеделския съюз. БКП (т. с.) разобличаваше всеки опит на реакцията — чрез маневри да се добере до народа. В това отношение тя има определени заслуги; тя не оставаше без отговор нито едно писание на буржоазните вестници и всеки опит на реакцията да се преоблече, да се представи в нов вид, да скрие своето истинско лице пред народните маси беше разобличаван. БКП (т. с.) съумя да посочи пред народа, че „Конституционният“ блок не е нищо друго, освен блок на всички стари катастрофаджии, които искат да се върнат отново на власт, за да стоварят всички из-

дръжки на капиталистическата стабилизация върху гърба на трудещите се и да подготвят условията за нова завоевателна война. И Партията извърши огромна работа, за да подготви народа против фашистките превратаджии. Ето например какво писа „Работнически вестник“ тогава: „Ново обществено движение се създава; то обаче не е нищо друго освен поход на демократи, народняци, радикали и широки социалисти, за да се изскубне властта от ръцете на земеделците. Този поход към властта е — преди всичко — поход на старите буржоазни партии, а ролята на радикалите и широките социалисти в него е тази, да забавляват публиката с платформи.“

Главната сила на заговорниците бяха недоволните офицери, масово уволнени след войната, за които земеделското правителство не положи необходимите грижи да ги настани на работа и да им осигури препитанието. Опора на преврата съставляваха също така македонската организация, съюзите на запасните офицери и подофицери.

Един от важните моменти, който ускори и изостри положението, беше външната политика на БЗН съюз, политика, насочена към сближение с Югославия. В резултат на тази политика беше сключването на така нареченото Нишко споразумение между Стамболийски и тогавашното правителство на Югославия, по силата на което земеделското правителство, в интереса на сближението и разбирателството с Югославия, поемаше ангажимент да разгроми организацията на македонските националисти в България. В изпълнение на споразумението Стамболийски предприе решителни мерки срещу тая организация, нещо, което го въвляче в остър конфликт с цялата българска буржоазия и нейната агентура в македонската организация. Също така и шовинистическата интелигенция се опълчи против Стамболийски. Но работническата класа, трудещите се селяни, служаци, трудовата интелигенция, мнозинството от нашия народ беше решително против реакцията, великобългарския шовинизъм и фашистката опасност. Никакво значително масово движение против земеделското правителство в името на неговото събаряне реакцията не успя да създаде. Партиите на „Конституционния“ блок се опитаха да използват врангелистките войски. Не разчитайки на народна подкрепа, те влязоха в преговори с намиращия се в България щаб на врангеловите войски. С помощта на Врангел и с най-реакционната част на българското офицерство се подготвяше през пролетта на 1922 г. фашистки преврат. Но плановете своевременно попаднаха в ръцете на Комунистическата партия, която ги обнародва и заедно с това разгърна по цялата

страна най-широка кампания против заговорниците. По цялата страна се разля с извънредно голяма сила огромна вълна на народни протести, която обхвана и селото, и града. В тази кампания против заговорниците Комунистическата партия прояви голяма енергия и решителност. Централният комитет на Партията приведе в боева готовност цялата партия. Грамадни за онова време демонстрации се охраняваха от комунистически въоръжени отреди. В София на 30 март 1922 г. беше свикан в центъра на града грамаден митинг, който надмина всички очаквания. От всички краища на града на тълпи работниците и трудещите се се стичаха вечерта към центъра на града, където от седем трибуни ораторите на Комунистическата партия заклеймиха предателските намерения на „Конституционния“ блок. Този митинг беше охраняван със знанието на земеделското правителство от комунистическа въоръжена охрана. В последвалите след това дни и седмици БКП (т.с.) с всички сили продължи да зове работническата класа на борба, критикуваше колебанието на земеделското правителство в борбата му срещу заговорниците. Благодарение бдителността на Комунистическата партия първият опит на реакцията да извърши преврат завърши с неуспех. Врангеловите войски бяха принудени да напуснат България. Земеделското правителство, в интерес на своето самосъхранение, предприе мерки против „Конституционния“ блок.

Фашистките заговорници след първия си неуспех не се отказаха обаче от своите намерения, продължиха да се готвят, да търсят и да дебнат нови моменти, за да извършат своето замислено престъпление. От една страна, настъплението на капитала и на реакцията в редица страни в Европа поддържаше техните надежди. От друга страна, растящото влияние на Комунистическата партия ги заставяше да бързат.

През цялата 1922 г. от страниците на „Работнически вестник“ не слизаха бойните призови на Партията срещу опита на реакцията по насилствен начин да вземе властта. Цялата партия беше мобилизирана. Нощем всички клубове се охраняваха от въоръжени отреди. Партийци и комсомолци показаха в тази борба огромна дисциплинираност и преданост към Партията. Работници и служачи, след десетчасов работен ден, се отправяха с готовност към партийните клубове, за да поемат през нощта охраната на клуба. В Партията се водеше усилена работа за нейното въоръжаване. Всеки ден тя разясняваше на масите опасността от фашистки преврат. „Буржоазният блок, безсилен да премахне в открита легална

политическа борба Комунистическата партия, главната прерада в пътя към постигането на неговите цели, потърси помощта на врангеловата контрареволуционна армия . . .

Буржоазният блок с подкрепата на чужди войски иска да вземе властта, да смаже Комунистическата партия, да превърне цялата данъчна тежест по мирния договор върху народните маси . . .“ (Манифест на Висшия партиен съвет — 16. V. 1922 г.). От цитата се вижда, че Партията се бореше да разкрие истинските замисли на превратаджиите и да осуети техните намерения. БКП (т.с.) не пропускаше тогава да заявява, че ще пусне в ход всички средства, за да бъдат смазани опитите на реакцията да вземе властта. Не бива да подценяваме огромната работа, която свърши Комунистическата партия в борбата срещу похода за власт на старите погромаджии. Ако те бяха принудени да отлагат на няколко пъти преврата, това се дължи на БКП (т. с.).

Още в борбата срещу заговора на Врангел БКП (т.с.) направи една съществена практическа стъпка да се договори със земеделското правителство за съвместна борба против тази опасност. Тогава Централният комитет искаше да се съгласува със земеделското правителство военнотехническата подготовка в борбата срещу фашистката опасност. Стамболийски и Райко Даскалов не се решиха обаче да сключат такова съглашение с Комунистическата партия. В. Коларов разказва, че когато отишъл при Райко Даскалов и поискал да се въоръжат работнически отреди за борба против готвещия се фашистки преврат, Райко Даскалов принципно не му отказал, но практически не се съгласил, като му заявил, че когато превратаджиите се решат да действуват, той в 24 часа ще отпусне оръжие. На това В. Коларов му отговорил: „Боя се, че тогава няма да имате време“. Така всъщност и стана.

Фашистите се опитаха по-късно, през есента на 1922 г., да подемат открито политическо движение срещу земеделското правителство. На площад „Александър Невски“ беше свикан първият митинг на „Конституционния“ блок, на който говори Ляпчев. Но този митинг беше жалък по своя размер. На същия този митинг блокарите взеха решение да предприемат политическа акция по цялата страна.

На 22 септември в старата столица на България — Търново — блокарите свикаха събор на своите хора от цялата страна. БЗН съюз реши да отговори на тази акция и за същия ден, на същото място назначи конгрес на цвеклопроизводителите, на който бяха свикани представители от всички дружби. Там съборът на „Конституционния“ блок беше разгонен, а

ръководителите на „Конституционния“ блок едва не бяха хвърлени в реката Янтра. Те бяха спасени само благодарение намесата на някои министри-земеделци. Това беше сериозно предупреждение, че нашият народ ще се бори с всички сили срещу фашисткия преврат. Комунистическата партия в тоя ден свика окръжни събори по цялата страна, което обективно значеше косвена поддръжка на земеделската акция.

По-голяма стъпка напред в единодействието между БКП и БЗНС беше референдумът през месец ноември 1922 г.

Под влияние на широкото народно движение за съд над катастрофаджиите — виновниците за двете катастрофи, правителството на Стамболийски реши да произведе допитване до народа — да се съдят ли, или не виновниците за катастрофата в 1918 г. И тук Комунистическата партия действуваше заедно с БЗН съюз. БКП (т. с.) и БЗН съюз гласуваха в референдума заедно с бялата листа, което значеше „да“. БКП (т. с.) и БЗН съюз получиха грамадното мнозинство от гласовете. „Конституционният“ блок гласува с черната листа, която означаваше „не“, и получи около 200,000 гласа, а земеделци и комунисти — около един милион. За първи път в историята на Комунистическата партия тя влизаше в политическа коалиция с друга партия. В Софийската партийна организация тогава станаха доста оживени разисквания и някои стари партийни членове не можеха да смелят единодействието със земеделците и трябваше Централният комитет на Партията да разяснява на тия хора, че тук се касае да отстраним един наш общ враг и че ако действуваме отделно, фактически ще помогнем на врага, а ако действуваме общо със земеделците, ще го бием. Това беше една много правилна стъпка от страна на Комунистическата партия и ако тя продължаваше, ние можехме да разчитаме на успешна борба срещу фашизма, можеше да бъде осуетен фашисткия преврат. За съжаление към края на 1922 г. и особено в началото на 1923 г. работата се измени.

В какво се състоеше това изменение?

Земеделците, след като разгониха „Конституционния“ блок в Търново и след победата в референдума, решиха, че реакцията е повалена и няма повече да стане на крака. Те насочиха всичкото си внимание против комунистите. Най-усиленият терор против комунистите беше от края на 1922 г. до 9 юни 1923 г. Това внесе голямо ожесточение между БКП (т. с.) и БЗН съюз. Комунистическата партия се поддаде на настроението, то ѝ замъгли погледа и тя не можа да оцени

правилно съотношението на силите и да вземе правилно решение в решаващия момент. В течение на 1922 г. тя правилно насочваше главния си удар против фашистките превратаджии, но Висшият партиен съвет през януари 1923 г. вече изтъкваше земеделското правителство като главен враг. В „Работнически вестник“ продължаваха да се печатат статии, че фашистките превратаджии не са се отказали от своите замисли за преврат, обаче по същество острието на борбата постепенно се насочваше срещу земеделското правителство. Това дойде като добре дошло за превратаджиите.

На 4 декември 1922 г. превратаджиите предприеха едно свое разузнаване. Окуражени от създалата се обстановка, те, в лицето на македонските терористически отреди, окупираха Кюстендил, под предлог че уж търсели няколко души, осъдени от македонската организация. Окупиран беше Кюстендил, цял ден стояха в него македонските отреди и въпреки че там имаше военен гарнизон, никой нищо не им направи, никой не се дигна против тях. Военен министър тогава беше Томов, когото след това Стамболийски изхвърли от правителството и изключи от БЗН съюз. Оказа се, че самият Томов е тясно свързан с превратаджиите. Кюстендилската акция от страна на превратаджиите беше едно разузнаване. Властта нищо не предприе, а и Комунистическата партия зае неправилна позиция. Тя тогава се опълчи против земеделците, вместо да насочи огъня срещу превратаджиите.

Земеделското правителство проведе през април 1923 г. парламентарни избори при голям терор срещу Комунистическата партия. БЗНС спечели тези избори. БКП (т. с.) получи около 210 хиляди гласа. Блокарите бяха съкрушително бити. Те загубиха всяка надежда да дойдат на власт чрез избори. И тъкмо когато опасността от преврат беше най-голяма, Стамболийски заспа на лаврите си, а БКП (т. с.) реши, че превратът сега вече е малко вероятен. БКП (т. с.) заявяваше вече, че правителството на земеделците е зло не по-малко от онова, което носят блокарите. На страниците на „Работнически вестник“ намаляха решителните призови към масите за борба против фашистката опасност. БЗН съюз се отъждествяваше с реакционния блок. Заседанието на Висшия партиен съвет, състояло се след изборите, вземаше курс на еднаква борба както против черния блок, така и против земеделското правителство. От своя страна земеделското правителство, упоено от властта и изборната победа, с още по-голямо ожесточение се нахвърляше срещу комунистите и провъзгласяваше самостоятелна „селянска“ диктатура.

4. Военно-фашистският преврат на 9 юни 1923 г. и тактиката на БКП

През нощта срещу 9 юни, няколко седмици след заседанието на Висшия партийен съвет, беше извършен фашистки преврат. Той беше осъществен с помощта на армията и националистическите македонски въоръжени отреди под ръководството на „Народния сговор“ и военната лига.

За няколко часа в София бяха завзети всички правителствени учреждения, повечето от министрите бяха арестувани, полицията, с много редки изключения, не оказа съпротива. На сутринта на 9 юни София вече се намираше във властта на фашистките заговорници.

Бързата победа на деветоюнците в София обаче далеч и далеч не означаваше победа в цялата страна. Пък и в София победата им никак не беше още що-годе трайна. Съвършено ясна беше противонародната същност на преврата. И водачите на преврата съвсем не се чувствуваха спокойни в министерските кресла, на които току-що бяха седнали.

В провинцията, в цяла редица окръзи, големи народни маси стихийно въстанаха с оръжие в ръка против преврата. Начело на въстанията вървяха комунисти и земеделци. В градовете работническата класа с напрежение очакваше призива на Комунистическата партия за действия. Никога още такива огромни маси — можем да кажем без преувеличение: грамадното мнозинство от българския народ — не са били готови да се противопоставят решително срещу реакцията, както на 9 юни 1923 г. Стамболийски, който се намираше през време на преврата в Славовица, се опита да застане начело на въстанието в Пазарджишкия край, но, както е известно, скоро беше разбит и сам той зверски убит. Погледите бяха насочени към Комунистическата партия — като към сила, която единствено може да възглави работническо-селските маси и да осигури разгрома на превратаджиите.

Въстанието на работниците в Плевен, начело с комунистите, изведнаж показа с какво би завършил фашистският преврат, ако Комунистическата партия навсякъде застанеше начело на въстанията и го ръководеше. Верни на призивите на Партията за решителна борба против фашистката опасност, плевенските комунисти, начело с Ас. Халачев, влигнаха плевенските работници и трудещите се на оръжие. След непродължителни улични боеве градът с всички свои военни запаси премина в ръцете на комунистите. В същото време значителни селски маси се приближаваха към града. Плевенското въста-

ние привеле в смъртен ужас реакцията. В цялата страна чакаха решителната дума на комунистите. Но тя не последва. Рано сутринта на 9 юни, при първото известие за преврата, ЦК на Комунистическата партия побърза да заяви, че „в борбата между двете крила на буржоазията“ тя участие не взема. Встаналите маси се оказаха без водач. Реакцията въздъхна с облекчение. Победата на фашисткия преврат беше осигурена.

Как можа да се случи това?

Защо военно-фашисткия преврат в България на 9 юни 1923 г. се увенча така бързо и лесно с успех?

На всички е известно, че българският фашизъм, в отличие от фашизма в Италия и Германия, не разполагаше със сериозна база в народа, нямаше масови организации. Наопаки, грамадното мнозинство от народа вървеше или с Българската комунистическа партия, или с Българския земеделски народен съюз. Войнишките маси, набирани преди всичко из средата на бедните селяни, в своето мнозинство бяха привърженици и съчувственици на Комунистическата партия и на Земеделския съюз. Дажо между офицерството Комунистическата партия имаше привърженици.

Как при това положение реакцията съумя в една нощ с един замах, опирайки се на военната лига, на фашистките македонски националистически организации, да събори правителството на Стамболийски и да вземе властта в свои ръце?

Главната причина за това несъмнено се крие в отсъствието на единодействие между Българския земеделски народен съюз и Комунистическата партия, в решението на Комунистическата партия да не действа.

Силите на ония, които ненавиждаха фашизма и бяха готови да се бият против него не на живот, а на смърт, не бяха събрани в един юмрук, в една могъща сила на босвото действие, не бяха призовани към действие. А този юмрук и тази сила можеше да събере в този момент само призивът на Комунистическата партия.

Организаторите на преврата си даваха ясна сметка, че ако Комунистическата партия действа против преврата и призове българския народ към въоръжено въстание, цялата тяхна авантюра ще се провали. И те с голямо напрежение очакваха думата на Комунистическата партия. Само след като се изясни, че „Българската комунистическа партия няма да окаже поддръжка нито на Стамболийски, нито на новото правителство и няма да вземе участие във военните действия между градската и селската буржоазия“, цар Борис се реши

да подпише указа за новото правителство и с това да поеме публично цялата отговорност за организирания и извършен по негова воля преврат.

В самия разгар на плевенското въстание, когато героичните плевенски работници вече се съединяваха с въстаналите селяни, ЦК изпрати до плевенската организация заповед да сложи оръжие.

Един от аргументите на ЦК на Партията тогава беше този, че Комунистическата партия не трябвало да излиза с оръжие в ръка в защита на земеделското правителство, понеже то със своята политика отблъснало и опълчило против себе си народните маси. Но този аргумент беше свършено несъстоятелен. В онзи момент не този въпрос беше поставен на дневен ред. Земеделското правителство беше съборено, то повече не съществуваше, на власт беше дошъл крупният капитал, фашизмът. Народните маси разбраха инстинктивно смисъла и значението на преврата. И те въстанаха. Въпросът стоеше за или *против* реакцията, за или *против* фашизма. ЦК на Българската комунистическа партия не използва тогава опита на болшевиките през време на Корниловия метеж.

Вторият аргумент на ЦК беше, че масите уж се отнесли равнодушно към преврата, че събарянето на земеделското правителство уж не предизвикало широко народно движение против преврата. Това явно не съответствуваше на истината. Всъщност против фашисткия преврат въстанаха повече от 100,000 селяни и работници. Във Варненския окръг още в първите дни след военно-фашисткия преврат въстанаха повече от 5,000 селяни. Особено упорито се биха селяните в Преславска околия. В Шуменския окръг въстанаха десетки хиляди селяни. В Плевенско и Търновско имаха място масови въстания. Както вече казахме, въстаналите селяни в Плевенско обградиха град Плевен. Във Врачанския окръг — в Оряховско, Берковско, Михайловградско — въстанието обхвана цяла редица села. Също такава беше положението в Южна България. Ръководството на въстанието се намираше на много места в ръцете на комунистите. ЦК по-късно призна, че деветоюнският преврат предизвика големи масови антифашистки движения.

На 9 юни и в последвалите след това дни БКП (т. с.) в лицето на своето ръководство беше скована от взелите в него връх в момента на най-остра и съдбоносна класова борба сектантско-доктринерски оценки и съображения.

По такъв начин шепа заговорници, без да имат каквото и да било сериозно влияние сред народа, опирайки се на реак-

ционната част на офицерството, чрез военен преврат завзеха властта, а организациите, които имаха след себе си почти целия народ, само защото бяха разединени и враждуваха помежду си в тоя момент, не можаха да осуетят преврата.

Започна се дива разправа с комунистите и земеделците. Едно след друго започнаха да изчезват завоеванията на работническата класа и селяните, добити с упорита борба в течение на много години. Реакцията и фашизмът в страната настъпваха открито.

Какво показва 9 юни? Кои са главните поуки от него?

9 юни показва за лишен път, преди всичко, вредата и пагубността на земеделската илюзия за възможността от самостоятелна селска власт. Без и против работниците селяните стават реминуема жертва на реакцията. Без съюза със селяните работниците не могат да изпълнят своята историческа освободителна мисия. И от примера на българската действителност беше потвърдена необоримата истина, че овладяването на марксизма-ленинизма е абсолютно необходимо условие за правилна стратегия и тактика на Партията на работническата класа. Партията на българските комунисти в периода, за който става дума, не беше се превърнала още в истинска болшевишка партия, а беше само започнала своята болшевизация. Поради тази причина българските комунисти не умееха още по ленински да се борят за селяните като за бойни съюзници на работниците, не умееха още по ленински да провеждат тактиката на единния фронт. Деветоюнското поражение на Партията и трудещите се постави с най-голяма острота практическата необходимост от овладяване на ленинизма, от болшевизацията на комунистическия авангард в България.

Стамболийски беше непоследователен, половинчат в борбата срещу крупния, хищническият и спекулантски капитал. Вярно е, че той го засегна чувствително, но не поведе линия на премахването му. Крупнокапиталистическите финансови тувове останаха невредими.

Стамболийски не събори монархизма. Под натиска на народните маси и главно вследствие борбата на Комунистическата партия Стамболийски предаде на държавен съд виновниците за националната катастрофа, но те не бяха наказани както се следва. Германската агентура около монарха не беше ликвидирани и даже не беше пристъпено към осъществяването на тази задача. Фердинанд офейка, като остави след себе си достоен наследник в лицето на Борис. Стамболийски остави по местата им хората, които въвлякоха България в Първата световна война на страната на Германия и с това докараха ката-

строфата в 1918 г. Същите хора по-късно подготвиха преврата на 9 юни 1923 г. Те трябваше да бъдат смазани, а не бяха смазани.

Стамболийски не очисти армията и държавния апарат от реакционните противонародни елементи, които по-късно организираха деветоюнския преврат.

Стамболийски остави в държавния апарат да нахлуят много чужди и службогонски елементи-обирачи, които на всяка крачка компрометираха земеделската власт. Земеделското правителство не прояви никакви грижи за здравия обществен и служебен морал на ония, които провеждаха неговата политика.

Стамболийски бе предаден от своето собствено окръжение.

Стамболийски и БЗН съюз имаха неправилно отношение към интелигенцията. Те бяха открили фронт на една значителна част от нея.

Стамболийски заспа на лаврите си и не прояви никаква бдителност по отношение на собственото си окръжение. В неговия Министерски съвет имаше хора, които бяха замесени в подготовката на преврата на 9 юни. Стамболийски ни даде пример как не трябва да постъпва един политически деец, особено един държавен ръководител. Никога един политически деец и държавен ръководител не бива да се остави да заспи на лаврите си, да се остави да му се замае главата от постигнатите успехи. Стамболийски реши, че властта му е вече осигурена, както той в края на м. май 1923 г. сам заявяваше. Две седмици след това биде извършен деветоюнският преврат.

Ето какви съдбоносни грешки не можаха да осигурят на нашия народ възможността да смаже на 9 юни 1923 г. надигщата се фашистка опасност.

В своя доклад пред V конгрес на Партията *Георги Димитров* дава следната характеристика на периода 1919 — юни 1923 г. от историята на Партията:

„Но участвайки и в Комунистическия интернационал, имайки сериозни и значителни успехи в своето израстване като ръководителка на класовите борби на трудещите се, в условията на революционната обстановка непосредствено след войната Партията все още не осъзнаваше и партийното ръководство не съумя да посочи и сега конкретно коренното отличие на теснячеството от болшеvizма, да извади от това всички необходими поуки за Партията и да възглави борбата за преодоляване на отрицателните отживелици на теснячеството и за превъоръжаване на Партията с марксистко-ленинското учение.

Партията наистина натрупваше свой собствен революционен опит, но в нея продължаваха да преобладават още легалистките пропагандистки навици, схващането на марксизма по-скоро като една доктрина отколкото като ръководство за революционно действие . . .

. . . Тъкмо поради надмощието на неболшевишките тесносоциалистически схващания за революцията в партийното ръководство на 9 юни и в последвалите дни на 1923 г. Партията претърпя морално-политическо поражение; беше пропусната извънредно благоприятната ситуация за пълното разгромяване на монархо-фашистките сили още в самото начало на тяхното настъпление, за извоюване на сериозни позиции в борбата против капитализма и за социализма.

Тесният социализъм, прочее, като идейно-политическо въоръжение на работническата класа у нас не издържа проверката на историята при новите условия на следвоенната криза на капитализма и непосредствената борба за властта. Това въоръжение се оказва явно недостатъчно и непригодно да осигури пролетарската победа у нас.

Трябваше нашата Партия да осъзнае това, да види в светлината на своя собствен революционен опит отличието на теснячеството от болшевиизма и да преустрои цялата своя политическа и организационна дейност в духа на марксизма-ленинизма, решително преодолявайки наслоилите се в нея отрицателни социалдемократически схващания, навици и методи от миналото. Трябваше здравите марксистки тесносоциалистически традиции, добродетели и опит да се претопят, както съм казвал и друг път, в болшевишкия котел.“

Партията беше вече тръгнала по пътя на своята болшевизация. Преломен момент в нейната болшевизация беше Септемврийското въстание в 1923 г.

КРАТКИ ИЗВОДИ

През периода 1920—1923 г. БКП(т. с.) израсна и укрепна като ръководител и организатор на борбите на трудещите се маси. Партията беше начело на всички акции против настъплението на капитала и фашизма, в защита на непосредствените интереси на работниците, трудещите се селяни и служаци, за подобрене на тяхното положение.

Организираната от БКП(т. с.) забележителна политическа и помощна акция за изпращане храни на съветските братя по време на жестокия глад в Поволжието показва още веднаж непоколебимата вярност на Партията към пролетарския ин-

тернационализъм и безпределната любов на българския народ към братския съветски народ.

Българската работническа класа със своята борба, под ръководството на Партията, разложи намиращата се на българска територия 20-хилядна врангелова армия и възпрепятства тя да бъде използвана от империалистите във военната интервенция против съветската страна.

В борбата против настъплението на фашизма БКП (т. с.) направи съществени практически стъпки за единодействие с БЗНС, но не направи всичко необходимо и възможно, за да улесни пълното единодействие със Земеделския съюз.

По това време БКП (т. с.) вземаше активно участие в работите на Комунистическия интернационал. Това оказва значително въздействие за нейната по-нататъшна болшевизация.

На Втория си конгрес през 1920 г. Партията прие програма и изработи тактиката си за работа в окръжните и общински съвети и училищните настоятелства. Борбата за завладяването на общините от трудещите се под ръководството на Партията допринесе много за сплотяването на масите против експлоататорите и за усиляване още повече доверието на народа в Партията.

Като се учеше от Болшевишката партия, БКП (т. с.) възприе по принцип и методите на нелегалната борба. Партията положи началото на своя военна организация, разгърна значителна пропагандистка и организационна работа сред войниците и пристъпи към въоръжаването на масите.

Важни моменти в живота на БКП (т. с.) в този период са III и IV конгреси на Партията.

На III-ия си конгрес в 1921 година БКП (т. с.) провъзгласи като необходимо условие за победата на революцията съюза между работническата класа и трудещите се селяни под ръководството на пролетариата.

На IV конгрес Партията възприе тактиката на единния фронт, разработена от великия Ленин на Третия конгрес на Комунистическия интернационал. Все още обаче Партията не съумя да разработи конкретните форми за приложение на тази тактика при нашите условия.

Имайки сериозни и значителни успехи в своето израстване като ръководителка на класовите борби на трудещите се, в условията на революционната обстановка след войните, Партията все още не осъзнаваше и партийното ръководство не съумя да посочи конкретно коренното отличие на теснячеството от болшевизма. Партийното ръководство не съумя да извади от това всички необходими поуки за Партията и да

възглави борбата за преодоляване на отрицателните отживелици на теснячеството и за превъоръжаването на Партията с марксистко-ленинското учение.

В този период в Партията, макар и да бяха направени нови крачки към болшевизма, все още продължаваха да преобладават легалистките пропагандистки навици, схващането на марксизма по-скоро като доктрина отколкото като ръководство за революционно действие.

Това особено ярко бе показано с неболшевишката позиция на „неутралитет“, възприета от партийното ръководство при 9-юния фашистки преврат.

Морално-политическото поражение, което претърпя Партията на 9 юни, показва, че тесният социализъм „като идейно-политическо въоръжение на работническата класа у нас не издържа проверката на историята при новите условия на следвоенната криза на капитализма и непосредствената борба за властта. Това въоръжение се оказа явно недостатъчно и непригодно да осигури пролетарската победа у нас“ (Г. Димитров).

ГЛАВА VIII

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ НАЧЕЛО НА ВЪОРЪЖЕНАТА БОРБА НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ ПРОТИВ НАСТЪПЛЕНИЕТО НА КРУПНИЯ КАПИТАЛ (ФА- ШИЗМА). СЕПТЕМВРИЙСКОТО АНТИФАШИСТКО ВЪСТАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

(1923—1925 г.)

1. Изостряне политическата криза в страната след деветоюнския фашистки преврат. Изправяне с помощта на ИККИ погрешната деветоюнска линия на БКП. Историческото решение на ЦК на БКП от 5 август 1923 г. за подготовка и провеждане на въоръжено въстание

Деветоюнските превратаджии извършиха преврата, като се прикриваха под флага на демократически лозунги. Те се представяха за демократи, за борци против диктатурата. Те атакуваха режима на Стамболийски като противоконституционен и заявяваха, че взимат властта, за да възстановят конституционните права и свободи на народа, да предоставят на народа възможността свободно да си избере правителство. Себе си превратаджиите „скромно“ наричаха „временно безпартийно правителство“. Мракобесниците и фашистките превратаджии, които установиха на 9 юни най-противонародна власт, тържествено се кълняха да служат уж на народа. Тези клетви обаче нямаха нищо общо с действителността.

Първата работа на деветоюнските превратаджии беше с един замах да премахнат всички завоевания на трудещите се маси, спечелени по пътя на упорита и ожесточена борба. Бяха отменени придобивките на работническата класа, реформите на Стамболийски. Въдворявайки най-жесток терор в страната, превратаджиите се готвеха да нанесат своя удар върху Комунистическата партия, която, въпреки грешките си на 9 юни, в

очите на народните маси си оставаше силата, способна да повдигне народа на борба против настъпващата реакция. Превратаджиите побързаха да изградят своя политическа партия, като поискаха да обединят в едно съществуващите буржоазни партии, силно компрометирани в очите на народа след войната. Но веднага след извършения преврат между буржоазните партии започнаха взаимни борби по въпроса за разпределяне на облагите от властта. Възникнаха разногласия и по въпроса за методите на управлението, разногласия, които отразяваха интересите на различните групи в средата на буржоазията. Цанков, който защитаваше интересите на най-реакционното крило на българската буржоазия, искаше да обедини всички буржоазни партии в името на безогледната борба против демократическите сили на народа и преди всичко против Комунистическата партия. По такъв начин Цанков се мъчеше да създаде една фашистка партия, на която главното ядро да бъде „Народният сговор“. Цанков живееше с идеята да създаде масово фашистко движение. Но не така лесно беше да се създаде такава фашистка партия на буржоазията, не така лесно всички буржоазни групи се подчиняваха на ръководството на финансово-спекулативния капитал; всяка отделна буржоазна група искаше сама да извлече колкото се може повече облаги от властта за себе си. И трябваше да минат цели два месеца във взаимни пазарлъци между отделните буржоазни партии, докато Цанков можа да скърпи така наречения „Демократически сговор“, в който, разбира се, нямаше никакъв демократизъм, нито пък имаше сговор. Всяка буржоазна група искаше да играе ръководна роля. Нямаше единодушие нито по въпроса за дележа на плячката, нито по въпроса за методите, по които трябваше да се управлява страната и да се потиска съпротивата на работническата класа и на селяните.

А положението след преврата продължаваше да се изостря. Превратаджиите още на другия ден се натъкнаха на много сериозни трудности от външен и вътрешен характер. До преврата реакцията обвиняваше БЗН съюз и неговото правителство в предателство по отношение на националните интереси на България заради стремежа им към сближение с Югославия, особено след сключването на Нишкото споразумение. Обаче деветоюнците се озоваха срещу сериозна опасност за тях в лицето на югославското правителство, което концентрира крупни военни сили на границата. И само намесата на Англия предотврати сериозен конфликт. Правителството на Цанков беше

принудено да даде тържествено обещание, че ще съблюдава Нишкото споразумение — нещо, което се изля като студен душ върху главите на увлечените от великобългарската националистическа пропаганда дребнобуржоазни кръгове. Въз вътрешната политика, във връзка с подялбата на властта и облагите от нея, изникнаха големи разногласия. Социалдемократическата партия искаше да ѝ се даде още едно министерско кресло. Превратаджийското правителство, което на 9 юни обеща твърде много с определена демагогска цел — да заблуди общественото мнение в страната по въпроса за характера на тая нова власт, не беше в състояние да изпълни нито едно свое обещание. То не даде обещания на занаятчиите 200-милионен кредит, не облекчи с нищо изострената скъпотия, а повиши цените на предметите от първа необходимост, не спря възникналата инфлация на лева. Ако преди преврата доларът струваше 80 български лева, след преврата един долар струваше вече 160 лева. Финансово-спекулантският капитал се почувствува с развързани ръце. Неограничен от никого, той предприе яростно настъпление срещу жизненото равнище на трудещите се маси.

Цанков поиска да обедини буржоазните партии, но не успя. В Демократическия сговор влязоха народняците, едно крило на демократите — начело с Ляпчев, дясното крило на Радикалната партия. Една част от Демократическата партия, начело с Малинов, остана да съществува като самостоятелна. Също така една част от Радикалната партия, начело с Костурков, се отдели и не влезе в „Демократическия сговор“. Национал-либералите и Социалдемократическата партия останаха вън от Сговора.

Фашисткото правителство предприе редица мерки, за да укрепи своите позиции и подготви удара срещу Комунистическата партия. То трескаво въоръжаваше своите привърженици от организацията на запасните офицери и подофицери, като сформираше специални отреди из средата на буржоазната младеж, от разни декласирани, дребнобуржоазни и лумпенски елементи; чистка се провеждаше и в държавния апарат, където се уволняваха членовете на Комунистическата партия и на БЗН съюз и масово се назначаваха реакционни елементи. Бяха мобилизирани македонските терористи. Сговористи, национал-либерали, демократи, радикали, социалдемократи — всички в един глас откриха канонада против комунистите. Нямаше такова престъпление, което да не се приписва на комунистите. Например вестник „Народ“ през месец август 1923 г. пишеше:

„Тези престъпници (т. е. комунистите — б. н.) не са още достатъчно наказани; има само едно разумно средство срещу тях — тяхното пълно унищожение“. Вестник „Мир“ на 7 септември 1923 г. писа: „С комунизма в България трябва да се свърши именно сега...“

С една дума, реакцията в лицето на буржоазните партии, и социалдемократите в това число, открито призоваваше към жестока разправа с Комунистическата партия.

Вършейки всичките тези трескави приготовления, превратаджиите с ужас за себе си трябваше да наблюдават обаче как против тях нараства могъща съпротивителна вълна. Народните маси отиваха към Комунистическата партия, обединяваха се около нея и се готвеха за решителна схватка с врага. Извършваше се бързо сближение между комунисти и земеделци.

Положението в Комунистическата партия тогава беше трудно. Позицията на Централния комитет на 9 юни внесе голямо смущение. В редовете на Партията съществуваше разстройство, неясност. Много партийни организации въстанаха под ръководството на своите комитети, какъвто беше случаят в Плевен и в други места. Бяха мобилизирани всички сили за действие против превратаджиите. А Централният комитет зае известната своя позиция на неутралитет. Позицията на Централния комитет беше подхвърлена на критика. Масата инстинктивно чувствуваше, че позицията на Централния комитет е неправилна. Вътре в Партията се появи опозиция срещу Централния комитет. В София мнозинството от партийните членове одобри тактиката на ЦК на 9 юни, но едно значително малцинство се изказа против нея.

Наскоро след 9 юни беше свикан Висшият партиен съвет. Висшият партиен съвет се изказа в полза на тактиката на Централния комитет на 9 юни, одобри тая тактика. Това стана след като Изпълнителният комитет на Коминтерна беше вече решително осъдил тактиката на Централния комитет на 9 юни. Централният комитет на Партията по този начин влезе в конфликт с решението на Изпълнителния комитет на Коминтерна. Решението на Изпълнителния комитет на Коминтерна по 9 юни не бе публикувано в „Работнически вестник“. Представител на Комунистическата партия в Коминтерна тогава беше *В. Коларов*. Той се върна от Москва, за да докладва лично в Централния комитет на Партията и се вземат мерки за изправяне на грешката. Комунистическият интернационал не можеше да

предписва и не предписваше какво трябва да се направи, но обръщаше внимание, че трябва да се търсят начини за сближение с БЗН съюз и че имаме работа с настъпление на фашизма, срещу който трябва да се организира решителен отпор. В писмото, което *В. Коларов* носеше от Изпълнителния комитет на Коминтерна, деветоюнската тактика на ЦК на Комунистическата партия се подлагаше на унищожителна критика като явно погрешна. Централният комитет на Комунистическата партия не се съгласи с тази критика на ИККИ.

В тази обстановка на 5 август се състоя заседание на Централния комитет на Комунистическата партия, на което, в присъствието на *В. Коларов*, след обстойно обсъждане на положението, беше приета резолюция, която ориентираше Партията към необходимостта от подготовка на въоръжено антифашистко въстание против фашисткото правителство за образуването на демократическо работническо-селско правителство. Тази резолюция посочваше, че Партията трябва да започне веднага и с ускорени темпове политическа и военно-техническа подготовка за въоръжено въстание против фашисткото правителство. Макар това решение да беше прието със значително закъснение и макар и на това заседание да не беше осъдена тактиката на ЦК на 9 юни като погрешна, то имаше за Комунистическата партия, за нейното по-нататъшно развитие историческо значение. За пръв път ръководството на Комунистическата партия вземаше решение за подготовка и провеждане на въоръжено въстание. От гледна точка на съдбините на нашата страна това решение има също така историческо значение, като решение за въстание против настъплението на фашизма и създаване на истинско демократическо правителство. Макар да беше пропуснат един изключително благоприятен момент на 9 юни за борба против фашизма, обстановката диктуваше да се вземе решение за въоръжена борба на народа против фашизма.

И така, „Здравото марксистическо ядро през август 1923 г., подпомогнато от Коминтерна, одържа връх в ръководството на Партията и наложи една коренна промяна в нейната стратегия и тактика. Партията скъса своята дотогавашна изолация, взе решителен курс за сплотяване на всички антифашистки сили в един блок на трудещите се от градовете и селата и пристъпи към всестранна подготовка на масите за борба срещу монархофашистката диктатура, включително и до въоръжено въстание в името на работническо-селско правителство“ (Г. Димитров, Доклад пред V конгрес на Партията).

2. Подготовката на Септемврийското въстание. Статиите на Г. Димитров за единния фронт в България. Решението на ЦК на БКП от 20. IX. за определяне датата на въстанието и неговите цели и задачи

Веднага след това решение се започна практическа подготовка на въстанието. ЦК свика съвещание на ръководителите на военната работа на Партията от цялата страна и на това съвещание беше изработен планът на въстанието и необходимите за тая цел мероприятия от военно-техническо естество. За по-успешното провеждане на въстанието страната беше разделена на пет области и начело на всяка област — назначена военно-революционна комисия. За подготовка и ръководене на въстанието беше щателно изработен подробен план. Изработени бяха особени планове за вдигане във въздуха на железопътни линии, за разрушение на телефонни, въздушни и радио-връзки. Бяха приведени в известност всички запаси от оръжие, взривни материали, с които Партията разполагаше. Трябва да се каже, че благодарение на по-рано проведената работа, Партията разполагаше със значително количество оръжие. Легенда е, че Септемврийското въстание претърпяло поражение, защото не е имало достатъчно оръжие. Партията имаше достатъчен минимум оръжие, за да започне въоръженото въстание и в хода на въстанието да се довържи. Освен това, въпреки чистката в армията, Партията разполагаше със значителен брой добри военни кадри, членове на Партията. Общото мнение на всички участници в това съвещание беше, че ако Партията проведе, както бе набелязана, необходимата подготовка, победата на въстанието ще бъде осигурена.

Планът на въстанието предвиждаше едновременно действие по цялата страна, при което, ако поради някакви причини в един от окръзите въстанието почне по-рано от предвидения срок, съседните окръзи трябва да подкрепят това въстание, без да чакат за това специално нареждане. Предвиждайки възможността за насочване на удар от страна на Цанковото правителство в най-близко време, съвещанието предложи на комитетите по места да си изработят свой план въз основа на общия план, като съгласуват този план както с областните военно-революционни комисии, така и с ЦК в течение на десетдневен срок. Въстаниците трябваше, съгласно общия план, да действуват едновременно и отвътре, и отвън, т. е. — въстанието избухва в града и едновременно с това от селските центрове се насочват въстанически отреди към града. Особено внимание съвещанието отдели за подготовката на въстанието в София, гдето, от само

себе си се разбира, правителството беше концентрирало най-много сили.

Заедно с военно-техническата подготовка на въоръженото въстание вървеше и политическата подготовка. Но политическата подготовка за въстанието беше много слаба и недостатъчна. В нашия печат недостатъчно ясно се обясняваше, че изходът от създалото се положение е само в събаряне на това правителство. В цялата дейност на Партията обаче, макар че тя се ориентираше вече към въстание, тегиеше девстоюнската грешка.

Партията направи сериозен опит да сплоти възможно по-широки демократически слоеве в борбата срещу фашизма. Изключително важно е значението на статиите на *Георги Димитров*, написани през месец август и началото на м. септември 1923 г., върху тактиката на единния фронт. Тези статии на *Г. Димитров* са знаменателни в развитието на нашата Партия. В тях по същество са положени основите на широк антифашистки народен фронт. И сега призивите на *Георги Димитров* от август—септември 1923 г. звучат като нещо съвременно. А през 1923 г. те прозвучаха като съвършено нова музика. — „Как може с генералите, даже с генералите, да се прави единен фронт против фашизма?“

Врагът не даде възможност да се осъществи онова, което правилно беше поставено в тези статии. Социалдемократическата партия отхвърли предложението на Централния комитет за единен фронт. Радикалната партия също отхвърли отправеното ѝ предложение. Централният комитет на Партията се обърна и към македонската организация с предложение за единна борба против фашизма, но ръководството на тази организация, в лицето на Тодор Александров, подведе и измами Централния комитет, като обеща поддръжка или най-малко да не се меси в борбата между нашия народ и фашизма, но не изпълни обещанието си. Както е известно, македонските терористи бяха най-големите палачи на въстанието.

Комунистическата партия намери благоприятен отзвук само сред земеделците.

Правителството на Цанков бързаше с разгрома на Комунистическата партия. На 12 септември то пристъпи към изпълнението на своя погромджийски план. Повече от две хиляди комунисти бяха арестувани, работническите организации, организациите на Комунистическата партия бяха фактически обмивени във законите, а цялата страна поставена на военно положение. Беше пусната версията, че комунистите готвели тъкмо

на 17 септември въоръжено въстание за установяване на съветска власт, за установяване на пролетарска диктатура. Правителството излъга, че то е арестувало всички водачи на Централния комитет на Комунистическата партия. От членовете на Централния комитет беше арестуван само Кабакчиев. Партийните организации бяха предупредени навреме и бяха взели мерки за запазване на своите ръководни партийни кадри. Ето защо на 12 септември 1923 г. правителството не успя да парализира дейността на Партията, но то несъмнено ѝ нанесе чувствителен удар. Разбира се, правителството също така умишлено лъжеше, че комунистите готвят въстание за установяване на съветска власт. С тази лъжа правителството преследваше целта да сплоти всички буржоазни и дребнобуржоазни партии около себе си в борбата против Комунистическата партия.

Процесът на формирането на антифашисткия блок се намисляше само още в своето начало. В самата партия не беше внесена пълна яснот по въпроса за необходимостта от решителна борба против опортюнистическите елементи. Нещо повече, в самото ръководство на Партията ставаше остра борба за политическия курс на Партията. Пред нея стоеше съдбоносният въпрос: да приеме боя, повдигайки колкото се може по-широки маси в името на установяване на демократическо работническо-селско правителство, или отказвайки се от боя, безследно да загине като боева партия на работническата класа в България. Комунистическата партия доказа, че тя действително е революционна, че тя не напразно е закърмена от *Д. Благоев* с дълбока преданост към интересите на работническата класа и трудещите се маси. Въпреки трудностите, въпреки грешката на 9 юни, тя намери сили в себе си да приеме боя. И това я спаси, спаси нейната чест, нейното бъдеще.

На 14 септември 1923 г. партийната организация в София и Софийският синдикален комитет на Общия работнически синдикален съюз призоваха масите към всеобща политическа стачка. Вследствие на слабата подготвеност и на недостатъчно единнодействие на ръководството стачката не успя. В самия Централен комитет на Партията нямаше още пълно единодушие и единодействие по въпроса за въстанието. Известно е, че организационният секретар на Централния комитет тогава — Тодор Луканов — се изказа против въстанието, но той въпреки това беше оставен да бъде организационен секретар на ЦК. Той се обяви против решението на ЦК от 5 август и открито действуваше против това решение. В същото време народните маси в провинцията на много места идваха стихийно в движение.

Превратаджиите бяха приели закон, по силата на който оня, когото правителството преследваше, биваше обявяван за разбойник и всеки фашист имаше право да го убие на улицата, без да носи за това никаква отговорност. Много комунисти бяха подгонени и търсеха убежище в горите. Борбата се изостряше. Хората искаха указания какво да правят. Софийският комитет, начело на който тогава стоеше *Антон Иванов*, организира на 19 септември в София демонстрация против правителствения терор, която се завърши със стълкновение с полицията. В много села в България избухна въстание. Между селяните в селата, между работниците и трудещите се в градовете цареше силно възбуждение. Очакваше се сигнал за решителни действия. Курьерите, които идваха от партийните организации в София, искаха инструкции.

При това положение на 15 септември 1923 г. беше свикано заседание на Централния комитет, на което беше сложен на обсъждане въпросът за практическото провеждане на въстанието, за назначаване точния ден на въстанието. Тук се проявиха остри разногласия вътре в Централния комитет по въпроса за политическия курс на Партията. Против въстанието се изказаха Тодор Луканов и Никола Пенев. Тодор Луканов обосноваваше своето възражение с това, че правителството няма да успее да разгроми Комунистическата партия, че то няма да може да докаже своето обвинение, че никой няма да се хване на въдицата на правителството. Предстоят избори и ако ние изчакаме, победата в тези избори ще е наша. Тодор Луканов правеше извода, че сега не бива да се върви към въоръжено въстание. Георги Димитров, Антон Иванов, Тодор Петров, Иван Манев и другите членове на Централния комитет тогава, които присъствуваха на това заседание, се изказаха за решително действие в най-близки дни. На това заседание се получи и записка от *В. Коларов*, в която той настояваше за незабавно обявяване на въоръженото въстание. Именно на това заседание на 15 септември се избра четворката: Георги Димитров, В. Коларов, Т. Петров и Т. Луканов (макар че се беше изказал против въстанието), която трябваше да реши окончателно въпроса за срока на въоръженото въстание. На другия ден, на 16 септември, се получава писмо от Централния комитет на Комсомола, който единодушно, при един въздържал се, настоява за незабавно обявяване на въоръженото въстание.

На 17 септември 1923 г. Г. Димитров, В. Коларов, Тодор Петров, при един против — Тодор Луканов, решават да се обяви въстанието на 22 септември вечерта. Това решение не-

съмнено отговаряше на момента, това беше единствено правилното решение. То беше предадено на окръжните комитети, но известно е, че Тодор Луканов, като организационен секретар на Партията, се разпореди тогава да бъде отменено това решение като недействително и даде прочутите контрапароли.

На 20 септември Централният комитет се събира отново на заседание, гдето против гласовете на Тодор Луканов и Никола Пенев потвърждава своето решение да се обяви въстанието през нощта на 22 срещу 23 септември. На заседанието бе определена и целта на въстанието „да се свали узурпаторското правителство на Цанков, дошло на власт чрез военно-фашисткия преврат на 9 юни, и да се установи работническо-селско правителство“ (БКП в резолюции и решения, стр. 279). Никола Пенев, макар че беше против въстанието, когато се вземаше решение, се подчини на това решение и участва в провеждането на решението.

Докато ставаше тази борба в Централния комитет, която коства много скъпо на Партията, в Южна България въстанието беше фактически избухнало. Още на 19 септември се започна въстанието в Старозагорско. А като се има предвид, че подобни разногласия имаше в не малко партийни ръководства по места, ще се разбере колко трудности Комунистическата партия трябваше да преодолява, за да осъществи решението на Централния комитет за въстание. Например — в Русе и в Бургас окръжните комитети се отказаха да изпълнят решението на Партията; окръжните комитети в Сливен, Ямбол, въпреки обстоятелството, че на 19, 20 и 21 септември Нова Загора е вече въстанала и се водят решителни боеве с правителствените войски, си остават на място, не предприемат никакви действия, не започват борбата под предлог че не е настъпил още назначеният от Централния комитет срок, а фактически поради несъгласие с това решение.

Положението не беше, разбира се, навсякъде така. София, Стара Загора, Петрич, Враца и др. енергично се готвеха за въстанието. И тук не е случайно, че най-силно беше въстанието във Врачанско, Старозагорско, Петричко. В София подготовката на въстанието се ръководеше непосредствено от изпитаните комунисти — *Антон Иванов*, *Димитър Гичев* и други. Заедно с тях другарят *Вълко Червенков* като секретар на Софийската окръжна и градска организация на БКМС и член на Местния комитет на партийната организация бе един от най-дейните организатори на Септемврийското антифашистко въстание в град София. Той работи най-активно и безстрашно по

линията на снабдяването на въстанието с оръжие. В София обаче въстанието не можа да избухне. Към всички слабости тогава се прибавя и една беда — стана провал в Революционния комитет на Софийска област. В последното свое заседание, което се състоя на 19 септември, комитетът окончателно изработи плана на въстанието за София и за Софийска област. Този план беше много подробен. Партията разполагаше тогава с точни сведения за ония военни части, войници и офицери от софийския гарнизон, които бяха готови да действуват в полза на Партията, и за тия части, които трябваше да бъдат веднага подложени на артилерийски обстрел като реакционни. Партията разполагаше тогава с вражеския план на действие против възможно въоръжено въстание в София. Партията имаше на свое разположение цялата батарея на Слатинския редут. Обаче правителството успя да се добере до Софийския революционен комитет. Бяха арестувани много офицери и войници от Слатинския редут, беше въведено още по-тежко военно положение, а на 21 септември полицията обкръжи Революционния комитет и арестува членовете на комитета. В престрелка с полицията загина прекрасният комунист — военен ръководител — *Димитър Гичев*. Това беше тежка загуба за нашата Партия. Провалът на Революционния комитет в София в немалка степен попречи на въстанието както в София, така и в Софийска област, защото тези, които заместиха арестуваните от Революционния комитет, се оказаха хора, политически близки на Тодор Луканов и се възползуваха от провала на Революционния комитет, за да осуетят въстанието в София, като отмениха паролата за действие.

3. Обявяване и ход на Септемврийското въстание. Г. Димитров и В. Коларов ръководители на Септемврийското въстание

На 23 септември 1923 г. нашата страна беше разтърсена от въоръжено народно въстание против настъпващия варварски фашизъм. Начело на това въстание стоеше Българската комунистическа партия (тесни социалисти) в единподействие с оцелелите по места борчески ръководители и дейци на Българския земеделски народен съюз.

Най-масово беше въстанието в Северозападна България, гдето то беше ръководено от *Георги Димитров* и *Васил Коларов*. В дните на Септемврийското въстание те показаха пример на революционно безстрашие, непоколебима издържливост, твърдост и вяроност на делото на работническата класа. Тук въстанието започна през нощта срещу 23 септември. Вече към

сутринта в Михайловград и значителна част от селата на Михайловградско, Ломско и Берковско властта премина в ръцете на революционните работническо-селски комитети. Организиранни в отреди и ръководени от комунисти и земеделци, селяните се насочиха към градовете. След обед на 23 септември една част от Врачанския гарнизон с картечници и две оръдия успя да завземе отново Михайловград. Въстаниците се оттеглят, но в същия ден привечер заедно с пристигналите от Лопушна, Соточина и други села въстанически дружини, командувани от др. *Георги Дамянов*, атакуват града и го превземат. Част от войниците се присъединяват към въстаниците. В града се настанява Революционният комитет — ръководството на въстанието, в състава на което освен комунисти влизаха и двама представители на БЗНС.

В резултат на въоръжените боеве вечерта на 23 септември въстаниците бяха вече завладели цяла Берковска околия (без гр. Берковица), Михайловградска околия, Ломска околия (без гр. Лом, обсаден от тях) и частично — Оряховска, Белослатинска и Врачанска околия. В ръцете на въстаниците попаднаха до този момент около 2,000 пушки, 5 картечници и едно артилерийско оръдие. Революционният комитет хвърли всички сили, за да овладее градовете Враца и Берковица. С червени и оранжеви знамена въстаниците се насочиха към гр. Враца. Града те обаче не можаха да атакуват. Един от въстаническите отреди беше настигнат от силна правителствена войскова част и настъпващите към гр. Враца въстанически отреди се връщат назад, за да му се притекат на помощ. Става ожесточен бой при гара Бойчиновци, где то правителствената войскова част бива съкрушително разбита. В ръцете на въстаниците попадат още 400 пушки, 6 картечници, 2 артилерийски оръдия и няколко вагона с боеприпаси. Боевете при гара Бойчиновци се ръководят лично от *Гаврил Генов*. В същото време въстаническият отред, ръководен от *Замфир Попов*, завзема с бой гр. Берковица. Стават уллични боеве. Особено упорит бе боят при гарата. След завземането на гр. Берковица част от въстаниците се отправят към Петрохан, а друга част — към Враца.

След тридневни упорити боеве въстаниците овладяват почти целия Врачански окръг. Но гр. Враца си оставаше под властта на фашистите. Въстаническите отреди не се насочват стремително и енергично към града.

Трябва да се каже, че Врачанският гарнизон не беше много надежден за правителството. Към Враца от север се приближаваха Белослатинският и Кнежанският отред. Откъм Берко-

вица — също въстанически отред. При гара Мездра се концентрира значителна група въстаници. Обаче бавността, недостатъчната решителност и грешките, допуснати от въстаниците, дават възможност на врага да спечели време и да прехвърли от София и Шумен нови, добре въоръжени военни части и да ги насочи срещу въстаниците. Така напр. въстаниците спират на почивка при Криводол, вместо с всички сили, въпреки голямата умора, да бързат и да влязат в града. Белослатинският и Кнежанският отред неочаквано, вместо да бързат да влязат във Враца, се връщат към гара Бойчиновци, без да влязат в бой с правителствените части.

Мездренските въстаници бездействуват. Групата, която е трябвало да разруши железопътната линия от София за Враца — нищо не предприема. При Криводол става сражение. Въстаниците дават значителни жертви, но биват разбити. От София приивждат все нови правителствени войсковы части. В неравен бой с превъзхождащите ги правителствени сили въстаниците към 28—29 септември бяха разбити.

Трябва да отбележим значителния размер на въстанието в Ломско, гдето въстаниците заеха град Лом, но гдето враговете се забарикадираха в казармите и се удържаха в тях, докато от Видин пристигна артилерия и въстанието в Лом беше смазано. В Ломско се прослави въстаническият отред на легендарния поп Андрей от Медковец, който успя да разбие при Брусарци изпратените срещу него части. Със своето артилерийско оръдие поп Андрей води бой с врага между Мало Марчево и Медковец до 27 септември, след което и неговият отред беше разбит и пръснат, а сам поп Андрей — заловен и обесен от фашистките банди.

Подобно развитие въстанието получи и в другите райони на страната. В Мъглиш и Енина въстанието избухна още преди определената за въстанието дата. След тях, също не дочаквайки тази дата, въстанаха Стара Загора и Нова Загора. Въстаниците в Ст. Загора, без да дочакат идващите за града селяни, атакуват казармите и някои други важни обекти в града. Убийството на ръководителя на въстанието *Неделчо Николов* разколебава въстаниците и тяхната борба не се увенчава с успех. В Нова Загора въстаниците начело с *Петко Енев* овладяват града и в течение на няколко дни водят бой с числено превъзхождащите сили на врага. Въстанието обхваща много села в Пазарджишко, Ихтиманско, Долнобанско. Повеждат се ожесточени боеве за Пазарджик и Сарамбей, но безуспешно. За кратко време бяха завзети Ихтиман, Костенец баня, железопътната линия — прекъсната.

В Разложко въстаниците с помощта на войници завладяват казармата и пленяват офицерите. Обаче вместо да се насочат веднага към Неврокоп и Горна Джумая, те остават в Разлог и узнавайки, че въстанието в другите места е потушено, слагат оръжие и се предават на автономистката (македонска) организация.

Отделни въстанически прояви имаше и в други места на страната.

Навсякъде, гдето Комунистическата партия призова народа на бой срещу фашизма — народът въстана. И навсякъде, гдето народът въстана, комунистите и земеделците вървяха в братско единение — рамо до рамо те отиваха на смърт в името на освобождението на страната от фашизма. В създадените на места органи на новата демократическа власт освен представителите на Комунистическата партия влизаха и представители на БЗНС. В това отношение революционните комитети на Септемврийското въстание от 1923 г. са предтечи на комитетите на Отечествения фронт. Непродължителността на въстанието и неговият неуспех не дадоха възможност на тези органи на новата демократична власт да разгърнат щогоде широка дейност.

4. Причините за поражението и поуките от въстанието. Народният антифашистки характер на Септемврийското въстание. Г. Димитров за Септемврийското въстание като преломен момент в болшевизацията на Партията

Главната слабост на въстанието беше тази, че най-големите стопански, военни и работнически центрове като София, Пловдив, Плевен, Русе, Горна Оряховица, Шумен (Коларовград), Варна (Сталин), Бургас не въстанаха. Това обстоятелство и доведе към поражение на въстанието. Фашисткото правителство на Цанков положи всички усилия, за да смаже въстанието.

Главната причина за поражението на въстанието трябва да се счита обстоятелството, че отивайки на въстание, Комунистическата партия не беше преодоляла вътре в себе си погрешната деветоюнска тактическа линия, не беше осъзнала напълно и докрай — отгоре надолу и отдолу догоре — деветоюнската грешка, не беше направила до дъно своите изводи от тази погрешна тактика и поради това не можа да бъде установен достатъчен силен работническо-селски съюз в борбата срещу фашизма.

Освен това, започвайки въстанието, заставайки начело на него, Комунистическата партия допусна вече в хода на въста-

нието редица грешки и слабости. Най-благоприятният момент за смазване на фашизма — 9 юни — беше пропуснат вследствие на грешките на БЗНС и неговото правителство тогава, а така също и вследствие на погрешната тактика на ЦК на БКП. Но въпреки това, през септември въстанието можеше сигурно да успее, ако не бяха проявени редица слабости и грешки.

Липсваше ефикасно и твърдо единно ръководство на въстанието за цялата страна. А тази липса обуслови и липсата на едновременни и повсеместни действия, обуслови нерешителност и несъгласуваност в настъплението.

Отбраната е смърт за всяко въстание. Веднаж започнато въстанието, трябва да се върви докрай, да се действа с всичката решителност и безусловно да се настъпва. Това не достигаше на Септемврийското въстание в 1923 г. След овладяването на по-големите пунктове — градове, села — трябваше незабавно да се разширява въстанието, без да се очаква заповед, да не се бездействува под предлог че не е известен общият план на въстанието. Пасивността на редица работнически центрове не може да се обяснява с инертността на работниците, а само с опортюнизма на местните ръководители. Започвайки въстанието, трябваше да се води физическа борба за армията. Само пропагандата не е достатъчна. Опитът на Септемврийското въстание показва, че войската преминава на страната на въстаналите или слага оръжие най-често след бой. Не са единични случаите в хода на Септемврийското въстание, когато въстаниците обсаждаха казармите и чакаха да се предадат обсадените, вместо да шурмуват казармите. Типичен е примерът в Лом.

Сериозна слабост на Септемврийското въстание беше липсата на партизанското движение като съставна част на това въстание. Комуникациите на врага не се подхвърляха на систематическо разрушение и унищожение. Мнозина ръководители на въстанието наивно мислеха тогава, че тези комуникации не бива да се унищожават, понеже ще ни бъдат необходими на нас самите вече като победители. Факт е, че на 24 септември, на втория ден от въстанието, във Врачанския окръг пристигнаха правителствени военни части от Шумен по железопътната линия; на 25 септември също така пристигнаха войнишки влакове против въстаниците. Ясно е, че разрушението на един мост или на един тунел, или на железопътната линия би задържало за известно време движението на значителни вражески сили за борба срещу въстаниците, а в борбата за Враца например това забавяне беше от решаващо значение.

Грешки и слабости бяха допуснати и при съставяне и провеждане на плановете на въстанието на места, особено при избора на обектите, на пунктовете за съсредоточаване на главните сили и на овладяване на решаващите обекти. Вместо да се съсредоточат въстаническите сили срещу главните обекти, допусна се раздробяване на силите срещу второстепенни обекти. Това даваше възможност на правителствените войски да съберат силите си и да минат в настъпление.

Грешки бяха допуснати във връзка със сигналите за началото на общите действия. Изучавайки Септемврийското въстание, се натъкваме на такива факти, че въстаниците много често не са забелязали или не са чували сигналите, защото в повечето случаи това са били или огньове, или изстрели. Въстанието на редица места поради това не се е започвало в срок, другарите неправилно са разполагали своите сили, а това даваше големи възможности на врага. Например, както предават, в Казанлък за начало на общото повдигане като сигнал е трябвало да послужи загасяването на електрическата светлина. Обаче другарите забравили, че след един или два часа през нощта в Казанлък електрическата светлина изобщо се прекратява. Покойният *Гаврил Генов*, непосредственият ръководител на въстанието във Врачански окръг, който твърде подробно изучаваше опита на Септемврийското въстание, казваше, че най-сигурното средство за определяне срока на действието си остава часовникът.

Най-тежки грешки бяха колебанията и бездействието, след като вече беше започнало въстанието, след неговото обявяване. Имаше много случаи, когато ръководителите на редица отреди, например в Старозагорския окръг, в Петричко, още след първия неуспех започнаха да бездействуват. Каза се вече за Лом, гдето в течение на четири-пет дни пет хиляди въстаници обсаждаха казармата, чакаха да им се предадат обсадените, вместо да поведат физическа борба за войниците. В някои места, например във Видинския окръг, известни ръководители изоставиха своите бойни отреди без ръководство, като ги напуснаха. Някои добре въоръжени отреди във Врачански окръг, както свидетелствува *Гаврил Генов*, през всичкото време блуждаеха по окръга и „търсеха“ противника, но, разбира се, „търсеха“ го там, гдето го нямаше. С една дума, не бяха взети решителни мерки, за да се предотвратят колебанията, бездействието; не бяха взети сурови мерки против дезорганизаторски прояви в средата на въстаниците.

Опитът на Септемврийското въстание показва колко важна е правилната политическа работа в средата на въстаналите и

между населението през време на въстанието, за да се поддържа моралното състояние на въстаниците, тяхната устойчивост. В тази посока през време на Септемврийското въстание бяха проявени много слабости. Само във Врачанския окръг беше проведена известна политическа работа: там бяха издадени четири-пет позива и свикани събрания на партийния актив във всички отреди.

Не може да не се признае като слабост също така и обстоятелството, че ръководителите на въстанието не използваха бляскавата победа при гара Бойчиновци, за да повдигнат духа на въстаниците.

В своята знаменита лайпцигска реч *Георги Димитров* посочи основните причини за поражението на Септемврийското въстание.

„Съжалявам — каза тогава *Георги Димитров*, — че аз и моята партия тогава още не бяхме истински болшевики. Поради това ние не можахме успешно да организираме и да проведем това историческо народно въстание с пролетариата начело. Нашата недостатъчна болшевишка организация, политика и тактика, липсата на революционен опит и особено нашата опортюнистическа, така наречена неутрална позиция на 9 юни, през време на военно-фашисткия преврат, значително помогнаха на българските народоубийци и палачи, на узурпаторите на държавната власт да потушат въстанието на масите.“

Георги Димитров посочи като една от сериозните причини за поражението на Септемврийското въстание опортюнистическата позиция на Централния комитет на Българската комунистическа партия на 9 юни. Пасивността и нерешителността, проявени от редица партийни звена през време на въстанието, съставляват пък главната причина за неизпълнение на плана за едновременно и повсеместно въстание. В своята статия по случай 22-годишнината на Септемврийското въстание *Георги Димитров* пише: „Най-важната причина за поражението се състои в това, че тогава, като резултат на фаталните грешки на Комунистическата партия и Земеделския съюз, не бе установен крепък съюз между работниците и селяните в борбата против фашисткото правителство на палача Цанков. Втората важна причина беше тази, че въстаниците не съумяха да привлекат на своя страна мнозинството от армията, която именно Цанков използва, за да потуши народното въстание. Третата причина трябва да се търси в съществуващото тогава разделение между народните маси и значителна част от българската интелигенция.“

Озверелите фашистки банди на Цанков празнуваха победа. Над 20,000 жени, мъже, юноши бяха разстреляни или избесени. Населението беше подхвърлено на безчинства от страна на фашистките варвари. Но техните сметки да унищожат Комунистическата партия и да отклонят трудещите се маси в града и селото от антифашисткия път бяха провалени. Тяхната победа беше пирова победа. Повече от 20,000 загинали български работници, селяни, занаятчии, интелигенти — това беше онази пропаст между народа и българския фашизъм, която нищо не бе в състояние да запълни.

Септемврийското въстание беше сериозен опит на нашия народ да се разправи с фашизма още в неговия зародиш и да нанесе окончателен удар върху надигащата глава германска агентура. То беше несъмнено висша проява на демократическото движение на масите против фашизма. От самото начало, въоръженото въстание против фашистките заговорници се мислеше като народно въстание с участието на всички противофашистки сили, с цел да бъдат възстановени отнетите от фашизма демократически права и свободи и създадено ново, демократическо правителство върху антифашистка основа. От самото начало на въстанието Българската комунистическа партия гледаше на борческите среди на БЗНС като на свои боеви съюзници в борбата против фашизма. Боевият съюз между работниците и селяните през Септемврийското въстание придоби плът и кръв.

В името на какво отиваха на въстание против фашизма българските работници и селяни? Преди всичко, въстанието целеше да събори от власт правителството на Цанков. Фашизмът трябваше да бъде разгромен и създадено работническо-селско правителство. Такъв беше основният лозунг на въстанието. Работническо-селското правителство, в името на което беше подето въстанието, се мислеше като правителство демократическо, антифашистко, с участието на представители на всички действително демократически сили в страната. Платформата на работническо-селското правителство, предложена от БКП (т.с.), не оставяше никакво съмнение за неговия демократически характер. Тази платформа предвиждаше тогава прекъвяне на тежестите по мирните договори върху тия, които подиха двете катастрофални войни; тя предвиждаше облекчение на данъчното бреме за работниците, бедните и средни селяни, ограничение на експлоатацията на масите от страна на крупния лихварски и банков капитал чрез създаване на държавен кредит за малоимотните селяни, за занаятчиите, чрез развитието на кооперациите, въвеждане на държавен монопол

върху външната търговия, оземляване на безземлените и мало-землени селяни. Платформата предвиждаше също така редица мероприятия за подобрене материалното положение на трудещите се. Политическите искания на платформата се заключават в пълното възстановяване и разширяване на демократическите права и свободи на народа; пълна свобода на организацията, словото, печата, събранията за трудещия се народ; разоръжение и разтуряне на всички фашистки организации; въоръжение на работниците и селяните за защита на демократическия ред от фашистките заговорници; даване изборителни права на жените и т. н.

В областта на външната политика платформата предвиждаше близки и приятелски отношения със Съветския съюз и подчертаваше искането на мир с всички народи.

Ето в името на какво през септември 1923 г. Българската комунистическа партия (тесни социалисти) заедно с оцелелите от разгрома на 9 юни борчески земеделски сили вдигна народа на борба за събаряне фашисткото правителство на Цанков. Няма съмнение, че посочената платформа на въстанието изцяло съвпаднаше с интересите и възжеланията на широките народни маси в страната. И тези маси бяха готови да се борят за осъществяването на тази платформа.

Въстанието не успя. На власт остана фашисткото правителство на Цанков. Но въпросът за властта въпреки това не беше решен. Поражението на Септемврийското въстание не означаваше консолидация на фашистката власт. Това поражение не отстраняваше, а наопаки — още повече задълбочаваше и изостряше кризата в страната. Фашизмът не получи опора в масите. Той се оказа пред пропаст, която го отделяше завинаги от народа. За това свидетелствуваха: неустойчивостта, раздорите и разцепленията в 9-юнкския лагер след Септемврийското въстание. Започна се повсеместна диференциация в буржоазните и дребнобуржоазните партии, от една страна, и от друга — укрепване на антифашисткия, демократическия лагер. Народните маси бързо се оправиха след поражението през септември. Въстанието откри нова перспектива, даде ново направление на целия последващ ход на политическото и обществено развитие у нас. Комунистическата партия излезе от въстанието монолитна, уверена; при поддръжката на работническите маси и трудещите се тя изгони от своите редове ликвидаторите и бързо преодоля тяхната противосептемврийска политика. Тя мъжки се зае да изгради своята нелегална организация. Тя се учеше да ръководи борбата на трудещите се в условията на дълбока нелегалност. Тя се оказа единствена партия, способна да пове-

де масите на решителен бой срещу фашизма. Ето защо тя се оказва единствената партия, която излезе от въстанието единна, още по-закалена, с още по-възраснал авторитет пред народа. Тя направи решителна стъпка в своята болшевизация.

„Ние считаме антифашисткото народно въстание през септември 1923 година, организирано и възглавено от Българската комунистическа партия, като преломен момент в развитието на Партията от теснячеството към болшевизма . . . Кървавият урок, който даде на Партията Септемврийското въстание, потикна решително напред процеса на нейното болшевиизиране. За това спомогна и откритото признание на деветоюнската грешка от вожда на Партията Димитър Благоев и неговото безрезервно одобряване на Септемврийското въстание“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

Сближението между Комунистическата партия и левите борчески среди на Земеделския съюз тръгна смело напред. Завоюваното и циментирано с кръвта на хиляди синове и дъщери на народа бойно единство на работниците, селяните, занаятчиите, служащите и народната интелигенция получи по-нататъшно успешно практическо приложение и развитие, което намери своя израз в споразумението на Комунистическата партия и левията на Земеделския съюз за единни действия против фашизма, включително до организацията и провеждането на ново въоръжено въстание за събаряне фашисткото правителство. То намери израз в единоедействието на Комунистическата партия и партията на земеделците, с редицата масови безпартийни организации, в образуването на общограждански и общоселски комитети в борбата за непосредствените искания на различни слоеве от народа. Бойното единство на народа в борбата против фашизма намери също така отражение в установяване единството между комунистите и левията в тогавашното македонско национално движение.

Това беше първата сериозна школа за мобилизация на масите в условията на фашисткия терор и безправие, първата сериозна школа на съчетание нелегалните с легални методи и форми на борбата. По такъв начин основното завоевание на Септемврийското въстание за трудещите се маси, за всички антифашисти, за всички истински патриоти, за всички честни българи се заключава преди всичко в осъществяването на братския съюз между работниците, селяните, занаятчиите, служащите, народната интелигенция, на братското боево единение между тях.

Можем с пълно основание да кажем, че основите на дълбоките антифашистки традиции на народните маси в нашата

страна, които сега свето пази и продължава Отечественият фронт, бяха твърдо положени именно от Септемврийското въстание през 1923 г.

Нашият народ в лицето на своите демократически организации, които съставляват сега Отечествения фронт, съумя да отчете главните поуки на Септемврийското въстание. Българската комунистическа партия извлече до дъно горчивите уроци на миналото и вложи всичките си усилия, за да укрепи боевия съюз на работниците и селяните и своята ръководна роля в този съюз, да подпомогне сближението и сплотяването на всички действително демократически сили на нашия народ в борба за ликвидацията на фашизма и капитализма и изграждане на нова, социалистическа България.

В Българския земеделски народен съюз борческите антифашистки елементи също така извлякоха голямата поука за необходимостта от тясна дружба между селяни и работници, между БЗНС и БКП, за необходимостта от признаването на ръководната роля на Комунистическата партия и социалистическото преобразуване на страната. Поуките от миналото намериха израз и в растящия процес на народнодемократическото и социалистическо преориентиране в средата на интелигенцията. „По такъв начин истинските български патриоти, научени от горчивия опит на миналото, съумяха да използват най-важните поуки от Септемврийското въстание, за да обединят предните сили на работническата класа, селячеството, армията и народната интелигенция. Така беше създаден в процеса на продължителна работа и борба спасителният Отечествен фронт, беше разгънато славното въстаническо движение и осигурена при поддръжката на настъпващата братска Червена армия против германските орди историческата победа на антифашисткото народно въстание... на 9 септември 1944 година“ (Г. Димитров).

Обилно проляната през септември и в последвалите месеци на 1923 г. народна кръв не отиде напразно. Скъпите народни жертви, далени през 1923—1925 г. в борбата срещу настъпващия фашизъм, пред светлата памет на които ние дълбоко се покланяме, ярко осветиха пътя на неизбежната бъдеща победа над варварския фашизъм и капитализма. Септемврийското въстание от 1923 г. и неговите поуки подготвиха създаването на Отечествения фронт и тържеството на антифашисткото освободително народно въстание на 9 септември 1944 г., което тури началото на дълбоките обществени и стопански преобразования в нашата страна, на прехода от капитализма към социализма и у нас.

Септемврийското въстание завърши с поражение, но то остави неизгладима следа в цялата наша история след 1923 г. и предопредели неуспеха на всички опити на българския фашизъм да се превърне в масово движение и да се утвърди.

5. Продължение на политическата криза и след поражението на въстанието. Отстояване от здравото септемврийско ядро в ЦК на септемврийската тактика на Партията. Разгром на опортюнистите-ликвидатори. Витошката конференция. Подготовка на ново въоръжено въстание

След поражението на Септемврийското въстание Цанков като че ли имаше право да празнува победа. И наистина, превратаджиите постигнаха не малко. Те останаха на власт. В техни ръце се намираше целият държавен апарат. Не по-малко от 20,000 души техни последователни врагове, големи и малки ръководители на антифашисткото движение, бяха избити. Една значителна част от най-опитните останали живи ръководители на Комунистическата партия бяха или в затворите, или принудени да емигрират. На антифашисткото движение беше нанесен сериозен удар. Но колкото и голям да беше този удар, цанковци нямаха никакво основание да празнуват победа. Те можеха неудържимо да си отмъщават, да разстрелват, да бесят, да колят, да подлагат на мъки, арести и най-жестоки преследвания антифашистите. Но проливайки потоци народна кръв, подхвърляйки на преследване народното движение, цанковци още на другия ден след потушаването на въстанието трябваше с ужас за себе си да отбележат, че поражението на въстанието не е премахнало антифашисткото движение, че то с нови сили, като вълшебната птица, се възраждаше от пепелта и че Комунистическата партия, въпреки тежките рани, които тя получи, се възправяше отново на краката си и се възраждаше, за да се бори с нова енергия против фашизма.

Огромна роля за това изигра историческото „Отворено писмо“ на Георги Димитров и Васил Коларов, отправено през месец октомври 1923 година до българските работници и селяни. Георги Димитров и Васил Коларов посочиха перспективите за бъдещото развитие на революционното движение в България и призоваха Партията и работническата класа към сплотяване на партийните редове и към по-здраво закрепване съюза на всички трудещи се от градове и села.

Фашистите не разполагаха с единство и сплотеност в своя собствен лагер. Те с тревога трябваше да констатираат, че след въстанието във всички буржоазни и дребнобуржоазни партии

се извършваше разслоение. Извършиха се разцепления в средата на социалдемократите, на радикалите, на демократите, на национал-либералите.

Най-голяма тревога в средата на фашистите предизвика, разбира се, фактът за изумително бързо подемащата се и внушителна политическа съпротива на народните маси срещу фашизма. Въпреки тежкото поражение, нашият народ ярко изрази своята ненавист към фашистката власт, като в парламентарните избори, които тази власт произведе през месец ноември 1923 г., тутакси след кървавото поражение на въстанието — масово гласува за единния работническо-селски блок. Блестящата победа на работническо-селския единен фронт, който събра в тези парламентарни избори повече от 300,000 гласа, означава, че нашият народ не се признаваше за победен. За да можем да оценим значението на тези 300,000 гласа, трябва да се пренесем в оная обстановка на неудържим терор, когато над страната беше надвиснал със страшна сила камшикът на насилията, когато стотици и хиляди антифашисти изчезваха безследно, фашистите устройваха кървави вакханалии, партийните организации бяха още навсякъде разстроени, на редица места разгромени, обезлюдени, когато БЗНС се намираше в положение на пълна дезорганизация, когато властта навсякъде по всякакъв начин пречеше на комунисти и земеделци да регистрират листи — при такава обстановка да получи работническо-селският блок 300,000 гласа, това именно означаваше, че нашият народ не се признаваше за победен, макар че беше претърпял кърваво поражение.

Борбата продължаваше. Цанков бързаше да произведе изборите, като предполагаше, че поражението на въстанието ще му помогне да ги спечели и да закрепил политически своята победа над народа. Тези триста хиляди гласа против Цанков бяха действително много показателни. Те означаваха, че расте и крепне бойното единство между работниците и селяните, че се полагат широки основи на антифашисткия фронт; народните демократически сили, закалени в барутния дим и в огъня на схватките с фашизма, продължават борбата. Ето какво означаваха тези 300,000 гласа. Те всяваха, и не можеше да бъде иначе, истинска тревога в редовете на фашистките превратаджии.

Съвсем не е случайно, че деветоюнският блок след Септемврийското въстание преживяваше вътрешно разпадане. Вън от „Демократическия сговор“ остана част от Демократическата партия начело с Малинов, който считаше опасно за буржоазията в лицето на всички свои партии да понесе непосредствено

или изцяло отговорността за 9 юни и за Цанковия режим. Малинов мина в опозиция, за да остане като резерв на буржоазията. Но Малиновата опозиция беше, разбира се, една домашна опозиция, и критиката, която Малинов упражняваше спрямо режима на Цанков, беше беззъба критика. Вън от „Демократическия сговор“ остана една част от Радикалната партия начело с Костурков, Национал-либералната и Социалдемократическата партия.

Вътре в „Демократическия сговор“ се водеше взаимна борба на „племената“. Воюваха помежду си народняци срещу демократи, радикали срещу демократи. Бореха се за надмощие: кой да стои начело на управлението, кой да обира каймака, кой да тури повече в джоба от плячката. Съществени разногласия възникнаха и в самия „Народен сговор“, т. е. в онова ядро, което организира деветоюнския преврат. Стана фактическо разцепление на Военната лига, в която постепенно се оформяваше антидинастическо крило.

След Септемврийското въстание БЗН съюз също така преживя вътрешни сътресения. В него се бореха три течения: десни земеделци начело с Томов, център начело с Георги Марков и леви земеделци начело с Петко Петков. Тази борба доведе до фактическо разцепление на БЗН съюз. Основният въпрос, по който ставаше тогава диференциацията на БЗН съюз, беше въпросът за единодействие с Комунистическата партия. Крилото на Томов открито се обявяваше против това единодействие и беше за единодействие с „Демократическия сговор“. Това крило имаше най-малко влияние сред селските маси. Лявото крило, водено от Петко Петков, когото фашистите убиха в 1924 г., беше за единодействие с Комунистическата партия. Центърът се стараеше да балансира между тия две течения и да търси подходящ случай да сключи съюз с буржоазните партии. Към него след 1925 г. се прехвърли и Д. Гичев.

Разцепи се и социалдемократическата партия. Наистина това разцепление стана формално едва през 1926 г., но фактически то беше станало по-рано. Начело на дясното крило стояха Казасов и Асен Цанков, които искаха тогава да ориентират Социалдемократическата партия към политическото единство с „Демократическия сговор“. Кр. Пастухов стоеше начело на по-голямата част от Партията и беше за „самостоятелно“ действие на Социалдемократическата партия, като се надяваше (напразно, разбира се), че по този начин ще може да завлече след себе си една част от членовете на Комунистическата партия след поражението на Септемврийското въстание. Янко Сакъзов се опитваше да балансира, но общата негова политика се свеж-

даше към единодействие с Кр. Пастухов. Десничарите бяха изключени и те създадоха т. н. социалдемократическа федерация, която не просъществува дълго време.

Разслоение ставаше и сред македонската организация, гдето растеше и крепнеше лявото течение на ония елементи, които търсеха пътища да се сближат с комунистите и да си осигурят поддръжката на Съветския съюз.

И така, сред политическите партии и организации се извършваше бързо разслоение. То свидетелствуваше за все порастящата сила на народното влечение към единство в борбата против фашизма. Най-крупният фактор на това народно единство беше несъмнено Комунистическата партия. Тя претърпя много тежък удар в резултат на поражението на Септемврийското въстание. Както казахме, много нейни кадри бяха избити, други арестувани и хвърлени в затвора, трети бяха принудени да емигрират. В 1923—1924 г. емиграцията в Югославия беше толкова значителна, че Централният комитет беше създал там особена организация с правата на партиен окръг.

Комунистическата партия много бързо се оправя след удара от Септемврийското въстание. Централният комитет на Партията беше формиран веднага след въстанието. Начело на Партията в страната застана *Станке Димитров — Марек*. В затвора се намираха другарите *Хр. Кабакчиев* и *Антон Иванов*, а вън от България беше конституирано Задгранично бюро на Партията начело с *Георги Димитров* и *Васил Коларов*, което се намираше в тясна връзка с Централния комитет вътре в страната. Вече през месец октомври 1923 г. възстановяването на Партията вървеше с пълна пара. Централният комитет предприе енергични мерки за възстановяването на партийните организации по места. За пръв път нашата партия се изграждаше като нелегална партия. Ентузиазмът в средата на партийните членове в тази нова съзидателна работа беше много голям. Голяма помощ оказаха *Георги Димитров* и *Васил Коларов*, които веднага във Виена започнаха да издават централния орган на Партията „Работнически вестник“. Той се внасяше нелегално в страната и беше първият помощник на партийните членове при възстановяването на организациите.

След поражението на въстанието в Партията надигнаха глава опортюнистическите елементи. Те издигнаха като знаме деветоюнската тактика и даже имаше такъв курioз, че хора, които на 9 юни много яростно критикуваха Централния комитет за неговата погрешна тактика, сега се обявиха против Централния комитет тъкмо затова, че е провел въстанието (*Ив. Клинчаров* и др.). Цялата комунистическа парламентарна

група, която бе избрана на изборите през ноември 1923 г., се обяви против Септемврийското въстание. Никола Сакаров, Ст. Максимов и др. от името на парламентарната група осъдиха въстанието и публично се отрекоха от Коминтерна. В парламентарната група имаше и такива хора, които по-сетне загинаха като герои, но които в първия момент не можаха да дадат отпор на явно ренегатската позиция на Сакаров. Централният комитет беше принуден публично да дезавуира тази група и да конституира парламентарна трудова група от ония депутати като Тодор Страшимиров, Харалампи Стоянов и др., които се отказаха от акцията на Сакаров—Максимов и останаха на партийни позиции (по-късно в парламентарната група влезе Димо х. Димов). Работническата класа в нашата страна единодушно и сплотено въстана против опита на групата бивши комунистически дейци начело с Никола Сакаров и Иван Клинчаров да атакуват Септемврийското въстание и да ликвидират фактически с Партията. Партията започна още през месец октомври 1923 г. да издава легален вестник „Звезда“. Опортюнистите-ликвидатори излязоха със свой вестник „Лъч“ начело с Иван Ганчев, стар искрист, който открито се обяви против Септемврийското въстание. Около „Лъч“ се събраха цяла редица гнили интелегенти, които се опълчиха против Партията. Но дълго време „Лъч“ не можа да просъществува. Вестник „Звезда“ беше спиран многократно от полицията, но той винаги успяваше да излиза под ново заглавие чак до събитията през април 1925 г. Партията много бързо се справи с десничарските и ликвидаторски елементи, които обявиха Партията за „ликвидирана“ и туриха основите на едно опортюнистическо недоносче „Независима трудова партия“ и по този начин искаха да отбият работническото движение от неговия исторически път и да превърнат Комунистическата партия в една беззъба 9-юнска партия, в една партия, която се приспособява към фашизма. Грамадното мнозинство на партийните членове се сплоти като един около Централния комитет на Партията, даде бой на тия елементи и ги изхвърли от Партията. Това показва, че Комунистическата партия излезе от въстанието единна, че въстанието беше едно правилно действие, въпреки поражението и грешките, които бяха направени.

Само Комунистическата партия излезе след Септемврийското въстание без разцепление, възстанови своето идейно единство върху основата на безрезервното признаване правилността на септемврийската тактика.

По такъв начин обстановката след провеждането на Септемврийското въстание свидетелствуваше, че борбата за вла-

стта не е приключена. Нарастваше нова вълна на народната борба против фашизма. И двата лагера — фашисткия и народният лагер — се готвеха за нова схватка. Така оцени положението Комунистическата партия тогава и се ориентира към подготовка на ново въоръжено антифашистко въстание. Изхождайки от тази ориентация, тя се запретна да изгради единния фронт, да изгради съюза си със селяните, да се подготви за успешно провеждане на новото антифашистко въстание.

За пръв път Комунистическата партия ръководеше масова борба в условията на дълбоко подполие, за пръв път тя се учеше да съчетава легалната с нелегалната работа. Целият период от септември 1923 г. до месец април 1925 г. е изпълнен с борбата и работата на Партията за нейното организиране на нелегална основа, за изграждане на единния фронт, за подготвяне на антифашисткото въстание.

До април 1924 г. Партията не беше още формално разтурена. Но тя вече работеше в дълбоко подполие. През месец януари 1924 г. бе подета инициативата да се създаде легална работническа партия. През месец февруари 1924 г. беше свикан учредителен конгрес и прокламирана „Партията на труда“, която трябваше да бъде легалната проява на Комунистическата партия. Тя издаваше свой орган „Знаме на труда“, но просъществува много малко време. Тя беше разтурена по силата на закона за защита на държавата едновременно с разтурянето на Комунистическата партия, на Комсомола, Общия работнически синдикален съюз и кооперация „Освобождение“.

Първата нелегална партийна конференция се състоя на Витоша на 17 и 18 май 1924 г. Тази конференция прие резолюции, които одобряваха септемврийската тактика на Партията и я ориентираха към подготовката на ново антифашистко въстание. Витошката конференция закрепи сплотяването на Партията около септемврийското знаме.

„Значението на Витошката конференция се състои в това, че в един от най-трудните моменти от живота на Партията тя можа да сплоти здравите партийни сили около септемврийското ядро в ЦК, да ги постави на септемврийската линия на Партията, одобрена и утвърдена от Коминтерна. Но мобилизирайки масите за провеждане на правилния партиен курс, удряйки по десния уклон, тя не привлече достатъчно сериозно вниманието на Партията върху опасността от леви отклонения, срещу които също трябваше да се води решителна борба“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

След Витошката конференция възстановяването на Партията, нейната работа по ръководството на масовото движение, по организирането на единния фронт и подготовката на ново въстание тръгна с много по-големи темпове. През пролетта и лятото на 1924 г. се набеляза определена тенденция към разрастването на освободителното антифашистко движение. Манифестацията на 1 май 1924 г. показва значителна политическа активност на трудещите се след поражението на въстанието. На 7 май ние загубихме основателя и вожда на Комунистическата партия — Димитър Благоев. Неговото погребение се превърна в изключително голяма манифестация. Може да се каже, че пролетарска и трудеща се София в този ден буквално цяла беше излязла на улицата. И това беше не само една заслужена почит към ветерана на социализма в България, но в същото време и една демонстрация против фашисткия режим. В демонстрацията участваха повече от 40,000 души. Внушителна демонстрация против фашизма и израз на бойното единство между работниците и селяните беше погребението на Петко Д. Петков, подло убит от фашистите на 14 юли 1924 г. Тези демонстрации свидетелстваха за ненавистта на широките народни слоеве към фашисткия режим. Заедно с това се започваше брожение между работниците, занаятчиите, служителите, квартиронаемателите на почвата на борбата за удовлетворяване на техни елементарни нужди. Комунистическата партия се стремеше да ръководи тези движения. За пръв път тогава тя се учеше да подбира и създава такива форми на борба, които да сплотят широките безпартийни слоеве. През лятото на 1924 г. в София имаше стачка на всички гостилничари и кръчмари. Голям успех Партията през този период имаше в своето сближение с БЗН съюз или по-право с левицата на съюза. Бяха установени братски отношения с тази левица. Комунистите се притекоха на помощ на БЗН съюз в неговото възстановяване. Много комунисти по места вземаха инициативата да възстановят дружбите и младежките организации на БЗН съюз. Беше създаден общ ръководен център между Комунистическата партия и левицата на БЗН съюз, с която левица общо се подготвяше новото антифашистко въоръжено въстание. В този период Комунистическата партия установи тесни връзки с левицата на ВМРО. Разбира се, имаше много още слабости в приложение на тактиката на единния фронт. Това все още бяха първите сериозни стъпки, които не бяха достатъчно закрепени и които Партията не съумя да отстои решително докрай. Партията не слагаше центъра на тежестта върху изграждането на единния

фронт в средата на самите маси, не умееше още да маневрира, да лавира, да използва противоречията между различните групи от буржоазията в интерес на народа.

Виждайки засилването на антифашисткото настроение на народните маси и обстоятелството, че Комунистическата партия отново става на краката си, енергично се бори да поведе масите на решителна борба срещу фашизма, фашисткото правителство бързаше да предотврати тая растяща за неговия режим опасност. От друга страна, фашистката клика трябваше да се представи в чужбина, особено пред Англия, като стояща твърдо на краката си, на която английските империалисти могат да разчитат. Затова Цанков бързаше да удари на нова сметка Комунистическата партия и антифашисткото движение, преди още те да са достатъчно укрепнали, преди още Комунистическата партия да се е свързала, както се следва, с БЗН съюз и с левицата на Македонската организация.

През месец май 1924 г. ръководството на Македонската организация излезе с един манифест, в който открито се изказа за сближение със Съветския съюз и заявяваше, че освобождението на Македония може да дойде само в резултат на победата на антифашисткия фронт на Балканите. Това внесе извънредно голяма тревога и смут в лагера на фашистите. Цанков побърза да удари Македонската организация, да осуети сближението между нея и Комунистическата партия.

6. Спадане на революционното движение към края на 1924 г. и началото на 1925 г. Ултралевичарският уклон. Указанията на Г. Димитров и В. Коларов за снемане курса на въоръженото въстание. Засилване фашисткия терор. Масовите избивания на комунисти и антифашисти през април 1925 г.

През есента на 1924 г. Партията не можа да прецени правилно обстановката. Явно се набелязваха елементите на отлив на народното движение и това не беше изолирано явление, съществуващо само в България. То беше международно явление. През есента на 1923 г. претърпяха поражение не само трудещите се в България, но и в Германия, Полша. На капиталистическата буржоазия в Европа се удаде да отбие първия следвоенен революционен натиск на работническата класа. Появиха се елементите на временна, частична стабилизация на капитализма, пълна с големи противоречия и бремсна с ново изостряне на класовата борба. Комунистическата партия не взе своевременно под внимание изменението на обстановката. Тя продължи курса на подготовка на ново въоръжено въстание.

с пълна пара провеждаше тоя курс. Тъкмо в оня момент, когато се набеляза и у нас през есента на 1924 г. временно спадане на народното движение, Партията разгъна с най-голяма сила партизанско движение. Тъкмо тогава се организираха чети, които почнаха да предприемат нападения. Дейността на тия чети се засилваше, особено през пролетта на 1925 г. Цанков пусна в ход необуздан терор против Комунистическата партия. Беше турена на крак не само полицията, но и армията. Правителството обяви война на Комунистическата партия. Срещу партизанските отреди, срещу единния фронт, срещу комунистите фашисткото правителство действуваше безогледно. Партията не съумя да предприеме съответни мерки за преустройството на своята дейност, като се противопостави най-решително преди всичко срещу ония тенденции, които заплашваха да тласнат народното движение по неправилен път. Правителството беше изготвило план за ново физическо унищожаване на комунистическите кадри, на кадрите на левите земеделци. Заедно с това беше изработило и провокаторски план за тикане на антифашисткото движение по един път на откъсване от масите, с цел по-лесно да го изолира и разгроми. Масовите арести и убийства на отделни комунисти започнаха още през лятото. Ударът срещу левията на Македонската организация през месец септември 1924 г. беше ярка проява на открита война против Комунистическата партия.

Под предлог че се свиква конгрес на македонските дейци в Горна Джумая (Благоевград), правителството успя да събере повечето от ръководителите на лявото крило на Македонската организация и почти всички подло бяха избити на самото място. Това беше работа на Цанков и на цар Борис. Най-напред беше убит Тодор Александров и уж за наказване на виновниците за това убийство бяха избити събраните в Горна Джумая (Благоевград) видни леви дейци на македонското движение. Тогава убиха в София и Димо х. Димов, който по своето държание в Народното събрание може да се сравни с Карл Либкнехт в борбата му против Първата световна война в германския райхстаг. Когато депутатите от „Демократическия сговор“ се нахвърлиха срещу него с клеветите, че комунистите уж търгували с македонското дело, Димо х. Димов гордо и мъжествено им отговори, че комунистите търгуват с идеи, за които залагат главите си. Той беше прострелян на улицата през септември 1924 г. Започна се непрекъснатата бясна хайка против комунистите. Един след друг падаха убити из засада видни дейци на Комунистическата партия в провинцията и в София. Убиха Вълчо Иванов, Елена Гичева, Тодор Страшимиров, Хараламби Стоянов, Вела Пис-

кова, Христо Гюлеметов, Яко Дороснев, Коста Шулев и много, много още. Трудно е да се опише психологическата обстановка, създадена в антифашисткия лагер от непрекъснатия кървав терор. Трябваше да се спасяват комунистическите кадри, но как? Партията не съумя навреме да намери правилен отговор на този въпрос. Една част от комунистите се поддаде на провокацията на врага. Комунистическата партия трябваше да премине към организирано отстъпление, да снее курса на въоръжено въстание, да не разгръща партизанско движение. Тя трябваше още по-крепко да се свърже с масите, да се окопае в масите, да се зарине в земята, както правят войниците, намиращи се под силен артилерийски обстрел, когато не им е изгодно да минат в настъпление, а трябва да съберат сили, та в благоприятния момент да минат в атака.

Партията не съумя да направи това навреме.

През пролетта на 1925 г. тя се откъсна от масите. Получи се двубой между нея, от една страна, и фашистката държава, въоръжена до зъби, от друга страна. Естествено, тя беше бита.

Една част от тогавашните комунистически ръководни кадри и преди всичко тия, които стояха начело на военната организация на Партията (К. Янков, Иван Манев, М. Фридман и др.), от втората половина на 1924 г. започнаха да теоретизират, че у нас, в България, партизанското движение може да замести класовата борба, борбата на работниците и селяните, че трябва все повече и повече да се разгръщат терористически действия срещу терора на фашизма. Бяха създадени такива групи, които първоначално трябваше да обезвреждат предатели, шпиони, но които по-късно почнаха да предприемат и по-големи акции.

Фашистката реакция използва извършения в Софийската катедрала на 16 април 1925 г. атентат, за да осъществи чудовищен кървав погром над антифашисткото движение, над все по-растящия единен фронт на работниците и селяните и особено над Комунистическата партия. Априлските кланета, разстрели, изгаряния, безследни изчезвания на комунисти и земеделци, на поборници за работническо-селско братство и народна демокрация ще останат завинаги в историята на нашия народ като зловещ паметник на черната фашистка диктатура.

Априлският атентат безспорно обслужи фашистката реакция, колкото честни и безкористни да са били политическите намерения на някои от неговите непосредствени автори. Отделните терористически действия на народните борци срещу проводниците на свирепия противонароден терористически курс на фашисткото правителство не можеха да донесат нищо за

освобождението на народа от фашизма; те бяха само израз на отчаяние, на политически вредни за антифашисткото движение тенденции и на определено откъсване на Комунистическия авангард от масите. Но затова пък те служеха тъкмо в тази обстановка на откъсване на антифашисткия авангард от масите като удобен повод за фашистката власт да осъществи своите погроммаджийски планове. Историческият факт е такъв, че Цанковите псета на фашизма, дирижирани от антисъветските кръгове на международната реакция, по всякакъв начин са внушавали и кроели провокация с цел да „оправдаят“ готвения от тях за през пролетта на 1925 г. кървав погром на Комунистическата партия и единокронтоското движение. В този именно план априлският атентат идва като добре дошъл за фашистките палачи, макар на тях, по всичко изглежда, той да не е бил известен конкретно, особено неговите размери.

Никак не е случайно обстоятелството, че кървавата разправа с комунистите и единокронтосците-земеделци започна — предварително подготвена — още през нощта на 16 срещу 17 април и продължаваше след това дни наред без прекъсване. Тъкмо в навечерието на атентата в Софийската катедрала цанковци разпространяваха сфабрикуваните от техните вдъхновители в чужбина „планове“ за подготовка на „комунистически“ бунтове и покушения в *България*. Явно е, че *нещо подобно е било необходимо* на Цанков и неговата банда като провокация за удар срещу комунистите и цялото антифашистко движение. И известни антифашистки дейци, в това число и ръководни комунисти, се поддадоха на тази провокация. Българската комунистическа партия в лицето на своя Централен комитет категорично и веднага осъди априлския атентат като пагубно действие, което наля обилно вода във фашистката воденица и помогна на Цанков да осъществи своя погромнически план и да обезкръви антифашисткото движение за ред години.

Априлският атентат е свързан с ултралевия терористически уклон в редовете на антифашисткото движение. Комунистическата партия през пролетта на 1925 г. не се оказа в състояние своевременно да преодолее ултралевия, сектантски, терористически уклон, обхванал една част от нейните кадри, да направи завой в своята тактика и по такъв начин да избегне тежкия удар през април месец.

Правилно ориентирайки се веднага след поражението на Септемврийското въстание към ново въоръжено въстание против фашизма, тъй като общественно-политическата обстановка диктуваше това, Комунистическата партия обаче продължи този курс на въоръжено въстание и след като през есента и зимата

на 1924 г. обстановката у нас и в чужбина се измени не в полза, а във вреда на възприетия курс на въоръжено въстание. Движението на масите явно спадна; фашистката диктатура временно укрепваше позициите си. Комунистическата партия за съжаление не сне курса на въоръжено въстание, както това трябваше тя да направи, не предприе необходимото във връзка с посочените изменения отстъпление, за да се свърже крепко с масите, да маневрира, внимателно използвайки противоречията в лагера на деветоюнския блък, да започне разяснителна работа и борба против надигащите се силни сектантски и терористически тенденции в Партията и комсомола, да запази своите кадри, да събере силите си, да преустрои редовете си и когато условията позволяват, да премине отново в настъпление против фашизма.

Включително до 16 април 1925 г. курсът на въоръжено въстание не беше снет, въпреки преките указания за необходимостта от това снемане от страна на Георги Димитров и Васил Коларов, намиращи се по това време в чужбина.

С какво се обяснява това обстоятелство?

Трябва да се обясни то преди всичко със следните две причини:

Първо: нечуваният бял терор създаде в антифашисткия авангард силна психологическа потребност да се отговори на всяка цена и с всички средства на терора, който безмилостно косеше антифашистките редове буквално всеки ден. Индивидуалният терор на антифашистите дойде като реакция от тяхна страна срещу безогледния терористически поход (герилата) на фашисткото правителство.

Но тази именно реакция издаваше голямата слабост на антифашисткото движение през пролетта на 1925 г.

Второ — и това е главната причина, — политическата неопитност, незрелост на ръководните партийни кадри, много сериозно отслабени от масовите изстребления, арестувания и принудителни емигрирания след Септемврийското въстание. Голям брой зрели политически партийни дейци бяха избити, други се оказаха в затвора и емигрирали и между тях такива партийни ръководители като *Георги Димитров* и *Васил Коларов*. Именно поради слабостта на партийното ръководство Комунистическата партия през пролетта на 1925 г. не се оказа в състояние да задържи крепко връзките с масите, да маневрира и организирано да отстъпи; именно поради това, започвайки от есента на 1924 г. комунистическият авангард постепенно се откъсваше от масите и тяхната борба започна да се подменя с борбата на отделните герои-терористи.

След 16 април 1925 г. комунистическите кадри на нова сметка оредяха; отново хиляди бяха избити, нови стотици и стотици хвърлени в затворите и заминали в емиграция. И тъкмо в това обстоятелство се крие една от сериозните причини на възникналото и свило по-късно гнездо в Партията и даже в нейното ръководство пакостно ляво сектантство. Организмът на Партията беше силно обезкръвен, отслабен. И както във всеки отслабнал заболял организъм, според израза на Г. Димитров, свиват гнездо паразити, така и в Партията през 1929—1934 г. свиха гнездо чужди, случайни елементи, които ѝ причиниха много пакости.

Априлският атентат даде възможност на Цанков да доведе докрай своя погромнически план. Антифашистките организации бяха разгромени, антифашисткото движение — потопено в кръв. Цанков удържа властта. Но това поражение на антифашисткия лагер не означаваше консолидация на фашисткия режим. Пропастта между фашизма и народа стана още по-дълбока. Нищо не беше в състояние да запълни тази пропаст.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Септемврийското антифашистко народно въстание в 1923 г., организирано и възглавено от Българската комунистическа партия, бе преломен момент в развитието на Партията от теснечеството към болшевиизма.

Здравото марксистическо ядро в Партията начело с Г. Димитров и В. Коларов, подпомогнато от Коминтерна, в жестока борба със защитниците на деветоюнската опортюнистическа тактика, одържа връх в ръководството на Партията и наложи коренна промяна в нейната стратегия и тактика. Партията взе курс на непосредствена политическа и военно-техническа подготовка на въоръжено въстание, против монархо-фашистката диктатура, за работническо-селско правителство.

Решаващо значение в осъществяването на новия курс и новата тактика на Партията имаха статните на Г. Димитров за единния фронт. Георги Димитров пръв в нашата страна творчески разработи тактиката за единния фронт, като призоваваше всички демократични, антифашистки и патриотични сили в общ единен фронт за борба против фашизма.

Българската комунистическа партия в сътрудничество с БЗНС застана начело на Септемврийското народно въоръжено въстание.

Повсеместното народно въстание през септември 1923 г., героизмът и себеотрицанието, проявени от въстаниците, раз-

криха огромното влияние и авторитет на Комунистическата партия сред трудещите се и нейната способност да вдигне масите на въоръжена борба за тяхното освобождение от фашисткото и капиталистическо робство.

Провеждането на Септемврийското въстание в същото време показва, че деветоюнската тактика не беше осъзната окончателно като вредна и погрешна тактика във всички звена на Партията отгоре додолу, че Партията не беше още действително болшевишка партия. Не бе осъществен достатъчно крепък съюз между работническата класа и трудещите се селяни; въстаниците не съумяха да привлекат на своя страна мнозинството от армията; съществуваше разделение между народните маси и значителна част от българската интелигенция.

Това бяха главните причини за поражението на Септемврийското въстание.

„Обстоятелството, че Партията застана начело на въстанието, че биде турен край на деветоюнското капитулантство и възприет твърд курс на решителна борба срещу фашистката диктатура, беше от решаващо значение за бъдещето на Партията и на революционното движение у нас.

Септемврийското въстание издълба такава дълбока кръвава бразда между народните маси и фашистката буржоазия, която с нищо вече не можеше да бъде запълнена. През целия последвал период фашизмът никога не успя да укрепи своите позиции и да си създаде широка социална база. От друга страна, самоотвержената борба и последователната и неуморна работа на Комунистическата партия за изграждане на единния антифашистки фронт сближиха тясно Партията с народните маси, укрепиха връзките ѝ с тях и създадоха предпоставките за издигането на Партията като действителен вожд на трудещите се от градовете и селата в борбата за демокрация и социализъм.

Това бяха големи завоевания, които легнаха здраво в революционния арсенал на нашата Партия.

Кървавият урок, който даде на Партията Септемврийското въстание, потикна решително напред процеса на нейното болшевиизиране“ (Г. Димитров).

След поражението на Септемврийското въстание — 1923 г. в условията на растящия подем на антифашисткото движение Партията продължаваше курса на въоръженото въстание, в дейки борба срещу появилото се в нейните редове ликвидаторство.

Важен момент в развитието на БКП (т.с.) в този период беше Витошката нелегална конференция. Удряйки по десни

уклон, Витошката конференция можа да сплоти здравите партийни сили около септемврийското ядро в ЦК, да ги постави на Септемврийската линия на Партията, одобрена и утвърдена от Коминтерна. Конференцията обаче не привлече достатъчно сериозно вниманието на Партията върху опасността от леви отклонения, срещу които също трябваше да се води борба.

В обстановката на настъпилата частична стабилизация на капитализма и на временен отлив на революционното движение ръководството на Партията вътре в страната поради своята слабост не се оказа в състояние да се противопостави решително срещу ултралевичарския уклон, да смене курса на въоръжено въстание и да проведе препоръчания от задграничното представителство на Партията нов курс с оглед новосъздаденото положение — курс на изграждане масови организации и на разгръщане масовите борби на работниците и селяните, за удовлетворяване на техните насъщни нужди. Поради това Партията се откъсна от масите, тя бе подложена на жесток терор, който взе страшни размери особено след атентата в Софийската катедрала.

Априлските събития показаха, че БКП(т. с.) все още не се е научила в условията на упадъка на революционното движение да отстъпва правилно, без паника и смут, за да запази кадрите си, да събере силите си, да използва противоречията между различните групи в буржоазния лагер за разширяване общодемократическия фронт срещу фашизма, за да мине отново след това в настъпление срещу врага.

В двегодишната революционна борба (1923—1925 г.) работническата класа и селяните в нашата страна получиха богат политически и революционен опит, който легна в основата на по-нататъшната болшевизация на Партията и продължаващата се борба против фашизма.

Г Л А В А ІХ

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В ПЕРИОДА СЛЕД ПОРАЖЕНИЕТО НА ВЪОРЪЖЕНОТО ВЪСТАНИЕ И НАСТЪПИЛАТА В СТРАНАТА ЧАСТИЧНА СТАБИЛИЗАЦИЯ НА КАПИТАЛИЗМА

(1925 — 1929 г.)

1. Частичната и временна стабилизация на капитализма в България. Правителството на Ляпчев

На четвърти януари 1926 г. беше създадено ново правителство на Демократическия сговор начело с Ляпчев — ръководител на влезлите в Демократическия сговор демократи.

Ляпчев трябваше да обедини партийните с непартийните елементи в Демократическия сговор и външно да посмекчи режима на Демократическия сговор, да представи пред външния свят кървавия режим на Демократическия сговор в нов вид. Новото правителство се състоеше от представители на Демократическия сговор без неговите най-компрометираните членове начело с Цанков. По същество обаче „новото“ правителство продължаваше стария генерален курс на цанковата външна и вътрешна политика. Тоя курс беше начертан на 9 юни. Правителството на Ляпчев и не мислеше да изменя същината на тоя курс. Ляпчев искаше само да разреши същите задачи, които си беше поставил Цанков, с видоизменени методи, или както тогава широко се говореше в България за методите на Ляпчев, „со кротце, со благо“.

И така, правителството на Ляпчев беше правителство на деветоюнския режим. То се отличаваше от цанковото правителство с това, че искаше да намери, така да се каже, отдушник за народната омраза срещу фашизма. За тая цел още през януари 1926 г. правителството на Ляпчев гласува амнистия. Но самият закон за амнистията свидетелствуваше, че правителството няма намерение да изменя своята деветоюнска политика по същество. То искаше само да даде вид, че нещо се прави за омиротворяване на положението. По офици-

ални данни бяха амнистирани 1,157 души, осъдени по закона за защита на държавата. Но амнистията беше условна. В случай че в течение на три години амнистираният наруши с някакво действие закона за защита на държавата, той се връща в затвора, за да излежи както остатъка от първата присъда, така и новата си присъда. Затова пък амнистията освобождаваше всички бандити, съдени за углавни и други престъпления срещу народа. От всичко седем хиляди амнистирани — шест хиляди бяха именно такива оръдия на властта. В Народното събрание буржоазната опозиция не вдигна глас за пълна амнистия. Естествено е, че сагатата амнистия не можеше да внесе успокоение сред народа. Правителството на Ляпчев не прекратяваше терора срещу организациите на трудещите се. Следваха, както и при правителството на Цанков, непрекъснати разкрития на „комунистически конспирации“. Терорът над народните маси и преди всичко над Комунистическата партия не се прекратяваше. Следваха процес след процес над антифашистки дейци. Убийствата на антифашисти продължиха

Можем да кажем, че Ляпчев се отличаваше от Цанков по това, че той не беше още компрометиран като Цанков, и още с това, че в лагера на буржоазията разполагаше с по-голяма поддръжка отколкото Цанков. Можем също така да констатираме, че Ляпчев прояви по-голяма гъвкавост отколкото Цанков, за да предотврати за известно време създаването на широк антифашистки народен фронт, като даде на легалната буржоазна опозиция възможност да се договори и да привлече към себе си БЗН съюз начело с Гичев и заедно с него да създаде за буржоазията необходимия резерв. Това беше своеобразно разделение на труда в лагера на българската буржоазия и, трябва да кажем, не без известен успех.

Ние не бихме могли да разберем правителството на Ляпчев и неговата политика, ако не вземем под внимание, че тъкмо по това време бяха налице вече сериозни елементи на капиталистическата стабилизация. Към 1926 г. тази капиталистическа стабилизация беше свършено явна.

Правителството на Ляпчев след поражението на работническата класа и трудещите се през 1923—1925 г. съумя да постигне в областта на капиталистическата стабилизация определени, макар и временни, частични и неустойчиви успехи. С анализа и характера на капиталистическата стабилизация у нас, в България, подробно се занима Московското съвещание на партийните дейци, току-що емигрирали от страната, с участието на *Георги Димитров* и *В. Коларов* и първият пленум на ЦК през месец август 1926 г. във Виена с участието на пред-

ставители от вътрешността на страната. В решението на първия пленум на ЦК бе дадена подробна характеристика на капиталистическата стабилизация у нас. Кои бяха най-главните елементи от тази стабилизация? Първо, обработваемата площ в страната, която през време на войната (1915—1918 г.) пустееше в резултат на липса на достатъчно работна сила, на реквизициите, изхабяване на инвентара и пр., беше сега, след войната, отново включена в посевния фонд. През 1925—1926 г. обработваемата площ беше увеличена в сравнение с довоенната обработваема площ. Разорани бяха някои общински земи и пасбища, изсушени бяха някои блата. Ако вземем предвид намаленкето на територията на България по мирния договор в Ньой, можем да кажем, че в 1925 г. беше възстановено довоенното равнище на живия и мъртъв инвентар в селското стопанство. Но с това не беше решен земленият глад у нас. Земленият глад се увеличи. Увеличи се — първо, защото загубихме Добруджа, Западна Тракия и западните покрайнини, второ, защото имаме прираст на населението, както естествен, така и вследствие големия приток на бежанци от Тракия и други места. Така че, въпреки увеличенията на площта, земленият глад в страната се засили, а оттук се засилиха и противоречията вътре в селото, засили се класовата борба. Ако вземем например състоянието на живия и мъртвия инвентар, ние виждаме тенденцията да се заменят конете с воловете. Подобриенето на живия и мъртвия инвентар засягаше една малка част от възможните селскостопански слоеве. Но за да имаме ясна представа колко това подобриение в селското стопанство беше непълно, неустойчиво и временно, трябва да вземем следвоенната средна производителност на един декар земя и да я сравним със средната производителност на пшеницата, например през периода на 1919—1926 г. За пшеницата тя беше с 20% по-малко отколкото преди войната. Ръжта с 10% по-малко. Затова правителството на Ляпчев не можа, колкото усилия и да полагаше, особено неговият министър на земеделието, да повдигне нивото на селското стопанство. Правителството на Ляпчев не можа да преодолее големите трудности и преди всичко земления глад в областта на селското стопанство у нас. Преди още голямата световна икономическа криза да засегне света, нашето селско стопанство се намираше вече в криза.

Правителството на Ляпчев, с цел да укрепи капиталистическата стабилизация, широко разтвори вратите на чуждия капитал. Ляпчев искаше да отдаде на чуждия капитал монопола за клането на свинете и износа на свинската мас и свинското месо в чужбина. За тая цел трябваше да се построят

цяла редица кланици. Ляпчев предоставяше на чуждия капитал извънредно благоприятни условия за тяхната постройка. Също така Ляпчев проектираше тогава да бъдат сключени с чуждия капитал горски концесии, като му се отдадат значителни площи гори за експлоатация. От тия концесии обаче нищо не излезе не защото правителството не направи скандални отстъпки на чуждия капитал, а защото чуждият капитал искаше чисто и просто да третира нашата страна като една пълна колония. Толкова невъзможни бяха условията, които чуждият капитал постави, че даже правителството на Ляпчев не можа да приеме тези условия. Но правителството на Ляпчев намери други врати, за да пусне чуждия капитал в страната.

Беше постигнат известен успех в разширението на техническите култури, преди всичко на тютюна, но този успех не доведе до преобразуване на селското стопанство.

Също така трябва да констатираме известна стабилизация на капитализма и в областта на индустрията. Благодарение нанатрупания капитал през време на войната и вследствие на трудностите след войната в областта на международната размяна — бяха създадени сравнително благоприятни условия за развитието на нашата индустрия. Ние виждаме, че една значителна част от този капитал се насочи към производството. Бяха открити нови предприятия. Тогава изникнаха редица захарни предприятия, които вече бяха в състояние не само да удовлетворяват потребностите на страната, но и да изнасят една част от своето производство. Много стари предприятия бяха възобновени. Констатира се и увеличен добив на каменни въглища, растеж на тютюневата индустрия, а заедно с това, несъмнено, растеж на работническата класа. Забелязваше се стабилизация на нашата външна търговия по стойност на изнесените стоки. Нашият експорт достигна довоенното си равнище. Най-голяма беше стабилизацията на банковото дело. Девет най-крупни финансови предприятия фактически владяха цялото стопанство в страната, при което пет от тия девет банки се намираха в ръцете на чуждестранния капитал, а българският капитал в останалите четири банки не достигаше даже един милиард лева, което показва, че стопанският живот в страната се намираше фактически под контрола на чуждия капитал. Несъмнено увеличението на влиянието на чуждия капитал е едно от главните дела на Ляпчев.

Ляпчев беше привърженик на английската ориентация във външната политика. По това време в Европа ръководна капиталистическа сила беше именно Англия. До 1923 г. начело

на антисъветската кампания стоеше Франция. Обаче тя претърпя сериозно поражение. През 1923 г. французите окупираха Рурската област, най-индустриалната част на Германия, като искаха да я оставят под свой непосредствен контрол, но бяха заставени от англичаните да напуснат тази провинция. И ние виждаме през 1923 г. начело на капиталистическите страни Англия, която изпъкна като главен антисъветски фактор. Ляпчев, провеждайки английска ориентация, съумя именно от английските банки да получи така наречения „бежански заем“ от 82 милиона златни франка, а след това така наречения „стабилизационен заем“ от 100 милиона златни франка. Първият заем беше отпуснат от лондонските банкери, а вторият — от Обществото на народите под покровителството на Англия. Така нареченият бежански заем, както и стабилизационният заем не отидоха непосредствено по своето назначение. Половината отиде за покриване на задълженията в чужбина, за изплащане на текущите държавни дългове. Тези заеми бяха сключени при тежки за България условия. Но те избавиха държавното съкровище от непосредствен крах, от инфлация и се отразиха благоприятно върху българската валута. Чрез погасяване на държавните дългове тези заеми предоставиха на крупните капиталистически стопанства значителен кредит и те трябва да се разглеждат като фактори, които подпомогнаха частичната капиталистическа стабилизация в страната. Но тези заеми едновременно засилиха зависимостта на нашата страна от чуждия капитал. Те облагодетелствуваха преди всичко крупния капитал в страната, а дребните и средни съществувания бяха предоставени сами на себе си. Освен това те означаваха удвояване и утрояване на експлоатацията (грабежа) на българския народ от страна на нашия и на чуждия капитал. Например, докато английските и американските империалисти се задоволяваха в своите собствени страни с 4·5% лихва, от българската държава те вземаха 9%, а това значеше, че българската буржоазия, крупният капитал у нас, освен така наречената нормална печалба вземаше още 4·5% свръхпечалба за себе си и за своите лондонски господари. Всичко това не можеше да не означава засилване на класовата борба. Тук лежеше един от главните корени за неустойчивостта на капиталистическата стабилизация у нас. Ляпчев отиде по-нататък, като предостави на английския капитал главния контрол над целия стопански живот на страната, и главното мероприятие в това отношение беше превръщането на Българската народна банка в акционерно дружество. Ляпчев ограничи функциите на Българската народна банка само

в печатане на банкноти, като я лиши от правото да разполага с държавния кредит. По такъв начин Ляпчев поставяше този кредит под контрола на лондонските банкери. Нещо повече, той отдаде на контрола на лондонските банкери и ипотечния кредит в страната, като предостави недвижимата собственост в България на всевъзможна спекулация от страна на международните банкери. За тая цел беше създадена специална индустриална банка, уж за да може чрез нея чуждият капитал да бъде вложен в производството на страната. Няма съмнение, че чуждестранният капитал се възползува от това гостоприемство на българското правителство, използва обезценяването на валутата, за да тури ръка върху крупните предприятия. Обаче чуждестранният капитал не показва особена голяма готовност за инвестиции в производството, за строеж на нови фабрики, като предпочиташе да тури ръка на нашата търговия, на банковото дело, но не и да усилва индустриалното развитие на страната. Ляпчев превърна мини Перник в автономно учреждение.

Частичната капиталистическа стабилизация се съпровождаше с редица технически усъвършенствувания, обаче тези технически усъвършенствувания бяха много недостатъчни и, общо взето, примитивни. Рационализацията на производството се изразяваше главно в интензификацията на труда. Масово се въвлечаше женският и детският труд в производството. Българската капиталистическа стабилизация се отличаваше именно с интензификацията на труда, с увеличение на работното време и с намаление на работната заплата, с безогледна експлоатация на женския и детския труд.

Капиталистическата стабилизация у нас беше крайно непълна и неустойчива. Тя носеше в себе си всичките елементи на бързия си крах. Индустрията може да развива своето производство, да има широк простор за това развитие само ако е налице растящата покупателна сила на масите, непрекъснатото растящ вътрешен пазар. Периодът на капиталистическата стабилизация е период на увеличение на скъпотията, на стеснение на вътрешния пазар и затова много скоро у нас изниква противоречието между увеличеното производство и стеснения вътрешен пазар. Стоки се изнасят на пазара, но няма купувачи; не защото няма потребности, а защото няма възможност да се купи. Изпълнителният комитет на Коминтерна оцени капиталистическата стабилизация като неустойчива, частична и временна, която не само в никакъв случай не значи преодоляване на общата криза на капитализма, но иде да задълбочи тая криза. Той посочи, че в резултат на частичната капитали-

стическа стабилизация капитализмът не само няма да излезе от задънения сокак, в който изпадна след Първата световна война, но наопаки — противоречията ще се изострят, капиталистическата стабилизация ще доведе до ново, още по-голямо изостряне на всеобщата криза на капитализма. И това нещо се сбъдна. В 1929 г. избухна гигантската световна икономическа криза, която засегна и България и която в небивали размери изостри всеобщата криза на капитализма.

Правителството на Ляпчев не избави България от икономическата криза, напротив, ускори тая криза. Правителството на Ляпчев и политически не стабилизира своя режим. На 28. XI. 1928 г. Иван Харизанов писа като привърженик на Демократическия сговор: „Но какво нещо е деветоюнският облик? По-правилно, каква е политическата философия на деветоюнската идея? . . . За мене тя е в мобилизацията на буржоазните сили.“

Постигнаха ли деветоюнците своите задачи? Мобилизираха ли, обединиха ли буржоазните сили? Не, не можаха. В буржоазния лагер продължиха борбите. Тази борба намери отражение в борбите на разните групи в Демократическия сговор. Борбата се водеше главно между две групи: групата на Цанков и групата на Ляпчев—Буров. Македонската организация също така беше разделена на две — една част, начело с Протогеров, вървеше с Цанков, а другата част, начело с Иван Михайлов, вървеше с Ляпчев. Тя беше за активна политика по македонския въпрос. Тогава станаха не малко взаимни избивания между тия две крила. Вътрешните разногласия в средата на българската буржоазия след поражението на въстанието се изостриха, особено след като и нашата страна влезе в периода на тежка икономическа криза през 1929 г., която беше съпроводена с изостряне на класовата борба, с разрастването на стачното движение, на движението на трудещите се маси против крупния капитал в защита на своите непосредствени интереси, движение, което достига в 1931 година значителни размери.

2. Борбата за възстановяване на Партията след тежкия удар през 1925 г. Московското съвещание в 1925 г. Виенският пленум на ЦК на БКП — 1926 г. Създаване на НРПС. Образуване на РП и РМС. БКП начело на масите против настъплението на капитала и белия терор

Вътре в страната в периода 1925—1929 г., под ръководството на формирания след априлските събития Централен

комитет, се провеждаше упорита работа по възстановяване на партийните организации, на връзките с трудещите се маси.

Трябва да кажем съвършено определено, че при тия условия, при които Комунистическата партия беше поставена да се възстановява, да се бори и развива след събитията в 1925 г., никоя друга българска партия не би издържала. БКП(т. с.) издържа. Но тя издържа не без много сериозни и тежки за нея родилни мъки на своето болшевишко преустройство, като не говорим за многото скъпи жертви, които тя даде.

Какво беше накратко състоянието на Комунистическата партия след 1925 г.?

Първата партийна конференция, която се опита да даде перспективи на Партията, беше Московското съвещание (юли 1925 г.). Московското съвещание даде първата преценка на събитията през 1923—1925 г. и набеляза политическата линия на Партията. То имаше характер на съвещание, но там участваха такива партийни ръководители като *Георги Димитров*, *Васил Коларов* и неговите решения бяха одобрени и от ИККИ. Те бяха в основата си правилни решения, колкото се отнасяше до набелязаната политическа линия на Партията, макар и всички въпроси да не бяха разгледани докрай. Тогава за пръв път се даваше характеристика на положението в страната като положение на начало на капиталистическата стабилизация и на отлив на революционното движение, и сттук необходимостта да се премине към организирано отстъпление.

„За пръв път въпросът за миналото на Партията и за нейното болшевиизиране беше поставен и разискван от Московското съвещание през 1925 г. . . Но дадената от Съвещанието оценка, че Партията е съумяла „постепенно и безболезнено, без тежки вътрешни кризи, да мине от епохата на органическото развитие на капитализма към тая на неговото крушение, да усвои и се приспособи към особеностите на революционната епоха“, тая оценка бе пресилена, тя не отговаряше напълно на действителността. Опитът показа, че преходът на Партията от „епохата на органическото развитие на капитализма към тая на неговото крушение“ беше труден, колеблив, съпроводен с тежки грешки като тая по време на *Владайското* войнишко въстание в 1918 година, като *деветоюнската* грешка в 1923 г. и *ултралевичарската* грешка на ръководството на военната организация от 16 април 1925 г.

Усвояването на характерните черти на революционната епоха беше изобщо една сериозна и трудна задача, а още по-трудно беше да се разберат специфичните особености на революционната епоха на Балканите, гдето бе поставена да работи

нашата Партия. Правилно отбеляза Съвещанието, че за това беше нужно усвояването на марксизма-ленинизма като ръководство за действие, като се изучава опитът на руската революция и своя собствен революционен опит. Чрез здрава самокритика Партията трябва „да се превъзпита по такъв начин, че да бъде в състояние да се ориентира при всяка историческа обстановка и държейки сметка за конкретните условия, да ръководи правилно борбата на масите по пътя на международната революция“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

На Съвещанието се появиха съществени разногласия по извършените от Партията грешки. Защитниците на 9-юнкското капитулантство и привържениците на ултралевичарския уклон се обединиха в борбата против здравето септемврийско ръководство на Партията начело с Г. Димитров и В. Коларов. То трябваше да води борба на два фронта. И едните, и другите бяха бити и формално се присъединиха към предложените от партийното ръководство резолюции.

През м. август 1926 г. беше свикан пленум на ЦК във Виена, който се зае подробно да изучи положението в страната и да набележи тактиката на Партията. И действително, в доклада на Васил Коларов и в решенията на пленума на ЦК беше дадена подробна характеристика на капиталистическата стабилизация, както накратко по-горе е изложена.

Пленумът постави следните задачи пред Партията: „Указвайки непрестанно на частичния и нетраен характер на капиталистическата стабилизация и на неизбежността на нова революционна криза, Българската комунистическа партия в периода на стабилизацията трябва да разреши следните първостепенни задачи, които са общи за всички комунистически партии:

1. Да довърши своята болшевизация, т. е. така да се превъзпита идейно и политически, да усвои такива методи на работа и борба и да възприеме такива форми на организация, че да стане напълно способна да ръководи масите в борбата за пролетарската диктатура и социализма.

2. Да завоюва действително масите, да ги изтръгне окончателно от влиянието и ръководството на буржоазията и социалдемократията.

3. Да работи за доизграждане масовите организации на пролетариата (професионални съюзи, кооперации и пр.) и за тяхното национално и международно обединение на почвата на класовата борба.

4. Да брани СССР от козните и атаките на империалистите, да разобличава клеветите на социалдемократическите вождове и всячески да помага на ВКП(б) да запази своето единство и сплотеност, да преодолее всички трудности по пътя на социалистическото строителство и да поддържа неотслабно пролетарската диктатура, опряна на крепкия съюз между работниците и трудещите се селяни.

5. Да дава всячески израз на своята солидарност с революционния пролетариат от другите страни и с борещите се за своята независимост угнетени народи.“

В гласуваната резолюция пленумът набеляза тактическата линия на Партията на борба за непосредствените интереси на работниците и трудещите се, на борба за единство на работническата класа, за укрепване на единния фронт между работници и селяни, за борба срещу десните и ултралевичарски отклонения.

„Виенското разширено заседание на ЦК през 1926 год. не отиде по-далеч от Московското съвещание по въпроса за болшевизация на Партията. Наистина то изтъкна специално задачата за „идейното сплотяване на партийните маси около знамето на Партията и Комунистическия интернационал и на основата на ленинизма“. Съвършено правилно бе също така, че Московското съвещание и разширеното заседание на ЦК във Виена подчертаха огромното значение за болшевизацията на Партията, което има изучаването на нейния собствен опит в светлината на ленинизма. Но неправилно бе, гдето разширеното заседание на ЦК, както и Московското съвещание схващаха болшевизацията като един „процес на органическо развитие“, а не като борба за преодоляване на неболшевишките традиции от тесносоциалистическия период“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

Под ръководството на БКП още в 1925 г. бяха възстановени професионалните организации на печатари, обушари и др., а в края на същата година на мястото на Общия работнически синдикален съюз бяха създадени Независимите професионални съюзи. НРПС под ръководството на БКП стоеше начело на борбата на работническата класа против настъплението на крупния капитал и белия терор. Тези борби се водеха под знака на антифашисткото единство, което все повече обхващаше съзнанието на работническата класа и трудещите се.

Най-силно се прояви стремежът на работническата класа към единство през време на Балканската синдикална конференция в София (април 1926 г.), когато тук идваха пред-

ставители на Амстердамския синдикален интернационал. Реформистките синдикати се изказаха против обединението с Независимите профсъюзи. Те заявиха: „Ония, които искат обединение, да заповядат да влязат в нашите съюзи“. Това значеше разтуряне на Независимите профсъюзи. Но влечението към единство беше толкова силно, че водачите на реформистките съюзи бяха принудени да поставят въпроса за обединението и колкото и да се опитваха през време на конференцията да заблудят чуждите представители, да отклонят искането на Независимите профсъюзи за обединение, в тази работа те не успяха. Първи май 1926 г. беше чествуван общо. Беше сложен след това на съвместно обсъждане въпросът за обединението на профсъюзите и решен положително. На 21 юли това обединение беше тържествено провъзгласено. Обаче реформистките водачи се постараха да го осуетят. Когато трябваше вече окончателно да се свика конгресът на двете организации и да се провъзгласи общият професионален съюз, реформистките водачи се отказаха от своите подписи.

В този период пред Партията стоеше сериозната задача да намери легални възможности, да излезе на повърхността, да поеме още по-крепко ръководството на борбата на работническата класа и трудещите се и да вземе участие в насрочените от ляпчевото правителство в края на 1926 г. избори за общински и окръжни съветници. На Партията се удаде да намери легални форми на проявление. Във връзка с изборите под ръководството на БКП бяха създадени така наречените безпартийни групи, от името на които бяха поставени кандидатурите за общински и окръжни съветници. След изборите Партията не разпусна тия групи. Под ръководството на БКП и по инициативата на ръководството на безпартийните групи в гр. София през февруари 1927 г. беше свикана национална конференция на безпартийните групи от цялата страна и беше провъзгласено образуването на Работническата партия със свой печатен орган „Работническо дело“. Образуването на РП беше от историческо значение за комунистическото движение в България. В лицето на Работническата партия БКП доби своя легална форма за работа и борба. Работническата партия бързо растеше и обхващаше в своите редове както ония комунисти, които по една или друга причина бяха останали вън от редовете на нелегалните организации на Комунистическата партия, така и голям брой други активни борци от редовете на работническата класа, трудещите се и младежта.

Партията организира и ръководи избухналата през лятото на 1927 г. стачка на софийските тютюноработници, която

беше първата голяма стачка у нас след 1923 г. Тая стачка красноречиво говореше за възправянето на работническата класа след нанесените ѝ сериозни удари, за засилване борбата ѝ в защита на своите жизнени интереси.

През м. май 1928 г. се свика национална конференция на съществуващите легални младежки дружества в страната и се провъзгласи образуването на РМС — легална форма за проявление на КМС. Под ръководството на Партията РМС бързо се разрастваше и стана масова легална организация на работническата и трудещата се младеж у нас и добър помощник на Партията в ръководството на борбата на работническата класа и трудещите се против настъплението на капитала.

3. Втората партийна конференция. Заграбване на партийното ръководство от левосектантската фракция. Началото на новия революционен подем

В края на декември 1927 г. и началото на януари 1928 г. в Берлин се състоя Втората партийна конференция. Конференцията постави на обстойно обсъждане дейността на Партията след 1923 г., нейната тактика, направените грешки и понесени поражения. На Втората партийна конференция септемврийското ядро в Партията начело с Г. Димитров и В. Коларов воді ожесточена борба против десните опортюнисти и левите сектанти, които след Московското съвещание се бяха обединили в безприщепен блок за борба против септемврийското ръководство на Партията.

На конференцията особено ярко се прояви ултралевичарската фракция, образувана от дребнобуржоазни интелегентски елементи, която се опита да създаде фракционно мнозинство и да заграби партийното ръководство.

„В течение на продължителните и ожесточени дебати деветоюнството и дясното ликвидаторство бяха напълно и окончателно разобличени и разоръжени. Но ултралевичарската сектантска фракция, насърчавана от троцкистки и левичарски елементи в някои други комунистически партии, макар и да гласува за предложените от септемврийското ръководство резолюции, не се разоръжи, а веднага след конференцията продължи и усили своята фракционна работа.

Конференцията направи сериозен опит да даде анализ и обща оценка на миналото на Партията. Тя посочи онова, което сближаваше тесния социализъм с болшевиизма и което помогна на Партията да мине към болшевиизма. Тя посочи също така редица въпроси, по които тесният социализъм се отличаваше

от болшевиките — което спъваше нейната болшевизация. Но и Втората партийна конференция, въпреки направената значителна стъпка напред, не отиде докрай, не определи ясно коренното отличие на теснячеството от ленинизма по основните въпроси на революцията. И Втората конференция продължаваше да счита болшевизацията на Партията като приспособяване на революционното теснячество към новите условия, а не като решителна борба за преодоляване на социалдемократическите отживелици в Партията и нейното болшевишко (марксистко-ленинско) превъоръжаване. Изтъквайки, че през следвоенния период Партията се „развиваше и действуваше изобщо като революционна партия на българския пролетариат“, Втората партийна конференция заявяваше, че тя преминавала последователно „от методите на агитацията и пропагандата и методите на икономическата борба за предвоенния период към методите на масовото революционно действие, приспособяваща се към нуждите и изискванията на революционната епоха“. Наистина конференцията подчерта, че това развитие „не върви по права линия, а се извършва със зигзаги и колебания“, че болшевизирането на Партията става чрез „борба на тласкащите я напред болшевишки тенденции и дърпащите я назад социалдемократически остатъци“, но заедно с това тя едностранчиво заявяваше, „че революционното теснячество със септемврийството се сляха в два основни непоклатими корена на Партията като болшевишка партия на българския пролетариат“.

Втората партийна конференция характеризира Септемврийското въстание като „пълно отрицание на деветоюнската тактика“, като дълбок прелом в нейното развитие, който положи основите за „окончателното и безвъзвратно скъсване със социалдемократизма и деветоюнщината“, като най-решителна крачка по пътя към болшевизацията на Партията.

В оценката на тесносоциалистическия период Втората партийна конференция, без да отъждествява теснячеството с болшевизма, все пак изтъкваше преди всичко онова, което сближаваше теснячеството с болшевизма, а не напълно сочеше онова, което го отличаваше от болшевизма.

Правейки преглед на този период, трябва да кажа и от тази трибуна, както нееднократно съм заявявал, че за съжаление, най-близките съратници на Д. Благоев, след неговата смърт не съумяхме своевременно да направим необходимата марксистко-ленинска цялостна преоценка на всички ценности на революционното минало на Партията и българския пролетариат, за да може, използвайки до дъно положителния, големия капитал на революционното движение, да се преодолеят

по-бързо и окончателно неболшевишките остатъци от тесно-социалистическия период.

Това обстоятелство, наред с тежкото нелегално положение на Партията, бе използвано от разни ултралевичарски и случайни елементи, за да проникнат в ръководството на нашата партия и даже да вземат временно връх в нейното ръководство“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

Към 1929 г. в ръководството на Партията взеха връх сектантски, чужди и кариеристични дребнобуржоазни елементи. Тези елементи отпочнаха борба срещу старите кадри на Партията, срещу теснячеството изцяло, опитаха се да турят кръст на славното революционно минало на Комунистическата партия. Можеше да се намали болезнеността на болшевишкото преустройство на Партията, ако беше налице едно обстоятелство, което Г. Димитров посочи в своята реч по случай 10-годишнината от смъртта на *Благоев*: ако старите ръководители на Партията, след смъртта на *Благоев*, признатия водач на Партията, бяха съумели да създадат своевременно онази основа, върху която да се сплотят всички поколения в Партията и се извърши болшевизация. След смъртта на *Благоев* в ръководството на Партията не беше създадено такова ядро, което да замести общопризнатия водач. Поради липсата на такава своевременно дадена здрава платформа Партията преживя в течение на редица години сериозни мъки на болшевишкото си преустройство, което цялата обстановка властно диктуваше. Старото тесняшко минало на Комунистическата партия трябваше да бъде критически прегледано в светлината на събитията през 1923—1925 г. Но гаранция за правилната преоценка на миналото можеха да бъдат само изпитаните ръководители на Партията. Комунистическата партия трябваше след смъртта на *Благоев* да се сплоти около Централния комитет начело с Г. Димитров. Но това нещо в съзнанието на Партията не стана изведнаж. Трябваше да се преживеят много поражения и мъки и вътрешна борба в течение на няколко години, трябваше да дойде Лайпцигският процес в 1933 г., за да схване цялата Партия това.

В Партията към 1929 г. се оформи една група начело с Петър Искров, която проведе по фракционен начин втория пленум на ЦК в Берлин и успя да се настани фактически в партийното ръководство. Знаменитият втори пленум на ЦК прие резолюция над 700 печатни страници (само резолюцията по миналото на Партията имаше над 300 страници). Той заседава три месеца в един момент, когато тук, в страната, се развиваше голямо стачно движение. На втория пленум поменатата група

насочи атаките си срещу *Георги Димитров* и *Васил Коларов*. Решенията на пленума бяха отнесени на разглеждане в Изпълнителния комитет на Коминтерна.

Левосектантите считаха като минус за Комунистическата партия това, че тя е влязла в III Интернационал без разцепление и без разцепление е останала в него докрай. Левосектантите пишеха статии, за да доказват, че Партията до 1923 г. е била една, а след това станала съвършено друга, че нямало връзка между Партията преди и след Септемврийското въстание: оттук се правеха изводи за необходимостта от борба срещу старите кадри. Левичарите се изказваха на думи за Септемврийското въстание, но без организаторите и ръководителите на това въстание. Те откриха канонада срещу *Г. Димитров*, *В. Коларов* и *Гаврил Генов*. Тези левосектантски елементи се оказаха свързани с враждебните троцкистко-шпионски централи на враговете.

Към 1928—1929 г. в страната се набелязва нов подем на трудещите се маси, особено на работническата класа, който непрекъснато растеше, за да се излее в 1931 г. в такава силна вълна, която извърши определен пробив във фашистката диктатура и която, ако Комунистическата партия в оня период не беше спъната от сектантството, можеше да доведе до разгром на фашистката диктатура.

През 1929 г. имаме вече масово стачно движение. През лятото стачкуваха около 30,000 тютюноработници, 3,000 текстилци, 8,000 хлебари и други работници. От това — в каква степен Партията можеше да поведе и ръководи това движение, за да използува кризата, зависеше събарянето на фашистката диктатура. За съжаление Партията се намираше в плен на сектантските елементи и тя, въпреки грамадните усилия на своите кадри, въпреки огромната извършена работа по места, не можа да осигури правилното ръководство на народното движение и да използува кризата за победата на освободителната антифашистка борба. Разбира се, Партията беше подложена на жесток безмилостен терор. Следваха провал след провал. При тази тежка обстановка толкова повече Партията се нуждаеше от марксистко-ленинско, болшевишко ръководство и от правилна политическа линия.

За осигуряване това болшевишко ръководство и правилна политическа линия в борбите на Партията *Георги Димитров* и неговите най-близки съратници *Васил Коларов*, *Гаврил Генов*, *Станке Димитров*, *Вълко Червенков*, *Георги Дамянов* водиха решителна борба с левосектантската фракция до нейното окончателно разобличаване и разгромяване.

КРАТКИ ИЗВОДИ

В условията на създаденото тежко положение след априлското поражение Партията, под ръководството на Георги Димитров, измени своята тактика и мина от пряката въоръжена борба против фашизма към тактиката на обходните движения в борбата, към възстановяване на своите организации на нелегална основа и използване легалните възможности за укрепване връзките си с масите, събирайки неуморно сили за предстоящия нов подем на революционното движение.

Възстановяването и укрепването на Партията ставаше в борба срещу появилото се в нейните редове дясно и ляво ликвидаторство и срещу социалреформистите, за изграждане единството на работническата класа и единния фронт на трудещите се против фашизма.

Огромна роля за ръководенето на работническото движение изигра образуването през февруари 1927 г. на Българската работническа партия (БРП), като легална форма за проявление на БКП(т. с.)

Голямо значение за сплотяването на партийните кадри и всички членове на Партията на болшевишка основа имаха: Московското съвещание, Виенският пленум на ЦК и Втората партийна конференция. Московското съвещание и Виенският пленум подчертаха огромното значение, което има за болшевизацията на Партията изучаването на нейния собствен опит в светлината на ленинизма. „Но неправилно бе, гдето разширеното заседание на ЦК, както и Московското съвещание схващаха болшевизацията като един „процес на органическо развитие“, а не като борба за преодоляване на неболшевишките традиции от тесносоциалистическия период“ (Георги Димитров).

На Втората партийна конференция бе направен нов сериозен опит да се даде анализ и обща оценка на миналото на Партията. Като посочи положителните особености на теснячеството и отличието му по редица въпроси от болшевизма, конференцията продължаваше да счита болшевизацията на Партията като приспособяване на революционното теснячество към новите условия, а не като решителна борба за преодоляването на тесносоциалистическите отживелици в Партията. На конференцията здравото септемврийско ядро в Партията, начело с Георги Димитров и Васил Коларов, води упорита борба срещу обединените в безприщепен блок десни опортюнисти и леви сектанти. Деветоюнството и дясното ликвидаторство бяха напълно разобличени и разоръжени. Левосектантската троц-

кистка група обаче, макар и да гласува за предложените резолюции, не се разоръжи. След конференцията тя продължи своята антипартийна дейност и подпомогната от прикрити враждебни елементи в апарата на ИККИ и в други комунистически партии, успя на Втория пленум през 1929 година да заграби по фракционен начин партийното ръководство. Това създаде нови трудности за болшевирирането на Партията и за правилното ръководене борбите на работническата класа в условията на настъпващия нов революционен подем.

Г Л А В А X.

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В ПЕРИОДА НА НОВИЯ ПОДЕМ НА АНТИФАШИСТКОТО ДВИЖЕНИЕ НА ТРУДЕШИТЕ СЕ В УСЛОВИЯТА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА КРИЗА И НА ВЗЕЛИТЕ ВРЪХ В НЕЙНОТО РЪКОВОДСТВО ЛЕВОСЕКТАНТСКИ ЕЛЕМЕНТИ

(1930—1934 г.)

Световната икономическа криза в капиталистическите страни и нейното отражение в България. Новият революционен подем на трудещите се маси. Борбата на Г. Димитров против левосектантските решения на II и III пленуми на ЦК на БКП

В 1929 г. избухна световната стопанска криза, която разтърси из основи капиталистическите страни. Кризата започна най-напред в САЩ, обхвана след това Канада, Аржентина, Бразилия, Япония, Китай и Австралия. В Европа тя избухна първоначално в Полша, Румъния и балканските страни и постепенно обхвана всички капиталистически държави. Броят на безработните достигна до 30 милиона души. От кризата страдаха също така десетки милиони селяни.

Докато буржоазните държави се гърчеха под ударите на кризата, в Съветския съюз се разгръщаше мощен подем на народното стопанство. Като резултат от провеждането на първата Сталинска петилетка с бурни темпове растеше индустриалното развитие на СССР и особено на тежката индустрия.

В съветското село основна стопанска форма станаха колхозите и совхозите, снабдени с висока селскостопанска техника.

Социалистическата стопанска система показа своето огромно превъзходство пред капиталистическата система. Социалистическата страна бе единствената страна, свободна от икономически кризи.

В доклада си пред XVI конгрес на ВКП(б) др. Сталин каза:

„Ако трябва да характеризираме с две думи изтеклия период, би могло да го наречем *преломен* момент. Той бе пре-

ломен не само за нас, за СССР, но и за капиталистическите страни в целия свят. Но между тези два прелома съществува основна разлика. Докато този прелом означаваше за СССР поврат към нов, по-значителен икономически *подем*, за капиталистическите страни преломът означаваше поврат към икономически *упадък*. У нас, в СССР — *растящ подем* на социалистическото строителство и в промишлеността, и в селското стопанство. При тях, при капиталистите — *растяща криза* на икономиката и в промишлеността, и в селското стопанство.

Такава е картината на сегашното положение с две думи.“

Световната стопанска криза разби на пух и прах теорията на социалдемократическите лидери, че относителната стабилизация на капитализма имала траен характер и разкривала нови хоризонти в развитието на капитализма. Също така тя разби на пух и прах контрареволуционната теория на Бухарин за „организирания капитализъм“. Стопанската криза потвърди оценката на др. Сталин за относителния, частичен и нетраен характер на капиталистическата стабилизация и че тя ще доведе до още по-голямо изостряне противоречията на капитализма.

Стопанската криза, която беше криза на свръхпроизводството, нагледно показва колко много е загнила капиталистическата система. Тя не беше едно обикновено повторение на кризите, които по-рано спохождаха капиталистическия свят. За разлика от капиталистическите кризи в миналото, тя се разгърна при нови условия и обстоятелства, които още повече я задълбочиха и изостриха. В доклада си пред XVI конгрес на ВКП(б) др. Сталин посочи кои са тези специални обстоятелства:

„1. Най-силно кризата порази *главната страна* на капитализма, неговата крепост, САЩ, които съсредоточават в свои ръце не по-малко от половината от цялото производство и потребление на всички страни в света. Ясно е, че това обстоятелство не може да не води до колосално разширяване сферата на влияние на кризата, до изостряне на кризата и натрупване на непредвидени трудности за световния капитализъм.

2. В хода на развитието на икономическата криза промишлената криза в главните капиталистически страни не просто съвпадна, а се *преплете* със селскостопанската криза в аграрните страни, като увеличи трудностите и предопредели неизбежността на общия упадък на стопанската активност. Издъшно е да се казва, че промишлената криза ще засилва селскостопанската, а селскостопанската — ще затяга промишлената, което не може да не доведе до задълбочаване на икономическата криза в нейната цялост.

3. Днешният капитализъм, за разлика от стария капитализъм, е *монополистически капитализъм*, а това предопределя неизбежността на борбата на капиталистическите обединения за запазване на високи, монополни цени на стоките, въпреки свръхпроизводството. Ясно е, че това обстоятелство, правейки кризата особено мъчителна и разорителна за народните маси, които са основните потребители на стоки, не може да не доведе до затягане на кризата, не може да не забави нейното преодоляване.

4. Днешната икономическа криза се развива върху базата на *общата криза* на капитализма, която възникна още през периода на империалистическата война, подкопава устоите на капитализма и улесни настъпването на икономическата криза.“

Стопанската криза извънредно много изостри противоречията между големите империалистически държави, между държавите-победителки и победени, между империалистическите държави и колониалните и зависими страни, между капиталистическата класа и работническата класа и всички трудещи се.

Капиталистическите правителства търсеха изход от стопанската криза, от една страна, в засилване грабежа и експлоатацията на трудещите се маси, а, от друга, в подготовката на нова война за ново преразпределение на колониите и сферите на влияние. Версайската система започна да се пропуква. Не само Германия и останалите победени държави все по-открито надигаха глава срещу статуквото след Първата световна война, но също така и държави като Япония и Италия, недоволни от получената плячка, заемаха все по-открита агресивна позиция на война. В 1932 г. Япония навлезе в Манчжурия, окупира я и започна да се готви да подчини целия Китай и да заграби Далечноизточните съветски територии. По такъв начин по вина на японските империалисти в Далечния изток се създаде първото огнище на война.

С идването на Хитлер на власт се създаде в центъра на Европа второто огнище на войната. Хитлер беше доведен на власт от империалистическата буржоазия, за да смаже със средствата на най-безогледния фашистки терор борбите на работническата класа под ръководството на Германската комунистическа партия, да окове трудещите се маси с оглед на по-безпрепятствената подготовка на новата война. Идването на Хитлер на власт беше улеснено и от предателската политика на социалдемократическите лидери. Хитлер развя знамето на реванша, разгърна най-бесен шовинизъм и усилено започна да се готви за установяване на световно германско господство.

Световната стопанска криза изостри още повече отношенията между империалистическите държави и Съветския съюз. Империалистическите правителства се стремяха да разрешат противоречията на капитализма за сметка на СССР. Те провеждаха политика на подкопаване икономическите връзки на СССР с капиталистическите страни, на провокационни нападения срещу СССР, на явна и скрита дейност по подготовка на интервенция против Съветския съюз.

Съветският съюз твърдо и неотклонно се бореше за запазване на мира, като същевременно вземаше нужните мерки за укрепване на своята отбрана.

Стопанската криза скоро обхвана и нашата страна. Всъщност още през 1927 г. крайно неустойчивата капиталистическа стабилизация в България вече даваше признаци на развал. Сключените външни заеми от правителството на Липчев не дадоха очакваните резултати — да се премахнат големите финансови затруднения на държавата и да се извлече промишлеността от дълбокия кризис. Външните заеми засилиха още повече финансовата зависимост на България от чуждестранния империализъм и увеличиха данъчните тежести на населението. Освен това България трябваше да посрещне грамадни репарационни плащания. Особено остри форми у нас взе аграрната криза, която беше част от международната аграрна криза. Поради голямата изостаналост и примитивност на българското селско стопанство аграрната криза донесе истинско разорение на трудещите се селяни и засили още повече разслоенето в село.

Кризата обхвана всички области на стопанския живот. Индустриалното производство през 1929 г. спадна с 40%. Рудничарите в мини „Перник“ от 7,000 бяха намалени на 3—4,000 души. Числото на безработните достигна до 200,000. Докато външната търговия в 1928 г. приключи с дефицит от 818 милиона лева, то в 1929 г. тя завърши с дефицит близо 2 милиарда лева.

За дълбочината на стопанската криза говорят и следните официални данни за протестираните полици:

1928 г.	на брой	198,906	в суми	1,431,894,841 лв.
1929 г.	„ „	247,837	„ „	2,123,415,135 „
1930 г.	„ „	352,777	„ „	2,989,852,745 „

Същото показват и официалните данни за обявените несъстоятелности:

1928 г.	—	93	несъстоятелности
1929 г.	—	108	„
1930 г.	—	219	„

Разразилата се стопанска криза хвърли в страшно бедствие работниците и всички хора на труда. Вниманието и грижите на сговористкото правителство бяха всецяло насочени към опазване интересите на капиталистите за сметка на трудещите се маси. Заплатите на чиновниците и надниците на рудничарите в мини „Перник“ бяха намалени с 10%.

Голяма част от индустриалните и занаятчийски предприятия работеха по 3—4 дни в седмицата. През останалите дни работниците стояха без работа. Капиталистите масово вмъкваха в производството младежите и жените, на които плащаха много по-ниски надници. Те увеличаваха работното време, намаляваха надниците на работниците и влошаваха трудовите условия.

В извънредно тежко положение изпаднаха селяните и занаятчиите. Цените на селскостопанските произведения спаднаха с 50%. Занаятчиите нямаха кому да продават произведенията си и спущаха кепенците на своите дюкяни.

Силно спаднаха държавните приходи и правителството пристъпи към драконовски мерки за събиране на данъците.

Трудещите се маси под ръководството на Българската комунистическа партия се вдигнаха на борба в защита на потъпканите им жизнени интереси. Ярък израз на тази борба беше голямото стачно движение, което се разгърна в 1929 г., каквото нашата страна не познаваше след 9 юни 1923 г. Стачниците се бореха не само за запазване на съществуващите надници, но предявяваха искания и за тяхното увеличение.

Първи обявиха стачка тютюноработниците. Стачката започна в Хасково. На 14 май 1929 г. складовите комисии на работниците предявяват искания пред господарите за увеличение на мизерните им надници с 15%.

Тютюноотърговците в Хасково отхвърлиха предявените им искания. На 17 май тютюноработниците обявиха стачка и избраха стачен комитет за ръководене на стачката. В стачката участваха 7,000 тютюноработници без никакви стачкоизменници. Напразно полицията се мъчи с терор да подави стачката. Фактически в града бе установено военно положение.

Не случайно тютюноработническата стачка започна в Хасково. По време на общата тютюноработническа стачка в 1922 г. тютюноработниците си бяха извоювали известни подобрения на надниците. В 1925 г. обаче тютюноотърговците в Хасково се възползуваха от разгрома на БКП и другите работнически организации и намалиха надниците с 15%. Работниците тогава, чиито организации бяха разгромени, не можаха да се противопоставят на това намаление. В същото време животът в 1929 г. беше поскъпнал в сравнение с 1922 г. със 100%.

Тютюноработниците в Пловдив също предявиха искане да им бъдат увеличени надниците с 30% за работниците, получаващи надници над 50 лева, и с 40% за тия, които получават надници под 50 лева. Господарите отхвърлиха тези искания. На 27 май 12,000 тютюноработници в Пловдив обявиха стачка. Обявиха стачка също тютюноработниците в Асеновград, Кърджали, Ардино, Крумовград, Устово и пр. Числото на стачниците достигна 30,000 от всичко заети тогава в производството 35,000 тютюноработници.

Стачното движение обхвана и работниците от другите производства. Избухнаха стачки в отделни предприятия в София, Бургас, Русе, Ямбол, Стара Загора, Айтос, Въча и пр. При обявяване на стачката в текстилната фабрика „Фортуна“ в София отначало начело застанаха господарски оръдия с цел да провалят стачката, но работниците ги разобличиха, изгониха и избраха стачен комитет от класосъзнателни работници. В Сливен обявиха стачка текстилни работници, тютюноработници, общарски работници и други, общо на брой около 3,000 души.

По инициативата на НРПС в страната се създадоха комитети в подкрепа на стачниците.

След упорита и героична борба стачката на тютюноработниците завърши с успех. Те извоюваха увеличение на своите надници. Освен това уговорената минимална надница важеше и за през зимата. Стачката в Сливен след дълга и продължителна борба завърши с неуспех.

Въпреки терора, стачните борби продължиха и през 1930 г. Стачкуваха 1,500 работници по Рилския водопровод с искане за увеличение на надниците им с 10 и 12%. Водеха стачка тютюноработниците в Пловдив против тонгата и работниците от каменоломната „Атия“. В Хасково стачкуваха 5,000 тютюноработници против опита на господарите да им намалят надниците. Изобщо в цялата страна се водеха редица стачни борби за увеличение надниците на работниците или против опитите на господарите да ги намалят.

Напразно правителството на Ляпчев засилваше терора, за да подави борбите на народа. Все по-широки слоеве на трудещите се се вдигаха на борба против капиталистическата експлоатация и потисничество. Започна се движение на безработните. През февруари 1931 г. се проведе акция на безработните в цялата страна. Засили се движението и на трудещите се селски маси, които изнемогваха под ударите на кризата. В селата започнаха да се създават селски комитети за борба против ограб-

ването на безценица на селскостопанските произведения, против тежките данъчни плащания и пр.

Проведените избори за окръжни и общински съветници в края на 1930 г. показаха голямото олевяване на масите. В изборите за окръжни съветници, произведени на 7 ноември, Работническата партия получи близо 100,000 гласа. Особено значителни успехи показа Работническата партия в големите градски центрове.

Големите стачни борби, движението на безработните и изборните успехи на Работническата партия говореха за настъпилия нов революционен подем на трудещите се маси. Въпреки кланетата през 1925 г. и свирепия фашистки терор, на фашистките управници не се удаде да сломят съпротивата на трудещите се. Те все повече се вдигаха на борба против мракобесническата политика на фашистките управници.

В условията на започналия се нов революционен подем на трудещите се маси пред нашата Партия се поставяха извънредно сериозни задачи. Тъкмо по това време обаче в партийното ръководство по измамнически начин временно одържа връх дребнобуржоазната антипартийна троцкистка левосектантска фракция.

Левосектантският курс бе резултат на дребнобуржоазния натиск върху Партията и вътре в Партията, в нейното ръководство, при трудните условия на изострилата се класова борба по време на световната икономическа криза, която имаше своето тежко отражение в нашата страна.

Георги Димитров, подкрепян от най-близките си съратници Васил Коларов, Гаврил Генов, Станке Димитров, Вълко Червенков, Антон Иванов, Георги Дамянов и др., след заграбването на партийното ръководство от левосектантската фракция и през целия период на нейното господство в Партията непрестанно водеше борба против левосектантите, като разобличаваше техните фракционни, антипартийни становища и действия. През м. февруари 1930 г., преди още да излезе резолюцията на Политсекретариата на ИККИ по работата на нашата Партия, Георги Димитров изпрати Изложение в Президиума на ИККИ, в което даде правилна оценка на създалото се след II пленум положение в Партията и изхода от него, като изтъкваше дребнобуржоазния, интелегентски и антипартийен характер на левосектантската фракция и опасността, която тя носи за Партията.

Левосектантските елементи водеха най-безогледна клеветническа кампания против вожда на Партията — Георги Димитров, който по това време, като член на ИККИ, изпълняваше отговорни задачи по линията на Коминтерна и Профинтерна.

Борбата на Партията за преодоляване лявото сектантство беше сериозно подпомогната от Комунистическия интернационал. Резолюциите на Втория пленум бяха отнесени за разглеждане в Коминтерна. Те бяха отхвърлени от Политсекретариата на ИККИ като антипартийни, вредни за Партията и работническото революционно движение в България. Политсекретариатът на ИККИ през м. август 1930 г. излезе с резолюция по комунистическото движение в България и по текущите задачи на Партията. В тая резолюция се казва:

„БКП влезе в Коминтерна като тесняшка социалистическа партия, една от най-добрите организации на лявото марксистко крило на II Интернационал. Тая партия още в 1903 година скъса с тогавашните открити десни, явно дребнобуржоазно-реформистически елементи и води упорита борба против тях, твърдо стоейки на почвата на класовата борба. След това на два пъти, в 1905 и 1908 г., тя отстранява от своите редове елементи, оказали се опортюнистически („либералите“, „прогресистите“). Обаче въпреки тая ранна диференциация, тесняшката партия още съвсем *не стана болшевишка партия*. От болшевизма теснячеството се отличаваше по редица основни въпроси на революцията. То не поставяше конкретно въпроса за борбата за властта, за диктатурата на пролетариата и за въоръжената борба за нея в България, не разглеждаше и не строеше партията на работническата класа като организатор и вожд на революционната борба и в бъдещото въоръжено въстание, не разбираше взаимоотношенията между Партията, като организиран авангард, и класата и между партийната организация и масовите безпартийни организации. Не поставяйки въпроса за революционния съюз на работническата класа с основната маса на селячеството и трудещите се маси на угнетените нации, теснячеството не виждаше в пролетариата хегемона на революцията. От това произтичаше преобладаването на парламентарните средства на борба над извънпарламентарните, отсъствието на съчетаване на легалните и нелегалните методи на борба.“

В резолюцията на Политсекретариата ясно беше посочено революционно-марксисткото в тесносоциалистическия период, от който Партията по никакъв начин не трябва да се отказва. От друга страна, резолюцията точно посочваше отличието на теснячеството от болшевизма по основните въпроси на пролетарската революция. Тя посочи Септемврийското въстание като решителен прелом в болшевизацията на Партията. Резолюцията призова Партията да преодолее окончателно ония остатъци от тесносоциалистическия период, които спъваха нейната болшеви

зация. Поставяйки задачите за борба против десния опортюнизъм и лявото сектантство, Политсекретариатът призова към решителна борба срещу груповщината и възникналата опасност от фракционно разложение на Партията. В резолюцията на Политсекретариата се казва:

„Политсекретариатът осъжда най-сурово тия проявления на фракционност, изхождащи от емиграцията, и иска от всички партийни членове и преди всичко от ръководещия партийен актив да вземе всички мерки против пренасянето на тия проявления в страната. Комунистическият интернационал от своя страна няма да се спре пред най-енергичните мероприятия за осигуряването на единството на Партията и за предотвратяването на нейното фракционно разложение.“

Левосектантските елементи на думи приеха резолюцията на Политсекретариата на ИККИ, съгласиха се с нея, но на дело продължиха да провеждат своя антипартийен фракционен курс, извършвайки и ревизирайки резолюцията.

На III пленум на ЦК, състоял се през м. декември 1930 г., резолюцията на Политсекретариата на ИККИ макар да беше формално приета, левосектантското ръководство прокара осъдената и отхвърлена от Коминтерна левосектантска, фракционна линия по вътрешно-партийното положение и по груповщината в Партията. Коминтернът излезе със специална резолюция от м. юни 1931 г. по решенията на III пленум, в която посочи извращенията на августовската резолюция на Политсекретариата и направи сериозно предупреждение против подобни фракционни прояви.

Но и след това решение на Коминтерна, което левосектантското ръководство на думи прие, то продължаваше да провежда по миналото на Партията своите антипартийни, фракционни разбирания.

В какво се състоеше антипартийният, антикоминтерновски и троцкистки характер на левосектантската фракция?

Левосектантите разглеждаха БКП не като резултат на развитието на Партията на тесните социалисти, на нейното преустройство на болшевишки позиции и превъоръжаване с идейните оръжия на ленинизма, а като съвършено нова партия. Левосектантите считаха за нещастие, че Партията на тесните социалисти изцяло е влязла в Коминтерна в 1919 г., понеже, според тях, тя не можела да се развие и превърне в партия от болшевишки тип. Оттук и тяхното неправилно отношение към тесносоциалистическия период на нашата Партия и безогледно отричане наред с отрицателните и на положителните страни на

теснячеството. В 1932 г. се появиха прословутите тезиси на левосектантите „За изкореняване на теснячеството“, които отразяваха като огледало техните антипартийни разбирания към миналото на Партията.

Левосектантите дележа партийните кадри на млади и стари, противопоставяха първите на вторите, отричаха безогледно старите кадри като „неспособни“ да станат болшевици. Според тях истински комунисти и болшевици можели да бъдат само ония млади партийци, които не са минали през теснячеството и следователно не са „заразени“ от него. Тази по същество троцкистка кадрова политика стана причина да бъдат държани настрана богати с опит и връзки с масите стари партийни кадри, които и при най-тежките условия на фашистката диктатура останаха верни и предани на Партията и нито за момент не са преставали да работят за нея.

Макар левосектантите да се биеха в гърдите и да се препоръчваха за най-големи привърженици на болшевицизма на Партията, всъщност те пречеха и спъваха процеса на нейното болшевициране, тъй като под маската на болшевицизма на Партията те провеждаха антиболшевишки курс. В доклада си пред V конгрес на Партията Георги Димитров изтъкна:

„Левосектантската фракция се превърна в главно препятствие за болшевицизма на Партията. В момента, когато фашистката диктатура, наред с терористическите действия против нашата партия, се стараеше и отвърте да я разложи, да я обезглави, да разстрои нейното ръководство, тя намери в лицето на главните ръководители на левосектантската фракция свои най-добри съюзници. Нещо повече, както показаха разкритията, извършени впоследствие в Съветския съюз по отношение на чуждите враждебни агентури в Болшевишката партия и други комунистически партии, някои от тия ръководители на левосектантската фракция са били на служба непосредствено на подобни агентури.“

Макар левосектантите да се кълнях вярност на Коминтерна и да се представяха вътре в страната като най-добри тълкуватели на неговите решения, всъщност левосектантите действаха като противокоминтерновска фракция. Левосектантите систематически саботираха и извращаваха решенията на Коминтерна по работите в нашата Партия, като по такъв начин грубо нарушаваха международната пролетарска дисциплина и рушеха единството на нашата Партия с Комунистическия интернационал.

На гребена на големия революционен подем на трудещите се маси по това време още по-ярко изпъква антипартийната политика на левосектантската фракция и нейните вредни последици за нашата Партия.

2. Законодателните избори на 21 юни 1931 г. и успехите на Партията. Пробивът в позициите на фашистката диктатура. Правителството на Народния блок. Големите стачни борби и изборни успехи на Партията през управлението на Народния блок

Към края на ляпчевото управление борческият подем на масите нарасна извънредно много и взе особено ярки форми в навечерието на законодателните избори, насрочени за 21. VI. 1931 г.

Във връзка с предстоящите избори Ляпчев се помъчи да образува коалиционен кабинет, надявайки се по този начин под нова маска да измами масите и да спечели изборите. След неуспешния опит да образува коалиция с Демократическата партия през м. май 1931 г. той привлече в управлението Либералната партия на Боян Смилов.

Макар борбите в Сговора да бяха взели извънредно остри форми, но пред страха, че могат да изпуснат властта, и Ляпчев, и Цанков се стараеха да запазят единството на Сговора. През 1930 г. Цанков влезе в кабинета на Ляпчев и стана министър на просветата.

Все с оглед на спечелването на изборите от Сговора Ляпчев измени и избирателния закон.

Към края на сговористкото управление и особено с приближаването на парламентарните избори буржоазните опозиционни партии активизираха своята дейност. Буржоазните опозиционни водачи и на първо място Александър Малинов виждаха, че Сговорът е вече изхабен, и затова бяха загрижени за създаването на резерв, който да го замести. Малинов беше обезпокоен от надигането на народните маси и търсеше такъв изход от създаденото положение, който да бъде благоприятен за капиталистическата класа. Трябва да се отбележи, че опозиционните буржоазни партии никога не заставаха на решителни позиции против установения противонароден режим след 9 юни 1923 г. И сговористките управници, и опозиционните буржоазни водачи бяха единомислени в борбата против комунистите и зорко бдяха да не се постигне единодействие между работническото движение и Земеделския съюз. Наред със средствата на терора, Ляпчев корумпираше земеделските водачи, правеше някои от тях послушни свои оръдия и чрез тях отклоняваше

Земеделския съюз от неговия единствено правилен път на единна борба с Работническата партия. Още в 1927 г. във връзка със станалите законодателни избори Александър Малинов образува коалиция със Земеделския съюз на Коста Томов и либералите на Кьорчев. Изборните резултати обаче показаха, че земеделските маси не са с Томов, а подкрепят Гичев. Затова в 1931 г. Малинов изостави К. Томов и насочи усилията си да привлече Гичев на своя страна. Усилията на Малинов се увенчаха с успех. През май 1931 г. беше образуван Народният блок от демократи, гичевисти, либерали-кьорчевисти и радикали. Привличането на Гичев в създадената коалиция безспорно беше успех на реакцията. По такъв начин реакцията успя да откъсне Земеделския съюз от работническото движение и да осуети изграждането на единния фронт между тях.

Работническата партия участва в изборите с левицата от Земеделския съюз чрез тъй наречения Работническо-селски (трудоу) блок.

На 21 юни 1931 г. Сговорът беше бит. Изборите бяха спечелени от Народния блок. Работническата партия постигна голям успех в изборите. Тя получи 170,000 гласа и 31 депутатски мандата.

Провалянето на Демократическия сговор в изборите означава пробив във фронта на фашистката диктатура. Под напора на народното негодувание, въпреки терора над работническата партия и маневрите на Ляпчев, Сговорът беше бит и той трябваше да се оттегли от управлението. Беше образувано правителството на Народния блок. Чрез образуването на Народния блок на капиталистическата класа се удаде да наложи благоприятен за нея изход от създаденото положение. Тя успя временно да разшири своята социална база, опирайки се на значително широки, предимно селски народни маси, намиращи се под влиянието на Земеделския съюз.

Тези маневри на ръководещите капиталистически кръгове значително бяха улеснени и от неправилните разбирания на левосектантското ръководство на БКП по въпроса за единния фронт. Левосектантското ръководство таксуваше Земеделския съюз за аграр-фашистка организация и поради това отказваше да единоействува с него като партия, улеснявайки по такъв начин малиновци и гичевци да замъкнат Земеделския съюз в буржоазния лагер. Ако левосектантското ръководство имаше правилна политическа линия с оглед на тогавашната политическа обстановка, съвсем други щяха да бъдат и последиците от пробива във фронта на фашистката диктатура, из

вършен в законодателните избори на 21 юни 1931 г. В доклада си пред V конгрес на Партията Георги Димитров подчерта, че „... по вина на левосектантската фракция нашата партия не можа да осигури разрастването и успешното завършване на извършения сериозен пробив във фронта на фашистката диктатура през лятото на 1931 год.“

Макар народноблокарското правителство да промени някои от методите и формите на управлението, то не изпълни своите предизборни обещания да премахне изключителните сговористки закони и демократизира управлението. Напротив, то насочи своите усилия да подави борбите на народните маси, изплашено от тяхното все по-решително надигане в защита на потъпканите им жизнени политически интереси. На 11 юли 1931 г., само няколко дни от идването на Народния блок на власт, по нареждане на министъра на вътрешните работи Н. Мушанов бяха закрити клубовете на Работническата партия в София, Бургас, Ямбол, Сливен, Хасково, Пловдив, Станимака (Асеновград) и Пазарджик. Със същото окръжно Мушанов нареди на полицията да не разрешава никакви събрания на комунистите, а ръководителите на стачните борби да бъдат арестувани, интернирани и подвеждани по наказателния закон и закона за защита на държавата.

Напразно народните маси очакваха, че ще бъде потърсена сметка от деветоюнските палачи и убийци. Напротив, мушановата полиция взе под своя закрила ненавижданите от народа сговористки палачи, някои от които, изплашени, че ще им бъде потърсена сметка от народа, се бяха укрили след изборните резултати. Успокоени, че властта бди да не падне косъм от главите им, те отново започнаха да се перчат и предизвикват. Когато народното студентство се вдигна на борба за изгонването на кръволака Цанков от Университета, народноблокарската полиция окървави студентските демонстрации и не позволи изгонването на народния палач от Университета.

Вместо наказание на деветоюнските палачи и убийци народноблокарското правителство засили терора над работническото движение. Във връзка със стачката на ямболските текстилци Гичев направи изявление пред в. „Свободна реч“, в което между другото каза, че „за усмиряването на стачката е нужна силна ръка като тази на генерал Русев“. Заканата на Гичев скоро беше осъществена. Народноблокарската полиция стреля върху ямболските стачници, при което имаше убити и ранени. Правителството забрани чествуването на Международния младежки ден на 6 септември 1931 г. В Крън (Казанлъшко) и Дъл-

боки (Старозагорско) полицията и войскови части стреляха върху манифестантите и в двете села имаше убити и ранени. През октомври 1931 г. беше устроен провал на ЦК на Комунистическата партия, полицията застреля нейния секретар Н. Кофарджиев, подложи задържаните на жестоки инквизиции и някои от арестуваните се самоубиха в полицията. На 1 май 1932 г. министърът на вътрешните работи — Гиргинов, постави страната в обсадно положение. В Преслав и село Торос (Луковитско) паднаха убити и ранени.

Сговористкият печат хвалеше народноблокарските управници и насърчаваше тяхната терористическа политика спрямо комунистите. Така например, във връзка с изявленията на Вергил Димов, „че на Земеделския съюз предстои да изиграе историческа роля в борбата с комунизма в България“, че гичевци ще „заклучат“ селата за комунистите, и дадената по този повод от него клетва за безпощадна борба против комунистите, в „Демократически сговор“ писа:

„Ако това е клетва искрена и честна, не може освен целият български народ да се радва и да очаква един нормален ход на политическите събития в България... Новата власт ще има действително голяма заслуга към страната ни, ако продължи конституционния смисъл на делото на 9 юни и съумее да превърне тези думи в дела.“

Каква беше стопанската политика на Народния блок?

Управлението на Народния блок съвпадна с разразилата се с всичката си сила у нас стопанска криза. Трудещите се маси бяха в извънредно тежко положение. Селяните продаваха на безценица своите произведения. Работническият печат през този период е пълен с дописки от селата, в които се изнасят потресаващи случаи на ограбване на селските производители от всевъзможни спекуланти. Селяните не можеха да посрещнат своите плащания. Правителството обаче пристъпи по най-жесток начин да събира данъците, включително и 2 милиарда стари данъци. Бирниците продаваха чергите и котлите на населението.

Особено тежко беше положението на работниците. Капиталистите използваха настъпилата криза и пристъпиха към намаление на работническите надници, неспазване на 8-часовия работен ден и съществуващите трудови закони.

Чиновниците с месеци не получаваха заплата. В тежко положение изпаднаха и длъжниците, които поради настъпилата криза не можеха да правят вноски за погасяване на своите заеми. В страната се разгърна широко движение на длъжниците за облекчаване на тяхното тежко положение. Какво разрешение

даде на този въпрос правителството? С гласувания от Народното събрание закон фактически не беше облекчено положението на дребните и средни собственици-длъжници, а такава получиха едрите собственици.

Правителството намали чиновническите заплати и пенсии.

С една дума, стопанската политика на народноблокарското правителство беше в услуга на едрият капитал и в ущърб на интересите на широките народни маси.

Външната политика на Народния блок всецяло плуваше във водите на дворцовата политика. Външната политика на цар Борис беше предимно насочена към мусолиновска Италия, а след идването на Хитлер на власт отново господстващо положение доби Германия. За тази политика бяха ръководещите кръгове на едрата капиталистическа буржоазия, действащите и запасни офицери, по-голямата част от буржоазните партии, фашистката македонска организация на Иван Михайлов и др.

От друга страна, външната политика на народноблокарското правителство се характеризираше с нейната ярка антисъветска линия. Мушановци и гичевци се задавяха от злоба против Съветския съюз и водеха най-разюздана антисъветска кампания.

През управлението на Народния блок революционният подем на масите се издигна на още по-висока степен. В условията на това широко раздвижване и активизиране на трудещите се маси работническите организации бързо нарастваха. Комунистическата партия увеличи числото на своите членове. Особено бързо нараснаха легалните работнически организации и на първо място Работническата партия. Така например, докато на 1 януари 1931 г. Работническата партия наброяваше кръгло 6,000 члена, то само след една година, на 1 януари 1932 г., отчетените ѝ членове достигнаха 27,079. Като се прибавят към горната цифра и членовете на 815 партийни организации и групи, които до 1. I. 1932 г. не са изпратили своите отчети, то ясно е, че числото на членовете на Работническата партия далече надхвърляше цифрата 30,000 души. Резултатът от общинските избори, станали през 1932 г., показва, че в големите и решаващи градски центрове Работническата партия е първата политическа сила, а в селата има голямо влияние сред бедняшките и средняшки селски маси.

Огромни са заслугите на Работническата партия за обхващането на комунистическите кадри от преди 9 юни 1923 г. и за провеждане на борбите на работниците и селяните против фашистката реакция. Работническата партия допринесе извънредно много и за по-нататъшното разрастване и засилване влия-

нието на Комунистическата партия сред народните маси и подрастващите нови работнически поколения. „Работническата партия, действайки под ръководството на нелегалната Компартия, съумя в късо време да спечели голям авторитет сред масите... През този период се развиха сериозни стачни борби, бяха завоювани крупни успехи в изборите, широко се използваша легалните възможности. Партията растеше и продължаваше смело да върви напред. Няма никакво съмнение обаче, че успехите на Партията щяха да бъдат много по-големи, ако не беше зловредното влияние на левосектантската фракция...“ (Г. Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията). Фактическите успехи и достиженията на комунистическото движение в този период бяха преди всичко резултат от работата на Работническата партия.

Неправилните методи на ръководството на левосектантската фракция особено ярко изпъкват в отношението ѝ към Работническата партия, която тя грубо командуваше. Освен това тя се отнасяше и най-високомерно към комунистическите кадри, работещи в Работническата партия, гледаше на тях като на кадри от втора категория, когато всъщност в нея се намираха най-добрите партийни масовици с грамаден опит и здрави връзки с масите. От друга страна, левосектантите с издиганите от тях неотговарящи на политическата обстановка лозунги, които Работническата партия също така трябваше да провежда, тормозеха работата на последната, поставяха в опасност нейното легално съществуване. Тая опасност се усили особено след изгонването на работническата парламентарна група от Народното събрание и открито поставяне от реакцията въпроса за обявяване на Работническата партия въвн от законите.

Работническият младежки съюз увеличи също така броя на своите членове и стана значителна масова младежка организация. Сред учащите се в гимназиите бяха образувани марксленински кръжоци, които обхванаха 12,000 средношколци. Значително нарастване отбеляза и Помощната организация — легална форма на МОПР-а. Бяха създадени и някои нови форми на прогресивното движение, като работническо-селската солидарност (Рабселс), със задача да подпомага населението при социални и природни бедствия. Значителна дейност разгърна и така нареченият МЮС — Международен юридически съюз, който даваше безплатна адвокатска помощ на подсъдимите антифашисти.

През управлението на Народния блок силно нарасна и легалният работнически печат. Ежедневникът в „Ехо“ над-

хвърли 20,000 тираж. Появиха се редица нови легални работнически издания: сп. „Звезда“, хумористичното списание „Жупел“, литературни вестници и други периодически издания. Ако прибавим и органите на профсъюзните организации, то числото на легалните вестници и списания достигаше до 40. Разгърна се и значителна книгоиздателска дейност от Работническата партия, книгоиздателство „Ехо“ и др. Издадоха се и редица съчинения на Маркс, Енгелс, Ленин и Сталин. По съображения да не бъдат конфискувани тези произведения от полицията, имената на Ленин и Сталин се заменяваха с някои от по-неизвестните им псевдоними. Появяването на марксистки книги беше от извънредно голямо значение, тъй като бяха минали доста години от установяването на фашистката диктатура у нас и издадената преди 9 юни марксистическа литература беше конфискувана, изгорена и унищожена. Трудовете на др. Сталин, неговите доклади, статии и др. по международното положение, за успехите на социалистическото строителство и особено против троцкистите, десните опортюнисти и национал-уклонистите имаха извънредно голямо значение за нашата Партия в борбата ѝ против опортюнистите, ликвидаторите и левосектантската троцкистка фракция и за болшевикизацията на Партията. Също така бяха преведени и издадени редица съветски романи, които намериха широко разпространение.

През годините на народноблокарското управление мнозина пролетарски писатели, започнали своята литературна дейност още в годините на сговористкото управление, издадоха в отделни книги своите стихове, разкази, повести и романи. Центърът на пролетарската литература беше литературният седмичен в. „РЛФ“ (Работнически литературен фронт). Също така левите писатели се групираха в създадения по това време Съюз на трудово-борческите писатели, в който влизаха писатели с различни прогресивни политически убеждения. В противовес на буржоазното упадъчно изкуство появиха се редица творби на прогресивни художници и скулптори. Създаде се и реалистичният театър „Народна сцена“, стоящ на прогресивни позиции, и работническият самодееен колектив „Сините блузи“.

През управлението на Народния блок нищожната групичка на българските троцкисти, групирана около издавания от тях в. „Освобождение“, откриха шумна клеветническа хулиганска кампания срещу Комунистическата партия, Коминтерна и Съветския съюз. Българските троцкисти бяха жалка тайфа от всевъзможни ликвидаторски елементи и яростни врагове на Септемврийското въстание през 1923 г., като Сидер Тодоров, Сте-

фан Манов и други, или изключени от Партията за предателство и капитулантско държане пред полицията. Опитът на троцкистите да свият гнездо сред работническото движение претърпя пълен неуспех. Разобличени като врагове на освободителното работническо движение, българските троцкисти, които бяха сборище от вманиачени интелегенти, опортюнисти, ликвидатори и доказани предатели, бяха отритнати и презрени от трудещите се маси. Хулиганската кампания на троцкистите около в. „Освобождение“ беше част от клеветническата кампания, която фашистката реакция водеше против Комунистическата партия, Коминтерна и Съветския съюз.

Въпреки засилването на терора, революционният подем на масите намери израз и в големите стачни борби, които обхващаха цялата страна, в проведените политически акции и в станалите общински избори през управлението на Народния блок.

Още в първите дни от управлението на народноблокарското правителство, на 2 юли 1931 г., избухна стачката на работниците от текстилната ф-ка „Тунджа“ в гр. Ямбол. Стачкуваха повече от 1,000 работници. Опитът на господарите да провалят стачката чрез вербуване на стачкозаместници не успя. Не дадоха резултат и полицейските арести, побоища и интернирвания на ръководителите на стачката. Стачкуващите работници и работнички проявиха голяма упоритост и издръжливост, опирайки се на подкрепата на трудещите се от града и околията. На 22 юли полицията арестува стачния комитет, ръководителите на РП и НРПС и други работници на брой повече от 150 души. В знак на протест срещу полицейския терор на 23 юли 1931 г. в центъра на града се състоя протестен митинг от 4,000 души. Всички фабрики, магазини и работилници в града бяха затворени. След митинга се устрои голяма демонстрация, полицията стреля върху демонстрантите и от тях паднаха убити и ранени.

След 25-дневна героична борба стачката на ямболските текстилци завърши с частичен успех. Господарите бяха принудени да дадат известно увеличение на заплатите, да подобрят хигиенните условия, да дадат работно облекло на част от работниците и др.

Освен в Ямбол избухнаха стачки и в други градове на страната. Обявиха стачка текстилците от фабрика „Принц Борис“ във Варна (Сталин) на брой 1,300 души, текстилните работници в Габрово, Сливен, рудничарите в мина „Твърдица“, тютюноработниците в Пазарджик и др. В началото на 1932 г., особено през м. март, страната беше обхваната от нова стачна

вълна. Като илюстрация на борческата готовност на масите можем да посочим общата стачка на текстилните работници в Сливен в началото на 1934 г., която беше подкрепена в знак на солидарност с едnodневна стачка на всички занаятчии, бакали, дребни търговци и други.

Народноблокарското правителство беше в пълна услуга на господарите и туряше в действие всички средства на терора, за да подави стачните борби.

В голямата си част стачките бяха предизвикани от опитите на господарите да намалят работническите надници, но имаше и настъпателни стачки.

Поради сектантския курс стачните борби изоставаха в редица важни градски центрове като Русе, Стара Загора, Плевен и др. В стачното движение слабо участваха металиците и рудничарите, а железничарите останаха съвсем настрана.

Неправилният сектантски курс беше причина значителна част от стачките да завършват с неуспех, понеже в процеса на стачната борба не се проявяваше нужната гъвкавост в зависимост от конкретната обстановка и когато е необходимо, не се приключваше стачката, макар и с частичен успех. Пратането на делегации от стачници при съответните правителствени органи, за да защитят техните справедливи искания, сектантите таксуваха като „опортюнистическо огъване и легалистичен уклон“.

Поради кризата безработицата в страната все повече се увеличаваше. Положението на безработните беше извънредно бедствено. Правителството на Народния блок не полагаше грижи за тяхното подпомагане. Разгърна се значително движение на безработните. В някои градове се дойде до остри сблъсквания с полицията (Пловдив, София, Свиленград и др.) и устройване на гладни походи (Хасково, 1933 г.). Партията и профсъюзите обаче не можаха да използват и издигнат на нужната висота това движение. Създаваните комитети на безработните обикновено имаха краткотраен живот. Погрешният политически курс на левосектантското ръководство пречеше за широкото организиране на движението на безработните.

През управлението на Народния блок бяха проведени акции за даване амнистия на политическите затворници, против фашисткия терор, против опасността от нова война, в защита на трудовия печат и пр. По това време наред със студентските стачки се провеждаха много стачки и на средношколската младеж.

Олевяването на масите и техният голям борчески подем пролича и в проведените общински избори.

Нарастване влиянието на Работническата партия особено силно изпъкна в изборите за градски и общински съветници, станали на 14 февруари 1932 г. Във всички големи градове на страната (Пловдив, Варна (Сталин), Русе, Бургас, Сливен, Стара Загора, Ямбол и др.) Работническата партия се очерта като първа политическа сила, а в редица градове (Сливен, Троян, Свиленград и др.) тя би всички останали партии, взети вкупом. В сравнение със законодателните избори на 21 юни 1931 г. в градовете Работническата партия отбеляза голямо увеличение на подадените за нея гласове. Партиите на Народния блок получиха в тези избори значително по-малко гласове в сравнение със законодателните избори на 21 юни 1931 г., въпреки дадената им така наречена правителствена зестра.

Същата картина имаме и в изборите за селски общински съветници. В десетки села комунистите спечелиха общинските съвети.

Особено блестяща победа извоюва Работническата партия в станалите на 25 септември 1932 г. избори за общински съветници в София. Въпреки мерките на властта, която беше струпала полицейските сили от цялата страна в София, Народният блок претърпя голямо поражение и болшинството от гласовете и мандатите бяха получени от Работническата партия. Последната получи повече от 20,000 гласа, а Народният блок само 10,000; Цанков получи 6,000 гласа; Ляпчев — 3,200 гласа; Смилов — 2,200 гласа; социалдемократи — 1,500 гласа. Победата на работническата класа намери най-живо отражение в цялата страна. За първи път в столицата на една буржоазна държава общинските избори бяха спечелени от комунистите. „Демократическото“ правителство на Н. Мушанов отказа да предаде софийската община на комунистите и касира техните общински съветници.

След победата на Работническата партия в общинските избори, в които тя получи общо 230,000 гласа, страхът на правителството от избори беше толкова голям, че то не посмя да произведе предстоящите тогава избори за окръжни съветници. За да излезе от това положение, правителството премахна окръжните съвети, които съществуваха у нас от освобождението на България от турското робство и имаха известни стопански функции в окръга.

През управлението на Народния блок в страната се създаде широко движение за установяване на дипломатически и търговски връзки със Съветския съюз и за изпращане на работническо-селска делегация в СССР. Въпреки полицей-

ския терор, по предприятия, квартали, градове и села се избираха делегати за Съветския съюз и изпращаха до правителството изложения да не им се пречи да заминат. Правителството на Мушанов и Гичев не само не се вслуша във всенародното искане за установяване на дипломатически и търговски връзки със Съветския съюз и за изпращане на работническо-селска делегация, но подложи на преследване, арести и побоища избраните делегати.

Това широко движение за изпращане на работническо-селска делегация говореше за голямата обич на трудещите се у нас към СССР, ВКП(б) и др. Сталин. Съществуването на Съветския съюз и успешното изграждане на социализма под ръководството на др. Сталин укрепваше вярата в силите и светлото бъдеще на работническата класа и повдигаше смелостта на българските комунисти в тежката и неравна борба против фашистката диктатура.

След победата на Работническата партия в софийските избори правителството на Народния блок засили извънредно терора над работническото движение. Комунистическите кадри бяха подложени на истинско пребиване в полицейските участъци, а редица работнически дейци бяха избити на улицата (Петко Напетов, Христо Трайков, Павел поп Пандов, Божи-дар Митрев и още много други). Правителството пристъпи към устройване на много процеси по закона за защита на държавата. Бяха издадени редица смъртни присъди (16 в Шумен (Коларовград), 4 в Казанлък, 2 в Пловдив, смъртните присъди на варненските моряци и пр.). В Шумен бяха умъртвени по най-зверски начин две курсистки, един курсист от учителския институт и един войник. Срещу Новата 1934 година полицията на Гиргинов нападна работническата вечеринка в Градското казино в София и стреля върху присъстващите. Един работник беше убит и други ранени.

В правителствения и реакционен печат се сложи на обсъждане въпросът за обявяването въвн от законите на Работническата партия. Особено енергично за това настояваше Цанков, като обвиняваше правителството на Народния блок в керенщина. В отговор на това народноблокарското правителство засилваше още повече терора, за да докаже по този начин, че не Цанков, а то най-добре може да се справи с комунистическата опасност. Кръстю Пастухов в изявленията си пред в. „Зора“ от 26 март 1933 г. също така се изказва за обявяването на Работническата партия въвн от законите, както това станало по-рано с Комунистическата партия в 1924 г.

През април 1933 г. правителството на Народния блок ка-
тира работническите депутати. По този начин „демократът“
Мушанов и „народовластникът“ Гичев извършиха това, което
направи Цанков в 1924 г. С особена стръв правителството се
нахвърли върху легалния работнически печат, който беше
подложен на постоянни конфискации. Бяха устроени много
процеси по закона за защита на държавата над отговорните
редактори на легалните работнически вестници, на които се
даваха тежки присъди. Освен това правителството на Народ-
ния блок създаде и тъй наречения ЗОП (Закон за опазване от
престъпления), с който бяха отнети редица права на българ-
ския народ. Чрез този закон под страх на затвор и тежки
глоби се проведе обезоръжаването на населението и му се за-
брани да притежава оръжие. Със същия закон се въведоха
големи ограничения и бяха извънредно много стеснени въз-
можностите за устройване на публични събрания.

3. Историческият Лайпцигски процес. Георги Димитров знаменосец на борбата срещу фашизма и империалистическата война

Идването на Хитлер на власт в Германия през януари
1933 г. се посрещна със задоволство от империалистическите
кръгове. Английският буржоазен печат, надявайки се, че Хит-
лер ще изпълни своите закани да „унищожи болшевизма“,
уверяваше, че установяването на хитлеристкия режим в Гер-
мания няма да има големи последствия за международните
отношения. Също така и американските вестници писаха, че
според мнението на вашингтонските управляващи кръгове
идването на Хитлер на власт не възбуждало опасение относно
последствията в международните отношения.

Прогресивната демократическа общественост с право видя
в идването на Хитлер на власт надвесването на войната над
Европа. Хитлеристката партия, преди да дойде още на власт,
имаше готова програма за завладяването на Европа и уста-
новяването на световно германско господство. Тази завоева-
телна програма беше изложена още в 1924 г. в книгата на
Хитлер „Моята борба“, която заслужено получи прозвището
„библия на людоедите“.

Идването на Хитлер на власт означаваше не само уста-
новяването в Германия на зверски фашистки терор, но и акти-
визиране на фашисткото движение в другите страни. Опи-
райки се на хитлеристка Германия и материално подкрепяни
от нея, фашистките движения надигнаха глава и минаха в

акция за овладяването на властта в ония страни, в които все още имаше буржоазнодемократическо управление.

Хитлеристката провокация със запалването на райхстага на 27 февруари 1933 г. послужи като сигнал за зверска разправа с комунистическото движение в Германия. Чрез устроенния Лайпцигски процес (септември—декември 1933 г.), подсъдим по който беше Георги Димитров, арестуван на 9 март 1933 г., хитлеристите целеха да ударят не само комунистическото движение в Германия, но също Комунистическия интернационал и Съветския съюз. Така например в обвинителния акт се казваше, че Георги Димитров и другите подсъдими били „упълномощени от Руската комунистическа партия в Москва“ да организират въоръжено въстание в Германия чрез подпалването на райхстага с цел да се съветизира цяла Европа, като след подпалването на райхстага подобни подпалвания трябвало да станат във Варшава, Виена, Прага, за да се „разпространи пожарът по цяла Европа“.

Георги Димитров, след освобождението му от хитлеристкия затвор, във в. „Правда“ от 4 март 1934 г. характеризира по следния начин Лайпцигския процес:

„Какви конкретни задачи си беше поставил германският фашизъм, органирайки Лайпцигския процес?

Първо, да реабилитира фашистките подпалвачи и палачи вътре в страната и вън от нея, да скрие действителните подпалвачи, като стовари вината върху комунистите.

Второ, да оправдае въдворения терор и чудовищните преследвания срещу революционния пролетариат. Да оправдае в очите на общественото мнение на целия свят варварското унищожаване на огромни културни ценности, разгромяването на науката, безпощадно унищожаване даже на левобуржоазното „свободомислие“, масовите погроми, убийствата и т. н.

Трето, процесът трябваше да даде храна за нова антикомунистическа кампания. Той трябваше да стане основа за нов „процес-монстр“ — срещу Комунистическата партия в Германия.

Четвърто, процесът трябваше да докаже, че фашисткото правителство „победоносно“ се бори срещу световния комунизъм и навреме е спасило капиталистическа Европа от комунистическата опасност. Главите на четирмата обвиняеми комунисти се смятаха от фашистите като разменна монета при по-нататъшните предстоящи търгове с империалистическите страни, които срещу „историческите заслуги“ на Хитлер е трябвало да го задоволят в областта на „равноправието“ във въоръженията и т. н.

Германските фашисти придаваха извънредно голямо външнополитическо значение на този процес."

Лайпцигският процес прикова вниманието на цял свят, понеже това беше първият сблъсък между световното прогресивно движение и хитлеристка Германия. Със своето болшевишко държане Георги Димитров нанесе първото морално-политическо поражение на фашизма и даде пример не само как трябва да се държи комунистът пред фашисткия съд, но и как трябва да се води борбата против фашизма.

„През дните на Лайпцигския процес Георги Димитров стана знаменосец на борбата срещу фашизма и империалистическата война. Неговото героично държане в съда и гневните думи, които той хвърляше в лицето на фашистите, разобличавайки тяхната гнусна провокация във връзка с подпалването на райхстага, свалиха маската от лицето на фашистките провокатори и вдигнаха на борба срещу фашизма нови милиони трудещи се от целия свят“ (из некролога по случай смъртта на Г. Димитров от ръководителите на ВКП(б)).

Неговото поведение на процеса и проведената от него линия даде мощен тласък за изграждането на антифашисткото единодействие на широка основа, нещо, което по-късно той обоснова по блестящ начин в историческия си доклад за Народния фронт в 1935 г. пред VII конгрес на Коминтерна.

Със своето героично държане на Лайпцигския процес Георги Димитров като верен ученик и съратник на великия Сталин защити принципите и програмата на Коминтерна, Съветския съюз и ВКП(б) от хулите и клеветите на хитлеристите. Той „прослави нашата родина в целия свят така, както никоой друг българин досега не я е прославял“ (В. Червенков). Блестящо защити честта и достойнството на нашия народ от опитите на хитлеристите да го оскърбят и очернят. Столетия ще минат, но винаги гордите думи на Георги Димитров в защита на българския народ ще звучат като мобилизиращ зов по всички краища на нашата родина, ще възпламеняват българските сърца и укрепяват волята на нашия народ към нови подвизи и дела:

„Печатът не само ме хулеше по всякакъв начин — това ми беше безразлично, — но във връзка с мен наричаха и моя български народ „див“ и „варварски“; мене ме наричаха „тъмен балкански субект“, „див българин“, и аз не мога да отмина това с мълчание.

Вярно е, че българският фашизъм е див и варварски. Но българската работническа класа и селяните, българската народна интелигенция съвсем не са диваци и варвари. Равнището на материалната култура на Балканите безусловно не е така

високо както в другите европейски страни, но духовно и политически нашите народни маси не стоят на по-ниско равнище отколкото масите в другите европейски страни. Народ, който 500 години живее под чуждо иго, без да изгуби своя език и националност, нашата работническа класа и селяните, които се бореха и се борят против българския фашизъм и за комунизма — такъв народ не е див и варварски. Диваци и варвари в България са само фашистите. Но аз Ви питам, господин председателю, в коя страна фашистите не са диваци и варвари?

Още по времето, когато германският император Карл V казвал, че той говори на немски само с конете си, а германските дворяни и образовани хора пишели само на латински и се срамували от немския език, във „варварска“ България апостолите Кирил и Методи бяха създали и разпространяваха старобългарската писменост.

Българският народ с всички сили и извънредно упорито се е борел против чуждестранното иго. Ето защо аз протестирам против нападките срещу българския народ. Аз нямам причини да се срамувам, че съм българин, и аз се гордея, че съм син на българската работническа класа.“

През всичкото време на подготовката и провеждането на Лайпцигския процес българските фашисти и правителството на Мушанов бяха в пълна услуга на хитлеристките палачи. Българската полиция снабдяваше с фалшиви документи хитлеристкото обвинение, потривайки ръце от радост, че германските палачи ще вземат главата на Георги Димитров, който се изплъзна от техните ръце през 1923 г. А когато Георги Димитров беше оправдан и поиска да се върне в България, Мушанов и Гичев отказаха да го допуснат в неговата родина.

„Болшевишкото държане на др. Димитров пред Лайпцигския съд — пише Васил Коларов — не беше случайно налукване на верния път, а дълбоко обмислена, непоколебима и последователно провеждана истинска болшевишка линия, произтичаща от цялото негово минало и дългогодишна беззаветна борба като революционер и съответстваща на действителното положение в днешна Германия и в целия свят. „Аз защитавам смисъла и съдържанието на своя живот“ — с тия думи др. Димитров защитаваше своето право на неограничена защита пред фашисткия съд, с тия думи той изрази именно тази идея, че през целия си живот той вярно и честно се е борил за делото на пролетариата и социализма, против експлоататорите и потисниците на трудещите се“ (сп. „Комунистически интернационал“ кн. 8, 1937 г.).

Героичното държане на Георги Димитров на Лайпцигския процес е светла страница в борбата на прогресивното човечество против хитлеристка Германия, както и в историята на нашия народ.

В целия свят се разгърна широко движение за спасяването на Георги Димитров от хитлеристките палачи. Образувани бяха комитети в негова защита. В това движение участваха комунисти, социалдемократически работници, прогресивни писатели и учени, с една дума, всички честни и прогресивни хора в света.

По време на Лайпцигския процес, когато антифашистите и всички прогресивни хора от цял свят се вдигнаха на борба да спасят живота на Георги Димитров, самозабравилите се левосектантски троцкистки елементи отправяха хули и клевети срещу него. Те имаха безсрамието по случай десет години от славното Септемврийско въстание 1923 г. в юбилейния брой на „Работнически вестник“ да поставят имената на Георги Димитров и Васил Коларов, организаторите и ръководителите на Септемврийското въстание, наред с имената на сакаровци и други ликвидаторски елементи, които бяха яростни противници на въстанието и безогледно го отричаха.

В това престъпно антипартийно отношение на левосектантските фракционери към Георги Димитров се крие и причината, загдето не използваха Лайпцигския процес за разгръщане на широко народно движение у нас в защита на Георги Димитров. Докъде бяха стигнали левосектантските фракционери показва позорният факт, че те отклониха като „нецелесъобразно“ предложението на Международния комитет за защита на подсъдимите от Лайпциг до партийното ръководство да се организира в София едно заседание на съда по Лайпцигския контрапроцес, който беше заседавал в Лондон и Париж, за да се разпитат свидетели, които да оборят хитлеристкото обвинение срещу подсъдимите, че те били „терористи“, „автори“ на атентата в черквата „Св. Неделя“ и пр.

Георги Димитров се ползуваше с огромна популярност и обич сред работниците и трудещите се маси в България. Работническата класа, трудещите се селяни, целият български народ зорко следяха героичната борба на Георги Димитров в Лайпциг. Въпреки левосектантите трудещите се в нашата страна разгърнаха борба за освобождението на Георги Димитров. Победата на Георги Димитров в Лайпциг бе сериозен удар и върху лявото сектантство в Партията.

4. Процесите на разложение и прегрупиране в буржоазния лагер. Сектантските решения на IV пленум. Военният преврат на 19 май 1934 г. Опортюнистическата пасивност на Партията на 19 май 1934 г. по вина на левосектантското ръководство

Народният блок губеше своето влияние сред масите. Причините за отслабването на неговото влияние се кореняха, на първо място, в това, че той вместо демократизирането на политическия живот у нас, каквото беше народното искане и очакване, на дело бранеше от напора и натиска на масите установения противонароден режим на 9 юни 1923 г. На второ място, народноблокарското правителство не проведе никакви съществени мероприятия за облекчаване тежкото положение на народните маси поради настъпилата стопанска криза, като търсеше изход от нея за сметка на работниците, селяните и дребните съществувания.

Партиите, от които беше съставен Народният блок, водеха ожесточена котерийна борба помежду си коя от тях да овладее по-доходните министерства за използване облагите от властта. През народноблокарското управление се изнесоха в печата много случаи на безогледно използване на властта, изнудване и корупция.

Само три месеца след поемане управлението от Народния блок Александър Малинов, под предлог че здравето му е разклатено, се оттегли от кабинета и на негово място министър-председател стана Н. Мушанов.

В края на 1933 г. избухна остра правителствена криза, която завърши с изтикването на либералския министър Георги Петров от Министерството на търговията, което беше дадено на земеделците. Отнемането Министерството на търговията от либералите доведе до разцепление на тяхната партия, като Георги Петров със своите привърженици излезе от Народния блок и мина в опозиция.

Във връзка с тази кабинетна криза Вергил Димов излезе с изявление в печата, като мотивираше по следния начин защо е необходимо да се даде по-голям дял в управлението на Земеделския съюз:

„Разрушителните елементи в страната се ширят и най-голям дял в борбата с тези разрушителни елементи се пада на земеделското движение. То и днес води тази борба. Затова и Земеделският съюз ще трябва да вземе по-едри ресори от държавното управление за по-ефикасна борба с комунистите.“

В общинските избори Земеделският съюз загуби част от гласовете, подавани за него в миналите избори. Вървящите след

него селски маси все повече се разочароваха от земеделските министри, които, вместо да поставят в кабинета твърдо и енергично въпросите за облекчаване тежкото положение поради кризата на трудещите се селяни, на дело следваха политиката на министрите-демократи, които защитаваха интересите на едрия капитал.

В 1932 г. група земеделски депутати, зад които стояха земеделските министри, емигрирали през 1923 г. в Югославия, и с материална помощ от Белград напуснаха гичевия съюз и образуваха пладнарския Земеделски съюз. Пладнарите откриха голяма кампания против гичевисткия Земеделски съюз. Проведените общински избори показаха известно нарастване на тяхното влияние. Завърналите се от емиграция бивши земеделски министри Недялко Атанасов и Ал. Обов, които бяха амнистирани през 1933 г., застанаха начело на пладнарския Земеделски съюз. На следната година стана ново разцепление в Земеделския съюз. От него се отдели групата на Н. Захариев и Ст. Омарчевски и образува нов Земеделски съюз.

В 1932 г. Демократическият сговор се разцепи. Съществуващите в него две крила — ляпчево и цанково — образуваха две отделни партии. Ляпчев запази старата фирма на своята партия — Демократически сговор, а Цанков нарече своята партия „Народно социално движение“. Цанков възприе открита фашистка идеология и устрои своята партия по хитлеристки образец, обяви се против демокрацията, издигна култа на вождача, за какъвто той сам се обяви. Той пристъпи към широка публична дейност, копирайки фашистките методи на агитация и пропаганда. Устройваните от него публични събрания бяха съпроводени с голям шум и парадност, с много афиши и кръсък. Цанков особено засили своята дейност след идването на Хитлер на власт в Германия. Материално подкрепян от хитлеристка Германия и получавайки значителни средства от едрокапиталистическите среди у нас, Цанков предприе шумна агитация в страната. Той тръбеше за „силна ръка“, „волева компетентна власт“, демагогствуваше с нуждите на масите и сочеше, че само неговата партия ще донесе „спасение“ от сегашния хаос и криза. Цанков и неговите хора шумно тръбяха, че в близко време идват на власт, като искаха по този начин да повлияят на колебаещите се дребнобуржоазни маси и ги привлекат на своя страна. Фашистката партия на Цанков стана център, около който започнаха да се групират най-реакционните и черносотнически елементи в страната. В нея влязоха либералите на Христо Статев, групата на Коста Томов, както и Тодор Кожухаров, Славейко Василев, Асен Цанков и др.

Цанков създаде и свои „национални работнически синдикати“. Също така по хитлеристки образец той образува и кухни за безработните, надявайки се по този начин да ги привлече на своя страна. Благодарение на проведената разяснителна работа от Партията и НРПС опитът на Цанков да свие змийско гнездо сред работническата класа не успя. Той събра около себе си само лумпенизирани елементи и пропаднали хора.

Трябва да се изтъкне, че народните маси правилно схванаха опасността от Цанков и започнаха да разгонват неговите публични събрания. В гонението на цанковите банди участваха комунисти, земеделци, а някъде и привърженици на останалите буржоазнодемократични партии. Такъв беше например случаят във Враца, където гражданството масово излезе и разгони цанковите шайки. Войската и полицията спасиха Цанков от народното възмущение. Народноблокарската полиция беше в пълна услуга на Цанков. Тя арестуваше и биеше работниците и селяните, които разгонваха неговите събрания, и мнозина бяха съдени и осъдени за това на по 10—15-годишен строг тъмничен затвор.

През управлението на Народния блок прояви публична дейност и политическият кръг „Звено“. „Звено“ води началото си от 1928 г. и неговото създаване е свързано с борбите в Сговора. В 1928 г. Цанков започна да издава в. „Лъч“, около който се групираха Калфов, генерал Русев, Петър Тодоров, Кимон Георгиев и др. Това беше тъй наречената група на „лъчистите“. Скоро в средите около в. „Лъч“ настъпи раздвоение: хората около Кимон Георгиев и Петър Тодоров се отделиха и заедно с деятели от другите буржоазни партии образуваха политическия кръг „Звено“. Участниците в „Звено“ останаха да членуват в Демократическия сговор, заявявайки, че „Звено“ не е отделна партия, а само политически кръг, стоящ над политическите партии. В „Звено“ освен сговористи също членуваха хора от Демократическата партия, Радикалната партия, социалдемократи от групата на Димо Казасов и др. Главната проява на „Звено“ през управлението на Ляпчев беше издаването на седмичното сп. „Звено“ с редактор Димо Казасов. През управлението на Народния блок и особено в 1933 г., когато вътрешнополитическите борби у нас се изостриха, „Звено“ устрой публични събрания в по-големите градове, на които разви своята платформа. Особено остро звенарите се нахвърляха върху политическите партии, които таксуваха като котерии, отживели вече своето време, и настояваха за тяхното премахване. С тази публична дейност „Звено“ извършваше поли-

тическа подготовка във връзка с подготвяния от него преврат. „Звено“ беше съвсем малочислена организация, която имаше малки групички в някои от по-големите градове на страната.

Към края на управлението на Народния блок политическата обстановка у нас се изостри извънредно много. Народният блок се раздираше от котерийни борби. Неговото влияние бързо отслабваше. Масите, разочаровани от неговата политика, все повече се отдръпваха от него. Опозиционните буржоазни партии развиваха енергична дейност, за да спечелят разочарованите от Народния блок народни маси, служейки си с най-исобуздана демагогия. Особено енергична дейност развиваше Данков.

При така създадената обстановка и в такъв извънредно важен политически момент нашата партия, която по преценката на Коминтерна беше завладяла болшинството на работническата класа и имаше голямо влияние над бедняшките и средняшки селски маси, остана в опашката на събитията и не мобилизираше масите на борба срещу опасността от готвещия се нов фашистки преврат.

Това бе резултат от антипартийната и противокоминтернската политика на левосектантската фракция, която стана причина в такъв решаващ момент от живота на страната Партията да остане изолирана от масите.

Каква оценка даде на положението IV пленум и какви директиви препоръча на Партията? Според политическата резолюция на IV пленум основният стратегически удар трябвало да бъде насочен против Земеделския съюз и Социалдемократическата партия. Земеделският съюз според преценката на левосектантите бил „фашизирана“ организация и „преден отред на фашистката контрареволуция у нас“. Ето впрочем какво четем в самата резолюция:

„Партията в сегашния момент трябва още по-решително да заостри основния си стратегически удар против Земеделския съюз — в цялата негова система от управляващи и опозиционни крила, особено решително удряйки по пладненци, които излизат като все по-сериозна опасност — главна социална опора на буржоазията в село, и против социалдемократията — главна социална опора на буржоазията в работническата класа, систематически разкривайки на конкретни факти още по-активната и още по-опасна контрареволуционна роля на Земеделския съюз и социалдемократията в сегашната обстановка“.

Безспорно това беше коренно погрешна оценка, която насочваше погрешно Партията на борба срещу Земеделския съюз и социалдемократите, а не срещу най-опасните врагове на ра-

ботническата класа — Цанков и другите фашистки формации, демобилизираше силите на Партията и улесняваше превратджиите.

Левосектантското ръководство имаше съвсем неправилно разбиране за единния фронт. Стойки на погрешната позиция, че Земеделският съюз е фашизиран и преден отред на фашистката контрареволуция, левосектантите бяха против единдействието със Земеделския съюз и Социалдемократическата партия. Левосектантите изискваха като предварително условие от ония сдружени земеделци, които бяха готови да единоредствуват с Партията, публично да заклеймят своите водачи като фашисти и само при това положение допускаха единоредствие с тях. Левосектантите не държаха никаква сметка, че основната част от членовете на Земеделския съюз все още тачеха ръководството си с всичките му недостатъци. Те провъзгласиха обединението на Работническата партия с левицата на Земеделския съюз, което, беше неправилно и погрешно.

Дори когато комунисти и сдружени земеделци по места, правилно схващайки опасността от Цанков, започнаха да изграждат единоредствието във връзка с разгонването на неговите банди и осуетяването на устройваните от тях събрания, левосектантското ръководство не обърна внимание на това и пренебрегна този важен факт. Неговата сектантска ограниченост не му позволи да види това, което подсказваше самият живот и което ставаше вече на практика, а продължаваше да стои на своите вредни доктринерски позиции.

Коминтернът обърна внимание на ръководството на нашата партия да ревизира своето становище по въпроса за единния фронт. Още след идването на Хитлер на власт в Германия Коминтернът посочи на комунистическите партии, в това число и на нашата партия, че при новосъздадената обстановка след установяването на хитлеристкия режим в Германия компартиите трябва да изграждат единния фронт не само отдолу, с масите, но така също и с ръководството на социалдемократическите партии.

Партийното ръководство трябваше незабавно да турн край на неправилното си отношение към Земеделския съюз и Социалдемократическата партия, таксувайки ги като фашизиранни организации. То трябваше да вземе твърд курс на изграждане на единния фронт не само с масите, които вървяха след Земеделския съюз и Социалдемократическата партия, но също така и с техните ръководства, със самия Земеделски съюз и Социалдемократическата партия като организации.

Така ли постъпи обаче левосектантското ръководство на Комунистическата партия? Като скри от Партията указанията на Коминтерна, то зае позиция, че у нас най-много може да се стигне до изграждането на единния фронт с местните дружби и местните социалдемократически организации, но не и със Земеделския съюз и Социалдемократическата партия, като партии, понеже били фашизирани. По този начин левосектантското ръководство отхвърли указанията на Коминтерна, упорито стоейки на своите погрешни позиции. А това беше още едно доказателство за противокоминтерновския и антипартиен характер на левосектантската фракция.

В резолюцията на IV пленум съвсем погрешно се осветляваха процесите, които ставаха в буржоазния лагер. Според дадената преценка на Пленума всичко в лагера на буржоазията се разлага: разлага се Народният блок, Земеделският съюз, Социалдемократическата партия и другите буржоазни партии и т. н. Наистина такива процеси на разложение имаше в буржоазния лагер, но наред с тях ставаха и процеси на преустройство, на прегрупиране и концентрация на буржоазните сили около новите политически центрове — партията на Цанков, политическия кръг „Звено“ и др. Всичко това обаче левосектантското ръководство не виждаше, не заостряше вниманието на Партията откъде идва истинската опасност и не насочваше борбата на трудещите се против нея.

Същия сектантски подход прояви IV пленум и при разглеждане стопанското положение на страната. На Пленума бе формулирана теорията за „икономическата катастрофа“. Според тази теория както в политическия живот на страната всичко се разлага и върви надолу, така и в областта на стопанството всичко се разлага, общата икономическа катастрофа настъпва и нищо не може да я спре. Разбира се, подобно схващане водеше до пасивност на Партията, до свиване на нейната дейност и демобилизиране на нейните сили.

Сектантските методи на ръководство доведоха до отслабване масовата работа на Партията, до отслабване връзките ѝ с едрите предприятия и особено с ръководещата част на работническата класа, като машинни работници, транспортни работници, металици и др.

Когато народноблокарското правителство изгони от Народното събрание работническата парламентарна група, касира комунистическите общински съветници в София и започна да избива работнически дейци, Партията не можа да разгърне широко движение за отбиване ударите на реакцията.

През този период настъпи израждане и на тъй наречените улични трибуни, които по вина на левосектантите се насрочваха често и без съответна подготовка. Провеждането на една акция, особено при забраната на властта, изисква най-старателна подготовка, широка агитация сред трудещите се за тяхното мобилизиране и извеждане на улицата. Без подобна подготовка уличните акции се превърнаха в малочислени улични трибуни, в които участвуваше предимно кадърът на Партията, който се излагаше на ударите на фашистката полиция.

От друга страна, провеждаха се предимно календарни акции. Разбира се, Партията не е против календарните акции, но преди всичко Партията трябва да долови и организира масите около дадени животрептящи въпроси, които в момента най-живо интересуват масите и за разрешението на които те са готови да излязат на борба.

В началото на м. май борбите в народноблокарския кабинет взеха вече открити форми, което доведе до остра правителствена криза. Откритата кабинетна криза продължи дълго време, понеже партиите, които влизаха в Народния блок, се счепкаха за косите и дадоха пълен простор на котерийните борби помежду си около подялбата на министерските места.

В обстановката на избухналата кабинетна криза политическият кръг „Звено“ начело с Кимон Георгиев и офицерската лига извършиха военен преврат на 19 май 1934 г.

Всъщност превратът беше извършен от офицерската лига. Борбите в сговора, особено изострили се след отстраняването на Цанков в 1926 г. от министър-председателското място и заемането на последното от Ляпчев, намериха отражение и сред деветоюнския офицерски съюз. За постигането на своите котерийни домогвания различните крила в сговора търсеха подкрепата на офицерството. В резултат на тези борби изникна опозиционното течение в офицерския съюз, което беше насочено срещу генерал Вълков, военен министър тогава, председател на офицерския съюз и доверен човек на цар Борис, чрез който последният провеждаше своята политика сред офицерството. С течение на времето опозиционно настроените офицери, опирайки се предимно на низшето офицерство, създадоха офицерската лига. Някои от членовете на лигата започнаха да проявяват известни антидинастични настроения. Превратът на 19 май 1934 г. беше извършен именно от така създадената офицерска лига.

На 19 май 1934 г. Комунистическата партия, макар да бе предупредена за готвения преврат от офицерската лига, не

мога да вдигне масите на борба против превратаджиите. Наистина ЦК призова масите на политическа стачка, но не можа да ги мобилизира и изведе на улицата и да окаже действителен сериозен отпор на превратаджиите. С успешното извършване на преврата бяха засилени разклатените позиции на капиталистическата класа. Комунистическата партия и революционното движение получиха тежък удар. Създадох се големи допълнителни трудности за Партията и борбите на народните маси.

След преврата левосектантското ръководство вместо да види и поправи своите грешки, още повече ги задълбочи.

В резолюцията на ЦК по оценката на преврата четем следната констатация:

„... той (превратът — б. н.) показва пълната правилност на генералната политическа линия и на оценката на БКП за по-нататъшното рязко изостряне на фашистката диктатура и новата вълна на фашизация, протичаща в хода на бързото узряване на революционния кризис в България. БКП посрещна преврата на 19 май с ясна революционна перспектива, незабавно усвоявайки и провеждайки линията на смела революционна мобилизация на масите против военно-фашисткия преврат и създаденото от него правителство.“

По-нататък в резолюцията се казва:

„В съотношението на класовите сили настъпи рязко изменение в полза на пролетариата и на Комунистическата партия. Разбивайки всички терористически прегради, революционното движение на масите се надига с огромна сила, раздрусвайки основите на фашисткия режим, предавайки особена острота на разгръщащата се криза във върховете и бързо водейки към нейното нарастване в общонационална криза за властта.

Установяването на военно-фашистката диктатура в условията след края на капиталистическата стабилизация, като разбива всички демократически илюзии у масите и като облекчава освобождението на масите от влиянието на Земеделския съюз и социалдемократията, гигантски ускорява темпа на развитието на България към пролетарската революция.“

Вместо трезвен анализ на положението, създадено у нас след 19 май, и поставяне на задачи, които да отговорят на политическата обстановка, левосектантското ръководство съвсем погрешно прецени, че в резултат на преврата България е навлязла в революционна криза. То постави като непосредствена задача на Партията борбата за установяване на съветска власт и пролетарска диктатура в България.

Тази оценка на левосектантското ръководство беше погрешна. Тя не отговаряше на политическата обстановка и на съотношението на класовите сили в страната.

От гледна точка на тактиката на Партията не въпросът за непосредствено установяване на пролетарска диктатура и съветска власт стоеше у нас след преврата, а задачата за изграждане на единния фронт с другите демократически сили, на първо място със Земеделския съюз, за борба против фашистката реакция и възстановяване на отнетите народни права и свободи. Тъкмо това обаче не проумяваше левосектантското ръководство и затова и след 19 май, когато фашистката реакция обяви въвн от законите Земеделския съюз, то продължаваше да таксува и Земеделския съюз, и Социалдемократическата партия като фашизирани организации и главен враг на работническото движение. В резолюцията на ЦК по деветнадесетомайския преврат четем:

„Социалдемократията и Земеделският съюз и сега си остават главните социални опори на буржоазията. Особено опасен става в сегашния момент със своите нови демагогски маневри гичевият БЗНС, Вrabча 1. Затуй в борбата за събаряне правителството на преврата Партията трябва с още по-голяма сила да заостри своя основен стратегически удар против Земеделския съюз и социалдемократията.“

Наистина в резолюцията по майския преврат се говори за необходимостта от изграждане на единен фронт. Но левосектантското ръководство разбираше единния революционен фронт като средство „за пълно разложение на БЗНС и социалдемократията“. . .“

В статията „Под знамето на единния фронт“, печатана в „Работнически вестник“ от 10 юни 1934 г., се казва:

„Политиката на единния революционен фронт не е политика на коалиция отгоре на нашата Партия с БЗНС и социалдемократията . . . тя е политика, която води към пълното разложение на БЗНС и социалдемократията, като главни социални опори на военно-фашистката диктатура“.

И така, когато деветнадесетомайският режим вилнесше с пълни сили в страната, когато всички демократически организации, в това число и Земеделският съюз, бяха обявени въвн от законите по силата на издадената за целта Наредба-закон, левосектантското ръководство продължаваше да смята, че главният враг на работническото движение с Земеделският съюз и Социалдемократическата партия и затова „трябва с още по-голяма сила да заострим своя основен стратегически удар против Земеделския съюз и социалдемократията“. На-

истина това бяха херкулесовите стълбове на левосектантската слепота, доктринерство, глупост и вредителство.

В статията „Неотложни задачи на момента“, поместена в бр. 4 на „Работнически вестник“ от септември 1934 г., се изтъква:

„Две гигантски сили се борят в настоящия момент — силите на революцията и силите на контрареволюцията. Две сили са изправени една срещу друга — реакционно-капиталистическата класа начело със своята военно-фашистка диктатура, поддържана от всички буржоазни и дребнобуржоазни партии, и революционният пролетариат със своята Комунистическа партия. Среден път няма. Силите на контрареволюцията сплотяват силите на революцията и, наопаки . . .

Пред страха от революционното действие на масите всички буржоазни партии и групи, в това число и Земеделският съюз, и Социалдемократическата партия, въпреки съществуващи и изострящи се разногласия, се обединяват в дадения момент около контрареволюционната програма на превратаджийското правителство за разгрома на комунизма.“

Подобен „анализ“ на политическото положение у нас неизбежно водеше до изолацията на Комунистическата партия. Подобно разбиране, което изобразяваше военно-фашисткото правителство като представител не само на най-реакционната част от едрата буржоазия, но и на цялата буржоазия, на всички буржоазни и дребнобуржоазни партии, в това число на Земеделския съюз и Социалдемократическата партия, безспорно никога не можеше да доведе до изграждането на единния фронт у нас за борба против фашистката диктатура.

От друга страна, след обявяването на Работническата партия въвн от законите ръководството на Комунистическата партия побърза да обяви нейното ликвидиране и отправи апел към членовете ѝ да влязат в редовете на Комунистическата партия. Безспорно, това беше крупна грешка, понеже Компартията се лишаваше от такава здрава връзка с народните маси, каквато беше за нея Работническата партия. Докато законът за защита на държавата, по който беше обявена въвн от законите Комунистическата партия, предвиждаше тежки присъди от 5—10 и 15 години доживотен затвор и смъртни присъди, законът за разтуряне на партийно-политическите организации след 19 май, по който беше обявена въвн от законите Работническата партия, предвиждаше наказание до 3 години затвор и много по-малки глоби. От 35,000 члена, колкото имаше РП, една малка част от тях влязоха в БКП, а другите останаха

вън от Партията. Разтурянето на РП доведе до още по-голяма изолираност на БКП от масите.

Партията заплати много скъпо за всичко това. Деветнадесетомайският режим се нахвърли с бясна стръв и подложи на унищожаване комунистическите кадри. Тези усилия на реакцията се улесняваха и от самото левосектантско ръководство, което със своята погрешна политическа линия и неправилно поставени задачи доведе до изолирането на Партията от масите и по този начин я изложи на ударите на врага.

„Левосектантският курс, който беше всъщност един троцкистки курс, нямаше нищо общо с линията на Коминтерна, той беше враждебен на нея.“

В доклада си пред V конгрес на Партията Георги Димитров даде следната изчерпателна характеристика на левосектантската фракция:

„Първо. Вместо трезва оценка на положението, въз основа на един конкретен марксистки анализ на действащите сили, повтаряха се общите формули на ленинско-сталинската стратегия и тактика и механически се пренасяха установките на другите комунистически партии, без оглед на конкретните условия у нас. Успехите, които Партията отбеляза, въпреки левосектантското ръководство, левите сектанти приписваха на себе си и обявиха, че Партията стояла непосредствено пред задачата за установяване на пролетарската диктатура в България.

Второ. Сериозната и упорита работа всред работниците и селяните за популяризиране на партийните лозунги, за подготвяне на борбата, за мобилизиране на масите бяха заменени с „революционни“ фрази, с бомбастични апели за „революционни“ акции. Типичен за левосектантския курс беше издигнатият от левите сектанти лозунг за „всеобщо, открито, повсеместно настъпление“, за „завладяване на улиците“, за „завземане на земята“ и други подобни „революционни“ словоизлияния. Лозунгът за политическа стачка беше тъй компрометиран от левите сектанти, че Профинтернът трябваше да се изкаже изрично против неговото издигане в България.

Трето. Действителното ръководство, основано върху съзнателното възприемане от партийното членство и членството на масовите организации на решенията и директивите на Партията, биде заменено с механическото, грубо командване. Отношението на левосектантското ръководство към създадената от нашата партия легална Работническа партия беше неправилно и изключително вредно. Макар че в Работническата партия бяха обединени голям брой работнически кадри

с масов опит и макар че влиянието на Комунистическата партия в масите се проявяваше чрез нея, нейните кадри бяха третирани като кадри от втори ранг. След преврата на 19 май 1934 г., когато Работническата партия и другите масови организации бяха забранени, левосектантското ръководство не организира никакъв отпор, а побърза да обяви Работническата партия за „самоликвидирана“.

Четвърто. Под прикритието на една фалшива „болшевизация“ тесносоциалистическият период на Партията бе обявен за „меншевишки“ и „противоболшевишки“. Маскирайки се със защитата на Септемврийското въстание, популяризираше се на дело троцкистката „критика“ на Септемврийското въстание и се обяви война на септемврийските кадри на Партията. Левосектантското ръководство даже саботира международната антифашистка кампания във връзка с Лайпцигския процес.

Пето. Като овладяха временно, с помощта на своите троцкисти събрата отвън, вътрешното ръководство на Партията и се идентифицираха с Партията, левите сектанти се конституираха в тайна троцкистка фракция в Партията. Маскирайки се с ленинизъм и служейки си двулично с авторитета на Коминтерна, те разрушаваха основите на Партията и компрометираха революционното движение.“

За спасяването на Партията беше необходимо бързото ликвидиране на левосектантския курс, изтръгване ръководството на Партията от ръцете на левосектантската фракция и извършване на решителен поврат към действителната болшевишка масова работа и борба за възстановяване връзките на Партията с масите и изграждане единния народен антифашистки фронт за събаряне на военно-фашистката диктатура. Тая историческа задача бе решена с успех под ръководството на вождата и учителя на Партията — *Георги Димитров*.

КРАТКИ ИЗВОДИ

През периода 1930—1934 г. в ръководството на Партията господствуваше левосектантската антипартийна, антикоминтерновска и троцкистка фракция, която пречеше за широкото разгръщане на революционната борба на работническата класа и трудещите се, за разрастването и успешното завършване на извършения пробив във фронта на фашистката диктатура през лятото на 1931 г. и представляваше главно препятствие за болшевизацията на Партията.

Опортюнистическите решения на Третия и особено на Четвъртия пленум на левосектантския ЦК доведоха Партията

до по-нататъшното ѝ откъсване от масите и до опортюнистическата ѝ пасивност по време на военно-фашисткия преврат на 19 май 1934 година.

Въпреки временното надмощие на левосектантската фракция, Партията имаше достатъчно здрави кадри по места, които възглавиха борбите на трудещите се в настъпилия подем на революционното движение.

„Само бързото преодоляване на сектантските извращения във всички области на партийната дейност, можеше да помогне на Партията да възстанови връзките си с масите и да я направи способна да изгради единния народен антифашистки фронт за събаряне на военно-фашистката диктатура“ (Г. Димитров).

През този период здравето болшевишко ядро в Партията, начело с Георги Димитров, води непримирима и последователна борба за ликвидиране на левосектантското ръководство.

Борбата на Партията за преодоляване лявото сектантство беше сериозно подпомогната от Комунистическия интернационал, от ВКП(б) и лично от другаря Сталин. Много важна за нашата Партия бе резолюцията на Политсекретариата на ИККИ от август 1930 г., която „послужи като солидна основа за сплотяване на здравите кадри на Партията върху основата на една истинска марксистко-ленинска политика“ (Г. Димитров).

Огромно значение за развитието на Партията и за сплотяването на партийните кадри около вожда на Партията — Георги Димитров, имаше Лайпцигският процес. На Лайпцигския процес верният ученик и съратник на великия Сталин, Георги Димитров, със своето героично държание стана знаменосец на борбата срещу фашизма и империалистическата война. Победата на Георги Димитров в Лайпциг бе сериозен удар и върху лявото сектантство у нас.

Особено значение за разгрома на левосектантската фракция имаше речта на Г. Димитров по случай 10-годишнината от смъртта на Д. Благоев.

Въпреки големите трудности предизвикани от тежките условия на нелегалната борба и фашисткия терор, нашата партия, начело с Георги Димитров, при помощта на Комунистическия интернационал успя да преодолее лявото сектантство и да възприеме и осъществи новия, болшевишки курс.

ГЛАВА XI

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В БОРБАТА ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА СЕКТАНТСТВОТО И СЪЗДАВАНЕ НА ШИРОК НАРОДЕН ФРОНТ ПРОТИВ ФАШИЗМА И ОПАСНОСТТА ОТ НОВА ВОЙНА

(1935—1939 г.)

1. Международното положение през 1935—1939 г.

Световната стопанска криза, която започна през 1929 г. и обхвана целия капиталистически свят, достигна най-високата си точка през 1933 г. След това индустриалното производство престана да спада, настъпи депресия, която беше последвана от известно стопанско оживление. Това стопанско оживление обаче не премина в нов стопански подем, както това ставаше при по-раншните стопански кризи. Напротив, през втората половина на 1937 г. започна нова икономическа криза, преди още индустриалното производство в капиталистическите страни да беше достигнало нивото на производството от 1929 г. Кризата започна най-напред в САЩ, а след това обхвана Англия, Франция и редица други страни.

Настъпилата стопанска криза в 1937 г. доведе до още по-голямо изостряне както на съперничеството между империалистическите страни, така и на противоречията между буржоазията и пролетариата. Засилват се опитите на агресивните държави да компенсират загубите от икономическата криза за сметка на слабо защитените страни.

В 1935 г. фашистка Италия без всякакъв повод и основание по най-хайдушки начин нападна Абисиния и я завладя.

Хитлеристка Германия отхвърли чрез едностранен акт Версайския мирен договор и започна най-усилено да се готви, за установяване на германско световно господство. В 1936 г. Германия и Италия открито се намесиха на страната на испанските фашисти против Испанската република. Германските и италиански фашисти всъщност целеха да заемат изгодни позиции срещу морските пътища на Англия и Франция към техните колониални владения. В 1937 г. Япония окупира Пекин,

навлезе в Централен Китай и тури ръка на Шанхай. В 1938 г. Германия заграби Австрия.

Ако фашистка Германия, Италия и Япония завладяха отделни страни, главната причина за това беше отказът на Англия и Франция от политиката на колективната безопасност и колективната съпротива против агресорите, в тяхното минаване върху позициите на ненамесата. В доклада си пред XVIII конгрес на ВКП(б), състоял се през март 1939 г., др. Сталин характеризира по следния начин политиката на ненамеса:

„В политиката на ненамесване проличава стремежът, желанието — да не се пречи на агресорите да вършат своето черно дело, да не се пречи, да речем, на Япония да се уплете във война с Китай, а още по-добре със Съветския съюз, да не се пречи, да речем, на Германия да затъне в европейските работи, да се уплете във война със Съветския съюз, да се оставят всички участници във войната да затънат дълбоко в тинята на войната, да се насърчават към това мълчешком, да се оставят взаимно да се отслабят и изтощят, та след като те достатъчно отслабнат — да излязат на сцената с пресни сили привържениците на политиката на „ненамесване“, да излязат, разбира се, „в интереса на мира“ и да продиктуват на отслабналите участници във войната своите условия.“

Германия, Италия и Япония в различни части на света бяха започнали вече войната, макар формално да не беше обявена. Това създаде тревога и неувереност в другите капиталистически държави и те на свой ред започнаха да се въоръжават.

Докато капиталистическите държави се раздираха от противоречия и понасяха ударите на кризата, в Съветския съюз с гигантски крачки се изграждаше социалистическото общество. Така например, докато в капиталистическия свят в 1937 г. обемът на индустриалната продукция достигна едва 95—96% от равнището на 1929 г. и във втората половина на същата година избухна нова стопанска криза, индустрията в Съветския съюз към края на 1937 г. по обема на производството си достигна 428% в сравнение с 1929 г., а в сравнение с индустриалното производство преди войната се увеличи повече от 7 пъти.

Също с бързи темпове вървеше и развитието на селското стопанство. В 1937 г. колхозите обхващаха 93% от всички селски стопанства, а колхозната площ, засята със зърнени храни, съставляваше 99% от цялата селска посевна площ със зърнени храни. Съветското селско стопанство беше добре снабдено с трактори и други селскостопански машини.

Съветският съюз систематически се бореше против военната опасност и за запазване на мира. Същевременно СССР зорко следеше развитието на международните събития и вземаше необходимите мерки за повишаване отбранителната способност на своите граници и бойната готовност на Червената армия и Червената флота.

В 1934 г. Съветският съюз влезе в Обществото на народите, за да го използва, въпреки неговата слабост, за разобличаване на агресорите и в защита на мира. В 1935 г. беше сключен договор между Франция и Съветския съюз за взаимна помощ. Такъв договор беше сключен и с Чехословакия. В 1936 г. Съветският съюз сключи договор за взаимна помощ с Монголската народна република, а в 1937 г. договор за взаимно ненападение с Китайската република.

В доклада си пред XVIII конгрес на ВКП(б) др. Сталин каза:

„Външната политика на Съветския съюз е ясна и понятна:

1. Ние сме за мир и укрепване на търговските връзки с всички страни, стоим и ще стоим върху тази позиция, доколкото тия страни ще поддържат също такова отношение със Съветския съюз, доколкото те не ще се опитат да нарушат интересите на нашата страна.

2. Ние сме за мирни, близки и добросъседски отношения с всички съседни страни, които имат обща граница със СССР, стоим и ще стоим върху тази позиция, доколкото тези страни ще поддържат също такива отношения със Съветския съюз, доколкото те не ще се опитат да нарушат, пряко или косвено, интересите на Съветската държава, свързани с цялостта и неприкосновеността на нейните граници.

3. Ние сме за поддръжка на народите, които са станали жертва на агресията и се борят за независимостта на своята родина.

4. Ние не се боим от заплашванията на агресорите и сме готови да отговорим с двоен удар на удара на подпалвачите на войната, които се опитат да нарушат неприкосновеността на съветските граници.

Такава е външната политика на Съветския съюз.“

Характерно за положението в капиталистическите държави през този период е дръзкото надигане на фашистките движения. Ръководещите финансови кръгове на капиталистическата класа се стремяха към ликвидиране на буржоазната демокрация и парламентаризма и установяване на фашистка диктатура, за да могат с фашисткия терор да подавят борбите на трудещите се маси и по-безпрепятствено да провеждат

своята грабителска и експлоататорска политика и подготовката на нова световна война. Така например през февруари 1934 г. френските фашисти излязоха на улиците на Париж, за да заграбят властта. На апела на Френската комунистическа партия 50 хиляди парижки работници се вдигнаха на борба за разгонване на въоръжените фашистки банди. Полицията окървави работническата демонстрация, имаше убити и ранени работници. В отговор на това престъпление по инициативата на Френската комунистическа партия беше обявена обща стачка, в която участвуваха 4,500,000 работници, без разлика на професионална и политическа принадлежност. Благодарение на революционната готовност на работническата класа, под ръководството на Френската комунистическа партия, опитът за фашистки преврат във Франция беше осуетен.

Ето при такава международна обстановка беше извършен военният преврат в България на 19 май 1934 г.

2. Откритата монархо-фашистка диктатура след 19 май 1934 г.

Какви промени донесе превратът на 19 май 1934 г. в нашия общественно-политически живот?

На първо място бяха обявени въвн от законите политическите партии. Деветнадесетомайците установиха авторитарен режим, отпочнаха голяма печатна и публична кампания против демокрацията, парламентаризма и Търновската конституция. Те превъзнасяха до небесата теорията за политическия елит и компетентните. Правителственият в. „Нови дни“ и сп. „Възход“ теоретизираха, че не чрез всеобщо гласоподаване най-добре може да бъде изразена волята на народа, а чрез неговия политически елит, чрез компетентните, които най-добре могли да разберат нуждите на народа. В своите писания и речи те чертаеха такъв парламентарен институт, по-скоро съветателен орган, който да бъде избран по следния начин: всеки гражданин задължително да членува в своята професионална организация, която ще посочва определено число депутати, а една малка част от депутатите, както се казваше, за „коректив“ ще бъде подложена на одобрение от народа. В това разбиране на деветнадесетомайците нямаше нищо ново, защото в случая те копираха корпорациите на Мусолини.

Във вреда на народа правителството на деветнадесетомайците извърши големи преобразования и по отношение на общините. То проведе така наречената централизация на общините и с наредба-закон премахна общинското самоуправление. По такъв начин лиши гражданите от правото да избират

своите общински съветници и кметове. Министърът на вътрешните работи назначаваше кметове, които трябваше да имат юридическо образование или пък да бъдат запасни офицери. Общинските съветници не бяха изборни, а назначавани от стопанските и професионални организации, и то със съвещателен глас. Проведе се тъй наречената централизация на общините, която също беше във вреда на населението.

Правителството на деветнадесетомайците премахна съществуващите дотогава училищни настоятелства, прехвърли техните функции върху общините и закри 66 гимназии.

Вътрешната политика на деветнадесетомайците беше противонародна и реакционна. Деветнадесетомайският режим още повече обезправи българския народ и фактически отмени Търновската конституция. Правителството установи цензура над целия печат и чрез издадената за целта наредба-закон въведе редица нови ограничения за издаване на вестниците. За да стане някой редактор на политически вестник, трябваше да бъде не по-млад от 30 години. Освен това за издаването на вестник и списание се изискваше специално разрешение от съществуващата тогава Дирекция на обновата или от областния управител на полицията.

Каква беше стопанската политика на деветнадесетомайците?

Превратът на 19 май беше извършен в условията на ширещата се в страната стопанска криза. Деветнадесетомайското правителство търсеше изход от тази криза за сметка на работниците, селяните и широките народни маси. Правителството намали чиновническите заплати и пенсии. То създаде тютюневия монопол и Банка български кредит, на която отпусна 100 милиона лева държавни пари за кредитиране на частните банки и едрите предприятия.

Външната политика на деветнадесетомайците беше антигерманска, за ориентация към Франция. Оттук и следваната от тях политика на сближение с Югославия.

Борбата през този период за влияние на Балканите между Германия, Англия, Франция и Италия довеждаше до изостряне на противоречията по външната политика между българските буржоазни партии, всяка от които беше свързана с дадена империалистическа държава и се явяваше оръдие за провеждане на нейната политика в България.

През управлението на Народния блок се засили течението в известни буржоазни среди за следване на външна политика за сближение с Франция (оттук и на шумелият по това време въпрос за „Интегрална Югославия“), надявайки се по такъв

начин, че ще бъдат смекчени тежестите от Ньойския договор. За тази ориентация бяха известни кръгове на капиталистическата класа, „Звено“, някои военни, предимно запасни, пладненци, протогеровисти и пр.

Във връзка със следваната външна политика правителството на деветнадесетомайците разтури фашистката македонска организация на Иван Михайлов, която бе оръдие на великобългарската реваншистка буржоазия и силно тероризираше трудещите се в Петричкия край.

Правителството на деветнадесетомайците установи дипломатическите и търговски връзки със Съветския съюз.

И така, докато правителството на деветнадесетомайците в своята вътрешна политика проведе курс на обезправяване на българския народ, напълно погазване Търновската конституция, на най-кървав терор над комунистическото и работническо движение, то във външната си политика следваше антигерманска и антииталианска политика за ориентация към Франция и, от друга страна, установи дипломатически и търговски връзки със Съветския съюз. В областта на стопанската политика, наред с прехвърлянето тежестите от кризата върху гърба на народните маси, чрез някои от своите мероприятия то засегна до известна степен интересите на известни среди от едрия капитал.

Някои от деветнадесетомайците, особено между низшите офицерски чинове, смятаха, че извършеният от тях преврат не е във вреда на народа. Това бяха хора, недоволни от съществуващия ред и въобразяващи си, че капитализмът може да бъде „реформиран“, да бъде „поправен“, без да се посяга върху самия капитал, като чрез намесата на „надкласовата държава“ се отстранят отрицателните му страни. В техните глави се рисуваха идилията за „унищожаването на класите и класовата борба“, за „единство на нацията“, за „мир и стговор между работници и капиталисти“.

Капиталистите и цар Борис посрещнаха с открита радост противокомунистическата и противонародна политика на деветнадесетомайците. Те ръкопляскаха на фактическото отменяване на Търновската конституция, отнемането на редица права на трудещите се, както и посягането върху залъка на работниците и селяните за намиране изход от стопанската криза. Но когато деветнадесетомайците се опитаха да „реформират капитализма“ чрез засилване на държавната намеса в стопанския живот и особено с установяване на някои монополи, едрокапиталистическите среди се опълчиха против тях.

Поради следваната антигерманска политика правителството на деветнадесетомайците беше в обтегнати отношения с цар Борис, който стоеше начело на германската агентура в България и търсеше удобен момент да се освободи от него. Цар Борис стана център за сплотяването на реакционните среди, които бяха недоволни от политиката на деветнадесетомайците. От една страна, това бяха ония едрокапиталистически елементи, чиито интереси бяха засегнати от монополите на деветнадесетомайците, както и всички ония политически среди, които бяха недоволни от външната политика на деветнадесетомайците, развяваха знамето на реванша и здраво бяха свързани с ревизионистично-империалистическите държави.

Правителството на деветнадесетомайците, начело с Кимон Георгиев, нямаше никаква опора сред народа. Масите бяха враждебно настроени към него. Напразно правителството се мъчеше чрез създадената от него Дирекция на обновата, която устройваше събрания, издаваше вестници, брошури и книги, да си създаде известна опора сред народните маси.

С оглед отстраняването правителството на Кимон Георгиев цар Борис пристъпи към раздвояване офицерската лига, на която то се крепеше. Към края на 1934 г. монархът разцепи офицерската лига. Една част от нея, начело с Дамян Велчев, поддържаше правителството на Кимон Георгиев, а другата част, която имаше влияние над по-голяма част от офицерите, начело с генерал Златев, военен министър в кабинета на Кимон Георгиев, мина на страната на двореца. През януари 1935 г. цар Борис предизвика оставката на Кимон Георгиев, който, лишен от подкрепата на голямата част от офицерството, беше принуден да подаде оставка.

На 22 януари 1935 г. беше образувано ново правителство с министър-председател генерал Златев, което се обяви за най-строго зачитане и пазене престижа и неприкосновеността на царския институт и против републиканския режим.

Правителството на генерал Златев не посмя да отмени създадените монополи от деветнадесетомайците, но отложи тяхното приложение. То създаде фашистката наредба-закон за казионните работнически професионални съюзи.

Кабинетът на генерал Златев имаше преходен характер. Той управлява по-малко от 3 месеца, период от време, нужно на цар Борис, за да укрепи още повече своето влияние сред офицерството. След като удари крилото на Дамян Велчев, цар Борис започна да се освобождава и от крилото на генерал Златев—Крум Колев—Виктор Найденов. През м. април той предизвика оставката на генерал Златев. Откритата ка-

бинетна криза продължи дълго време. В борбата си против офицерската лига цар Борис се опираше на висшите военни, на ръководните кръгове на съюзите на запасните офицери и подофицери.

На 21 април 1935 г. беше образуван кабинетът на Андрей Тошев от доверени царски хора.

Докато правителството на Андрей Тошев беше посрещнато хладно от Франция и Югославия, германските вестници одобриха станалата промяна. В „Локал Анцайгер“ отбеляза със задоволство, че водителството на цар Борис изпъква повече и повече като главна ос във вътрешнополитическото развитие на България.

Правителството на Андрей Тошев отмени създадените от деветнадесетомайците монополи. То подписа спогодба със собствениците на захарните фабрики, с която се намали цената на захарното цвекло по 180 лева на тон, и по този начин се подариха на фабрикантите на захар десетки милиона лева.

Правителството на Андрей Тошев продължи терористичния курс над работническите маси. Изпълнени бяха редица смъртни присъди над комунисти и проведени наказателни военни експедиции в Енина и други села в Казанлъшко.

Правителството на Тошев започна прочистването на офицерството от хората на лигата. Въпреки тази чистка, сред офицерството все още имаше привърженици на Дамян Велчев, които през есента на 1935 г. пристъпиха към подготовката на военен преврат. Дамян Велчев, който беше екстерниран, се завърна нелегално в страната, за да възглави подготвяния преврат. Заговорът беше разкрит, самият Дамян Велчев арестуван. Така той и част от неговите хора бяха осъдени. След като се справи с групата на Дамян Велчев, цар Борис устрои процес срещу другото крило на лигата — Крум Колев и Календеров, които също така бяха осъдени.

Цар Борис беше вече пълен господар на положението. Той освободи кабинета на Андрей Тошев, образува ново правителство начело с Георги Кьосеиванов и установи открито монархо-фашистка диктатура.

След образуването на правителството на Кьосеиванов цар Борис проведе широка чистка на опозиционно настроените към него офицери. От друга страна той се стремеше да създаде масова база на възглавяваната от него фашистка диктатура. Цар Борис се опираше на ръководствата на съюзите на запасните офицери и подофицери, които открито се предлагаха да играят ролята на политическа база на монархо-фашистката диктатура. По нареждане на двореца се създаде федерация на

съюзите на запасните офицери, подофицери и носители на ордена за храброст. Освен това цар Борис всецяло подпомагаше всевъзможни ненавиждани от народните маси фашистки формации — легионери, ратници, отецпаисиевци и др. Цар Борис се стремеше да раздробява и отслаби политическите партии. За тази цел той подхранваше надеждите на техните водачи, че може да ги повика скоро на власт. Дворцовите кръгове особено зорко следяха да не се постигне единодействие между демократическите партии за борба против фашизма.

Самите буржоазни партии по това време бяха извънредно разпокъсани. 19 май не само не доведе до сплотяването на буржоазните сили и премахването на вътрешните борби между буржоазния лагер, а, напротив, още повече ги изостри.

След 19 май партията на Цанков се разцепи. От Цанков се отдели групата на Калфов—Русев. Цанков тръбеше, че неговата фашистка партия, или както той по демагогски съображения я наричаше „народно социално движение“, е именно оная политическа сила, на която трябва да се облекне фашистката диктатура. Той одобри фактическото отменяване на Търновската конституция, водеше ожесточена кампания против демокрацията и чакаше да получи власт от цар Борис. Дори в някои от кабинетите на Кьосеиванов той даваше свои представители за министри като проф. Любен Диков, Тодор Кожухаров, проф. Мишайков и др.

Ляпчевият сговор се разпадна на съставните си части. Водачите му образуваха отделни групи около себе си, които водеха самостоятелен живот. Либералите си останаха разпокъсани на отделни фракции и загубиха значението си на политически сили в страната. Радикалната партия също се разцепи — групата на Костурков и групата на проф. Генев.

В Демократическата партия съществуваха разногласия по въпроса за възстановяването на Търновската конституция. Част от нейните водачи бяха склонни да бъдат поокастриени демократическите постановления на конституцията.

БЗНС, въпреки грешките на неговите водачи през управлението на Народния блок, беше запазил своето влияние над значителни селски маси, които бяха антифашистки настроени и склонни за единодействие с работническото движение. Това тяхно желание се натъкваше на съпротивата на земеделските водачи, които се бояха от единодействието с работническото движение и борбите на масите и бяха склонни на компромис с едрата буржоазия, двореца и дори с Цанков, но се страхуваха, че ако открито вземат подобна позиция, ще бъдат изоста-

вени от следващите ги маси. Тези техни колебания улесняваха маневрите на дворцово-фашистката клика.

Същото трябва да се каже и за водачите на Социалдемократическата партия.

Дейността на ръководните щабове на буржоазните партии се изчерпваше в издаването на някой легален седмичник, поддържане връзки с отделни техни хора по места и от време на време пускане на някое демагогско изложение до правителството. Най-активна дейност от буржоазните водачи проявяваше Цанков, който почти свободно устройваше своите конференции, пръскаше позиви и бюлетини и демагогствуваше по най-безогледен начин с нуждите на масите, като искаше да мине пред тях за техен защитник.

3. Разгромът на левосектантската фракция. Борбата за болшевишки курс под ръководството на Георги Димитров. Петият пленум на ЦК на БКП

По вина на левосектантското ръководство Партията прояви опортюнистическа пасивност и претърпя поражение на 19 май 1934 г. Като резултат на следваната от левосектантската фракция антипартийна политика Партията след военния преврат на 19 май се изолира и откъсна от масите, изпадна в извънредно тежко положение.

От това се възползува деветнадесетомайското правителство. То се нахвърли със стръв върху Комунистическата партия и нейните кадри. Бяха устроени много процеси по ЗЗД и бяха издадени тежки присъди, в това число и смъртни присъди, които бяха изпълнени. Други комунистически дейци бяха избити без съд и присъда. Всичко това доведе до разстройство на голяма част от партийните организации.

Историческата заслуга за спасяването на Партията от грозящата я опасност на разложение, на пълно откъсване от трудещите се маси и извеждането ѝ от задънената улица, в която я беше тласнала левосектантската фракция, принадлежи на Георги Димитров. Георги Димитров след освобождението му от хитлеристкия затвор на 27. II. 1934 г. отново застана начело на нашата партия.

Българските работници и трудещи се от цял свят възторжено посрещнаха спасяването на Георги Димитров от лапите на хитлеристките палачи. С героичното си държане на Лайпцигския процес Георги Димитров спечели обичта на работниците и прогресивните хора от всички страни. В негово лице те виждаха смелия знаменосец в борбата против фашизма и подпалвачите на нова война.

Застанал отново начело на нашата партия, Георги Димитров разкри и посочи антипартийния троцкистки характер на левосектантската фракция и пакостните последици за Партията от провеждания левосектантски курс. Георги Димитров постави пред Партията като най-важна задача изграждането на единен фронт на народните маси за борба против фашизма.

За тази цел комунистите трябваше да направят всичко необходимо за постигане единодействие между Комунистическата партия, Земеделския съюз и Социалдемократическата партия. За осъществяването на тази нетърпяща отлагне задача трябваше да се внесе коренен прелом в работата и методите на Партията, да се излезе от сектантската затвореност и се разгърне широка масова работа. Само по такъв начин Партията можеше отново да укрепи своите връзки с масите, здраво да се свърже с тях и да застане начело на техните борби.

Речите на Георги Димитров, държани по случай годишнината от смъртта на Д. Благоев в Москва, първата на 17 май 1934 г., а втората на 11 май 1935 г., са от историческо значение за нашата партия. В тях Георги Димитров ясно очерта мнголото на Партията, нейния тесняшки период, положителните и отрицателните страни на теснячеството, неговата близост и различие с болшеvizма, пакостната роля и вредите, които нанесе на Партията левосектантската фракция, нейния антипартийен и антикоминтерновски характер и посочи правилния път за болшеvizация на Партията.

В първата си реч, по случай 10 години от смъртта на Дядо Благоев, Георги Димитров изтъкна:

„Благоев, като основател на нашата партия, се отличаваше от другите с особени черти, които са отличителните черти на българското теснячество...

Тия особености на нашия покоен водител Благоев се състоят в следното: 1. *Класова непримиримост против буржоазията и нейните широкосоциалистически (меншевишки) оръдия. Класа против класа — това бе лозунгът, това бе девизът, това бе линията на Благоев и българското теснячество.* 2. *Всичко за партията на пролетариата.* Пълно подчинение на личния живот, на личните интереси, на личната воля — на интересите, на волята на партията на пролетариата. 3. *Непоколебима, безгранична вяра в силите и бъдещето на работническата класа.* Мен ми се струва, че това главно осигури до войната и непосредствено след войната големите успехи на нашето революционно движение в България. Това главно ни и по-

могна на нас да разбием българските меншевики (широките социалисти, общоделците) така, както никъде, освен от болшевиките в Русия, социалдемократията не е била разбивана. Това главно помогна на Българската партия да влезе в пътя на болшевизма след войната и да стане, заедно с Руската болшевишка партия и под нейното ръководство, една от основателките на III Комунистически интернационал.

Но Благоев и българското теснячество *се различаваха от болшевиките и болшевизма*. И даже тогава, когато ние станаме съоснователи на Комунистическия интернационал, ние още далеч не бяхме болшевики, истински болшевики. И това, че ние не бяхме болшевики, ни доведе до грешките в 1918 г., непосредствено след войната във въстанието на войнишките маси, а така също при фашисткия преврат на 9 юни 1923 г. Това обстоятелство нам ни попречи да организираме и да ръководим славното Септемврийско въстание в 1923 г. по болшевишки и, по такъв начин, да осигурим неговата възможна победа. Това нам ни попречи, най-сетне, своевременно да видим и да разберем както трябва дълбокото различие по основните въпроси на пролетарската революция между теснячеството и болшевизма.

Аз считам, че тесняшкото минало, тесняшкият стаж в българското революционно движение *не е минус*, а тъкмо наопаки — *плюс*. Обаче при условие ако тесняшките революционни традиции и добродетелите на стария тесняшки, марксистки опит *се претопят в болшевишкия котел*."

Във втората си реч, по случай 11 години от смъртта на Димитър Благоев, Георги Димитров изтъкна пакостната и вредителска роля на „... разните сектантски, левичарски и преимуществени дребнобуржоазни елементи, рицари на революционната фраза, които, ползувайки се от тежкото нелегално положение на Партията, в последните две-три години успяха даже да вземат връх в нейното ръководство. Представяйки себе си за най-добри тълкуватели на решенията на Комунистическия интернационал, тия елементи всъщност провеждаха противоболшевишки курс в ръководството и в работата на Партията. Наместо да вървят по пътя на болшевизацията на Партията, в борба против социалдемократическите преживелици от миналото, широко използвайки революционния опит и богатото наследство от тесняшкия период на движението, те почнаха да издигат лозунги за „изкореняване на теснячеството“, да провеждат линия на отричане революционното минало на Партията, да считат всеки бивш тесняк опортюнист.

негоден за революционна работа и борба. В резултат на това систематически се затрудняваше ръководещото участие в движението тъкмо на тия положителни кадри, които въплъщаваха в себе си най-хубавите качества на революционния български пролетариат и които са неразривно свързани с връзките на непоколебима вяроност на Комунистическия интернационал.

Такива сектантско-левичарски изкривявания и установки, разбира се, се отразяваха и на практическата дейност на Партията, те парализираха боеспособността на Партията, откъсвайки я от масите. Само така може да се обясни тоя факт, че в страна, дето Компартията обладава такова огромно влияние и героическият пролетариат на която е готов на всички жертви, това грамадно политическо влияние не можа да бъде използвано от Партията за масови движения против преврата на 19 май 1934 г.

Комунистическата партия в България с помощта на Коминтерна преодолява и изправя допуснатите изкривявания, провеждайки ленинско отношение в оценката на миналото на Партията и вършейки решителен поврат към болшевишка масова работа и политика.“

В края на януари 1935 г. се състоя вътре в страната Петият разширен пленум на ЦК на БКП. Приетата от пленума резолюция по „Преврата от 19 май и задачите на Партията“ беше изработена при близкото участие на Коминтерна. В резолюцията се изтъкваха грешките на левосектантското ръководство преди и след преврата на 19 май, даваше се правилна оценка на създаденото положение в страната и се начертаваха най-близките задачи на Партията. Резолюцията поставяше задачата да се осъзнаят допуснатите във връзка с 19 май политически и тактически грешки от левосектантското ръководство и недъзите в методите на организационната и масова работа на Партията.

Като най-важна политическа задача пред Партията резолюцията поставяше смелото осъществяване на широк единен фронт по градовете и селата за борба против фашизма.

„Партията трябва да вземе инициативата и да води най-широка кампания за мобилизирането на трудещите се в градовете и селата на борба за техните елементарни права и свободи (за възстановяване на изборителното право, за негово разширяване също и за жените, за изборни общински съветници, за свобода на сдруженията, на събранията, на стачките и на пресата, за прокарване на закони за защита на труда, за социална осигуровка и т. н.). Партията трябва да гледа да участвува и във всяко масово движение, което е

насочено против военно-фашистката диктатура, да го подпомага, за да вземе в ръцете си неговото ръководство. Въз основа на това Партията трябва да се обърне с предложение за изграждане на единен антифашистки фронт към Социалдемократическата партия, към Земеделския съюз, към всички работнически синдикати — революционни, реформистически, неутрални. . . към всички техни горни и долни ръководства.“

По-нататък в резолюцията се изтъква:

„Комунистическият интернационал обръща още веднаж вниманието на ЦК на БКП върху недостатъчните организационни връзки на Партията с едрите предприятия, върху важността на ежедневната синдикална работа, в разположение на която трябва да бъдат дадени най-добрите сили, и върху важността на активно работещите в селата селски комитети. Много важен за заякчаването връзките на Партията с масите въпрос е — въпросът за кадрите. Особено е необходимо сега да се завербуват в Партията нови изпитани другари, свързани с масите, свързани с масовата работа по места, със стачките, демонстрациите, с масовата работа в легалната Работническа партия, в синдикатите, в другите масови организации, в селата, и с най-добрите от тях — главно работниците — да се разшири отговорният кадър на Партията в окръзите и в ръководството.“

На Петия пленум при близкото съдействие на ИККИ бяха привлечени нови членове на ЦК, главно от ръководството на Работническата партия и независимите работнически професионални съюзи. Политбюро обаче остана в ръцете на левосектантските елементи, които тълкуваха гласуваната от пленума резолюция по своему и макар да я приемаха на думи, не бяха способни на практика да я осъществят. Първата половина на 1935 г. мина под знака на борбата в партийното ръководство между левосектантите и привържениците на новия, болшевишки курс. Политбюро постепенно бе освободено от левосектантите и обновено с привържениците на новия, болшевишки курс.

Партийните кадри, които бяха изпитали на собствения си гръб антипартийната политика на левосектантската фракция, посрещаха с въодушевление новия, болшевишки курс на Партията.

Трайчо Костов, активен левосектант-фракционер, прояви най-подло двуличие. На думи той се отказа от фракционната си троцкистка дейност, а на дело се опита да измами коварно Партията, не се разоръжи, запази левосектантската си фрак-

ционна омраза към Георги Димитров и както се установи след 9 септември, като американо-английски и титовски агент се помъчи да разстрои Партията, да откъсне България от Съветския съюз и я замъкне в империалистическия лагер.

През лятото на 1935 г. в България пристигнаха нелегално Станке Димитров и Георги Дамянов, които допринесоха извънредно много за осъществяване указанията на Георги Димитров за преустройството на Партията върху позициите на новия, болшевишки курс.

4. Седмият конгрес на Коминтерна. Докладът на Георги Димитров за антифашисткия народен фронт. Шестият разширен пленум на ЦК и неговите решения. Новият болшевишки курс на Партията

На 25 юли 1935 г. се откри в Москва Седмият световен конгрес на Коминтерна. Основната задача, която стоеше пред конгреса за разрешение, беше въпросът за настъплението на фашизма и изграждане единството на работническата класа за борба против фашистката реакция. Пред комунистическите партии стоеше задачата да сплотят около себе си работническите и трудещите се маси за отблъскване пристъпа на фашистите, за овладяване на властта в ония страни, където още не бяха дошли на власт, и премахване на фашистката диктатура в ония държави, където вече такава беше установена. Освен това трябваше да бъдат мобилизирани народните маси против подготвяната от империалистите нова война, насочена главно срещу Съветския съюз.

На тези основни въпроси даде отговор VII конгрес на Коминтерна.

На 2 август 1935 г. Георги Димитров изнесе пред конгреса доклада си „Настъплението на фашизма и задачите на Комунистическия интернационал в борбата за единството на работническата класа против фашизма“.

В доклада си Георги Димитров разви по блестящ начин и приложи на практика указанията на др. Сталин каква трябва да бъде тактиката на комунистическите партии при съществуващата обстановка за мобилизиране на широките народни маси за борба против варварския фашизъм и в защита на мира.

Ето как Георги Димитров определи класовия характер на фашизма:

„Фашизмът — това е власт на самия финансов капитал. Това е организация на терористическата разправа с работническата класа и с революционната част на селяните и интелеген-

цията. Фашизмът във външната политика — това е шовинизъм в най-груба форма, който култивира животинска омраза против другите народи. . .

Идването на фашизма на власт — това *не е обикновено* *заменяване* на едно буржоазно правителство с друго, а *смяна* на една държавна форма на класовото господство на буржоазията — буржоазната демокрация — с друга негова форма — с откритата терористическа диктатура. Игнорирането на тая разлика би било сериозна грешка, която би попречила на революционния пролетариат да мобилизира най-широките трудещи се слоеве от града и селото за борба против опасността да вземат фашистите властта, а така също да използва противоречията, които съществуват в лагера на самата буржоазия.“

Фашистката диктатура е свирепа, но нездрава власт. Вместо преодоляване противоречията в буржоазния лагер, фашизмът, след идването му на власт, довежда до още по-голямото им изостряне. Макар фашизмът да унищожава насилствено другите политически партии и установява свой политически монопол, но поради съществуването на разни класи в буржоазното общество това неминуемо води до разклащане и рухване на фашисткия политически монопол. След идването на фашизма на власт се разкрива противоречието между неговата демагогия в опозиция и провежданата от него политика на най-хищно ограбване на трудещите се маси, когато е на власт.

Само по пътя на единодействието на трудещите се маси може да се възпрепятствува идването на фашизма на власт и да бъде съборена фашистката диктатура там, където вече тя е установена.

„Първото, което трябва да бъде направено — подчертава Георги Димитров — и с което е необходимо да се почне — това е създаването на единния фронт, установяването единство в действията на работниците във всяко предприятие, във всеки район, във всяка област, във всяка страна, в целия свят. Единство в действията на пролетариата в национален и международен мащаб — ето могъщото оръжие, което прави работническата класа способна не само за успешна отбрана, но и за успешно контрастъпление против фашизма, против класовия враг.“

Изграждането на единния фронт между комунистическите и социалдемократически партии неминуемо ще окаже мощно въздействие върху редовете на социалдемократическите и неорганизираните работници, даже и върху тия, които временно

са станали жертва на фашистката демагогия. Освен това единният фронт на пролетариата ще окаже огромно влияние върху селячеството, градската дребна буржоазия и интелигенцията. Единният фронт ще внуши на колебаещите се слоеве вяра в силата на работническата класа.

Насочвайки всичките си сили за изграждане единния фронт, комунистите не трябва нито за момент да се отказват от своята самостоятелна работа за комунистическото просвещение, организиране и мобилизиране на масите.

Успехът на борбата на работническата класа против фашизма е тясно свързан с установяването на боеви съюз на пролетариата с трудещите се селяни и основната маса на градската дребна буржоазия. В доклада си Георги Димитров постави задачата за изграждане на широк народен антифашистки фронт върху базата на пролетарския единен фронт:

„Фашизмът, желаейки да завоюва тези маси на своя страна, в своята агитация се опитва да противопостави трудещите се маси от града и селото на революционния пролетариат, да заплаши дребния буржоа с жупела на „червената опасност“. Ние сме длъжни да *обърнем острието* и да покажем на трудещите се селяни, занаятчните и трудовата интелигенция откъде ги заплашва действителна опасност, *конкретно да покажем* кой стоваря върху селянина бремето на данъците и берите, изстиска от него лихварски проценти; кой, притежавайки най-добрата земя и всички богатства, пропъжда селянина и семейството му от неговия участък и го обрича на безработица и просия. Конкретно да разясняваме, търпеливо и упорито да разясняваме кой разорява занаятчните с данъци, берии, високи наеми и с непоносима за тях конкуренция; кой изхвърля на улицата и лишава от работа широките маси на трудовата интелигенция.

Но това е недостатъчно.

Основното, най-решаващото за изграждането на антифашистки народен фронт — *това е решителното действие на революционния пролетариат* в защита на исканията на тези слоеве и частно на трудещите се селяни, искания, които са свързани с коренните интереси на пролетариата, съчетавайки в процеса на борбата исканията на работническата класа с тези искания.“

За изграждането на антифашисткия народен фронт от голямо значение е правилният подход към ония организации и партии, в които влиза трудещата се селска и градска маса. Социалният състав на тези партии не е еднороден. Макар огромното болшинство на членската маса в тях да са трудещите се, но тяхното ръководство принадлежи обикновено на агентите

на едрия капитал. Всичко това налага диференциран подход към тези организации, държейки сметка, че членската маса твърде често не знае действителното политическо лице на своето ръководство. Независимо от това, има ли шансове за привличане на такива партии и организации на страната на народния фронт. тактиката на комунистическите партии при всички условия трябва да бъде насочена към въвличане влизащите в тях дребни селяни, занаятчии и подобни на тях в антифашисткия народен фронт.

От особено голямо значение е разделът от доклада на Георги Димитров за „Единния фронт и масовите фашистки организации“. Във фашистките страни, особено в Германия и Италия, на фашизма се удаде да вкара насилствено работниците и останалите трудещи се в своите организации. В тези страни основната задача на Партията се състои в умелото съчетаване на борбата против фашистката диктатура отвън с борбата за нейното подриване отвътре в масовите фашистки организации и органи. За тази цел комунистите трябва да въвличат работниците, членуващи във фашистките организации, в най-елементарните движения за защитата на техните икономически, политически и културни интереси, което неминуемо ще доведе до тяхното сблъскване с фашистката диктатура и разлагане масовата база на фашизма.

В доклада си Георги Димитров конкретно разглежда въпросите за профсъюзното единство, за единния фронт в страните, където социалдемократите влизат в правителството, единния фронт и младежта, единния фронт и жените, антиимпериалистическия единен фронт, за правителство на единния фронт и пр.

Георги Димитров в раздела на своя доклад „За идеологическата борба против фашизма“ изтъкна, че една от слабите страни в борбата на комунистическите партии против фашизма е, че те недостатъчно и несвоевременно реагират против демагогията на фашизма и се отнасят пренебрежително към въпросите на борбата против фашистката идеология. Фашистите фалшифицират историята на техните народи, като я прекопирват в духа на своята реакционна идеология. Георги Димитров подчерта:

„Тези комунисти, които смятат, че всичко това не се отнася до делото на работническата класа, които нищо не правят, за да осветлят пред трудещите се маси миналото на своя собствен народ исторически правилно, в истинско-марксистки, марксистко-ленински, ленинско-сталински дух, за да свържат своята сегашна борба с неговите революционни традиции в мина-

лото — тези комунисти доброволно предоставят на фашистките фалшификатори всичко, което е ценно в историческото минало на нацията, за затъпяване на народните маси.

... *Нас ни интересува всеки важен въпрос не само на настоящето и бъдещето, но и на миналото на нашия собствен народ...*

Ние, комунистите, сме *непримирими принципиални противници* на буржоазния национализъм във всичките негови разновидности. Но ние *не сме привърженици на националния nihilism* и никога не трябва да действуваме като такива. Задачата за възпитанието на работниците и всички трудещи се в духа на пролетарския интернационализъм — това е една от основните задачи на всяка комунистическа партия. Но този, който мисли, че това му позволява и даже го заставя да плюе на всички национални чувства на широките трудещи се маси, той е далеч от истинския болшеvizъм, той нищо не е разбрал от учението на Ленин и Сталин по националния въпрос.“

Като подчертава, че не фашистите, а комунистите се явяват продължители на революционните традиции от миналото на народа и са най-добрите защитници на неговите национални интереси, Георги Димитров казва:

„Пролетарският интернационализъм не само не противоречи на борбата на трудещите се в отделните страни за национална, социална и културна свобода, но и осигурява благодарение на международната пролетарска солидарност и боево единство *поддръжката*, която е необходима за победата в тая борба. Само в *най-тесен съюз* с победилния пролетариат на великия Съветски съюз работническата класа от капиталистическите страни може да победи...“

Изграждането на единния фронт и вдигането масите на борба против фашизма може да бъде постигнато само при всестранно усиливане и укрепване на комунистическите партии. „*Единството, революционната сплотеност и боевата готовност на комунистическите партии* — казва Георги Димитров, — това е най-ценният капитал, който принадлежи не само на нас, но на цялата работническа класа. Нашата готовност да вървим заедно със социалдемократическите партии и организации на борба против фашизма ние съчетавахме и ще съчетаваме с непримиримата борба против социалдемократизма като идеология и практика на съглашателството с буржоазията и следователно също така против *всякакви прониквания* на тази идеология в нашите собствени редове.“

Обръщайки внимание, че комунистическите партии трябва да засилят своята бдителност и борбата против десния опортюнизъм, Георги Димитров особено подчертава необходимостта от разгръщане борба против сектантството, което „в наше време... често не е вече „детска болест“, както пишеше Ленин, а *вкоренил се порок*, без избавянето от който не може да бъде решена задачата по създаването на пролетарски единен фронт и превеждането на масите от позициите на реформизма на страната на революцията“.

Решенията на VII конгрес на Коминтерна внесоха поврат в линията на комунистическите партии. Докладът на Георги Димитров, преведен почти на всички езици, беше разпространен в милиони екземпляри. Въоръжени с решението на VII конгрес, комунистическите партии предприеха редица мероприятия за изграждането на единния фронт и антифашисткия народен фронт. Като резултат на новата тактика комунистическите партии постигнаха значителни успехи в организационното им разрастване и в провеждането по линията на народния фронт на големи движения на трудещите се в различните страни против фашистката реакция.

Избран на VII конгрес за генерален секретар на Коминтерна, Георги Димитров отдаде всичките си сили и способности за осъществяването решенията на VII конгрес от комунистическите партии, за изграждане на народния фронт в отделните страни и мобилизиране на трудещите се маси от цял свят за борба против фашизма и войната. В продължение на 8 години, като генерален секретар на Коминтерна, Георги Димитров прояви големи качества на забележителен деец на международното работническо движение.

Докладът на Георги Димитров пред VII конгрес на Коминтерна имаше извънредно голямо значение и за нашата партия. Издаден у нас нелегално в 5,000 екземпляра, докладът въоръжи Партията с мощно оръжие в борбата против антипартийната левосектантска фракция, за преодоляване сектантските наслоения в Партията, за нейното преустройство върху позициите на новия, болшевишки курс. В доклада си пред V конгрес на Партията Георги Димитров подчерта:

„Решенията на VII конгрес на Коминтерна оказаха решаващо влияние за провеждане поврата и в нашата партия, за нейната окончателна болшевизация. Още резолюцията на Коминтерна срещу левосектантското ръководство, във връзка със събитията на 19 май 1934 г., постави рязко въпроса за смяната на самозваното левосектантско ръководство, ръководство,

което беше абсолютно неспособно да проведе поврата в Партията.“

Централният комитет на Партията излезе на 1 октомври 1935 г. с открито писмо до всички партийни организации, членове и съчувственици на БКП, в което кратко, сбито и ясно се излагаше в какво се състои левоопортюнистическият сектантски курс на партийното ръководство, което доведе Партията до опортюнистическото бездействие на 19 май 1934 г. В писмото се поставиха две основни за тогавашния момент партийни задачи: изграждането на единния народен антифашистки фронт и организирането на работниците. Отвореното писмо на обновения ЦК на Партията изигра голяма роля за разобличаване на левосектантската фракция и сплотяването на партийните организации, кадри и съчувственици върху позициите на новия, болшевишки партиен курс.

В края на февруари и началото на март 1936 г., при непосредственото участие и ръководство на Станке Димитров и Г. Дамянов, се състоя VI разширен пленум на ЦК на БКП. Работата и решенията на VI пленум са от историческо значение за нашата партия. Основната задача на Пленума беше да приложи на българска почва решенията на VII конгрес на Коминтерна за сплотяването на всички демократически сили и широките народни маси в нашата страна под знамето на народния фронт за борба против фашизма. На второ място VI разширен пленум трябваше да набележи и редица нови мерки за очистването на Партията от левосектантските остатъци, за туряне край на пакостното деление на кадрите на млади и стари, сплотявайки партийните поколения около вождя на Партията Георги Димитров, да облече в плът и кръв новия, болшевишки курс на Партията по всички линии на партийната работа.

VI разширен пленум, следвайки непосредствените указания на Георги Димитров, успешно се справи със стоящите пред него задачи.

На Пленума бяха изнесени доклади върху решенията на VII конгрес на Коминтерна, за политическото положение и задачите на Партията, за политическото и организационно състояние на БКП и нейните задачи в организационната и масова работа и върху икономическите борби и профсъюзното единство на работническата класа.

VI пленум постави изграждането на народния фронт в България на широка антифашистка основа, като бъдат сплотени в него Комунистическата партия, Земеделският съюз, Социалдемократическата партия, Радикалната партия, Демо-

кратическата партия и всички други съществуващи в страната демократически организации и сили.

В резолюцията по политическото положение и задачите на Партията се казва:

„За да се излезе от днешното непоносимо положение, за да не се допусне натрупването на цанковата партия и нов опит за военен преврат и се спре ограбването на масите, необходимо е:

незабавно възстановяване на Търновската конституция, на правата и свободите, предвидени в нея;

незабавно назначаване на избори за Народно събрание въз основа на стария избирателен закон;

отменяване на всички противоконституционни наредби-закони от 19 май досега;

разтуряне на всички граждански и военни организации, които отмениха конституцията или се противопоставят на нейното възстановяване.

Това може да бъде постигнато само чрез дружната борба на всички нефашистки народни сили. Няма по-зъл враг на фашизма от сплотяването на народните сили...

Ако обаче досега още продължава да съществува в България срамният режим на терор и обезправяне, който няма под себе си никаква обществена опора, това се дължи само на разпокъсаността на силите на демокрацията, на груповата борба на водачите на различните партии и на групите в тях и на страха им от борбите на масите. Пътят за изход от положението трябва да се търси в могъщите сили на народа, в неговите силно развити демократически традиции и чувства, в борбите на масите, а не да го търсят в компромиси с паразитите на народа и от двореца, каквито тенденции имат някои водачи на нефашистките партии. Защото дворецът две години вече покровителствува антинародния, противоконституционен режим и използва разпокъсаността на демократическите сили, за да увеличи своята власт в ущърб на демокрацията. Тия компромиси, това бягане от единната борба заедно с работническата класа против реакцията ползват само последната, само Цанков...“

Особено ползотворна работа извърши VI пленум по преустройството на Партията на нови, Димитровски позиции. Пленумът, като изтъква, че „ЦК на Партията в своя обновен състав правилно разбира сектантската същност на стария, левоопортюнистически курс, ЦК с помощта на Комунистическия интернационал изправи политическата линия на Партията и правилно провежда новия партиен курс“, набеляза в резо-

люцията по политическото и организационно състояние на БКП и нейните задачи в организационната и масова работа редица конкретни мерки, за да се проникнат от новия партийен курс всички нейни партийни организации, членове и съчувственици, за нейното организационно укрепване и разрастване, за подобряване работата на партийните комитети и организации, за поставяне на нужната висота печатната агитация и пропаганда и пр. Особено внимание обърна Пленумът на въпроса за масовата работа на Партията, за туряне край на „самодоволното сектантство“, което изолира Партията от широките народни маси. В пункт III от резолюцията по организационните задачи се казва:

„Масовата работа на Партията трябва да се организира така, че главните сили да се концентрират в непосредствена работа сред масите, на първо място сред индустриалния пролетариат. В своята масова работа партийните организации трябва да излизат от положението, че комунистите трябва да работят навсякъде, гдето има маси — в предприятията, кварталите, селата, в разните стопански, културни, просветни, женски, младежки и пр. организации. Там те трябва да издигат и популяризират съответните искания в зависимост от състава (работници или селяни, младежи или жени, служещи и пр.) и от характера на организациите (кооперативни, благотворителни, просветни или спортни, младежки или женски). Комунистите трябва да убеждават тези маси в необходимостта те и техните организации да участвуват в единния фронт за възвръщане на политическите свободи, против войнствената, авантюристическа политика на българския фашизъм и да работят за спечелването на трудещите се маси от тези организации за делото на комунизма.

Изхождайки от обстоятелството, че фашизмът прави отчаяни опити да създаде свои масови организации сред пролетариата, селяните и младежта, налага се, там гдето фашистите са успели да привлекат що-годе маси, да се работи и вътре в тези организации, като и там комунистите изпъкват като истински защитници на интересите на масите.“

Пленумът конкретно се занимава и с въпроса за организиране икономическите борби на работниците, за създаване на единни класови профорганизации чрез обединение на НРПС, свободните и други синдикати там, гдето такива съществуват, като привличат в тях и активните неорганизирани работници. Той насочи вниманието на Партията и синдикатите да прибягват до такива форми на борба, които за дадено предприятие в момента са най-приложими и приемливи. Подчертавайки

необходимостта да се продължи борбата против казионните държавни синдикати, създадени от фашистката власт като оръдие за провеждане на фашистката политика сред работническата класа, пленумът същевременно подчерта, че „там, където държавните синдикати проявяват някаква дейност и обхващат макар и неголеми групи работници, комунистите *трябва да работят в тях* заедно със социалдемократи, земеделци, анархисти и др. за организиране в най-различни форми на борба за работническите искания, да разясняват на членовете им противоработническия характер на тия синдикати, да разобличават натрапените фашистки ръководители, да агитират за необходимостта от свободни, единни класови организации, като за тая цел *използват най-широко и свикваните от тях събрания и сами вземат инициатива за такива*“.

Георги Димитров в доклада си пред V конгрес на Партията, спирайки се на работата на VI пленум, каза:

„Правилна и последователна разработка на новия, болшевишки курс на Партията в светлината на решенията на VII конгрес на Коминтерна представляват решенията на VI пленум на Партията, състоял се през февруари 1936 г. Тая разработка се заключаваше в следното:

- Първо. Като основна задача на момента пленумът на ЦК изтъква изграждането на широк народен антифашистки фронт от всички нефашистки организации за борба в името на следните основни политически искания: възстановяването на Търновската конституция — в онзи момент, избори за Народно събрание по стария изборителен закон, отменяването на всички противоконституционни наредби, разтурянето на всички фашистки организации. На тоя фронт и в името на тия искания предстои да се обединят и сплотят всички здрави народни сили.

Едновременно с това Партията предложи на всички организации на трудещите се съвместна борба за удовлетворяване на същните нужди на последните. Партията заявяваше, че е готова да окаже подкрепа на едно правителство на народния антифашистки фронт за провеждане на посочената платформа, макар и да счита, че коренно подобрене в положението на масите и най-пълна и последователна защита на народните свободи, на мира и независимостта на страната може да даде само едно съветско правителство в България.

Второ. Пленумът одобри напълно смяната на левосектантското ръководство и поверяването на ръководството на Партията на убедени и проверени привърженици на новия, болшевишки курс на Партията. Едновременно с това той изтъкна необходимостта да се задълбочи критиката на левосектантския курс, за

да се разбере от партийните членове неговият антиленински, троцкистки характер, да се проведе дълбока и систематическа разяснителна работа за съзнателно възприемаще не на думи само, а на дело новия курс на Партията.

Трето. Пленумът изработи подробна директива за сплотяване и въвличане в практическата работа на всички верни на Партията кадри, стари и млади, за истинско и съзнателно обединение на Партията на марксистко-ленински основи и около нейния Централен комитет.

Благодарение на тоя нов, болшевишки курс бързо се възстановяваха връзките на Партията с масите и се усилваше нейната роля в политическия живот на страната.“

5. Партията на работа за осъществяване решенията на VI пленум. Стачни борби. Успехи в изграждане на Народния фронт. Борбата на Партията против германофилската политика на цар Борис и военната опасност

След VI пленум, следвайки непосредствените указания на Георги Димитров, Партията хвърли всичките си сили за провеждане решенията на пленума и на първо място за сплотяването на демократическите сили в Народен фронт за борба против фашистката реакция. За осъществяването на тези задачи Партията трябваше да преодолява големи трудности и препятствия. Партийните организации бяха разстроени от нанесените удари след 19 май 1934 г. Партията беше лишена от каквито и да било легални позиции и фашисткото правителство зорко бдеше да не ѝ позволи да излезе на повърхността. Необходимо беше Партията да намери легални възможности за работа, да се свърже отново с масите и ги поведе на борба срещу фашизма.

Партията правилно се ориентира към активизиране на трудещите се маси в името на техните най-непосредствени интереси. Например в даден квартал, където няма водопровод, канализация, улиците не са павирани, или пък в дадено предприятие, където вентилаторът не работи и изобщо не се спазват трудовите закони, комунистите вземаха инициативата за свикване на заинтересованите на конференция, която избираше и изпращаше делегация при съответните органи да бъде удовлетворено тяхното искане. Като резултат на подобни форми на работа започнаха да се изпращат изложения от квартали, предприятия, градове и села, зачести изпращането на делегации. На първо време правителствените органи приемаха тези делегации, но когато те станаха масово явление, започнаха да ги разгонват и арестуват.

Друга извънредно резултатна форма на работа за свързване на Партията с масите беше използването на масовите организации като читалища, помощна организация, кооперации, въздържателни дружества, спортни организации и др.

От тяхно име се устройваха по градове и села беседи, сказки и публични събрания. В гласуваните резолюции въпросът за непосредствените интереси на членуващите в дадената масова организация умело се свързваше с въпросите за възстановяване на отнетите народни права и свободи.

Правителството на Къосеиванов се помъчи да подави дейността на масовите организации и да изолира комунистите от тях. За тази цел в 1937 г. то създаде специална наредба-закон, по силата на която се забраняваше на комунистите да заемат ръководни места в тях, а на полицията се даваше право да одобрява избраните от масовите организации ръководства или пък да ги разтуря и сама да назначава такива. Комунистите обаче се бяха здраво окопали в масовите организации и тези полицейски мерки не дадоха очакваните резултати.

Основната задача, която стоеше пред Партията след VI пленум, беше създаването на Народния фронт в България. След VI пленум Партията направи предложение на нефашистките партии за единодействие. Водачите на БЗНС, социалдемократи, радикали, демократи и др. отхвърлиха предложението на Комунистическата партия, понеже според тях не било нужно да се върви по този път, който бил опасен и щял да предизвика репресалии от властта. Водачите на демократическите партии се поддаваха на хитрите маневри на цар Борис, че уж скоро ще ги повика на власт, с което той между другото целеше да пречи и разстройва изграждането на антифашисткото единодействие.

Гичев отхвърли направеното му предложение за единодействие, понеже според него фашизмът щял да се разпадне от само себе си или пък това щяло да стане, като се използват „демократическите колебания“ на монарха. С насажданите от него илюзии, че фашистката диктатура ще падне от само себе си или дори с помощта на царя, Гичев приспиваше масите, отклоняваше ги от борбата и по такъв начин криеше от тях, че именно цар Борис стои начело и ръководи фашистката диктатура. Той разпространяваше между своите хора, че Народният фронт бил „комунистическа маневра“ или дори „комунистическа провокация“.

Същата песен пееше и Кръстю Пастухов.

Водачът на Демократическата партия Ал. Малинов в една своя статия се изказа, че след промяната от 19 май не трябва

да се връщаме напълно към политическото положение преди преврата. Малинов проповядваше сливането на сродните партии, които, ако не бъдат съгласни, то това да им бъде наложено. Водачите на Демократическата партия бяха склонни за известни компромиси с фашизма.

При това поведение на гичевци и мушановци Партията, наред с работата със самите демократически върхушки, подсили мерките за създаване народнофронтовски комитети по места. В много градове и села, въпреки противодействието на водачите, започнаха да изникват народнофронтовски комитети. Привържениците на демократическите партии и особено сдружените земеделци, влизащи в комитетите, започнаха да пращат изложения, делегации, да упражняват натиск върху водачите на своите партии, да приемат предложението на Комунистическата партия за създаване на Народен фронт.

Силен тласък за активизиране на политическите борби оказва тютюнорботническата стачка през м. май 1936 г., както и последвалите я други стачни борби.

Тютюнорботническата стачка започна в Пловдив, където имаше силно брожение сред работниците против удръжките от техните надници и произволното им категоризиране от страна на господарите. Още в първата половина на м. април ЦК на Партията в изпълнение решенията на VI пленум за организиране икономическите борби на работниците даде нареждане на Пловдивската партийна организация да вземе курс на подготовка на тютюнорботническата стачка. За тази цел бе изработена програма на работническите искания, която комунистите широко проагитираха сред работниците. Тези работнически искания бяха разглеждани на тютюнорботнически събрания, на които ръководителите на казионните държавни синдикати убеждаваха работниците, че техните искания ще бъдат отнесени в София и разгледани от комисия в състав от тютюноотърговци, представители на Българския работнически съюз и на правителството. Това предложение на ръководителите на държавните синдикати не само не задоволяваше работниците, но още повече възбуждаше тяхното негодувание. Комунистите разясняваха на работниците, че нищо добро не може да се очаква от подобно съвещание без участието на техни работнически представители, и изтъкваха, че само по пътя на стачната борба те могат да осъществят своите искания.

На 16 май 1936 г. работниците от склада „Герон“ обявиха стачка, избраха стачен комитет, който предяви на господарите работническите искания. Стачният комитет изпрати

група от стачници, които обхождаха складовете и призоваваха работниците да ги последват и обявят стачка. Стачката обхвана всички тютюневи складове в Пловдив.

Още същия ден местното ръководство на Българския работнически съюз издаде позив, с който прикани работниците да се върнат на работа и да не слушат комунистите. От своя страна полицията започна арести. Стачката обаче продължи. В Пловдив стачкуваха 8,500 тютюноработници. Стачката бързо обхвана тютюневите работници от цялата страна.

Въпреки полицейския терор и саботажническата роля на ръководствата на държавните синдикати, стачниците твърдо продължиха борбата и правителството бе принудено да отстъпи. Стачката завършва с успех за тютюноработниците, които извоюваха увеличение на надниците от 6 до 15%. Освен това работниците извоюваха придобивката, че всички тютюневи работници, които са работили в известни категории два или повече сезона, не могат да бъдат поставени при постъпване на работа, в по-долна категория.

Стачното движение обхвана работниците и от другите браншове. На 20 май 1936-г. обявиха стачка текстилните работници от ф-ка „Андонов—Михайлов“ в Сливен. Стачката избухна поради опита на господарите да намалят надниците на някои от работниците. Стачниците избраха свой стачен комитет, който ръководи стачката, и не позволиха на ръководството на държавните синдикати да я обсеби и предаде. Стачката завърши с пълен успех. Вдигнаха се на стачна борба и 1,500 текстилни работници в Габрово. Стачката започна най-напред във ф-ка „Александър“. Стачкуващите работници предявиха искания да им се увеличат надниците с 30%. Въпреки усилията на полицията и държавните синдикати да подавят стачката и ограничат нейното разпространение, скоро тя обхвана и работниците от ф-те „Успех“, „Пенчо Семов“, „Рашев“ и др. Стачкуващите работници предявиха искане надниците им да бъдат приравнени с тия на сливенските текстилни работници. Трудещите се в града образуваха общограждански комитет за подпомагане на стачниците с храна и други продукти. Избухнаха редица стачки в страната и в другите клонове на производството. Стачкуваха строителните работници, 8,000 шофьори и автомобилисти, 2,000 шивачи-конфекционери в София и 900 в Пловдив, 2,000 обушарски работници в София, 300 — в Пловдив, тютюноработници в София и др. Цялата страна беше обхваната от стачна вълна. Само за 3 месеца се проведеха 150 стачки, в които участваха повече от 35,000 стачници.

Раздвижиха се и безработните. Бяха проведени акции от физическите и интелигенти-безработни. Нарасна опозиционното движение в съюзите на държавните служащи — пощенци, учители, железничари и пр. На конгреса на телеграфо-пощенския съюз беше провалена казионната листа и избрано народнофронтовско ръководство.

Изплашено от стачните борби и широкото раздвижване на работниците, правителството на Кьосеиванов пристъпи към изработване на наредба-закон за забрана на стачките под страх на дългогодишен затвор и големи глоби за стачкуващите. Нашата партия проведе в цялата страна протестна кампания против това мероприятие на правителството и то беше принудено да го изостави.

Освен икономическите борби на работниците Партията разгърна значителна дейност и в защита на непосредствените интереси на селскостопанските производители. В 1937 г. Партията чрез съюза на тютюнопроизводителите, лозарския съюз и кооперациите организира и проведе широка акция против ограбването на селскостопанските произведения на безценица от търговско-експортърския капитал.

Стачните борби тласнаха напред изграждането на народнофронтовското единодействие.

Крупен успех в това отношение беше изграждането на младежкото народнофронтовско единство. Работническият младежки съюз, Земеделският младежки съюз (Врабча и Пладне), Социалистическият младежки съюз, младежи от Добруджанския и Македонския младежки съюзи, БОНСС и социалистическата младежка група „Жан Жорес“ подписаха протокол за съвместна борба за възвръщане на свободното им съществуване. Младежният народен фронт отправи апел към българската младеж, призовавайки я на единна борба против фашизма и за възстановяването на Търновската конституция. На 24 май 1936 г., деня на Кирил и Методи, и на 2 юни — Ботевия ден, студентите, подпомогнати от гражданството в София, проведоха демонстрация за възстановяване на Търновската конституция.

Идеята за създаването на Народен фронт за борба против фашизма беше пуснала вече здрави корени сред народните маси. Ако Народният фронт не беше изграден и във върховете, виновни за това бяха водачите на нефашистките партии, които се бояха от борбите на масите. Вместо образуване на Народен фронт, каквото беше желанието на сдружените земеделци по места, по инициативата на Гичев в 1936 г. беше образувана тъй

наречената петсрка, в която освен Гичев влизаха още Кръстю Пастухов, Григор Василев, Боян Смилов и проф. Генов. Петорката отказа да приеме представител на Работническата партия. Вън от нея също така останаха пладненци, демократи, радикалите на Костурков и др. антифашистки среди. Петорката със своите колебания, със своята пасивност и очи, обърнати към двореца, спъваше разгръщането на борбите на масите против фашизма.

През лятото на 1938 г. се постигна съгласие между Работническата партия, петорката, пладненци и демократи отчасти чрез общи споразумения, отчасти самостоятелно да се образуват по места конституционни комитети и да се пристъпи към събиране на подписи под така нареченото всенародно искане, изработено от петорката, за възстановяване на Търновската конституция, за свободни парламентарни избори и образуване на конституционно правителство. Това съгласие за общи действия беше стъпка напред по пътя на единодействието във върховете на демократическите партии и развързваше ръцете на техните привърженици по места да влизат в народните конституционни комитети. Такива конституционни комитети под ръководството на БРП бяха създадени още по-рано. Първият конституционен комитет бе образуван в Бяла Слатина през 1936 г.

Разгърна се по цялата страна кампания за събиране подписи за възстановяване на Търновската конституция. Бяха събрани десетки хиляди подписи. Проведоха се и редица народнофронтovski акции с участието на хиляден народ като чествването на годишнината от убийството на Стамболийски и Петко Д. Петков, погребението на проф. Асен Златаров и др.

Правителството на Кьосеиванов насрочи избори през м. март 1937 г. Това то направи под натиска на борбите на масите, на разрастващото се народно движение за възстановяване на конституцията и провеждане на законодателни избори по стария избирателен закон.

Вместо парламентарни избори обаче правителството насрочи общински избори, като създаде нов избирателен закон, който беше извънредно реакционен. Съгласно закона привържениците на „противодържавни идеи“, т. е. комунистите, не можеха да се кандидатираат и да бъдат избирани. Намали се числото на общинските съветници.

В навечерието на общинските избори между антифашистките партии се постигна съгласие за единно участие в тях. Демократическите партии обаче по предложение на нашата партия се договориха да участвуват в изборите не със свои кандидати, а

гласувайки с лозунга „Възстановяване на Търновската конституция“. Това беше неправилно и погрешно. Гласувайки с лозунги, демократическите партии не можаха да използват легалните възможности, които щяха да имат, ако бяха поставили кандидати, колкото и да бъде мракобесен изборителният закон.

Гласуването с лозунги препятствуваше да бъдат увлечени широките безпартийни маси и особено жените, които за пръв път, макар само омъжените от тях и имащите деца, можеха да гласуват. Освен това гласуването с лозунги се наказваше с неколкогодишен затвор и големи глоби. Макар в много селища на страната числото на лозунгите да беше по-голямо от гласовете, подадени за правителствените кандидати, като резултат на тази погрешна линия беше улеснено правителството да завземе в свои ръце общините. По този начин Народният фронт загуби общинските съвети като позиция, която можеше да използва в защита на непосредствените интереси на народните маси и за разгаряне борбата против фашистката реакция.

След общинските избори Цанков прибегна към нови маневри. Докато в 1936 г. той нападаше демократическите партии и водеше яростна кампания против Търновската конституция, след общинските избори Цанков заговори също за Търновската конституция, започна да търси връзки с Гичев, Мушанов и водачите на другите партии. Цанков виждаше, че цар Борис, здраво свързан с Хитлер, иска сам да бъде фюрер на фашистката диктатура и не желае да изпадне в положението на крал Емануил, който бе поставен в зависимост от Мусолини. Тактиката на Цанков за сближение с демократическите партии твърде много затрудни сплотяването на демократическите сили у нас, понеже гичевци и мушановци предпочитаха да работят с Цанков отколкото с комунистите.

След общинските избори в началото на 1938 г. бяха проведени парламентарни избори. Правителството старателно се подготви за тези избори. Беше създаден специален изборителен закон, в който наред с ограниченията в изборителния закон за общинските избори бяха засилени още повече санкциите, особено по въпроса за агитацията. Кандидатът трябваше сам да разнася във всички села и изборни секции своите бюлетини, сам да ги раздаде, сам да извърши устната агитация. Освен това беше приложена една своеобразна изборителна география. Селата бяха разкъсани така, че там, където беше силно влиянието на демократическите партии, се прехвърляха към по-изостанали в политическо отношение райони. Изборите в отделните области бяха насрочени на различни дати, за да може правителството

да струпва полицейските сили в оная област, в която се произвеждаха избори за задушаване народната воля.

Демократическите антифашистки партии постигнаха съгласие за единно участие в изборите и предварително определиха коя партия къде ще постави свои кандидати. Изборите минаха при голям терор, произволи, арести и масови интернирвания на антифашисти.

След свикването на Народното събрание беше изменен и извънредно реакционен дух правилникът за неговия вътрешен ред. При разискванията по отговора на тронното слово правителствените депутати се помъчиха да дадат едно ново тълкуване на Търновската конституция, стараейки се да оправдаят противонародния фашистки режим с конституцията. Така например според тях в Търновската конституция не било предвидено създаването на политически партии. Освен това не било в съгласие с конституцията правителството да бъде отговорно пред Народното събрание. Правителството се назначавало от царя и затова то било отговорно само пред него. Това бяха гнусни извъртания, с които се целеше да се оправдае фашисткия режим пред масите, които все по-енергично се вдигаха на борба за възстановяване на Търновската конституция.

Едно от първите мероприятия на фашисткото правителство на Кьосеванов беше да изгони от Народното събрание избраните комунисти за народни представители.

Профсъюзната работа след VI пленум показва, че създаването на нелегални профсъюзни групи в предприятията не дава големи резултати, тъй като в тях влизаха предимно комунисти и се явяваха до голяма степен повторение на партийните ядки. С оглед профсъюзната работа да се постави на широка антифашистка основа ЦК на Партията реши да се преустанови създаването на нелегални профсъюзни групи и се започне работа с така наречените профсъюзни активни. Пристъпи се към съвместна работа с работниците социалдемократи, анархисти и земеделци, доколкото имаше такива в предприятията и учрежденията, и преди всичко с безпартийните работници. Новата форма на работа чрез профсъюзните активни действително постави работата на Партията на широка основа и скоро се почувствуваха нейните положителни резултати. Наред с работата в самите предприятия Партията използваше и организациите на Българския работнически съюз за поставяне на непосредствените искания на работниците. Чрез създаването на БРС фашистките управници се надяваха да обхванат работниците, да ги откъснат от влиянието на БКП, да ги отклонят от класовата револю-

ционна борба и ги подложат на фашистка идеологическа обработка. Българските фашисти в това отношение следваха примера на Хитлер и Мусолини.

Благодарение на извършената работа от Партията фашистките управници претърпяха горчиво разочарование. В късо време низшите ръководства на БРС бяха овладени от комунистите и прогресивните работници. Особено широко се използваха за масова работа в предприятията събранията за избиране на тъй наречените двадесетпятници (по един представител на 25 работника от дадено предприятие за предявяване исканията на работниците пред БРС). Въпреки старателните мерки, вземани от казионните ръководства на държавните синдикати, и оказваната им помощ от полицията, за двадесетпятници се избираха антифашисти. Фашистката полиция започна да разгонва избраните от самите работници ръководства на БРС, и сама да назначава такива. Въпреки полицейските мерки, фашистката реакция не можа да подави професионалните борби на работниците и да ги измести от техния революционен път.

Също по примера на хитлеристка Германия правителството на Кьосеиванов в 1936 г. обяви 1 май за официален празник. Фашистките управници се блазнаха от мисълта, че използвайки дълбоките корени на празника на труда сред трудещите се маси и изтръгвайки неговото борческо жило, ще могат да превърнат 1 май от боеви празник на работниците в средство за помрачаване на тяхното класово съзнание и фашизиране. БКП призова работниците не към бойкотиране на казионното чествуване на 1 май, а към масово участие в първомайските манифестации. На устроените предмайски събрания комунистите вземаха думата и поставяха въпросите за подобрене тежкото положение на работниците. Като резултат от работата на комунистите на първомайските манифестации работниците, пеейки ботевите песни, носеха плакати с искане за увеличение на техните надници, за подобрене на трудовите условия и спазване на 8-часовия работен ден. Наред с икономическите лозунги работниците издигаха и политически лозунги — „Борба за запазване на държавната и национална независимост на нашата страна от нашествие на фашистките агресори“, „Съюз на балканските народи за борба против Хитлер и Мусолини“, „Българските работници са готови да се борят против настъплението на Хитлер и Мусолини“ и пр.

При опити на полицията да отнеме носените от работниците борчески плакати обикновено се стигаше до сбиване между манифестантите и полицията. Виждайки, че чествуването на 1 май

чрез улични манифестации се обръща против самия фашистки режим, фашистките управници изоставиха манифестациите и преминаха към устройване на първомайски събрания на закрито, на които полицията подбираше кои работници да присъствуват.

Освен БРС фашистките управници създадоха и тъй наречените Земеделски задруги с цел да обхванат чрез тях селските маси и ги откъснат от влиянието на Комунистическата партия и Земеделския съюз. Не случайно, разбира се, в назначените ръководства на земеделските задруги се поставяха предимно бивши дейци на БЗНС, продали се на двореца и минали в служба на фашистката реакция. Начело на земеделските задруги беше поставен изпеченият демагог, възсиграч и крупен земевладелец-експлоататор Иван Багрянов. Особено демагогствуваха фашистките ръководители на задругите с отпускане пенсии на стари земеделски стопани. Това фактически се свеждаше до облагане на земеделските стопани с нови данъци, тъй като по силата на специалната наредба-закон, с която бяха създадени задругите, всички земеделски стопани, организирани и неорганизирани в тях, плащаха задължителен членски внос, който се събираше от бирниците.

ЦК на Партията постави пред комунистите задачата да навлязат в земеделските задруги и заедно със сдружените земеделци и всички прогресивни селяни да ги използват за работа сред селските маси. Комунистите издигнаха лозунга „За свободно и незадължително членуване в земеделските задруги“ и за изборност на техните ръководства. Освен това те поставяха в земеделските задруги всички онези въпроси, които живо интересуваха селските маси, като въпроса за намаление задълженията на земеделските стопани, опрощаване на данъците, намаление на данъците и т. н. и ги призоваваха на борба за тяхното осъществяване.

Благодарение на тази правилна линия на Партията на фашистката реакция не се отдаде, както и при създаването на БРС, чрез земеделските задруги да фашизира трудещите се селски маси.

Партията през този период проведе и редица мероприятия против германофилската политика на дворецово-фашистката клика, против опасността от нова война и в защита на мира.

Цар Борис твърдо и неотклонно следваше външната политика на баща си Фердинанд. Също като него през цялото време на своето царуване той беше верен агент на германския империализъм в България.

Окуражен от дръзките прояви на фашистките агресори, цар Борис също не зачиташе вече военните ограничения на Ньойския договор. Той увеличаваше войската и нейното въоръжение. Открито се провеждаха кампании за събиране средства от населението за купуване на самолети, което всъщност се свеждаше до ограбване на работниците и служащите, правейки задължителни удръжки от техните мизерни надници и заплати. В 1936 г. бяха проведени големи военни маневри, които реакционният печат силно разтърби.

От друга страна, разгърна се голяма кампания за възхваляване на хитлеристка Германия, на установения в нея фашистки режим, на нейната мощ и пр. За тази цел освен пълното използване на плащаната от германците фашистка и продажна жълта преса германската пропаганда създаде специално издателство у нас, което буквално заливаше страната с всевъзможни илюстрации, брошури и книги за възвеличаване на хитлеризма и хитлеристка Германия.

С оглед на следваната от тях външна политика фашистките управници насочваха външната търговия на България всецяло с хитлеристка Германия. Никнещите по това време като гъби след дъжд крупни експортърски фирми, които ограбваха селскостопанските производители и трупаха огромни богатства, бяха свързани с немски фирми и играеха ролята на агенти на германското влияние и разузнаване у нас. Дворцово-фашистката клика преустройваше българското стопанство с оглед нуждите на германското стопанство, което ясно пролича по-късно, когато България беше вмъкната в оста.

Много шум се вдигна през управлението на Къосеиванов и във връзка със сключения „пакт за вечно приятелство“ между България и Югославия.

По този повод ЦК на БКП и ЦК на ЮКП излязоха със съвместна декларация, която през месец февруари 1937 г. беше публикувана. В тая декларация на двете комунистически партии се казваше:

„Работническата класа в България и Югославия всякога горещо се е застъпвала за неизменна дружба и мирно сътрудничество на балканските народи. И сега работниците в двете страни се обявяват решително за сключване на пакт за дружба и сътрудничество на всички балкански народи.

Сключеният от правителствата пакт може да бъде инструмент на мира, ако с него не се преследват замаскирани цели против други народи, ако правителствата честно се стремят към достигане общо съглашение на всички балкански народи, опи-

ращо се на сътрудничеството на държавите, които заедно със СССР водят политика на запазване на международния мир на основата на колективната безопасност. Но пактът може да стане и инструмент на война и реакция, ако правителствата помагат на фашистките подпалвачи на войната начело с Хитлер.

Основавайки се на миналия горчив опит, работническата класа се съмнява, че днешните правителства в Белград и София, лишили своите народи от демократически права и свободи, ще провеждат последователна и искрена политика за мирно сътрудничество на Балканите, че ще съумеят на дело да защитят жизнените интереси на балканските народи от посегателствата на големите фашистки страни.

Партиите на работническата класа в България и Югославия — БКП и ЮКП — ще се борят с всички сили против всеки опит да се превърне сключеният пакт в инструмент за война и реакция и за взаимна застраховка на реакционните режими на Балканите. Балканските народи не могат да се чувствуват застраховани от съдбоносни решения на правителствата, докато единният фронт на демократическите сили в техните страни не тури край на съществуващите режими на произвол, безправие и задкулисни интриги на шепа тъмни неотговорни фактори.“

Опасенията на централните комитети на БКП и ЮКП скоро се потвърдиха. Стана явно, че фашистките правителства в Белград и София със сключения пакт ни най-малко не служеха на мира и разбирателството на балканските народи. Сближението между българското и югославското правителство стана по внушение на хитлеристка Германия. Подготовката за сключването на пакта се извърши по време на посещението на Гьоринг на Балканите в 1935 г. Някои от ръководните капиталистически кръгове в Югославия клоняха към сближение с Германия, като обосноваваха това, че Германия е естественният пазар на югославските произведения. Изразител на тези среди беше правителството на Стоядинович, което сключи пакта за вечно приятелство с България. Чрез България хитлеристка Германия целеше да привлече на своя страна Югославия и по този начин да разстрои Малкото и Балканското съглашения.

Партията разобличаваше следваната от цар Борис и правителството на Кьосеиванов германофилска политика, като сочеше какви опасности тя криеше за нашия народ. В противовес на хитлеристката политика на дворцово-фашистката клика, нашата Партия изтъкваше, че единствено правилната външна политика на България с оглед националните интереси на българския народ, това е само политиката на сближение със

Съветския съюз, който твърдо и неотклонно водеше борба за запазване на мира и националната независимост на народите.

След избухването на събитията в Испания в 1936 г. Партията проведе значителна кампания в подкрепа на демократическата Испанска република и борещия се испански народ. Вождът на Партията Георги Димитров оказа неоценима помощ на борещия се испански народ срещу герmano-италианските нашественици и техните франкистки агенти чрез организиране братска помощ на антифашистите от всички капиталистически страни за Испанската република и особено чрез ръководното си участие и най-голямо съдействие за организиране на славните интернационални бригади. Партията разобличаваше правителството на Кьосеиванов, което, следвайки господарите си от Берлин и Рим, открито взе страната на генерал Франко. Правителството на Кьосеиванов прибягна до арести и устройване на процеси, за да подави борбата на българските работници и селяни в подкрепа на демократическата Испанска република.

Въпреки фашисткия терор, БКП можа да изпрати представители от България на младежкия конгрес за мир в Брюксел, както и на конгреса в Париж на писатели и културни дейци в защита на мира. Създаденото движение против военната опасност, в защита на мира намери израз и в образуването по градове и села на легални комитети за мир, които се създаваха на широка народнофронтовска основа. Особено широко Партията използваше в борбата за мир масовите организации в страната — кооперации, читалища, въздържателни дружества и др. В изнасяните беседи и гласуваните резолюции въпросите се обвързваха и с въпроса за защита на мира. Особено активно участие в движението за мир вземаше младежта.

Окупирането на Чехословакия от хитлеристка Германия беше посрещнато с голямо възмущение от българските работници и антифашистка общественост. На 16 март студентите-филолози устройха протестно събрание в Университета. На другия ден акцията обхвана прогресивните студенти от всички факултети. Разкъсвайки полицейските кордони, студентите се отправиха към Чехословашката легация, бурно манифестирайки своите чувства на симпатия към чехословашкия народ и своята ненавист към хитлеристкия окупатор. Правителството на Кьосеиванов беше вбесено от проведената антихитлеристка акция на студентите. Мнозина от тях бяха арестувани, жестоко бити, изключени от Университета и интернирани.

За провеждането на новия партиен большевишки курс голяма роля изигра нелегалният орган на Партията „Работниче-

ски вестник“. Освен „Работнически вестник“ и издаваните нелегално позиви и брошури Партията можа да създаде и свой легален печат, който в 1936 г. наброяваше 16 издания, например следпразничния в. „Последен час“, илюстрирания седмичник „Ведрина“, сп. „Научна мисъл“, литературни вестници, младежкия вестник „Жар“ и т. н. Значителен успех беше създаването на ежедневния в. „Трибуна“, издаван от БКП и левизата от Социалдемократическата партия. Макар легалният печат да минаваше през иглените уши на фашистката цензура и да си служеше с езоповски език, той вършеше извънредно полезна работа и затова правителството на Кьосеиванов спря с една заповед всички легални издания на Партията.

Широко се използваше от Партията по това време, особено след спирането на легалния печат, издаването на листове по даден конкретен повод, например по случай смъртта на Горки, сто години от убийството на Пушкин, годишнината от смъртта на Смирненски, Нова година и пр. Листове се издаваха и по стопански въпроси, за кооперациите и др. Писателите-комунисти, които обикновено заставаха начело на издаването на листовете, съумяваха да групират около тях широк кръг от прогресивни писатели с различни политически убеждения, което означаваше изграждане на народнофронтовското единодействие на литературния и културен сектор.

С оглед намиране на легални форми за книгоиздателска дейност в 1936 г. Партията създаде дружество „Българска книжнина“. Издаваната от него научно-популярна библиотека се посрещна извънредно добре от читателите.

Освен преведените и издадени съветски съчинения по научни и философски въпроси комунистите, работещи на философския, историческия и икономическия сектори, издадоха по това време свои трудове, които допринасяха в борбата против фашистката идеология.

Издадените на български език съветски романи от Еренбург, Шолохов, Фурманов и др. съветски писатели намираха широко разпространение.

Когато се говори за раздвижването на народните маси, стачните борби, успехите по изграждането на антифашисткото единодействие и проведените политически акции, трябва да се подчертае, че това беше резултат преди всичко от работата на Българската комунистическа партия. Водачите на демократическите партии се умилкваха около двореца и по такъв начин наливаха вода в мелницата на фашизма. Благодарение разгърнатата дейност от Комунистическата партия за организиране борбите на масите и изграждане на народния фронт,

в които все повече се въвличаха особено привържениците на БЗНС, демократическите водачи не можаха да отидат на открит сделка с двореца, боейки се, че ще останат генерали без армия. Макар да бяха принудени от собствените си привърженици дори да участвуват в някои народнофронтовски инициативи и мероприятия, през всичкото време гичевци, пастуховци и мушановци саботираха изграждането на народния фронт и спъваха борбите на масите против монархо-фашистката диктатура.

Настъпилото политическо оживление в страната потвърди по блестящ начин правилността на новия партийен курс. Партията излезе от изолацията, в която беше изпаднала по вина на левосектантската фракция, отново се свърза с масите, възстанови своите организации и числото на нейните членове достигна в 1937 г. 8,000 души. Партийните кадри се освобождаваха от сектантските наслоения, усвоявайки методите на работа на новия, болшевишки курс, проявявайки умение и гъвкавост за намиране на легални форми на работа.

В началото на м. май 1937 г. по решение на ЦК на БКП беше проведена тъй наречената вътрешно-партийна акция за проверка и оценка работата на Партията през изтеклите две години. В издаденото за целта окръжно на ЦК се казваше: „Изминаха се две години откак нашата партия се възглавява от ново ръководство начело с др. Георги Димитров, откак не на думи, а на дело се провежда новият партийен курс и се работи по прилагане решенията на Седмия конгрес на Коминтерна. Партията е длъжна да прегледа изминатия път, да даде оценка на успехите и слабостите в този двегодишен период на провеждане на новия партийен курс. . .“

Вътрешно-партийната акция, която продължи близо два месеца, спомогна за по-нататъшното укрепване на Партията и подобряване методите на нейната работа. Отчитайки положителните страни в работата на Партията, нейните постижения и успехи, същевременно вътрешно-партийната акция разкри редица слабости и недъзи на Партията, остатъци от сектантство и сектантски методи на работа. Набелязани бяха конкретни мерки за тяхното преодоляване.

След VI пленум ЦК на БКП, отчитайки необходимостта от Работническата партия, пристъпи към нейното възстановяване като масова партия. По такъв начин в България съществуваха две нелегални партии: Българска комунистическа партия и Работническа партия. Тъй като Работническата партия беше класова марксистко-революционна партия, в 1938 г. ЦК

реши да остане само Работническата партия като представителка на комунистическото движение в България, а кадрите и членовете на Комунистическата партия да се влеят в нея. Това преустройство окончателно беше привършено в 1939 г.

Партията твърдо следваше указанията на Георги Димитров да се учим непрестанно и ежедневно от ВКП(б) и др. Сталин. Неоценимо е значението на гениалния труд на Сталин „Кратък курс по история на ВКП(б)“ за Партията и партийните кадри. Малкото екземпляри от „Краткия курс по история на ВКП(б)“, които пробникнаха в страната, се изучаваха колективно, отделните глави се преписваха на ръка и разпространяваха. Въпреки тежките нелегални условия, създаваха се кръжоци за изучаване „Краткия курс...“. Сталинският кратък курс по история на ВКП(б) беше мощно идейно оръжие в ръцете на партийните ръководители и членове в борбата за окончателното преодоляване на сектантството и за болшевизацията на Партията.

Всички тези големи успехи и достижения БКП, която отново стана ръководещ политически фактор в страната, дължеше на своя обичан вожд и учител *Георги Димитров*. Под непосредственото ръководство на *Георги Димитров* Партията разгроми и се очисти от временно одържалата връх левосектантска фракция и се превърна в партия здрава, от болшевишки тип, вярна до смърт на марксизма-ленинизма, на ВКП(б) и др. Сталин, организационно и политически подготвена за назряващите големи събития.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Идването на хитлеризма на власт означаваше непосредствена подготовка за нова световна война и заплаха за мира. Пред комунистическите партии от целия свят стоеше задачата да не допуснат идването на фашизма на власт там, където още не е дошъл, да бъде свалена фашистката диктатура в ония страни, където тя вече е установена, и да се борят за запазването на световния мир. За изпълнението на тази задача огромна роля изигра Седмият конгрес на Коминтерна.

„Седмият конгрес на Комунистическия интернационал извърши поврат в линията на комунистическите партии, като постави за основна задача на близкия период борбата срещу фашизма като най-голяма опасност за работническата класа и трудещите се, за мира и свободата на народите“ (Г. Димитров).

Георги Димитров в доклада си пред Седмия конгрес на Коминтерна подчертава, че за спирането на настъплението на фашизма и за предотвратяването на нова световна война е не-

обходимо сплотяването на работническата класа и на тая основа създаването на мощен народен антифашистки фронт.

Предварително условие за изпълнението на тази задача от комунистическите партии бе ликвидирането на самодоволното сектантство в редовете на самите комунистически партии, което надценяваше степента на революционизиране на масите, подценяваше борбите в защита непосредствените интереси и правата на трудещите се и подхранваше пасивност пред настъпването на фашизма.

Решенията на Седмия конгрес на Коминтерна оказаха решаващо влияние за провеждане поврата в нашата партия, за разгромяване на остатъците от левосектантското ръководство в Партията и за нейната окончателна болшевизация.

Огромна роля в борбата за разгрома на левосектантското ръководство и за изграждането на широк народен антифашистки фронт в този период изиграха резолюцията на Коминтерна във връзка със събитията на 19 май 1934 г., Петият пленум на ЦК, чиято резолюция беше изработена с пряката помощ на Коминтерна, речите на Г. Димитров и докладите на В. Коларов пред българската емиграция, откритото писмо на ЦК от 1 октомври 1935 г. и Шестият пленум на ЦК от февруари 1936 г., който конкретизира за българските условия решенията на Седмия конгрес на Коминтерна и начерта новия, болшевишки курс на Партията.

Тръгнала по пътя на новия, болшевишки курс, Партията бързо възстановяваше връзките си с масите и усилваше ролята си в политическия живот на страната. „Макар и трудно, но народният антифашистки фронт се изграждаше въпреки съпротивата и саботажа на десните водачи на другите нефашистки партии“ (Г. Димитров). Партията все по-успешно използваше легалните форми на борба за обединение на демократичните сили в защита политическите свободи и насъщните нужди на масите, против фашизма и капиталистическия грабеж.

Партията водеше усилена борба против подготовката на нова световна война и въвличането на България в нея, за запазване международния мир върху основата на колективната безопасност.

Под ръководството на Г. Димитров Партията преодоля лявото сектантство и въоръжена с идейните, политически, организационни и тактически оръжия на болшевизма, се превърна в масова, марксистко-ленинска партия на работническата класа, способна да осигури боево ръководство на трудещите се в борбата против фашизма в нашата страна.

ГЛАВА XII

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В ПЕРИОДА НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА, ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ОТ СЪВЕТСКАТА АРМИЯ, ПОБЕДОНОСНОТО ДЕВЕТОСЕПТЕМВРИЙСКО ВЪСТАНИЕ. ОТЕЧЕСТВЕНАТА ВОЙНА НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД ПРОТИВ ХИТЛЕРИСТКИТЕ ЗАВОЕВАТЕЛИ

(1939—1945 г.)

1. Причини и характер на Втората световна война. Борбата на БРП против вмъкването на българския народ във войната, за сключване пакт за приятелство и взаимна помощ със СССР. VII пленум на ЦК на БРП

Първата световна война, резултат на кризата в световната система на монополистическия капитализъм, не само не разреши противоречията сред империалистическия свят, но, напротив, още повече ги задълбочи. Германия, главният подпалвач на войната, бе победена и наказана, но агресивният германски империализъм се запази. Американските и английските милиардери се възползуваха от тежкото положение на Германия след Версайския мир и се заловиха трескаво да поставят нейната индустрия под своя зависимост. Известният репарационен план на Дауес даде възможност на чуждестранния, главно на американския капитал да нахлуе и да се загнезди в германската индустрия. От 1924 до 1929 г. в Германия бяха внесени чужди капитали в размер на 21 милиарда марки. 70% от чуждестранните дългосрочни капиталовложения в Германия принадлежаха на американските монополисти. По такъв начин с помощта главно на американските капитали бе възстановена германската тежка военна индустрия.

След завземането на властта от Хитлер правителствата на Англия и Франция, прикривайки се зад политиката на „ненамеса“, саботирайки системно провежданата от Съветския съюз политика на колективна сигурност, потикваха планомерно хитлеристката агресия срещу СССР. Целта на англо-

френските империалисти, поддържани от САЩ, бе да тласнат хитлеристка Германия в унищожителна война срещу СССР, за да могат след пълното изтощаване на двете воюващи страни да наложат господството си над целия свят.

Окуражена от тая коварна политика на Англия и Франция, фашистка Германия засилваше все повече темпа на въоръжението си и подготвяше нови удари в Европа. След окупирането на Австрия Хитлер избра като втора жертва Чехословакия. Хитлеристкото правителство повдигна въпроса за откъсването на Судетската област от Чехословакия и почна да съсредоточава войски към нейните граници. В срещата си с Хитлер в Берхтесгаден (15. IX. 1938 г.) английският министър-председател Чембърлейн прие искането на Германия и „посъветва“ Чехословакия да отстъпи Судетската област. Същия „съвет“ чехословакското правителство получи и от втория си западен „съюзник“ — Франция. Предателството на Англия и Франция насърчи още повече побеснелите германски империалисти и те поискаха от Чехословакия да евакуира Судетската област в продължение на два дни (26—28 септември) и да отстъпи част от територията си на Унгария и Полша. Вместо да приемат сътрудничеството на Съветския съюз и с колективни усилия да обуздаят развилнелите се германски фашисти, реакционните правителства на Англия и Франция предпочоха да предадат Чехословакия в ръцете на хитлеристките разбойници. На Мюнхенската конференция, състояла се в края на м. септември 1938 г., в която участваха Хитлер, Мусолини, Чембърлейн, Даладие, реакционните правителства на Англия и Франция дадоха съгласието си за разпокъсването на Чехословакия.

За да оправдаят пред своите народи позорното си предателство и да принудят Чехословакия да капитулира, правителствата на Англия и Франция лъжеха, че Съветският съюз нито може, нито желае да помогне на чехите, въпреки договорните си задължения. В действителност през време на чехската криза Съветският съюз бе единствената държава, която защитаваше твърдо колективната сигурност и остана вярна на договорните си задължения. Още в началото на м. септември 1938 г. Съветското правителство предложи представителите на СССР, Англия и Франция да направят веднага декларация, че ще защитят Чехословакия, ако бъде нападната от Германия, и заяви, че Съветският съюз ще окаже на Чехословакия всякаква помощ, ако Франция, съгласно съветско-чехословакия договор, се яви в нейна защита. Англия и Франция обаче отхвърлиха съветското предложение.

Мюнхенското съглашение откри пътя на хитлеристката агресия. На 1. X. 1938 г. Германия окупира Судетската област и земите на Чехословакия край австрийската граница. На 14 март 1939 г., въпреки мюнхенските гаранции на Англия и Франция, Хитлер окупира цяла Чехословакия. На 22 март същата година хитлеристкото правителство застави Литва да отстъпи пристанището Мемел и областта му на Германия. Наскоро след разпокъсването на Чехословакия хитлеристката дипломация, която след всеки грабеж се кълнеше, че няма други претенции в Европа, поиска от Полша да отстъпи на Германия Данциг и една ивица от „полския коридор“.

Растящите претенции на германските империалисти, придружени с истерически крясъци и необуздани заплахи, предизвикаха сред прогресивните и здравомислещи кръгове във Франция и Англия недоволство от политиката на Чембърлейн и Даладие. Под натиска на общественото мнение английското и френското правителства започнаха през март 1939 г. преговори със Съветския съюз за сключване на договор срещу фашистката агресия. Преговорите се водеха в Москва и се проточиха чак до м. август. Те отново разкриха нежеланието на английското и френското правителства да сключат със Съветския съюз равноправен договор за колективна защита на мира в Европа. Правителствата на Англия и Франция искаха от Съветския съюз да гарантира независимостта на Полша, Румъния, Турция, Гърция и Белгия, но отказаха да дадат подобни гаранции за Латвия, Естония и Финландия, граничещи със Съветския съюз. Тия преговори показаха, че целта на Англия и Франция, които същевременно преговаряха тайно и с Германия, е да накарат Съветския съюз сам да вади кестените от огъня. Поради тази подла игра на англо-френските империалисти преговорите бяха прекратени.

При такава международна обстановка германското правителство предложи на Съветския съюз пакт за ненападение. За Съветското правителство бе, разбира се, свършено ясна разбойническата и вероломна политика на хитлеристка Германия. Но след като правителствата на Англия и Франция отказаха да сключат със Съветския съюз договор за колективна защита срещу агресията, основан на равенството в правата и задълженията, с явното намерение да оставят Съветския съюз да се бори сам с агресорите, Съветското правителство бе длъжно да направи всичко възможно за отстраняване пламъците на войната от границите на СССР макар и за известно време. Ето защо Съветското правителство прие германското предложение и на 23. VIII. 1939 г. в Москва бе подписан пакт за

ненападение между Германия и Съветския съюз. В речта си от 3. VII. 1941 г. другарят Сталин каза следното за този пакт: „Може да се запита: Как можа да се случи, че Съветското правителство реши да сключи пакт за ненападение с такива вероломни хора и изверги като Хитлер и Рибентроп? Не бе ли допусната тук грешка от страна на Съветското правителство? Разбира се, не! Пактът за ненападение е пакт за мир между две държави. Именно такъв пакт ни предложи Германия през 1939 година. Можеше ли Съветското правителство да се откаже от такова предложение? Аз мисля, че нито една миролюбива държава не може да се откаже от мирно споразумение със съседна държава, даже и когато начело на тази държава стоят такива изверги и людоеди като Хитлер и Рибентроп. И то, разбира се, при едно непременно условие — ако мирното споразумение не засяга нито пряко, нито косвено териториалната цялост, независимостта и честта на миролюбивата държава. Както е известно, пактът за ненападение между Германия и СССР е именно такъв пакт.

Какво спечелихме ние, като сключихме с Германия пакт за ненападение? Ние обезпечихме за нашата страна мир в продължение на година и половина и възможност да подготвим нашите сили за отпор, ако фашистка Германия би се решила да нападне нашата страна въпреки пакта. Това е известна печалба за нас и загуба за фашистка Германия.“

На 1 септември 1939 г. хитлеристка Германия нападна Полша. На 3 септември Англия и Франция обявиха война на Германия. Австралия и Нова Зеландия също обявиха, че се намират в състояние на война с Германия. Втората световна война започна.

Втората световна война, както и Първата, бе резултат на кризата в световната капиталистическа система, на неравномерното развитие на отделните капиталистически държави. И в двата случая главен подпалвач на войната бе германският агресивен империализъм, който след Първата световна война бе възроден с финансовата помощ на американските монополисти. По своя характер обаче двете световни войни се различават съществено. Първата световна война бе империалистическа между два империалистически лагера за нова подялба на света. Втората световна война, започнала като война между империалистически лагери, още от самото начало се превърна в една антифашистка, освободителна война на свободолюбивите народи против хитлеристката агресия. В своята реч на предизборното събрание в Москва на 9. II. 1946 г. другарят Сталин, като изтъкна, че и двете световни

войни са резултат на кризата в капиталистическата система на световното стопанство, добави: „Това, разбира се, не значи, че Втората световна война е копие на Първата. Напротив, Втората световна война съществено се отличава от Първата по своя характер. Трябва да се има предвид, че главните фашистки държави — Германия, Япония, Италия, — преди да нападнат съюзните страни, премахнаха в собствените си страни последните останки от буржоазнодемократическите свободи, установиха жесток терористичен режим, потъпкаха принципа на суверенитета и свободното развитие на малките страни, обявиха политиката на заграбване на чужди земи за своя собствена политика и заявиха на всеуслишание, че се стремят към световно господство и разпространяване на фашисткия режим по целия свят, при което със завладяването на Чехословакия и централните области на Китай държавите на оста показаха, че са готови да осъществят своята заплаха за поробване на всички свободолюбиви народи. Поради това Втората световна война против държавите от оста за разлика от Първата световна война доби още от самото си начало характер на антифашистка, освободителна война, една от задачите на която беше и възстановяването на демократическите свободи. Влизането на Съветския съюз във войната против държавите от оста можеше само да усилва — и действително усилва — антифашисткия и освободителен характер на Втората световна война.“

Втората световна война не бе война само между армиите на съюзните държави и на държавите от фашисткия блок. Във войната срещу фашистките армии взеха участие и широките народни маси. Във всички окупирани от Германия, Япония и Италия страни се надигна широка, ръководена от комунистическите партии народна въоръжена борба за изгонването на жестоките окупатори.

Когато започна Втората световна война, българската фашизирана буржоазия и цар Борис бяха вече подготвили вмъкването на България във фашисткия агресивен блок. След свалянето на деветнадесетомайското правителство на К. Георгиев цар Борис и назначаваните от него послушни правителства заработиха усилено за свързването на България с хитлеристка Германия. В продължение на четири години правителството на Г. Кьосеиванов провеждаше последователно една прогерманска политика, прикривайки се с декларации за неутралитет спрямо враждуващите империалистически лагери. Преди всичко България бе поставена в стопанска зависимост от хитлеристка Германия. С помощта главно на българската спе-

кулативна буржоазия хищният германски капитал се загнезди здраво в нашата страна. От вложените в България чужди капитали около 63% принадлежаха на германски капиталисти. Нашето селско стопанство се приспособяваше към нуждите на германската индустрия. Постепенно почти целият износ на България се насочи към хитлеристка Германия. При това търговията ни с Германия добиваше все повече характер на разбойническо ограбване на нашата страна. Срещу най-добрите произведения на българското земеделско стопанство хитлеристка Германия внасяше стари, негодни машини и оръжия, детски играчки и стъклени произведения. Освен това хитлеристкото правителство съзнателно забавяше търговския си внос в България и в резултат на тази измама дълговете на Германия към България през войната достигнаха колосалната цифра 70 милиарда лева. При започването на Втората световна война българското фашистко правителство сключи с Германия търговски договор за 20 години, с който предаде българското стопанство напълно в ръцете на германските империалисти. Тази противонародна политика на фашисткото правителство превърна България в аграрен придатък на хитлеристкия райх.

Докато монархо-фашистката клика подготвяше присъединяването на България към оста, една част от българската буржоазия настояваше за ориентиране на страната ни към другия лагер начело с Англия и Франция. Привържениците на тази политика бяха главно водачите на разтурените буржоазни опозиционни партии — мушановци, буровци, гичевци, пастуховци и пр. Но монархо-фашистите и англофилските буржоазни кръгове бяха напълно единни в омразата си към Съветския съюз и БРП. Различието им по външната политика се състоеше в това, че първите се стремяха да предадат България на хитлеристка Германия, а вторите — на Англия и Франция. Ето защо, когато монархо-фашистите сметнаха, че е приближил часът за открито присъединяване на България към фашисткия блок, те решиха да се освободят от англофилската група в Народното събрание и да се оградят напълно с „приобщени“, послушни народни представители. За тази цел на 24. X. 1939 г. цар Борис разтури 24-то Народно събрание и насрочи нови законодателни избори през януари 1940 г.

Новите законодателни избори, произведени в обстановката на бушуващата Втора световна война, представляваха една пенадмината по своя цинизъм комедия на правителството Кьоссеиванов. Избирателният закон забраняваше на кандидатите да вземат помощници в предизборната агитация, задължаваше ги да разнасят сами бюлетините си по избирателните

секции, отнемаше им правото да си посочат застъпници в избирателните бюра и пр. Направено бе всичко възможно да се попречи на българския народ да изрази волята си, да каже думата си в един момент, когато България бе изправена пред съдбоносни събития. Чрез терор и най-скандални фалшификации монархо-фашисткото правителство спечели изборите. На 15. II. 1940 г. цар Борис състави правителство начело с Б. Филев, на което бе възложено да проведе открито присъединяване на България към воюващия фашистки лагер.

В тоя съдбоносен момент, когато българската фашизирана буржоазия подготвяше тайно хвърлянето на България в пламъците на войната, БРП бе единствената сила, която се обяви срещу престъпната политика както на германофилските, така и на англофилските буржоазни клики. Избухването на Втората световна война завари БРП в бойна готовност. Под ръководството на Георги Димитров Партията бе успяла да преодолее окончателно левосектантския опортюнизъм, да очисти своите редове от левосектантските и троцкистки предатели и да стъпи здраво на болшевишки позиции. Благодарение на новия, Димитровски, болшевишки курс Партията бе успяла вече да се свърже здраво с народните маси и да се издигне като единствен смел и последователен ръководител на антифашистките сили в страната.

След избухването на Втората световна война, която предизвика бързо поскъпване на живота в България, Партията си постави следните основни задачи: да засили борбата в защита на непосредствените жизнени интереси на трудещите се; да мобилизира и организира демократическите сили за борба срещу въвличането на България във войната; да разясни на народните маси, че единственият път за запазването на мира и националната независимост на България, за спасяването ѝ от трета национална катастрофа е сближението ѝ със Съветския съюз, искрен приятел на малките народи и най-последователен защитник на мира.

Заставайки на правилни позиции по основните въпроси на външната и вътрешна политика на България и с ясно съзнание за своето историческо призвание, БРП се залови с цялата си енергия за изпълнението на тия задачи.

Най-важната акция на Партията в защита на непосредствените интереси на трудещите се през 1940 г. бе организирането и провеждането на големите работнически стачки, предизвикани от засилването на капиталистическата експлоатация. Системното и в нарастващи размери ограбване на България от германските империалисти, с помощта на българските им

слуги, доведе до разстройство на народното стопанство и хвърли трудещите се маси в още по-голяма мизерия. Продуктите от първа необходимост бързо изчезваха и поскъпваха, левът се обезценяваше, а надниците на работниците и заплатите на чиновниците оставаха същите. Безработицата бързо растеше. В същото време капиталистите и спекулантите, използвайки военната конюнктура, трупяха огромни печалби. Всичко това засили недоволството и революционното настроение на работническите маси. Въпреки забраната на стачките и строгите санкции на закона за гражданската мобилизация, през 1940 г. се надигна мощно стачно движение, ръководено от БРП. Избухнаха стачки на работниците в металната, каучуковата и тютюневата индустрия. Най-голяма и упорита бе стачката на тютюноработниците през юни 1940 г., която постепенно обхвана над 30,000 работници от тютюневата, текстилната и други клонове на индустрията. Стачката избухна вследствие отказа на Министерския съвет да удовлетвори искането на тютюноработниците за увеличение на надниците с 30%. Въпреки полицейския терор, стачката продължаваше при повишено борческо настроение на работниците. Тя раздвижи работническите маси в цялата страна и съществуваша благоприятни условия за превръщането ѝ в обща стачка. Най-после правителството реши да задоволи наполовина искането на тютюноработниците, като увеличи надниците с 15%. Това увеличение бе дадено и на останалите работници. Под ръководството на Партията се вдигнаха на борба и тютюнопроизводителите за увеличение покупните цени на тютюна. На 18 ноември 1940 г. се състоя десетхиляден събор на тютюнопроизводителите в Пловдив, а на 21 ноември петхиляден събор в Дупница (Станке Димитров). Тютюнопроизводителите наред с икономическите искания издигнаха и политически лозунги. Работническите стачки и съборите на тютюнопроизводителите през 1940 г. изиграха важна роля за разширяване и укрепване връзките на Партията с народните маси и повишиха борческия им дух.

Между това вълната на хитлеристката агресия се надвеси над Балканския полуостров. Румъния бе окупирана от германски войски. Правителството на Филов, за да приспи бдителността на българския народ, правеше декларации, че България ще пази неутралитет, а в действителност тайно подготвяше пускането на хитлеристките войски в нашата страна. В 1940 г. в България почнаха да пристигат германски военни технически части, за да подготвят нахлуването на една голяма моторизирана армия, предназначена за окупирането на Бал-

канския полуостров. Нашата страна бе следователно заплашена непосредствено от опасността да бъде включена в „жизненото пространство“ на хитлеристка Германия.

Пред лицето на тая опасност Партията зае ясна и правилна позиция. „Изхождайки от това, Партията поставя като решаваща задача на външната политика на България сключването на пакт за дружба и взаимна помощ със Съветския съюз. Ако обаче България, с цел да бъде вкарана във войната, се намери пред опасност да бъде нападната или бъде нападната от която и да е от двете воюващи страни, то българският народ ще се бори с всички сили за защита на своята свобода и независимост, като търси опора в Съветския съюз“ (Г. Димитров: Доклад пред V конгрес на Партията, стр. 41).

Хитлеристката агресия на Балканския полуостров и готвещото се окупиране на България от германски войски представляваше непосредствена заплаха срещу Съветския съюз. Правителството на Съветския съюз, следвайки своята политика на мир и колективна безопасност срещу агресора и за да провери точно какви са намеренията на хитлеристка Германия, изпрати през декември 1940 г. в България помощник-комисаря на външните работи на СССР А. Соболев, който предложи на българското правителство сключване на пакт за приятелство и взаимна помощ между България и Съветския съюз. Правителството на Филов, което вече бе обвързало България с хитлеристка Германия, отхвърли веднага съветското предложение и за да не предизвика недоволство сред народните маси, се постара да го запази в пълна тайна.

БРП схвана ясно надвисналата над България опасност от хитлеристка окупация и удвои усилията си в борбата за запазване на мира, за установяването на приятелски връзки със Съветския съюз, единствената велика миролюбива държава. Тая борба взе големи размери и раздвижи целия български трудещ се народ. Партията използва предложението на Съветското правителство за разгръщането на една огромна акция в полза на мира и за сключването пакт за приятелство и взаимна помощ със Съветския съюз. Щом узна точното съдържание на съветското предложение, Партията излезе със специално обръщение към българския народ и го призова на акция в подкрепа на предложението. В резултат на това в скоро време сред народните маси в градовете и селата се започна мощно движение за запазване на мира, за сключването на пакт за приятелство и взаимна помощ между България и Съветския съюз. Предложението на Съветското правителство се обсъждаше масово във фабрики и работилници, на

открити събрания в селата, дори и в казарми и войнишки лагери. В София, Пловдив, Хасково, Пазарджик, Ямбол, Габрово, Сливен и др. градове трудещите се посрещнаха съветското предложение с единодушие, пълно одобрение и бурен ентузиазъм. От фабрики и работилници, от села и градове, от всички краища на България потекоха към Министерския съвет и Народното събрание хиляди телеграми и изложения, в които българският народ изразяваше своето ясно и твърдо желание за сключване пакт за взаимна помощ със Съветския съюз. Само от Пазарджик бяха изпратени 160 такива изложения. В Габрово бяха събрани 3,000 подписа в полза на съветското предложение. В някои села като Цалапица (Пловдивско), Сараньово (Пазарджишко), гара Левски и др. всички селяни, с изключение на кметовете и отявлениите фашисти, се подписаха под резолюциите за пакт със Съветския съюз. По такъв начин акцията в подкрепа на съветското предложение се превърна в мощно движение, което разкри огромния авторитет на БРП сред народните маси и тяхното дълбоко доверие към Съветския съюз, към неговата миролюбива политика. Тая акция на Партията допринесе твърде много за разобличаване на антинародната, престъпна политика на монархофашисткото правителство и създаде благоприятни условия за по-сетнешната въоръжена борба срещу хитлеристките окупатори и българските монархофашисти.

В началото на 1941 г. се състоя VII пленум на БРП, който одобри провежданата дотогава партийна политическа линия. Същевременно, отчитайки нарасналата опасност от въвличане на България във войната, Пленумът реши да се продължи с още по-голяма енергия борбата за запазване на мира, като постави пред Партията следните основни задачи:

1. Решителна борба против вмъкването на България във войната.

2. Неуморна политическа борба за спечелването на целия български трудещ се народ за сключването на българо-съветски пакт за приятелство и взаимна помощ.

3. Сплотяване на всички демократически сили в един широк народен фронт в името на българо-съветския пакт и разобличаване клеветите на фашисткото правителство, което между другото разпространяваше лъжата, че Съветският съюз искал бази от България.

Седмият пленум на ЦК избра др. Вълко Червенков за член на Задграничното бюро на Партията.

Решенията на VII пленум на ЦК мобилизираха Партията за още по-енергична борба срещу предателската политика на

фашисткото правителство, за сключване на пакт със Съветския съюз. В резултат на тая борба в няколко войскови части по границата избухнаха вълнения. В други мобилизирани части се издигнаха лозунги за връщане на войниците по домовете им, против намесата на България във войната на страната на хитлеристка Германия. Сред войнишката маса зачестиха случаите на неподчинение на офицерските заповеди. За монархофашистите ставаше ясно, че тяхната авантюристична и престъпна политика не може да разчита на подкрепата на българския народ.

Но въпреки ясно изразената воля на българския народ за мир и взаимна помощ с миролюбивия Съветски съюз, на 1 март 1941 г. правителството на Филев подписа договора за присъединяването на България към фашисткия блок. Същия ден хитлеровите моторизирани орди нахлуха в нашата страна. България бе окупирана и превърната в база за нападение срещу Югославия, Гърция, а след това и срещу Съветския съюз.

2. Вероломното нападение на хитлеристка Германия срещу СССР. Борбата на българския народ под ръководството на БРП против хитлеристките окупатори и българските монархофашисти. Начало и разрастване на партизанското движение

След окупирането на Полша, Дания, Норвегия, Холандия, Белгия, Франция и Балканския полуостров през 1939—1941 г. позициите на хитлеристка Германия се засилиха извънредно много. Ограбвайки безпощадно окупираните страни, хитлеристите осигуриха на германската индустрия повече сурови материали. Индустрията на Франция, Чехословакия, Полша, Белгия, Холандия и другите окупирани страни бе заставена да работи за германската военна машина.

„Светкавичните“ победи на хитлеристка Германия съвсем замаяха главите на нейните налудничави водачи. Хитлеристката пропаганда обяви германската армия за непобедима. Няма армия в света — заявяваха високомерно хитлеристите, — която би могла да се противопостави на германската армия.

На 22 юни 1941 г. без всякакъв повод и въпреки пакта за ненападение, хитлеристка Германия нападна вероломно Съветския съюз. Хитлеристите вярваха, че и войната срещу СССР ще бъде „светкавична“. Те пресмятаха, че за 1½—2 месеца ще могат да разгромят Червената армия и да достигнат Урал.

Съветският съюз обаче посрещна внезапното хитлеристко нападение подготвен за отбрана. Още в 1938 г. др. Сталин

предупреждаваше съветския народ: „Нужно е целият наш народ да бъде в състояние на мобилизационна готовност пред лицето на опасността от военно нападение, за да не може каквито и да било случайности и фокуси на нашите врагове да ни заварят неподготвени“.

На 3 юли 1941 г. др. Сталин се обърна към съветския народ с реч по радиото, с която разясни на съветските хора сериозната опасност, надвиснала над родината им, разкри характера на войната с хитлеристка Германия и начерта програмата за пълния разгром на хитлеристките пълчища. В тая реч др. Сталин между другото каза: „Необходимо е преди всичко нашите хора, съветските хора, да разберат цялата дълбочина на опасността, която заплашва нашата страна, и да се отърсят от благодушието, от безгрижието, от настроенията на мирното строителство, напълно понятни през времето преди войната, но пагубни днес, когато войната коренно измени положението. Врагът е жесток и неумолим. Той си поставя за цел да заграби нашите земи, напоени с нашата пот, да заграби нашето жито и нашия петрол, добити с нашия труд. Той си поставя за цел да възстанови властта на помещиците, да възстанови царизма, да разруши националната култура и националната държавна самостоятелност на руси, украинци, белоруси, литовци, латиши, естонци, узбеки, татари, молдовани, грузинци, арменци, азербайджанци и другите свободни народи на Съветския съюз, да ги понемчи, да ги превърне в роби на немските князе и барони. Така че въпросът е за живота или смъртта на съветската държава, за живота или смъртта на народите на СССР, за това — да бъдат ли народите на Съветския съюз свободни или да бъдат поробени! Трябва съветските хора да разберат това и да престанат да бъдат безгрижни, да се мобилизират и да преустроят цялата своя работа на нова, военна основа, незнаеща пощада към врага.“

Речта на другаря Сталин на 3 юли 1941 г. мобилизира милиони работници, колхозници, младежи и девойки за борба в защита на съветската родина, за унищожаването на хитлеристките окупатори.

В първите два-три месеца след подлото си нападение, използвайки своето голямо надмощие във военната техника, двегодишния си боен опит и отсъствието на втори фронт, хитлеристката армия проникна дълбоко в съветската територия, окупира богати съветски области и заплаши редица жизнени центрове на съветската държава. В хода на войната обаче тия временни преимущества на хитлеристка Германия почнаха да намаляват. Съветският съюз под ръководството на великия

Сталин мобилизира своите сили. Червената армия придоби боен опит и почна да нанася огромни загуби на озверения нападател. Опитът на германското командване да обкръжи и превземе Москва през ноември 1941 г. завърши с тежко поражение за хитлеристките моторизирани войски. През декември 1941 г. Червената армия разби при Москва 51 германски дивизии и отблъсна хитлеристките войски 400 км западно от съветската столица. Легендата за непобедимостта на германската армия рухна. Планът на хитлеристкото командване за „светкавична победа“ над Съветския съюз претърпя крах.

В своята реч на 6 ноември 1941 г. другарят Сталин, като посочи причините за временното отстъпление на Червената армия, изтъкна ясно ония постоянни фактори, които подготвиха неизбежния разгром на хитлеристкия разбойнически империализъм. „Даже само това — каза др. Сталин; — че в своята морална деградация германските завоеватели, загубили човешки образ, отдавна вече паднаха до нивото на диви зверове, даже само това обстоятелство говори, че те са се обрекли на неизбежна гибел“. В същата реч другарят Сталин посочи, че слабостта на хитлеристкия тил в Европа и в самата Германия, от една страна, и нарастващата мощ на Съветския съюз и на неговите съюзници, от друга страна, са основните фактори, които определят неизбежното поражение на герmano-фашистките империалисти.

В България подлото нападение на хитлеристка Германия срещу Съветския съюз бе посрещнато с радост от монархо-фашистките среди, а от трудещия се български народ и от прогресивната интелигенция — с дълбоко възмущение и надежда за скорошното освобождение от монархо-фашисткото робство. Тая надежда бе укрепена от др. Сталин, който в историческата си реч по радиото на 3 юли 1941 г., слушана с дълбоко възмущение не само от съветските хора, но и от всички угнетени и прогресивни хора по света, между другото каза: „Целта на тази всенародна Отечествена война против фашистките потисници е не само ликвидирането на опасността, надвиснала над нашата страна, но и оказване помощ на всички народи в Европа, които стенат под игото на германския фашизъм. В тази освободителна война ние не ще бъдем сами. В тази велика война ние ще имаме верни съюзници в лицето на народите в Европа и Америка, в това число и в лицето на германския народ, поробен от хитлеристките управници. Нашата война за свободата на нашето отечество ще се слее с борбата на народите в Европа и Америка за тяхната независимост, за демократически свободи. Това ще бъде единен фронт на народите, борещи

се за свобода, против поробването и заплахата от поробване от страна на хитлеровите фашистки армии.“

Още в първия ден на хитлеристкото нападение срещу СССР Българската работническа партия, ръководена от Георги Димитров, се залови с болшевишка твърдост да мобилизира, организира и подготви българския народ за участието му във великата борба на народите начело със Съветския съюз срещу разбойническата хитлеро-фашистка коалиция. На 22 юни 1941 г. ЦК на БРП излезе с позив, в който изложи ясно становището си към воюващите страни и набеляза главните непосредствени задачи на трудещия се народ. В позива се казва: „Историята не познава по-разбойническа, по-империалистическа и контрареволуционна война от тая, която фашизмът поде против СССР. И обратно, няма по-справедлива и по-прогресивна война от тая, която съветският народ води против фашисткото нашествие и от изхода на която ще зависят съдбините на всички народи. Такава справедлива война не може да няма симпатните и да не бъде подкрепена от всичко честно и прогресивно в света . . . Пред българския народ, който в огромното си болшинство храни безкрайна любов към братския съветски народ и свързва с него всичките свои надежди за по-добро бъдеще. . . стои колосалната задача да не допусне по никакъв начин използването на своята земя и своята войска за разбойническите цели на германския фашизъм. . .

Бъдете бдителни и се противопоставяйте всячески и най-енергично срещу мерките, които правителството ще предприеме, за да вкара във войната или да постави нашата страна в услуга на фашистките разбойници! Нито едно зърно българска пшеница, нито късче български хляб на германските фашисти и обирачи! Нито един българин на тяхна услуга!“

На 24. VI. 1941 г. Политбюро на ЦК на БРП реши да се пристъпи незабавно към подготовката на българския народ за въоръжена борба срещу хитлеристките окупатори и българските монархо-фашисти, за установяване на народнодемократическа власт в България. За тази цел при ЦК на Партията бе организирана централна военна комисия. Създадени бяха военни комисии и при окръжните комитети на БРП.

Във връзка с възприетия курс за подготовката на въоръжена борба срещу хитлеро-фашистите пред Партията бяха поставени редица конкретни задачи: да се организират бойни групи за саботиране на хитлеристките комуникации, за нападение над немски военни части и бази, за създаване изобщо обстановка на несигурност за окупаторите и техните български агенти, което ще ги застави да държат повече окупационни

войски в България; да организира саботаж на градското и селско производство от работниците и селяните, да се унищожават произведенията, предназначени за хитлеристката армия; да се засили работата на Партията сред войската под лозунгите: „Нито един войник на Източния фронт!“ и „Побратимяване с югославските партизани!“; да се организират всички демократични сили в страната в един широк антифашистки фронт.

Партията пристъпи към изпълнението на тия задачи с ясното съзнание за огромните трудности, които имаше да преодолява. Хитлеристките окупатори влязоха в България като „съюзници“, повикани от монархо-фашистката клика, която бе мобилизирала целия си пропаганден арсенал, за да разпространява заблудата, че с помощта на хитлеристка Германия българският народ щял да осъществи „националните си идеали“, без да пролее капка кръв. „Нахлуването на германските войски в България не бе съпроводено с разрушаването на държавния апарат, с въвеждането на чисто германски ред. Германците се разпореждаха в България, превръщайки я в плацдарм за водене на разбойническата война против СССР, Югославия и Гърция; но те вършеха своето разбойническо дело вътре в страната с ръцете на българските фашистки управници“ (Вълко Червенков). Поради всичко това организирането на въоръжената антифашистка борба в България представляваше много по-трудна задача, отколкото това бе например в Югославия и Гърция, където държавният апарат на управляващата реакционна буржоазия бе пометен от хитлеристкото нашествие и хитлеристката окупация напълно бе оголена пред очите на народа.

Тия трудности обаче не поколебаха нито за момент нашата героична Партия, ръководена от Георги Димитров. Всички нейни кадри, както и кадрите на РМС, бяха незабавно мобилизирани и поставени на бойни начала за осъществяване на поставените от Политбюро задачи.

Същевременно Партията нареди всички членове на бюрата на окръжните и околийски комитети да минат в нелегалност, а така също и всички нейни членове, и членовете на РМС, заподозрени от фашистката полиция, да се укрият и да продължат борбата в нелегалност. Избягалите в нелегалност комунисти туриха началото на партизанското движение, което изигра огромна роля във въоръжената борба на българския народ за изгонването на хитлеристките окупатори и за свалянето на монархо-фашистката власт.

Още през 1941 г. бяха образувани и първите въоръжени партизански чети в Разложко, Баташко, Дупнишко (Станкедими-

тровско), Карловско, Чехларе, Калоферско, Севлиевско, Габровско. През пролетта на 1942 г. се появиха партизански чети и групи в Софийско, Ямболско, Варненско (Сталинско), Ихтиманско, Кулско и други места.

Едновременно с възникването на първите партизански чети Партията пристъпи към организирането на бойни групи за саботажни и диверсионни акции. Още през 1941—1942 г. бе създадена цяла мрежа от такива групи в кварталите на градовете, по селата, в предприятията и учрежденията. Бойните групи обикновено се състояха от 3—5 души изпитани комунисти.

В организирането и развитието на въоръжената борба на трудещия се български народ срещу хитлеро-фашистите важна роля изигра радиостанцията „Христо Ботев“, създадена под ръководството на нашия любим учител и вожд Георги Димитров. „Чрез тази радиостанция — пише другарят Вълко Червенков — в годините на Втората световна война — от 23 юли 1941 г. до 22 септември 1944 г. — др. Георги Димитров даваше своите ръководни наставления, указания и напътствия на Централния комитет на Българската комунистическа партия, на партийния актив, на цялата партия, на трудещия се народ.“ По тази радиостанция най-близките съратници на Георги Димитров — другарите В. Коларов, Станке Димитров и Вълко Червенков, осведомяваха българския народ за хода на гигантската борба на Източния фронт, разобличаваха фалшификациите, лъжите и клеветите на хитлеро-фашистката пропаганда и вдъхновяваха антифашисткото движение в България. Предаванията на радиостанцията „Христо Ботев“, слушани от стотици хиляди български патриоти, изиграха огромна роля за политическото възпитание и мобилизирането на българския народ в борбата срещу фашизма.

Ръководител и главен редактор на радиостанцията „Христо Ботев“ бе другарят Вълко Червенков. С огнени и вдъхновени слова др. Вълко Червенков разобличаваше безпощадно хитлеристките агенти у нас и будеше, зовеше, повдигаше работниците, трудещите се и всички патриоти в нашата страна на решителна борба с всички средства срещу окупаторите и техните монархо-фашистки слуги.

През есента на 1941 г. по указание на Георги Димитров бе организиран радиопредавателят „Народен глас“, който предаваше на вълната на радио София. Радиопредаванията на „Народен глас“ бяха възложени на Станке Димитров. С несвикновена ловкост, умение и остроумие Станке Димитров разобличаваше лъжите на българското фашистко радио, говореше за

героичните борби и победи на Червената армия и на съветските хора над немско-фашистките изверги и мобилизираше грудещите се на борба срещу фашизма.

Първите сериозни удари върху германските комуникации и складове, върху хитлеристките окупатори и тяхната агентура в България бяха нанесени от бойните групи.

През първите два месеца след хитлеристкото нашествие в Съветския съюз в София бяха образувани бойни групи, които само през месеците юли и август извършиха 30 саботажа. Наскоро след това в индустриалните предприятия в София възникнаха групи за саботаж в производството. Чрез повреждане и чупене на машините, чрез бавно работене, чести отсъствия, нарушаване на трудовата дисциплина и повреждане на изработените стоки работниците системно саботираха производството. В резултат на това в редица важни предприятия то бе намалено до 40—50 на сто. Едно от важните саботажни действия на бойните групи в София бе подпалването на склада с кожухчетата на ул. „Лавеле“, предназначени за германските войски на Източния фронт. През м. август бойните групи във Варна (Сталин) подпалиха 7 вагона, натоварени с варели бензин, предназначени за хитлеристките войски на Източния фронт. Тази акция бе извършена от другарите Георги Григоров и Ангел Георгиев, които бяха заловени. Първият бе разстрелян, а вторият поради непълнолетие осъден на дългогодишен затвор. Пак във Варненско бойните групи поставиха взрив под две хитлеристки радиостанции. На 28. X. 1941 г. Леон Йосиф Таджер, като работник в акционерното дружество „Петрол“ в гр. Русе, извършил един от най-смелите подвизи в борбата срещу фашистките окупатори. Със светкавични движения той полял с бензин и запалил 25 варела с гориво, около които се намирали още 500 такива варела, след това се изкачил бързо на цистерната, съдържаща 1,200,000 литра бензин, запалил я и убил германския войник, който се опитал да му попречи. Леон Йосиф Таджер бил заловен, осъден на смърт от фашисткия съд и обесен. В него била намерена записка със следното съдържание: „Аз обичам Москва като нежна майка и не мога да търпя насилия над нея. Решавам да отмъстя, макар и с цената на живота си. Да живее Сталин!“ Едновременно със споменатите саботажни действия в София, Русе, Варна (Сталин) бяха проведени и стотици други подобни акции в различни градове и райони на страната. Започнаха саботажни и в селското производство: повреждане на вършачки, унищожаване на складове с храни, предназначени за германците. Се-

ляните укриваха и не даваха за немците зърнените храни, вълната, млякото и др. селскостопански произведения.

Наред с организирането на партизански чети и бойни групи Партията отделяше сериозно внимание и на работата във войската. Задачата се състоеше не само в това — да се организира агитация сред войниците, за да се разложи войската и да се направи негодна за използването ѝ за целите на хитлеристките завоеватели и тяхната монархо-фашистка агентура в България; задачата на Партията бе да изтръгне войската от ръцете на фашисткото командване и да я спечели за борбата на трудещите се градски и селски маси, из които среди изхождаше грамадната част от войнишката маса. В тая насока Партията бе работила две десетилетия и имаше значителен опит. Освен това много от младежите, които постъпваха в казармата, бяха минали през РМС и продължаваха да поддържат връзките си с Партията. Работата във войската беше извънредно трудна, понеже монархо-фашистката власт бе крайно бдителна по отношение на тоя главен инструмент на своето господство.

След възприемането на курса за подготовка на трудещия се български народ за въоръжена борба Партията напегна силите си за изграждане на гъста мрежа от партийни и ремсови групи, ядра и организации във войската.

През декември 1941 г. бяха разкрити комунистически групи в щаба, в три батареи и пет поделения на 15 артилерийски полк. През 1942 г. бяха разкрити комунистически групи, ядра и организации в 70 войсковы поделения. Разкритите групи представляваха само малка част от мрежата нелегални организации, които Партията успя да изгради във войската през 1941—1942 година.

Комунистическите и ремсови групи във войската не се задоволяваха само с разяснителна, агитационна работа. Те организираха саботажни акции, изнасяне на оръжия и медикаменти за партизанските части и бягства на отделни войници или войнишки групи, които се присъединяваха към партизаните.

Действията на партизанските групи, макар още малко на брой, саботажните акции на бойните групи и разложителната работа във войската накараха хитлеристките окупатори и българските монархо-фашисти да почувствуват, че стоят на вулканична почва. Зачестилите нападения над хитлеристки военни лица и над германските складове показаха на хитлеристкото командване, че базите му в България са изложени на сериозна опасност. По негова заповед монархо-фашисткото правителство засили терора и разправата с революционното движение. То

създаде лагери, в които изпращаше известните на полицията комунисти и всички други проявили се в някаква антифашистка дейност български патриоти. Хиляди други комунисти бяха интернирани в отдалечени краища на страната и поставени под строг полицейски надзор. Много градски и селски партийни организации бяха разкрити. Зачестиха разкритията на бойни групи и нелегални организации във войската. В борбата с кръвожадната монархо-фашистка власт Партията даваше все повече и повече скъпи жертви.

Тежък удар върху Партията и въоръженото антифашистко движение бе разкриването на ЦК на БРП на 26 април 1942 г., начело с Антон Иванов, и залавянето на една група български емигранти, които дойдеха на българска земя от Съветския съюз с подводници и самолети, за да помогнат на своя народ в тежката му борба срещу фашисткото иго. Между тях емигранти беше изпитаният борец на работническото революционно движение Цвятко Радойнов. По делото на „парашутистите“ бяха осъдени на смърт 18 комунисти. Те бяха разстреляни на 26. VI. 1942 г. в тунелите на военното стрелбище, при военния арсенал. По делото на ЦК фашистският съд осъди на смърт и разстреля Антон Иванов, Антон Попов, Атанас Романов, Петър Богданов, Никола Вапцаров, Георги Минчев. По същото дело бяха осъдени на смърт задочно Антон Югов, Цола Драгойчева и Христо Михайлов. Осъдените начело с Антон Иванов бяха разстреляни на 23 юли 1942 г. Те всички посрещнаха смъртта спокойно, гордо и достойно, като истински болшевици. В предаването си за Антон Иванов по случай екзекуцията на шестима членове и сътрудници на ЦК на БРП говорителят на радиостанция „Христо Ботев“ каза: „Призори на 23 юли т. г. на военните гробища в София шестима благородни и мъжествени люде за последен път хвърлиха пълен с неизказана любов и сърдечност поглед към свидните български простори, към родната земя, за последен път прегърнаха мислено своя поробен, честен народ, за последен път запяха героичната песен на Христо Ботев: „Този, който падне в бой за свобода, той не умира...““

Фашистката полиция остави жив само прикрилия се в Централния комитет на Партията изпечен троцкист-двуличник Трайчо Костов, който помогна на полицията за провала на ЦК, прие да служи на хитлеро-фашистките изверги и да саботира въоръжената антифашистка борба на българския народ.

Усилията на монархо-фашистите и на техните хитлеристки господари да задушат с чудовишни полицейски изтезания и концентрационни лагери, с терор, разстрели и бесилки борбата на трудещия се български народ не дадоха очакваните от фа-

шистите резултати. Борбата под ръководството на БРП продължи с нарастваща сила. Мястото на загиналите народни герои се заемаше от нови смели борци, възпитани и закалени от Партията. Бурята на народното негодуване се засилваше от ден на ден.

3. Образоването на Отечествения фронт под ръководството на БРП. Превръщането на партизанските чети в народноосвободителна въстаническа войска

В средата на 1942 г., използвайки благоприятните условия, създадени от победите на Съветската армия през зимата на 1941—1942 г., БРП си постави като главна политическа задача организирането на всички патриотични, антифашистки сили в един босви Отечествен фронт за спасяването на България от гибелта, към която я тласкаха монархо-фашистите. Инициативата за образуване на Отечествения фронт принадлежи на Георги Димитров. Той изработи и програмата на Отечествения фронт, която за пръв път бе съобщена на 17 юли 1942 г. по радиостанция „Христо Ботев“.

В тая програма Георги Димитров на първо място разясни на българския народ, че противонародната политика на царборисовото правителство представлява национална опасност и тласка България към пропастта, защото тая политика превърна страната във васал на Хитлер, а българския народ — в роб на хитлеристките завоеватели, чийто план за световно господство е обречен на неизбежен разгром. Ето защо — казва се в програмата — върховен дълг на българския народ, на неговата армия и патриотична интелигенция е да се сплоти в един могъщ Отечествен фронт за спасяването на България.

Програмата на Отечествения фронт искаше да се скъса незабавно разбойническият съюз на България с хитлеристка Германия, да се изгонят германските завоеватели от българска земя; да се запазят народното богатство и народният труд от чужди посегателства; да се разтурят и обезвредят фашистките организации; да се възстановят, разширят и затвърдят политическите права на широките трудещи се маси; да се изтръгне армията от ръцете на фашистко-монархическата клика; да се преустрои тя в народна армия, за да се присъединят материалните и морални усилия на нашия народ към усилията на другите народи, под ръководството на Съветския съюз, за окончателния разгром на германските империалисти.

Такива бяха задачите, които Георги Димитров постави пред Отечествения фронт. Тия задачи можеха да се осъществяват само

от едно народнодемократично правителство, изхождащо от Отечествения фронт. Но такова правителство можеше да се установи само по пътя на въоръжената борба на българския трудещ се народ. Ето защо програмата поставяше като най-близка и централна цел на Отечествения фронт събарянето на противонародното монархо-фашистко правителство и създаването на истинско българско национално правителство. Програмата на Отечествения фронт предвиждаше след освобождението на България от хитлеро-фашисткото робство да се свика Велико народно събрание, което да определи бъдещата форма на управление в страната и да осигури условията за нейния материален и културен възход.

Програмата на Отечествения фронт беше „практическата общонационална демократическа платформа на нашата партия . . . за освобождение на страната от фашизма и германската окупация“ (Г. Димитров). Само с една такава практическа програма Партията можеше да стигне и до най-колебливите антифашистки среди, да сплоти всички патриотични елементи в могъщ Отечествен фронт за спасяването на България от трета национална катастрофа. Същевременно програмата предвиждаше такива демократични мероприятия, осъществяването на които откриваше възможността за дълбоки революционни преобразования в нашата страна. „Партията смяташе осъществяването на тая програма като неизбежен и решаващ етап за понататъшното развитие на нашата страна по пътя на дълбоките политически, стопански и социални преобразования“ (Г. Димитров).

Програмата на Отечествения фронт и неговото изграждане в условията на най-страшния хитлеро-фашистки терор бе красноречиво свидетелство за това, че под ръководството на Георги Димитров Партията се е превърнала в партия от болшевишки тип. Само БРП, въоръжена с опита на многогодишните жестоки борби с фашизма, въоръжена с великото учение на Ленин и Сталин за съюзниците на работническата класа, за стратегията и тактиката на пролетарската революция, можеше да се ориентира правилно в сложната обстановка, в която се намираше България през време на войната, да издигне такава спасителна програма и да организира антифашистките сили за нейното осъществяване.

Веднага след оповестяване програмата на Отечествения фронт БРП излезе с писмена декларация във в. „Работническо дело“, с която заяви, че ще хвърли всичките си сили за нейното изпълнение. Партията незабавно пристъпи към изграждането на Отечествения фронт. Тя се обърна към Земеделския съюз,

Социалдемократическата партия, Демократическата, Радикалната и други партии, към целия трудещ се български народ с предложение да се включат в работа за създаване на Отечествен фронт. Задачата бе трудна, условията за масова политическа работа изключително тежки. Но следвайки мъдрите указания на Георги Димитров и използвайки богатия опит от борбите по създаване на Единния фронт и Народния фронт в миналото, Партията успя да се справи с тая задача.

Особено големи трудности срещна Партията при създаването на Националния комитет на Отечествения фронт като обединително звено на всички отечественофронтовски комитети в градовете и селата и политически център на всички демократични, антифашистки сили в България. Независимо от полицейския терор на монархо-фашисткото правителство, големи затруднения на Партията създаваха колебанията, извъртанията и саботажите на буржоазните водачи, които на думи бяха „демократи“ и „антифашисти“, а на дело поддържаха хитлеро-фашистката политика на цар Борис и чакаха от него да получат властта. Една част от буржоазните опозиционни политици не приеха програмата на ОФ и отказаха да преговарят с представителите на БРП по образуването на Отечествения фронт. Други буржоазни политици приеха привидно предложението на комунистите, но със своите отлагания и извъртания фактически саботираха създаването на Национален комитет на Отечествения фронт. Тия царедворски „демократи“, които разпространяваха между народа слухове, че цар Борис бил „добър и мъдър държавник“, но не могъл нищо да направи, защото бил в плен на фашистите, се бояха от въоръжената борба на трудещите се маси и желяеха поражението на Съветския съюз.

Между това народните маси посрещнаха с ентузиазъм призива на БРП и започнаха да изграждат под ръководството на комунистите отечественофронтовски комитети по места, без да питат своите партийни водачи. При това положение Партията пристъпи към създаването на Общонационален център на Отечествения фронт. През август 1942 г. по инициатива на ЦК на БРП в София бе свикана конференция на представители на Партията, на прогресивните учители, на кооперативното движение, на РМС и на организацията за подпомагане на антифашистката борба. Конференцията реши да изпрати програмата на Отечествения фронт до всички демократични организации и до отделни политически дейци с покана да се присъединят към Отечествения фронт. През декември 1942 г. излезе и бр. 1 на в. „Отечествен фронт“, който призова всички честни български патриоти на борба за спасяването на нашата родина от надвис-

налата над нея трета национална катастрофа. По-късно под влияние на голямата победа на Съветската армия при Сталинград, пред ясната перспектива за неизбежното поражение на хитлерова Германия и под натиска на народните маси предложението на Партията за образуване на Национален комитет на Отечествения фронт бе прието от някои буржоазни опозиционни водачи. През август 1943 г. бе основан Националният комитет на Отечествения фронт с представители на БРП, Звено, БЗНС и Социалдемократическата партия.

Образуването на Националния комитет на Отечествения фронт бе важно политическо събитие в страната. Той имаше голямо значение за организиране антифашистката борба в национален мащаб. Работата на Националния комитет на Отечествения фронт обаче се затормозяваше от колебливостта и нерешителността на буржоазнодемократическите представители и главно от саботьорското поведение на Н. Петков. Тоя крупен рентисер бе фактически противник на въоръжената борба на българския народ и се стремеше да използва Отечествения фронт в подходящ момент за установяването на едно буржоазно правителство чрез военен преврат. Както се изясни напълно по времето на съдебния процес срещу Н. Петков, той влязъл в Националния комитет с цел да играе ролята на „троянски кон“ в Отечествения фронт, т. е. да саботира неговата работа и да го използва за целите на реакционната буржоазия. Присъствието на комунистите в Националния комитет, честното сътрудничество на някои от останалите негови членове и бдителността на буржоазнодемократическите представители, попречиха на Н. Петков да постигне своите реакционни цели.

Наред с усилията за създаването на Общонационален център на Отечествения фронт Партията развиваше широка дейност за изграждането на отечественофронтovski комитети в цялата страна. Въпреки саботажа на Н. Петков, който нареждаше до привържениците на Земеделския съюз да не влизат в отечественофронтovските комитети заедно с комунистите, и въпреки жестокия полицейски терор, отечественофронтovското движение, ръководено от БРП, нарастваше бързо. Цяла България бе покрита с мрежа от градски и селски комитети на Отечествения фронт, съставени от честни и смели български патриоти и ръководени от изпитани членове на БРП. Тия комитети вършеха голяма агитационна работа, подпомагаха партизанското движение, активизираха борбата на трудещите се срещу монархо-фашисткия деспотизъм.

В резултат на усилената политическа работа на Партията сред народните маси и под влияние на големите победи на

Съветската армия в 1943—1944 г. Отечественият фронт се превърна в масова народнодемократична организация. В Софийска област бяха основани 133 комитета, в Пловдивска — 114, в Бургаска — 135, във Варненска — 87 и т. н. В навечерието на славното Деветосептемврийско въстание в 1944 г. в България действуваха 670 отечественофронтовски комитета с 3,637 членове.

Отечественият фронт, създаден по инициативата на Георги Димитров, бе народнодемократично, общонародно движение, в което влизаха най-добрите български патриоти-антифашисти, независимо от техните политически убеждения. Но гръбнакът на Отечествения фронт бе съюзът между работниците и трудещите се селяни под ръководството на работническата класа, които страдаха най-много от хитлеро-фашисткия гнет и затова бяха най-последователни борци срещу хитлеристките окупатори и техните български лакеи. Организатор, вдъхновител и ръководител на Отечествения фронт бе БРП, единствената партия, която, въпреки всички удари на монархо-фашистката реакция, непрестанно укрепваще своите сили, разширяваше връзките си с масите и поддържаше вярата в крайната победа.

Едновременно с работата си по създаването на Отечествения фронт БРП напращаше силите си за разширяването и организирането на въоръжените сили на трудещия се български народ. Отечественият фронт свърза още по-здраво Партията с народните маси и даде тласък на антифашисткото движение. Решаващият фактор обаче за разрастването на въоръжената борба на българския народ срещу хитлеристките окупатори и монархо-фашистката власт бяха победите на Червената армия. Засилването на партизанското движение и превръщането му в организирана военна сила на Отечествения фронт под ръководството на Партията се развиваше успоредно и в тясна връзка с успехите на Съветската армия. Всеки нов мощен удар на Съветската армия срещу хитлеристките орди даваше нов тласък на българското партизанско движение.

През лятото на 1942 г. хитлеристкото командване концентрира големи военни сили на южния сектор на Източния фронт, започна офанзива в широк размер и успя да проникне в областите на Воронеж, Сталинград и Кавказ. Целта на тази офанзива беше не само окупирането на богатите южни райони на Съветския съюз и завземането на важния индустриален и стратегически център Сталинград, но и обхождането на Москва от изток. Срещу Сталинград германското командване хвърли въоръжената до зъби 6-а армия на генерал фон Паулус. Докато съветските войници и сталинградските работници се бореха с

нечуван героизъм сред развалините на града, съветското командване под ръководството на др. Сталин подготвяше разгрома на хитлеристките армии при Сталинград. През ноември 1942 г. съветските войски обкръжиха при Сталинград две германски армии, наброяващи 330,000 войници и офицери. В началото на февруари 1943 г. тия армии бяха напълно унищожени. След това Съветската армия мина в настъпление по целия фронт и изтласка хитлеристите далече на запад.

През лятото на 1943 г. хитлеристкото командване съсредоточи при Курск 35 дивизии и огромно количество военна техника с цел да пробие съветската отбрана и да отвори пътя на германците към Москва. Но и този опит на хитлеристите се провали, Съветската армия започна нова мощна офанзива, която завърши с освобождаването на Харков, Киев и Житомир.

Поражението на хитлеристките армии при Сталинград и победите на Съветската армия през 1943 г. извършиха коренен прелом в хода на Втората световна война. „Докато битката при Сталинград — казва др. Сталин в доклада си по случай 26-та годишнина от Великата октомврийска социалистическа революция — предвещаваще залеза на герmano-фашистката армия, битката при Курск я изправи пред катастрофа.“

Победите на Съветската армия въодушевиха българския народ, удвоиха енергията и смелостта на партизаните, окуражиха колебливите привърженици на Отечествения фронт, внесоха смут и обърканост в средите, които поддържаха монархо-фашистката власт.

При такава обстановка започна бързото разрастване на партизанското движение. През втората половина на 1942 г. и в началото на 1943 г. възникнаха нови партизански групи и чети, а съставът на съществуващите по-рано се увеличи. Нарасналите по брой групи и чети почнаха да се съединяват в партизански дружини и отреди. В изпълнение на основната задача на Отечествения фронт — изгонване на хитлеристките скупатори, събаряне на монархо-фашистката диктатура и установяване на народнодемократичната власт — Партията пристъпи към групирането на отделните партизански групи и чети и превръщането им в народноосвободителна въстаническа армия на Отечествения фронт. Съгласно указанията на Георги Димитров през пролетта на 1943 г. ЦК на БРП създаде главен щаб на народноосвободителната въстаническа войска и раздели страната на 12 въстаннически оперативни зони: Първа въстаническа оперативна зона — София, втора — Пловдив, трета — Пазарджик, четвърта — Разлог, пета — Стара За-

гора, шеста — Ямбол, седма — Хасково, осма — Горна Оряховица, девета — Шумен (Коларовград), десета — Варна (Сталин), единадесета — Плевен и дванадесета — Враца. Военното ръководство на зоните бе поверено на щаб на зоната, назначаван и контролиран от ЦК на Партията. Във всяка зона партизанските чети и групи бяха обединени в бригади, разделени на дружини, отреди и чети, проникнати от духа на железната партийна дисциплина.

Подпомагани от хиляди ятаци по градове и села и опрели на родните планини, партизанските части предприемаха смели акции, превземаха отделни села, нападаха гари и складове, унищожаваша изпратените на почивка в България хитлеристи и държаха в постоянно напрежение фашистката власт. След превземането на някое село партизаните раздаваха на населението или унищожаваша всички събрани храни за хитлеристите, унищожаваша данъчните и нарядни книги и списъци, отнемаха оръжието на фашистите, наказваха със смърт най-провинените врагове на народа и правеха митинги, на които обясняваха задачите на народноосвободителното движение. Много фабрики, предприятия и учреждения, които работеха за германските окупатори, бяха унищожени от смелите български партизани. Под ръководството на Партията частите на народноосвободителната въстаническа войска в скоро време усвоиха изкуството на партизанската война и станаха страшилище за фашистката власт. Въпреки недостатъчното си въоръжение, партизанските части проведоха стотици победоносни сражения с фашистките полицейски отреди, с ловните дружини и войската.

Наред с всичко това през 1943 г. Партията активизира дейността на бойните групи и засили работата си във войската. Само през тая година бойните групи и партизанските части извършиха 1,606 саботажни и вредителски акции. Съгласно указанията на Георги Димитров, дадени в програмата на Отечествения фронт, Партията обърна специално внимание на войската. Предприета бе широка работа за спечелване не само на войниците, но и патриотично настроените офицери.

Разкритията на фашисткото военно разузнаване и многото съдебни процеси срещу комунистически и ремсови групи във войската дават само бледа представа за огромната работа, извършена от Партията за изтръгването на войската от монархо-фашисткото командване и приобщаването ѝ към Отечествения фронт. Според непълни данни в периода от 1941 г. до края на август 1943 г. са били разкрити конспиративни групи в 81 войскове части. През февруари 1944 г. бе разкрита

голяма военна конспирация в Софийския гарнизон, която обхващала 12 войскове части. В резултат на усилената дейност на Партията във войската бягствата на войници от казармата и присъединяването им към партизаните зачестиха. През 1942 г. от казармите избягали 633 войници, в 1943 г. — 666 души, а само за 6 месеца през 1944 г. — 966 войници.

Паметен ще остане героизмът на Дичо Петров, поручик от българските окупационни войски в Югославия, който през декември 1943 г. заедно с всички подофицери и войници от неговото поделение и оръжието, с което са разполагали, преминаха на страната на партизаните. Така се сложиха основите на войнишкия партизански батальон „Христо Ботев“, който измина над 1,000 км в жестоки, изпълнени с изключителен героизъм боеве и схватки с германските и български войскове части.

В края на 1942 г. и началото на 1943 г. фашистката власт предприе изстребителна война срещу партизаните и техните ятаци. Тъй като полицията се оказа недостатъчна, бяха формирани специални жандармерийски дружини за борба с партизаните. През зимата и пролетта на 1943 г. фашистката власт изпрати срещу партизаните в района на Средна гора 20,000 армия с картечници, артилерия и самолети и подложи на страшен терор населението, но не постигна целта си.

Преодолявайки огромни трудности, партизаните издържаха натиска на фашистката войска и излязоха от борбата още по-укрепнали, с още по-добър дух. Провалът на предприетата от фашисткото правителство офанзива се дължеше в значителна степен и на нежеланието на войниците да се бият с партизаните, техни родни братя. Тогава фашистите се нахвърлиха с дива ярост срещу трудещото се население в районите, в които действуваха партизанските части. Арестите, интерниранията, побоищата, разстрелите, изгарянето на къщи, конфискацията на имущества на селяни и работници, заподозрени в подпомагане на партизаните, взеха големи размери. Фашистката власт се надяваше, че с този зверски терор ще спласи трудещите се маси и ще изолира партизаните.

Използувайки всички средства за сломяване на въоръжената борба на българския народ, правителството прибягна и до услугите на предателя Трайчо Костов. По поръка на тайната полиция през септември 1943 г. той изпрати от Плевенския затвор писмо до ЦК на Партията, с което предлагаше да не се действува за разширяването на партизанското движение, защото то щяло да изплаши и отблъсне колебливите елементи в Отечествения фронт. ЦК обаче, ръководен от ука-

занията на Георги Димитров, стоящ здраво на болшевишки позиции, отхвърли това предателско внушение.

На 16 септември 1943 г. излезе във в. „Правда“ бележитата статия на Георги Димитров „Накъде върви България“, в която бе показано ясно, че след тежките поражения на хитлеро-фашисткия блок са настъпили благоприятни условия за освобождението на България от хитлеристката окупация. „Във всеки случай — писа Георги Димитров — България има, особено след капитулацията на Италия и започналото се разпадане на хитлеристкия блок, пълна възможност да изгони германските завоеватели и да се предпази от национално поробване. В това отношение да се закъснява — значи само да се задълбочава надвисналата над българския народ опасност.“

Напътствията на Георги Димитров дадоха нов тласък на въоръжената антифашистка борба. В духа на тия напътствия ЦК на Партията издаде през октомври 1943 г. окръжно № 1, с което нареди всички партийни организации да предприемат усилена разяснителна работа за пълното разобличаване на монархо-фашистката клика, на нейните престъпни планове за въвличане на България във войната срещу Съветския съюз. Същевременно окръжното на ЦК задължаваше партийните организации да разширят мобилизацията на всички антифашистки сили и да засилят въоръжената борба срещу хитлеро-фашистите.

Партията, народноосвободителната войска и бойните групи засилиха своята дейност. Саботажните акции зачестиха. Партизанските части почти всеки ден предприемаха нападения, целещи разрушаването на материалната база на хитлеро-фашистите и унищожаването на тяхната жива сила. Геройските подвизи на отредите „Антон Иванов“, „Христо Ботев“, „Чавдар“, „Васил Левски“ и на много други партизански отреди в цялата страна хвърлиха в смущение и тревога монархо-фашистката клика.

В речта си на 6 ноември 1943 г., произнесена по случай 26-та годишнина на Великата октомврийска социалистическа революция, др. Сталин показа, че хитлеристка Германия е изправена пред неизбежна катастрофа. „Най-после — каза др. Сталин, — тази година беше преломна година затова, защото успешното настъпление на Червената армия коренно влоши стопанското и военно-политическо положение на фашистка Германия и я изправи пред най-дълбока криза.“ Другарят Сталин заяви също, че не само хитлеристка Германия, но и нейните васали се намират в навечерието на своята катастрофа.

На 27 декември 1943 г. Георги Димитров публикува във в. „Правда“ статията си „Кризата в България“, в която прави подробен анализ на дълбоката криза, която България преживява вследствие прогерманската политика на монархофашистката клика. Той разобличи лъжите на хитлеристките агенти, че България няма да скъса с Германия, и показа, че такава възможност има, че спасението на България е в незабавното ѝ излизане от хитлеро-фашисткия лагер. Георги Димитров даде следното указание: „Само като скъса с Германия още сега, т. е. преди пълния разгром на Германия, и съдействува според силите си за този разгром, България ще може да се спаси от заплашващата я национална катастрофа и да заеме достойно място в редовете на свободолубивите нации през следвоенния период“.

В духа на напътствията, дадени от Георги Димитров, ЦК на БРП издаде на 27 януари 1944 г. окръжно № 2 до партийните организации, с което им постави като главна задача: 1) бързото разширяване и активизиране на въоръжената народноосвободителна борба и 2) бърза, всестрайна и конкретна подготовка на общонародно въстание за събаряне на германо-филското правителство и създаване на правителство на Отечествения фронт. В изпълнение на дадената от ЦК директива главният щаб на народноосвободителната войска издаде подробна заповед до шабовете на зоните и до шабовете на отделните партизански части, с която нареди да се пристъпи бързо към увеличаване броя на партизанските отреди, да се засили бойната им подготовка, да се започне концентрация на главните партизански сили срещу най-важните обекти в дадена област и да се завземат временно населени места, като се задържат в ръцете на партизаните до последна възможност.

Мощните удари на Съветската армия над хитлеристите при Ленинград и в западна Украйна в началото на 1944 г. предизвикаха още по-голям подем на народноосвободителното движение в България.

Следвайки указанията на Георги Димитров, Партията преустрои работата си напълно на бойни начала, разгърна широка мобилизационна и организационна дейност за осигуряване по-нататъшния подем и размах на антифашистката борба. В резултат от призива на Партията в народноосвободителната армия се вляха нови сили, нови смели борци. С особена готовност се отзоваха на призива на Партията организациите и групите на РМС, чиито членове с младежки ентузиазъм постъпваха масово в партизанските части. „Българската народна младеж и нейният авангард — Работническият

младежки съюз — записаха славни страници в героичната борба на нашия народ против монархо-фашистката диктатура и германските окупатори“ (Г. Димитров).

Народноосвободителната армия израсна като сериозна военна сила на трудещия се народ. В течение на 1943—1944 г. в Софийската въстаническа оперативна зона се образуваха и действуваха четири бригади и осем отреда. В Пловдивска въстаническа оперативна зона се формираха четири бригади. Значителни народновъстанически части се създадоха и в останалите зони. По това време в страната действуваха 11 партизански бригади и 37 отреда. Общо в бригадите и отредите през 1943—1944 г. участвуваха 18,300 партизани. Въоръжената антифашистка борба се разгаряше с нова сила в цялата страна.

Партизанското движение се опираше на постоянно нарастващата широка мрежа от ятаци и помагачи, които наброяваха около 200,000 души.

По такъв начин, следвайки указанията на Георги Димитров, Партията можа да организира срещу хитлеро-фашистите един повсеместен вътрешен фронт, да създаде народноосвободителната въстаническа армия на Отечествения фронт, която даде своя принос в общата борба срещу хитлеро-фашистката тирания и изигра важна роля за събарянето на монархо-фашистката власт в България. Българският трудещ се народ имаше вече своя народна войска, която защитаваше неговите права и интереси, която попречи на монархо-фашисткото правителство да изпрати българска войска на Източния фронт и да превърне България в арена на кръвопролитни сражения.

В борбата на Партията за мобилизиране на народните маси, за организирането им в мощен антифашистки Отечествен фронт и за подготовка на въоръжено антифашистко въстание важна роля изигра печатната пропаганда. Партията полагаше големи грижи за политическата просвета на своите кадри и на народните маси. Въпреки засилващия се фашистки терор, в периода след хитлеристката окупация на България до 1944 г. бяха издадени голям брой нелегални вестници, брошури, позиви и други пропагандистки материали. Първо място в печатната пропаганда на Партията заемаше партийният орган „Работническо дело“. След образуването на Отечествения фронт започна да излиза и в. „Отечествен фронт“. Наред с тия централни органи в провинцията се издаваха значителен брой нелегални вестници от окръжните комитети на Партията и от организациите на РМС. Особено голямо внимание отдели Партията на марксистко-ленинската просвета в партизанските от-

реди, голяма част от които издаваха свои малки вестници, имаха свои библиотеки и пр.

Непрестанните удари на Съветската армия върху отстъпващите хитлеристки пълчища и нарастващият подем на антифашисткото движение в нашата страна задълбочаваха все повече кризата в монархо-фашистка България. Монархо-фашистката клика, потънала в престъпления и оцапана в народна кръв, гърсеше изход от кризата в засилването на кървавия терор, в разгрома на антифашисткото движение. В края на 1943 и началото на 1944 г. фашисткото правителство хвърли всичките си сили и тури в ход най-жестоките средства за унищожението на партизаните. За тая цел то вдигна на крак 100,000 армия, жандармерия и полиция. Започнаха големи сражения, в които нашите славни партизани проявиха легендарна храброст. Паметни ще останат в нашата история героичните сражения на „антонивановци“ в Родопите, на „Габрово-Севлиеви“ отред при село Балван (Търновско), на отряда „Георги Бенковски“ при с. Мокреш (Кулско), на Втора софийска бригада при с. Батулия (Софийско), сражението при в. Еледжик и др.

Тежки загуби в тези боеве понесоха отредът „Антон Иванов“ и Втора софийска бригада.

В своята бясна ярост срещу партизаните и за поощрение на фашистките главорези правителството реши да се плаща по 50,000 лв. за всеки убит партизанин. За тая цел фашистката власт изразходва през 1943—1944 г. 28,350,000 лв. През същото време бяха изгорени от фашистите 2,139 къщи на партизани и на техни ятаци.

В своята героична борба срещу хитлеро-фашистите българският трудещ се народ мина през големи страдания и даде много скъпи жертви. За да смаже народноосвободителното движение, монархо-фашистката власт предприемаше срещу Партията и срещу целия народ бесен терор, който през 1943—1944 г. по размери и форми надмина и най-мрачните времена на турското робство. Според официални данни на фашистката власт от 19. I. 1942 г. до 4. IX. 1944 г. са били арестувани 64,345 души, осъдени на смърт само от военните съдилища — 1,590 души, осъдени на доживотен затвор — 1,133 души, осъдени на строг тъмничен затвор — 7,324 души, подсъдими, за които се иска смъртно наказание — 12,461 души. През същото време бяха интернирани, изпратени в работните изправителни дружини и концентрационни лагери — 31,540 български патриоти.

В тая борба против фашизма паднаха убити като ръководители на партизанското движение другарите Христо Михай-

лов, Йорданка Чанкова, Петър Ченгелов, Емил Марков, Владо Георгиев, Начо Иванов, Никола Парачунов, Методи Шатаров, Александър Димитров и други 9,140 героични партизани и партизанки, предани синове на Партията на Благоев—Димитров. Разстреляни бяха 20,070 ятаци.

Но никакъв терор и никакви жестокости на фашистката власт не бяха в състояние да спрат героичната борба на българските партизани, да уплашат българския народ и да сломят волята му за съпротива. Партизанското движение не само не бе сломено, но, напротив, през пролетта и лятото на 1944 година то се разпали с още по-голяма сила.

„Периодът на съпротивителното движение ще остане записан със златни букви в историята на нашата партия и нашия народ, които заслужено може да се гордеят с десетки хиляди героични партизани и партизанки и техните помагачи, които Партията съумя да организира и вдигне на въоръжена борба против немските окупатори и българските фашисти“ Георги Димитров. Доклад пред V конгрес на Партията).

Ходът на събитията показваше на всички антифашисти, че крайт на хитлеро-фашисткото господство е близък. Целият трудещ се български народ, изпълнен с дълбока ненавист към потъналата в народна кръв монархо-фашистка клика, сплотен под знамето на Отечествения фронт и ръководен смело от БРП, се готвеше за решителен удар срещу фашистката диктатура.

4. Освобождението на България от Съветската армия. Победоносното въстание на 9 септември 1944 г.

През първата половина на 1944 г. Съветската армия освободи почти цялата територия на Съветския съюз и започна освобождаването на съседните страни, окупирани от хитлеристите. В заповедта си до Червената армия от 1 май 1944 г. др. Сталин отбеляза разпадането на фашисткия блок и показа на народите на Румъния, Унгария, Финландия и България, превърнати от фашистките им правителства в сателити на хитлеристка Германия, пътя за спасяването от ужасите на войната и от националната катастрофа. Другарят Сталин казва: „Страх и смут царят сега сред румънските, унгарските, финландските и българските „съюзници“ на Хитлер. Сега тези хитлерови лакеи, страните на които са окупирани и се окупират от германците, не могат да не виждат, че Германия е загубила войната. За Румъния, Унгария, Финландия и България има само една възможност да избягнат катастрофата: да скъсат с германците и да излязат от войната. Обаче трудно е да се

разчита, че днешните правителства на тези страни са способни да скъсат с германците. Трябва да считаме, че народите на тези страни ще трябва сами да вземат в ръцете си делото на своето освобождение от германско иго.“ В същата заповед др. Сталин предупреди народите на Румъния, Унгария, Финландия и България, че колкото по-скоро престанат да дават каквато и да било подкрепа на хитлеристка Германия, толкова по-малко жертви и разрушения ще понесат от войната и толкова повече ще могат да разчитат на благосклонността на демократичните страни.

Това предупреждение на др. Сталин повдигна още повече борческия дух на българския народ, усили революционното движение. За всеки български патриот стана напълно ясно каква страшна опасност заплашва България, ако тя се намери в хитлеро-фашисткия лагер в момента на неговия пълен разгром. Партията разпространи предупреждението на др. Сталин из цялата страна и постави ясно задачата: да се разгърне още по-широко народната антифашистка борба и партизанското движение, да се действа бързо, смело, настъпателно.

Когато др. Сталин отправи на 1 май 1944 г. своето предупреждение към Румъния, Унгария, Финландия и България, за управляващата реакционна българска буржоазия бе вече ясно, че Германия е загубила войната. При все това фашисткото правителство не мислеше да скъсва с хитлеристка Германия и продължаваше да ѝ помага. Но в същото време фашизираната буржоазия кроеше планове как да се измъкне от задънената улица и да запази своето класово господство. В този момент цялата ѝ политика беше насочена към две главни цели: първо, да не допусне влизането на съветски войски в България и, второ, да задържи на всяка цена властта, като разгроми партизанското движение и като измами народните маси с демагогски обещания.

В името на тази политика фашисткото регентство състави на 1 юни 1944 г. ново правителство, начело с Иван Багрянов. Давайки вид, че има намерение да смени курса на вътрешната и външна политика на България, правителството на Багрянов продължи изстребителната война срещу партизаните и продължаваше да помага на хитлеристка Германия. Въпреки това ясно противоречие между думите и делата на багряновото правителство някои среди на Отечествения фронт повярваха на демагогските декларации на новото правителство и започнаха с него преговори. Хитрата маневра на Багрянов, имаща за цел да дезориентира българския народ и да използва Отечествения фронт като прикритие на своята хитлеро фа-

шистка политика, бе бързо демаскирана от Георги Димитров. Още на другия ден след съставянето на багряновото правителство радио „Христо Ботев“ предаде статията на Георги Димитров, в която той предупреди, че то е едно прогерманско правителство, което има за цел да излъже народа, да парализира развиващото се партизанско движение и да измами съюзниците с декларации за неутралитет. „Тъкмо сега — завършва статията, — когато багряновци ще се мъчат с разни измамнически и демагогски маневри вътре в страната и вън от нея да печелят време и да спъват развитието на въстаническото движение против германците, Отечественият фронт разобличава всякакви илюзии по отношение това правителство и с нова сила зове към всемерно засилване на противогерманската народноосвободителна борба.“

През август 1944 г. съветските войски от Трети украински фронт нанесоха нов съкрушителен удар на герmano-румънските войски в сектора на Яш—Кишинев. На 23 август Румъния капитулира. Новото демократично правителство на Румъния скъса с хитлеристка Германия и ѝ обяви война. Бързото настъпление на съветските войски в Румъния застави хитлеристите да нануснат България и започнат изтеглянето на войските си от Гърция и Македония.

Бързото настъпление на съветските войски и пълното разобличаване на багряновото правителство предизвикаха смъртен страх във фашисткия лагер. За да предотвратят навлизането на освободителните съветски войски в България и избухването на народно антифашистко въстание, монархофашистите се обърнаха за помощ към американо-английските империалисти. След бягството на хитлеристките окупатори престъпната монархо-фашистка клика виждаше своето спасение единствено в една американо-английска окупация на България. За тая цел правителството на Багрянов започна тайни преговори с щаба на американо-английските войски. Тоя пъклен план на българската фашизирана буржоазия съвпаднаше напълно с намеренията на американо-английските империалисти, които, както показаха разкритията при съдебните процеси срещу предателя Райк и Трайчо Костов, отдавна се готвеха да окупират България и да не допуснат установяването на народнодемократична власт. Българската предателска буржоазия работеше усилено за заменяването на хитлеристката окупация на нашата страна с окупацията на американо-английските империалисти.

„Но тоя план — пише Георги Димитров — се разби с гръмотевичното настъпление на съветските войски и с бдителността на нашата партия.“

По това време в страната се беше създавала революционна ситуация и всички необходими условия за успешното провеждане на антифашисткото въстание. Властващата монархофашистка групировка се беше свършено объркала. Напълно се бяха разобличили със своята реакционна, противонародна и предателска политика и последните нейни представители. Кризата във върховете на реакцията още повече се изостряше от бързата евакуация на германо-фашистките войски от страната, които бяха нейна най-надеждна опора.

Заедно с това все повече и повече растеше борбата на трудещите се маси и сплотяването им около Партията и програмата на Отечествения фронт. Разгръщаше се и огромна дейност на партизанската армия.

Партията беше убедила масите в правилността на своята политика и лозунги и си беше осигурила поддръжката на широките маси на работниците, селяните, градската дребна буржоазия и патриотите от войската.

Съчетаването на всички тези обстоятелства създаде в страната общонационална революционна криза, изходът от която можеше да бъде само един — събаряне на фашистката власт и установяване народнодемократична власт — власт на работниците в съюз с трудещите се селяни.

На 26 август 1944 г. ЦК на БРП изпрати до всички партийни ръководства и организации окръжно № 4, в което се казваше: „За България удари дванадесетият час! Съдбата на България днес зависи изключително от народа и патриотичното войнство. Всяко по-нататъшно оставане на власт даже с един ден натрапеното регентство и прогерманското правителство на Багрянов, всяко по-нататъшно продължаване съюза с германците означава гибел и разгром за нашата родина.“ На следния ден — 27 август 1944 г., Георги Димитров изпрати до ЦК на Партията телеграма, с която нареди: „1. Да се сплотят всички демократически прогресивни сили на народа, всички действително антинемски групи, деятели и елементи около Националния комитет на Отечествения фронт, като представител на българския народ, организатор и ръководител на народната борба срещу немските разбойници и) тяхната българска фашистка агентура. 2. Да се вземат мерки за незабавното разоръжаване на немските въоръжени части, гестаповци и пр., тяхното безпощадно обезвреждане, а така също решително да се смажат всяка съпротива и враждебни дей-

ствия против Отечествения фронт и Червената армия. 3. Да се призоват народ, войници и офицери на борба против немците и тяхната агентура и се подкрепят с всички сили усилията на Националния комитет за създаването на правителството на Отечествения фронт. 4. Да се мобилизират всички сили, за да се парализират всички опити за водене военни действия против Червената армия от страна на немците и техните агенти в страната. 5. Да се вземат бързи мерки за осигуряване свободното проявление на Националния комитет на Отечествения фронт, неговите партии, групи, за безцензурен печат и освобождаването на затворените патриоти. 6. Българският народ и неговите въоръжени сили трябва решително да минат на страната на Червената армия, армия-освободителка на България от немското иго, и заедно с нея да очистят българската земя от немските разбойници и техните подли помагачи.“

С тая телеграма Георги Димитров начерта плана за провеждането на народното антифашистко въстание в България. Той постави пред Партията като неотложна, непосредствена задача свалянето на противонародната фашистка власт и установяването на народнодемократическо правителство, като вземе всички мерки за осуетяването на каквито и да било враждебни действия на фашистките среди срещу Червената армия и Отечествения фронт.

В края на месец август 1944 г. реакционната българска буржоазия направи нов и последен опит да измами българския народ и Съветския съюз. Фашисткото регентство предложи да се образува правителство Мушанов—Гичев : участието на 2—3 представители на Отечествения фронт. След пропадането на тая маневра регентството реши да извади от буржоазната политическа архива К. Муравиев и да му възложи да състави правителство. Той също се опита да привлече представители на Отечествения фронт, но получи решителен отказ. Националният комитет на Отечествения фронт, в съгласие с окръжно № 4 на Партията, бе издал вече своя манифест, в който се заявяваше, че единственият път за спасяването на България е събарянето на противонародната власт и създаването на народнодемократично правителство. При това положение на 2 септември 1944 г. Муравиев състави правителство от представителите на „легалната опозиция“ — Мушанов, Гичев, Буров и др.

За да спаси потъващия кораб на българската реакционна буржоазия, правителството на Муравиев излезе с декларация, пълна с демагогски обещания. То обяви „неутралитет“, но в същото време даваше възможност на хитлеристките военни

части да се изтеглят свободно и да се съсредоточават на западната граница на България. „Неутралитетът“ на правителството Муравиев имаше за цел да не допусне влизането на съветските войски в България. С тоя „неутралитет“ то искаше да печели време, за да подготви окупирането на България от англо-американците, с които продължаваше да води започнатите от багряновото правителство преговори. Подлата игра на правителството Муравиев бе веднага разобличена от Съветския съюз. „Ако тая българска политика на неутралитет — заяви съветската агенция ТАСС в коментара си върху правителствената декларация — не може да даде нещо повече от укриването на немските въоръжени сили на българска територия, то по-добре да не беше се започвала. За да се спаси България, необходимо е да се мине от политиката на неутралитет към политиката на пълен разрыв с Германия и искрено присъединяване към лагера на антигерманската коалиция.“ Правителството Муравиев обяви уж „амнистия“, а продължаваше да държи хиляди български патриоти в затворите, да избива партизаните и да праща полиция срещу стачкуващите работници и антифашистките демонстрации. Така напълно се разобличиха пред народа и такива кичеши се със своя лъжлив демократизъм представители на реакцията като англофилите Мушанов, Гичев, Буров и др.

Под ръководството на Георги Димитров, който поддържаше постоянно радиовръзка с ЦК на Партията и Главния щаб на народноосвободителните войски, от края на август започна непосредствената подготовка на въстанието. Една от основните задачи при неговата подготовка беше провеждане на политическа мобилизация на широките слоеве на българския народ, на първо място на българския пролетариат. Необходимо беше масите да се изведат на улицата и се поведат на решителна борба за осъществяване програмата на Отечествения фронт. На 2 септември 1944 г. Националният комитет на Отечествения фронт обяви, че в пет от главните градове на страната ще бъдат устроени открити събрания на Отечествения фронт. Новият министър на вътрешните работи Вергил Димов забрани тези събрания. Тогава ЦК на Партията и Националният комитет на Отечествения фронт призоваха трудещите се към стачки, митинги и демонстрации.

На 5 септември 1944 г. Съветският съюз обяви война на България. В своята декларация по тоя повод съветското правителство заяви, че в продължение на три години то е търпяло помощта, която българското правителство даваше на Германия във войната ѝ срещу Съветския съюз, считайки, че малка

България не е в състояние да се съпротивява на мощната германска армия, но то не може да търпи повече, когато българското правителство, под маската на неутралитет, продължава да помага на Германия, макар че има всичките възможности да скъса с нея и да спаси България от гибел. Обявяването на война от страна на СССР на фашисткото правителство изостри до краен предел общонационалната криза.

Новината за обявяването на война на България от страна на Съветския съюз предизвика смъртен страх и паника сред реакционно-буржоазния лагер. Българският народ обаче посрещна с неопишуемо въодушевление и велика радост известието за обявяването на война от Съветския съюз на управляващата монархо-фашистка клика. В непобедимата Съветска армия българският народ виждаше своя освободител от двойния гнет на немските поробители и българските палачи, затова навлизането на Съветската армия в България се превърна в триумфално шествие на братята-освободители и даде могъщ тласък на разгърнатата се националноосвободителна и революционна борба на българските трудещи се маси.

Съчетаването на националноосвободителната борба на патриотичните сили на народа срещу хитлеристките окупатори с класово-революционната борба на пролетариата за премахване на експлоататорския строй на капитализма придаде голяма сила и размах на народнодемократическата революция, на въстанието на трудещите се маси у нас.

На 5 септември 1944 г. Политбюро на ЦК на БРП и Главният щаб на народноосвободителните въстанически войски изработиха конкретен план на въстанието. Решено бе главният удар да се нанесе в София. За тази цел Главният щаб на въстаническите войски заповяда съсредоточаването на силни партизански части в околността на София, които установиха контакт и съгласуваха своите действия с привлечените на страната на антифашисткото въстание части от армията. Такива части в София бяха танковата бригада, противовъздушният полк, щабната рота и други. В същото време в останалите въстанически оперативни зони започна съсредоточаването на партизански отреди към по-големите градове.

Въстанието започна с избухването на стачки и демонстрации по цялата страна. Една от първите беше стачката на миньорите от Перник (гр. Димитрово). Рано сутринта на 7 септември местната бойна група с помощта на партизани от Радомирския отред разоръжи стражата на трудовия концентрационен лагер до рудник „Куциян“ (днес рудник „7 септември“). Миньорите от двете смени на рудник „Куциян“ устройха

голям митинг, след който в двухилядна колона се отправиха към Дирекцията на мините, за да предявят своите искания. По пътя към тях се присъединиха миньорите от другите пернишки рудници. Стачката на пернишките миньори се превърна в мощна демонстрация срещу правителството на Муравиев. Станаха схватки с полицията и паднаха убити и ранени.

В Пловдив стачката обхвана цялото производство, а така също и железопътния транспорт и търговията. В града се проведе мощна демонстрация. В София прекратиха работа транспортът и по-голямата част от предприятията. На 6 и 7 септември в столицата се състояха антифашистки демонстрации. Полицията на Вергил Димов стреля по демонстрантите. Няколко души бяха убити и ранени. На 7 септември се състоя голяма демонстрация във Варна (гр. Сталин), а на 8 септември демонстрация и въоръжени стълкновения в Сливен. Проявите на народа приемаха все повече настъпателен характер. В Плевен, Варна, Сливен и други градове народните маси разбиха вратите на затворите и освободиха политическите затворници.

Стачките, демонстрациите, митингите и насилственото освобождение на политическите затворници представляваха от себе си истински революционни действия, които парализираха фашистката полиция, вселяваха у народа вяра в неговите сили и нагледно показваха слабостта на реакцията.

Наред с разгръщането на широкото движение на трудещите се от градове и села се провеждаше масова мобилизация на патриоти за партизанските отреди. На редица места под партизанските знамена се призоваваха младежите от поредния 24-и набор. Изключителният подем на партизанското движение, особено след обявяването на война от Съветския съюз на България, а така също разложението и започналото разпадане на фашистката армия създаде възможност за преобразуване на партизанските отреди в части на нова армия. По заповед на Главния щаб на въстаническите войски на 6 септември 1944 г. от партизанските отреди на Югозападна България се сформира Първа народноосвободителна софийска дивизия в състав от три бригади.

Партията провеждаше усилена подготовка за активното участие във въстанието и на патриотите от армията. В резултат на тая работа и под влиянието на развиващите се събития българската армия бързо се революционизира. Все повече растеше изолацията и смущението на командуването и фашисткото офицерство.

На 7 септември 1944 г. съветските освободителни войски преминаха румъно-българската граница и за два дни освободиха Силистра, Добрич (Толбухин), Русе, Шумен (Коларовград), Варна (Сталин), Бургас и много други градове и села. Бързото настъпление на съветските войски, посрещани с буен, неудържим възторг от трудещия се български народ, парализира напълно действията на монархо-фашистката клика и даде нов мощен тласък на антифашисткото движение в България. Още на 7 септември, когато съветските войски прекрачиха българската граница, народното антифашистко въстание бе обхванало почти цялата страна. На 7 и 8 септември партизанските части завладяха Габрово, Пазарджик, Панагюрище и много други села и градове, в които установиха властта на Отечествения фронт.

На 8 септември се състоя заседание на Политбюро на ЦК на Партията и Главния щаб на партизанските войски, които взеха решение за началото на въстанието. През нощта на 8 срещу 9 септември партизанските части съвместно с частите на армията заеха най-важните пунктове на столицата: Военното министерство, Министерството на вътрешните работи, Пощата, Телеграфа, Радиостанцията и др. Незабавно беше въоръжен софийският пролетариат. Фашистките регенти и правителството бяха арестувани. Образувано бе първото народнодемократическо правителство, което в 6 часа и 30 минути сутринта по софийското радио се обърна с прокламация към българския народ, в която съобщаваше за смъкването на фашистката власт и за установяването властта на Отечествения фронт и че пристъпва незабавно към изпълнение програмата на Отечествения фронт.

Деветосептемврийското въоръжено народно въстание 1944 г. победи. Десетилетните борби на трудещия се български народ под ръководството на Комунистическата партия, начело с Георги Димитров, се увенчаха с успех. Беше съборена монархо-фашистката диктатура и се установи нова, народнодемократична власт.

Своето освобождение от хитлеристкото робство българският народ дължи преди всичко на братския Съветски съюз, а обстоятелството, че въстанието се разгърна едновременно с победоносното настъпление на Съветската армия на Балканите, му придаде изключително силен размах и дълбочина. „... говорейки за победата на Деветосептемврийското народно въстание, ние трябва още веднаж да подчертаем, че най-голя-

мата заслуга в победата на Деветосептемврийското въстание, в освобождението на нашата родина от немско-фашисткото яго се пада на братската героична Съветска армия и на нейния гениален вожд — генералисимус Сталин, за което Партията, работническата класа и целият наш трудещ се народ ще запазят чувството на вечна признателност“ (Г. Димитров).

Освобождението на българския народ беше доведено до успешен край и затова, че неговата борба ръководеше закалената и възпитана в духа на великото учение на Маркс—Енгелс—Ленин—Сталин Българска комунистическа партия, начело с изпитания народен вожд Георги Димитров, Партия, която в хода на жестоката антифашистка борба успя да изгради:

Първо, боевия съюз на работническата класа с трудещите се селяни и другите прогресивни сили под ръководството на работническата класа.

Второ, комитети на Отечествения фронт по цялата страна, готови да създадат новите органи на властта в хода на революцията и след нейната окончателна победа.

Трето, въоръжена сила на народнодемократичната революция, съставена от народноосвободителната партизанска армия и значителна част от спечелената за революцията редовна армия.

„Това е същата Партия — казва др. Вълко Червенков, — за първи път издигнала на Бузлуджа в 1891 г. своето червено знаме, извървяла оттогава насам тежък, но преизпълнен с героизъм и с безпределна ненарушима вярност към трудещите се път, търпяла горчиви и мъчителни поражения, отдала велик брой свидни жертви, спечелила любовта и доверието на народа, възплътила в себе си неговите най-съкровени надежди и най-добри качества, която начело със своя изпитан и любим учител и вожд Георги Димитров и опирайки се на неocenимата помощ на Съветския съюз, на неговата победоносна Армия, доведе борбата на трудещите се у нас до победата на 9 септември 1944 г., когато беше съборена свирепата фашистка буржоазна диктатура, властта премина в ръцете на работническата класа, съюзена с трудещите се селяни, и развитието на нашата страна се насочи към социализма.“

Победата на Съветския съюз над фашистка Германия и успехът на народното антифашистко въстание на 9. IX. 1944 г. откриха нова ера в историята на България — „ерата на дълбокореволюционни политически, икономически и социални преобразования, които разчистиха пътя на новия обществен строй,

строй без експлоатация на човек от човека — социализма“ (Г. Димитров).

В доклада си пред V конгрес на Партията Георги Димитров, определяйки характера на станалите обществено-политически промени у нас, каза: „На 9 септември 1944 г. политическата власт у нас беше изтръгната от ръцете на капиталистическата буржоазия, на експлоататорското монархо-фашистко малцинство и премина в ръцете на грамадното мнозинство от народа, на трудещите се от градовете и селата, при активната и ръководна роля на работническата класа и нейния комунистически авангард. Победило с решаващата помощ на героичната Съветска армия, Деветосептемврийското въстание откри пътя за построяването на социализма в нашата страна.

Съчетанието на народното въстание на 9 септември 1944 г. с победоносното шествие на Съветската армия на Балканите не само осигури победата на въстанието, но му придаде голяма сила и размах. Набираните в течение на две десетилетия омраза против фашизма и решимост на трудещите се маси за разправа с него избликнаха неудържимо и пометоха с един замах фашисткия режим. Буржоазно-фашисткия полицейски апарат за насилие над трудещите се беше разбит още в деветосептемврийските дни. Започна изграждането на народната милиция като въоръжена сила за смазване съпротивата на фашистките елементи и за защита завоеванията на народното въстание. Обединената около монархията и най-тясно свързана с германския империализъм крупнокапиталистическа клика беше съборена от власт. Държавната власт премина в ръцете на боевия съюз на работниците, селяните, занаятчиите, народната интелигенция, сплотени в Отечествения фронт, под ръководството на нашата партия. Стана коренно изменение в характера на държавната власт: инструментът за потисничество и експлоатация на народните маси в полза на капиталистите се разрушаваше и се създаваше народната власт като инструмент за унищожение на капитализма, за постепенно освобождаване на трудещите се от всяка експлоатация.“

И по-нататък:

„Въплътявайки господството на трудещите се при ръководството на работническата класа, режимът на народната демокрация може и трябва в дадената историческа обстановка, както вече показва опитът, с успех да изпълнява функциите на диктатурата на пролетариата за ликвидирането на капиталистическите елементи и организацията на социалистическото стопанство. Той, режимът на народната демокрация, може да сломи съпротивата на съборените капиталисти и едри земевла-

делци, да сподавя и ликвидира техните опити за възстановяване властта на капитала. Той може да организира строителството на индустрията на началата на обществената собственост и плановото стопанство. Режимът на народната демокрация ще бъде също в състояние да преодолее неустойчивостта на градската дребна буржоазия и средното селячество, да преодолее капиталистическите елементи в селото и да сплоти основните трудещи се маси около работническата класа на решителна борба за преминаване към социализъм.“

Народнодемократическата власт в България се роди в резултат на историческите победи на Съветския съюз и може да се развие само в най-тесна дружба и сътрудничество с него. „Всяка тенденция — пише Георги Димитров — към отслабване сътрудничеството със Съветския съюз е насочена против самата основа на съществуване на народната демокрация в нашата страна.“

5. Борбата на Българската работническа партия за заявяване на народнодемократическата власт. Отечествена война на българския народ под ръководството на Съветския съюз

След победата на 9 септември Партията и народнодемократичното правителство бяха изправени пред големи трудности и изпитания. Народната власт получи тежко наследство от разбойническия монархо-фашистки режим. България бе жестоко ограбена от хитлеристките окупатори и техните български агенти. Индустрията бе в застои поради липса на сурови материали. Предстоеше огромна работа по преустройството на всички клонове на държавното управление, на стопанския и културен живот съобразно интересите и стремежите на трудещите се маси.

Следвайки мъдрите напътствия на Георги Димитров, ЦК на Партията издаде на 18 септември 1944 г. окръжно № 5, с което постави пред Партията и народнодемократическата власт следните основни, непосредствени задачи: усилена работа за укрепването на новата народна власт, мобилизиране на всички сили за окончателното изгонване на хитлеристите от Балканския полуостров, последователно изпълнение програмата на Отечествения фронт, решително изкореняване на фашизма и неговата идеология, решително и бързо прочистване на държавния апарат от фашистки елементи, създаване на народна милиция като масова въоръжена опора на народнодемократическата власт, сключване на примирие със СССР, САЩ и Англия. Заедно с това ЦК постави задачата за масовизиране на Партията чрез привличане на всички най-ценни

елементи на работническата класа, трудещите се селяни и трудовата интелигенция. Поставена бе също така задачата за масово изграждане на нови отечественофронтовски комитети.

Резултатът от решението на ЦК за масовизиране на Партията бе нейното огромно нарастване. В навечерието на 9 септември 1944 г. Партията броеше към 25,000 члена. Шест месеца след 9 септември тя се увеличи на 254,000, а една година покъсно достигна близо половин милион членове. Няма съмнение, че това бързо нарастване на Партията се дължеше на доверието и любовта, която работниците, трудещите се селяни и народната интелигенция имаха към нея.

От всички задачи, които ЦК постави пред Партията и пред целия български трудещ се народ, най-важна и най-неотложна задача бе незабавното мобилизиране на всички морални и материални сили на страната за участието ѝ във войната срещу хитлеристка Германия под ръководството на Съветския съюз. „На тая задача именно — писа Георги Димитров на 28 септември до ЦК на БРП(к) — трябва да бъдат подчинени днес всички други въпроси и второстепенни задачи у нас. „Всичко за фронта, всичко за бързото завоюване на окончателната победа над фашизма, над германските злодеи и робовладелци“ — този е върховният лозунг, под знака на който трябва да бъдат мобилизирани силите на Работническата партия, на народната младеж, на Отечествения фронт и неговото правителство, на целия народ и неговата армия, както и всичките ресурси на страната.“

Българският трудещ се народ и неговата партия, понесли толкова жертви в борбата с хитлеристките окупатори и монархо-фашистката диктатура, не можеха да не вземат участие в освободителната антихитлеристка война, в която храбрите съветски войски проливаха потоци кръв и от изхода на която зависеше запазването на завоюваните народни свободи на 9 септември и щастливото бъдеще на България. Освен това заплахата от хитлеристка агресия за България още съществуваше, тъй като германските войски стояха съсредоточени на западната българска граница и направиха опит за нахлуване в страната при Кула. Най-после, българският народ съзнаваше ясно, че само с участието си в общата борба на свободолюбивите народи, под ръководството на Съветския съюз, ще може да измие черното петно, което монархо-фашистите лепнаха на България, и ще даде реални доказателства за искреното си приобщаване към световния демократичен лагер.

Участието на българския народ в освободителната антифашистка война под ръководството на Съветския съюз се

явяваше следователно като продължение на борбата срещу хитлеро-фашистките окупатори и се налагаше от върховните национални интереси на България. За българския народ тая война бе в истински смисъл на думата Отечественая война.

Партията положи всички усилия за организирането и преустройството на войската в народна боеспособна армия. В това отношение важна роля изигра включването на партизанските отреди във войската и изпращането на изпитани членове на БРП(к) за политически командири във войсковите части. Същевременно Партията мобилизира всички морални и материални сили на българския народ за Отечествената война, издигайки лозунга: „Всичко за фронта, всичко за победата!“

В кратък срок Партията и народнодемократичното правителство можаха да подготвят една 450-хилядна войска, която на 19 септември мина под началството на командувачия Трети украински фронт, маршал Толбухин. Българската войска бе разделена на 4 армии, които получиха задача да настъпят бързо по долините на реките Вардар, Морава и Ибър, да разбият германските дивизии и да пресекат пътя на отстъплението им на север.

Но участието на България във войната срещу хитлеристка Германия не бе по сметките на американо-английските империалисти.

Когато се убедиха, че Съветската армия може сама да разгроми хитлеристка Германия и да освободи окупиранията от нея Европа, те побързаха да открият дълго отлагания втори фронт, за да окупират колкото може повече страни. За постигането на тая цел американо-английските империалисти имаха интерес хитлеристките армии да задържат колкото може повече стремителното настъпление на Съветската армия. Участието на България във войната можеше обаче да разстрои изтеглянето на германските дивизии от Балканския полуостров и използването им в борбата срещу Съветската армия. Ето защо тогавашният английски министър-председател У. Чърчил, изразител на реакционните среди и заклет враг на Съветския съюз, се обяви против участието на България във войната срещу хитлеристка Германия. Но с това американо-английските империалисти целеха и друго, а именно да изолират България, за да могат след войната да я поставят на подсъдимата скамейка, да я накажат жестоко и да ѝ попречат да се развива като независима държава.

Благодарение на покровителството на Съветския съюз плановете на чърчиловци бяха осуетени и българският народ

мога да заеме своето място в общата борба срещу хитлеристка Германия.

В тоя момент обаче в услуга на американо-английските империалисти и на хитлеро-фашистите се яви дълбоко замаскираната троцкистка банда на Тито. След отблъскването на хитлеристките части от западните граници на България българските армии бяха готови да настъпят на югославска територия, за да пресекат пътя на изтеглящите се хитлеристки дивизии. Изпълнявайки заповедите на своите американо-английски господари, Тито и неговите генерали заявиха, че няма да допуснат българската войска да действа на югославска територия. Едва на 3 октомври 1944 г. по настояване на съветското командване титовци бяха принудени да подпишат в Крайова спогодба с България за допускане на българската войска в Югославия. В това време обаче хитлеристкото командване бе успяло да изтегли голяма част от своите дивизии от Гърция и Македония и да ги хвърли срещу Третия украински фронт на Съветската армия.

През м. октомври българската народна войска, съгласно възложените ѝ задачи, настъпи към долината на Вардар и Морава и влезе в ожесточени сражения с хитлеристките части. Първа българска армия разби в 4-дневни ожесточени боеве укрепените при Страцин хитлерици, освободи Куманово и се насочи към Скопие. В същото време Четвърта армия водеше успешни сражения в долината на Морава и освободи Пирот и Ниш. По такъв начин българската народна войска, въпреки предателството на титовата банда, създаде сериозни спънки на изтеглящите се хитлеристки дивизии и помогна за освобождението на Македония и Сърбия. През всичкото време на войната обаче титовци, прикривайки умело своите престъпни планове от югославските народи, саботираха действията на българската народна войска, като спъваха движението на нейните части и продоволствието им, избиваха български войници и създаваха враждебни настроения към нея.

Едновременно с прижите, полагани за воденето на войната срещу хитлеристка Германия, Партията и народното правителство налягаха всички сили за укрепване вътрешния фронт на народнодемократична България и за подобряване на нейното международно положение. Важна стъпка напред в това отношение бе подписването на примирие между СССР, Англия, САЩ и България в Москва на 28 октомври 1944 г.

Под ръководството на Партията се създаде и укрепна народната милиция, създадоха се масови професионални и антифашистки организации на трудещите се (ОРПС, СБПФ и

др.) откри се широка възможност на целия трудещ се български народ за активно участие в политическия живот на страната. Създаден бе Народен съд, който наказва сурово хитлеровите агенти, виновници за третата национална катастрофа на България и убийци на хиляди храбри български патриоти. Провеждаше се прочистване на държавните учреждения от най-отявлените сътрудници на монархо-фашистката власт. Всички фашистки организации бяха разтурени.

С тия решителни действия, проведени под ръководството на Партията, монархо-фашистката клика бе напълно разбита и народнодемократическият фронт укрепна. С това обаче не бе премахната опасността от реставраторски опити на капиталистическата буржоазия. Тя бе лишена от власт, но икономическата ѝ база бе още запазена. Реакционната буржоазия се надяваше, че с помощта на американо-английските империалисти ще може да върне назад колелото на историята. Ето защо буржоазията започна да се групира около някои реакционни буржоазни политици, заемащи отговорни места в народната власт и в някои отечественофронтовски партии, и откри ожесточена борба срещу БРП(к), главната пречка за възвръщането на буржоазното господство.

Партията обаче стоеше твърдо на своя пост и с болшевишка решителност разбиваше коварните замисли на народните врагове. Когато реакционните елементи в народното правителство прокараха в Министерския съвет известното Четвърто постановление, с което се разрешаваше на военния министър да освобождава от затвора и укрива в армията арестуваните фашистки офицери, Партията вдигна на борба огромни трудещи се маси и застави дамянвелчевци да се откажат от хитрата си маневра. Със същата решителност Партията разобличи американо-английския агент Гемето, който се бе нагърбил със задачата да обедини реакционните елементи в Отечествения фронт, да изолира Комунистическата партия и да възстанови властта на буржоазията. Геметовци поведоха борба за премахването на Отечествения фронт като боеви съюз на антифашистките сили и за превръщането му в обикновена междупартийна коалиция; саботираха воденето на Отечествената война, като издигаха провокаторски лозунги за „мир, хляб и свобода“; обявиха се против Народния съд под предлог че те били само за „идейната борба“. Партията поведе решителна борба за разобличаването на Гемето и на геметовци като агенти на американо-английските империалисти, заклети врагове на Съветския съюз и на страните с народна демокрация. Разобличен като предател и отречен от народните маси, Гемето бе принуден да се

спасява с бягство посредством американската легация в чужбина.

По такъв начин благодарение на бдителността и решителните действия на БРП(к) бяха разбити първите опити на реакционната буржоазия и на американо-английските империалисти да разложат Отечествения фронт, да изтласкат комунистите от властта и да лишат народните маси от извоюваните на 9 септември права и свободи. С тия победи над класовия враг Партията спечели още по-голямо доверие сред трудещите се маси, сплоти здравите демократически елементи в Отечествения фронт и укрепил народнодемократичната власт.

В края на декември 1944 г. Партията и народното правителство подготвиха и изпратиха срещу хитлеристите една стохилядна армия, която под командата на маршал Толбухин взе участие в боевете за освобождаването на Северна Югославия и Унгария. В тия боеве Българската армия, обкръжена с грижите и любовта на целия трудещ се български народ, проявил голяма храброст и умение да воюва, за което бе два пъти поздравена от най-великия стратег на нашето време, Генералисимус Сталин.

Във Великата отечествена война против хитлеристките разбойници нашите офицери и войници, воювайки съвместно със съветските другари, усвояваха в бойна обстановка опита на непобедимата Съветска армия, циментираща със съвместно пролятата кръв навеки дружбата между великия Съветски съюз и нашия народ.

В 1945 г. настъпи краят на хитлеристка Германия. След освобождението на Полша, Чехословакия, Югославия и Унгария Червената армия навлезе в Германия. През м. април 1945 г. Съветската армия разгроми обкръжените хитлеристки войски в Източна Прусия и освободи австрийската столица Виена. В борбата на съветските войски от трети украински фронт за освобождаването на Австрия взе участие и Българската армия. На 20 април Съветската армия започна щурма срещу Берлин, за отбраната на който хитлеристкото командование бе съсредоточило главните си сили. След жестоки сражения, в които Съветската армия постави в действие десетки хиляди оръдия, хиляди танкове и пет хиляди самолета, на 2 май столицата на Германия падна в съветски ръце. На 8 май 1945 г. хитлеристка Германия капитулира безусловно.

В своето обръщение към съветските народи на 9 май 1945 г. др. Сталин каза: „Сега с пълно основание ние можем да заявим, че настъпил историческият ден на окончателния разгром на Германия, денят на великата победа на нашия народ

над германския империализъм“. В същото обръщение др. Сталин заяви: „Отсега над Европа ще се развява великото знаме на свободата на народите и на мира между народите“.

В Отечествената война българският народ даде 32,000 убити и ранени и нанесе значителни загуби на хитлеристката армия. С тоя принос в общата борба на свободолюбивите народи за окончателния разгром на хитлеристка Германия народнодемократична България се яви на мирната конференция в Париж и с пълно основание предяви своето право да бъде третирана не като победена, подсъдима страна, а като съвоюваща страна. Борбата на българския народ и Отечествената война бяха най-силните аргументи, с които братският Съветски съюз защити на мирната конференция правата, националната независимост и териториална цялост на България.

След завършването на Отечествената война Партията насочи всичките си сили към вътрешния фронт, мобилизира трудещите се маси за смазване на надигащата се реставраторска, реакционна буржоазия, за осъществяване на основните задачи на народнодемократичната власт. Въпреки бесния вой на американо-английските империалисти и на вътрешната капиталистическа реакция, българският трудещ се народ, опрян на могъщия братски Съветски съюз и ръководен от Комунистическата партия, начело с Георги Димитров, тръгна решително по пътя на дълбоките революционни преобразования, по пътя към социализма.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Втората световна война възникна като неизбежен резултат от неравномерното развитие на световните икономически и политически сили върху базата на съвременния монополистически стадий на капитализма.

Втората световна война, започнала като война между империалистически лагери, доби още от самото си начало характер на антифашистка, освободителна война. Влизането на Съветския съюз във войната против държавите от оста усили антифашисткия и освободителен характер на Втората световна война.

Съветският съюз, ръководен от великия Сталин, изнесе на плещите си цялата борба срещу фашисткия блок и с цената на милиони скъпи жертви освободи не само съветската страна, но и редица европейски и азиатски народи от империалистическо и фашистко робство. В резултат на историческата победа на Съветския съюз във Втората световна война, на разгрома на немско-фашистките сили и на борбата на народните маси под

ръководството на комунистическите партии за национална свобода и независимост стана възможно създаването на страните на народната демокрация.

В навечерието на Втората световна война и в първата година след нейното започване Партията мобилизира силите на народния антифашистки фронт на борба срещу немско-фашисткия блок и неговата българска агентура, против вмъкването на България във войната, за сключване пакт за взаимна помощ с великия и миролюбив Съветски съюз, за спасяването на нашата страна от нова национална катастрофа и чуждо робство.

Важен момент от историята на Партията в този период бе Седмият пленум на ЦК, състоял се през м. януари 1941 г., минал под знака на още по-решителната борба против вмъкването на България във войната и за приемане предложението на Съветското правителство за сключване пакт за приятелство и взаимна помощ между Съветския съюз и България.

Въпреки упоритата борба на народа под ръководството на Партията, монархо-фашисткото правителство отказа сключването на пакт за приятелство и взаимопомощ със Съветския съюз. България, в резултат на престъпната политика на монархо-фашисткото правителство, бе окупирана от хитлеристките разбойници и бе превърната в сателит на фашистка Германия.

След вероломното нападение над Съветския съюз от страна на фашистка Германия на 22. VI. 1941 г., Партията, под ръководството на Георги Димитров, възприе курс на въоръжена борба срещу хитлеристките окупатори и техните български агенти.

Българската комунистическа партия, подпомогната най-активно от Работническия младежки съюз, въпреки свирепия фашистки терор, съумя да организира и вдигне на въоръжена борба хиляди партизани и партизанки, които проявиха безпримерно мъжество и геройство в борбата против фашизма.

За успешното разгръщане на борбата против немско-фашисткото робство и монархо-фашистката диктатура и за установяване на народнодемократична власт в нашата страна бе необходимо сплотяването на работническата класа, на трудещите се от града и селото, на всички действително патриотични сили на нашия народ в могъщ Отечествен фронт. Инициативата за образуване на Отечествен фронт принадлежи на вожда и учителя на нашия народ — Георги Димитров. Той изработи и програмата на Отечествен фронт. Отечественият фронт се изграждаше в хода на въоръжената антифашистка борба на нашия народ. Неговата ръководяща сила беше Българската комунистическа партия. Създаването на Отечествен фронт даде мощен тласък

за обединяването на всички патриотични сили и разширяването на въоръжената антифашистка борба.

Колкото повече се увеличаваха неуспехите на фашистката коалиция на Източния фронт в резултат на мощните удари на Съветската армия и особено на разгрома на хитлеристките армии при Сталинград и Курск, толкова повече нарастваше и се разгръщаше въоръжената борба в България, толкова повече се сплотяваха трудещите се в Отечествения фронт.

Когато Съветската армия победоносно настъпи на Балканите и в България, Партията вдигна на въоръжено въстание българския народ. Навлизането на Съветската армия в България, посрещнатата с радостно ликуване от българския трудещ се народ, придаде голяма сила и размах на въстанието на трудещите се маси, на народнодемократичната революция в нашата страна.

По такъв начин Съветският съюз освободи българския народ от хитлеро-фашистко робство и го спаси от опасността да бъде окупиран от американо-английските империалисти.

На 9 септември 1944 г. българската работническа класа, целият трудещ се народ, подпомогнати от народноосвободителната въстаническа армия и от революционните войници и командири, под ръководството на Партията, събори омразната монархо-фашистка диктатура, установи народнодемократическа власт, която с успех изпълнява функциите на пролетарска диктатура. Победоносното народно антифашистко въстание на 9 септември 1944 г., извършено с решаващата помощ на Съветската армия, откри пътя за построяването на социализма в България.

СЪДЪРЖАНИЕ

Първа глава

ОБРАЗУВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ. ПОЯВЯВАНЕ ВЪТРЕ В ПАРТИЯТА НА ДВЕТЕ ТЕЧЕНИЯ — ТЕСНОСОЦИАЛИСТИЧЕСКО (МАРКСИСТКО) И ОБЩОДЕЛСКО (ОПОРТЮНИСТИЧЕСКО) (1885—1901 г.),

Стр.

1. Освобождението на българския народ от турско иго и образуване на българската буржоазна държава. Социално-икономическите отношения и политическата борба в първите години след Освобождението. Развитие на индустриалния капитализъм в България и поява на индустриалния пролетариат. Начало на работническото движение в България 3
2. Начало на социалистическата дейност на Д. Благоев в България. Движение за създаване на Българска социалдемократическа партия. Бузлуджанският конгрес (1891 г.) и образуване на БСДП. Книгата на Д. Благоев „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“ — начало на борбата срещу народничеството. Пловдивският конгрес на БСДП и оформяване на двете течения: марксистко—партисти, и опортюнистическо—съюзисти. Третият конгрес на БСДП и неговите решения. Обединението на партисти и съюзисти и образуване на БРСДП 14
3. Продължаване борбата на Д. Благоев срещу народничеството и неговият окончателен разгром. Борбата на марксистите против опортюнистите в БРСДП 28
4. Аграрната и търговско-стопанската криза през 1897—1900 г. Движението на селяните и образуването на БЗ съюз. Отношението на тесните социалисти към селяните. Появата на „Общо дело“. Началото на борбата на марксистите (тесни социалисти) срещу общоделците (широки социалисти). Ролята на „Работнически вестник“ и „Ново време“ в борбата срещу опортюнистите 39
- Кратки изводи 44

Втора глава

ОФОРМЯВАНЕ НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ В САМОСТОЯТЕЛНА МАРКСИСТКА ПАРТИЯ НА БЪЛГАРСКАТА РАБОТНИЧЕСКА КЛАСА (1901—1903 г.)

1. Положението в международното социалистическо движение. Засилване на работническото движение в България през 1901—1903 г.

Решенията на VIII конгрес на Партията и влиянието на ленинската „Искра“ и на книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?“ за развитието и оформяването на тесносоциалистическото течение в БРСДП. Изостряне борбата на тесните социалисти срещу общоделците по теоретическите, тактическите и организационните въпроси. Решенията на IX конгрес на Партията.	47
2. Разцеплението в Софийската партийна организация през 1903 г. Дезорганизаторските действия на общоделските лидери. Решението на тесносоциалистическото мнозинство в ЦК за очистване на Партията от общоделците. X конгрес на БРСДП и образуване на Тесносоциалистическата партия. Решенията на конгреса по въпросите за програмата, тактиката и организацията на Партията. Значение на конгреса.	61
Кратки изводи.	67

Трета глава

ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ В ПЕРИОДА НА ПОДЕМА НА РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ, НА ПЪРВАТА РУСКА РЕВОЛЮЦИЯ И В НАВЕЧЕРИЕТО НА БАЛКАНСКАТА ВОЙНА

(1904—1912 г.)

1. Развитие на капитализма в България в началото на XX век. Засилване на работническото движение. Изостряне на политическите борби в страната.	69
2. Борбата на тесните социалисти против „анархо-либералите“ и „прогресистите“ за организационното укрепване и утвърдяване на Партията като класова партия на българския пролетариат. Отношението на Партията към професионалните съюзи. Книгата на Д. Благоев „Принос към историята на социализма в България“.	82
3. Продължаващият се подем на работническото движение. Изостряне националния въпрос на Балканите. Младотурската революция и засилване борбата за подялба на Турция. Непосредствената подготовка на Балканската война.	91
4. Агитацията и пропагандата на Партията. Голямата роля на „Работнически вестник“. Засилване на Партията в градовете	99
5. Идеино-политическите основи на Тесносоциалистическата партия. Партията и Вторият интернационал	103
Кратки изводи.	113

Четвърта глава

ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА БАЛКАНСКАТА И МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКАТА ВОЙНА

(1912—1913 г.)

1. Възникване и причини на Балканската война	115
2. Борбата на тесните социалисти против войната, за мир и Балканска федеративна република. Грешките на Партията по въпроса за характера на войната.	119

3. Ход на Балканската война. Причини и характер на Междусъюзническата война. Борбата на тесните социалисти против войната. Поражението на България във войната 122
- Кратки изводи. 130

Пета глава

ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ В ПЕРИОДА НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ И ОРИЕНТИРАНЕТО НА ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ КЪМ БОЛШЕВИКИТЕ (1914—1918 г.)

1. Възникване и причини на Първата световна война. Борбата на тесните социалисти против въвличането на България във войната 132
2. Намесата на България във войната. Борбата на Партията на тесните социалисти против войната и социалшовинизма — за мир и Балканска федеративна република, за пов интернационал. Непоследователността на тесните социалисти по въпросите на войната, мира и революцията. 140
3. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция в Русия и нейното огромно влияние в България. Засилване борбата на Партията, на трудещите се в тила и на войниците на фронта против войната. Ориентирането на тесните социалисти към болшевиките 149
4. Поражението на България във войната. Владайското въоръжено въстание — начало на стихийното превръщане на империалистическата война в гражданска война у нас. Голямата политическа грешка на Партията през време на въстанието. Втората национална катастрофа 156
- Кратки изводи. 159

Шеста глава

ПРИСЪЕДИНЕНИЕТО НА ПАРТИЯТА НА ТЕСНИТЕ СОЦИАЛИСТИ КЪМ ТРЕТИЯ КОМУНИСТИЧЕСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ И ПРЕИМЕНУВАНЕТО И В БЪЛГАРСКА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ. БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА БУРНИЯ РЕВОЛЮЦИОНЕН ПОДЕМ СЛЕД ВОЙНАТА (1919—1920 г.)

1. Революционната криза в България след края на Първата световна империалистическа война. БРСДП (т. с.) начело на борбата на народните маси против скъпотията и глада и за даване на амнистия 162
2. Присъединенето на тесните социалисти към Третия комунистически интернационал. Първият конгрес на БКП (т. с.) и приемане на нова програмна декларация. Борбата на Партията срещу „левите“ комунисти. 164
3. БКП (т. с.) начело на революционното движение на масите след Първия конгрес на БКП. Изборните успехи. Организационният ръст и масовото влияние на Партията 169
4. Транспортната стачка, всеобщата политическа стачка и БКП. . . 172
- Кратки изводи. 177

Седма глава

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В ПЕРИОДА НА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ РЕЖИМ И ПОДГОТОВКАТА НА КРУПНИЯ КАПИТАЛ (ФАШИЗМА) КЪМ НАСТЪПЛЕНИЕ ПРОТИВ РЕВОЛЮЦИОННОТО ДВИЖЕНИЕ В СТРАНАТА

(1920 — юни 1923 г.)

1. Следвоенната криза на капитализма в България и борбата за изход от нея. Образуване на хомогенно правителство на БЗНС. Реформите на земеделското правителство и отношението на Партията към земеделската власт. 179
2. Вторият конгрес на Партията. Организационният ръст на Партията и по-нататъшното разширяване и укрепване нейното влияние сред трудещите се. Третият конгрес на Партията. 187
3. Настъпленето на фашистката реакция и борбата на БКП(т. с.) против фашизма. Четвъртият конгрес на Партията. Тактиката на единния фронт и БКП(т. с.). Успехите на единния фронт в борбата за разгромяване на фашистката реакция 190
4. Военно-фашистският преврат на 9 юни 1923 г. и тактиката на БКП 198
Кратки изводи. 203

Осма глава

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ НАЧЕЛО НА ВЪОРЪЖЕНАТА БОРБА НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ ПРОТИВ НАСТЪПЛЕНИЕТО НА КРУПНИЯ КАПИТАЛ (ФАШИЗМА). СЕПТЕМВРИЙСКОТО АНТИ-ФАШИСТКО ВЪСТАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

(1923—1925 г.)

1. Изостряне политическата криза в страната след деветоюнския фашистски преврат. Изправяне с помощта на ИККИ погрешната деветоюнска линия на БКП. Историческото решение на ЦК на БКП от 5 август 1923 г. за подготовка и провеждане на въоръжено въстание 206
2. Подготовката на Септемврийското въстание. Статите на Г. Димитров за единния фронт в България. Решението на ЦК на БКП от 20. IX. за определяне датата на въстанието и неговите цели и задачи. 211
3. Обявяване и ход на Септемврийското въстание. Г. Димитров и В. Коларов ръководители на Септемврийското въстание. 216
4. Причините за поражението и поуците от въстанието. Народният антифашистки характер на Септемврийското въстание. Г. Димитров за Септемврийското въстание като преломен момент в болшевицията на Партията. 219
5. Продължение на политическата криза и след поражението на въстанието. Отстояване от здравето септемврийско ядро в ЦК на септемврийската тактика на Партията. Разгром на опортюнистически-ликвидаторни. Внтошката конференция. Подготовка на ново въоръжено въстание 227
6. Спадане на революционното движение към края на 1924 г. и началото на 1925 г. Ултралевичарският уклон. Указанията на Г. Димитров и В. Коларов за снемане курса на въоръженото въстание. Засилване фашисткия терор. Масовите избивания на комунисти и антифашисти през април 1925 г. 234
Кратки изводи. 239

Девета глава

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В ПЕРИОДА СЛЕД ПОРАЖЕНИЕТО НА ВЪОРЪЖЕНОТО ВЪСТАНИЕ И НАСТЪПИЛАТА В СТРАНАТА ЧАСТИЧНА СТАБИЛИЗАЦИЯ НА КАПИТАЛИЗМА (1925—1929 г.)

1. Частичната и временна стабилизация на капитализма в България. Правителството на Ляпчев 242
2. Борбата за възстановяване на Партията след тежкия удар през 1925 г. Московското съвещание в 1925 г. Виенският пленум на ЦК на БКП — 1926 г. Създаване на НРПС. Образуване на РП и РМС. БКП начело на масите против настъплението на капитала и белия терор 248
3. Втората партийна конференция. Заграбване на партийното ръководство от левосектантската фракция. Началото на новия революционен подем 253
Кратки изводи 257

Десета глава

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В ПЕРИОДА НА НОВИЯ ПОДЕМ НА АНТИФАШИСТКОТО ДВИЖЕНИЕ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ В УСЛОВИЯТА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА КРИЗА И НА ВЗЕЛИТЕ ВРЪХ В НЕЙНОТО РЪКОВОДСТВО ЛЕВОСЕКТАНТСКИ ЕЛЕМЕНТИ (1930—1934 г.)

1. Световната икономическа криза в капиталистическите страни и нейното отражение в България. Новият революционен подем на трудещите се маси. Борбата на Г. Димитров против левосектантските решения на II и III пленуми на ЦК на БКП 259
2. Законодателните избори на 21 юни 1931 г. и успехите на Партията. Пробивът в позициите на фашистката диктатура. Правителството на Народния блок. Големите стачни борби и изборни успехи на Партията през управлението на Народния блок 269
3. Историческият Лайпцигски процес. Георги Димитров знаменосец на борбата срещу фашизма и империалистическата война 280
4. Процесите на разложение и прегрупирване в буржоазния лагер. Сектантските решения на IV пленум. Военният преврат на 19 май 1934 г. Опортюнистическата пасивност на Партията на 19 май 1934 г. по вина на левосектантското ръководство 285
Кратки изводи 296

Единадесета глава

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ В БОРБАТА ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА СЕКТАНТСТВОТО И СЪЗДАВАНЕ НА ШИРОК НАРОДЕН ФРОНТ ПРОТИВ ФАШИЗМА И ОПАСНОСТТА ОТ НОВА ВОЙНА (1935—1939 г.)

1. Международното положение през 1935—1939 г. 298
2. Откритата монархо-фашистка диктатура след 19 май 1934 г. 301

